AURELIJUS AUGUSTINAS

Apie krikščionių mokslą

aidai

UDK 23/28
Au49

Knygos leidimą parėmė Lietuvos Respublikos kultūros rėmimo fondas

Už pagalbą leidžiant knygą leidykla nuoširdžiai dėkoja

Apaštališkajam nuncijui Lietuvoje arkivyskupui Luigi Bonazzi

KVČ

Redaktorius *Paulius Garbačiauskas*
Dailininkė *Vėja Svaja*

Viršelyje: „Procesija" (fragmentas), drobė, aliejus, 100 × 120.
Ričardas Garbačiauskas, 2013

ISBN 978-609-450-021-3

Leidykla „Aidai", Didžioji g. 34, LT-01128 Vilnius
+370 5 212 2363 | aidai@aidai.lt | www.aidai.lt

Turinys

Santrumpos

Aen.	*Aeneis*
Ambr.	Ambraziejus
Catil.	*In Catilinam*
CCL / CCSL	*Corpus Christianorum – Series Latina*
Cic.	Ciceronas
Cypr.	Kiprijonas
Conf.	*Confessiones*
De doctr. chr.	*De doctrina christiana*
De orat.	*De oratore*
De trin.	*De trinitate*
Ecl.	*Eclogae*
Enn.	*Enneades*
Ep.	*Epistula*
Hes.	Hesiodas
Inst.	*Institutio oratoria*
Inv.	*De inventione*
Luc.	Lukanas (*Bellum civile*)
Orat.	*Orator*
Plot.	Plotinas
Prooem.	*De doctr. chr.* pratarmė
Quint.	Kvintilianas
Retract.	*Retractationes*
Rhet. Her.	*Rhetorica ad Herennium*
Serm.	*Sermones*
Th.	*Theogonia*
Tusc.	*Tusculanae Disputationes*
Verg.	Vergilijus
Vulg.	*Vulgata*

Veikalo parašymo aplinkybės ir supratimo strategijos

Šv. Augustinas (354–430) lietuviškai skaitantiesiems jau šiek tiek pažįstamas autorius. Norintys daugiau sužinoti apie jo gyvenimą, darbus ir reikšmę teskaito klasikine laikomą Augustino biografiją[1], tepavarto jo tyrimams skirtą straipsnių rinktinę[2]. Lietuviškai turime ir vienintelį jį pažinojusio žmogaus parašytą Hipono vyskupo gyvenimo aprašymą[3], ir keletą svarbių Augustino veikalų vertimų[4]. Taigi šiame įvade aptarsime tik tiesiogiai su pristatomu veikalu susijusius dalykus.

Apie Augustino veikalo *Apie krikščionių mokslą* (toliau lot. *De doctrina christiana*) parašymo metą tyrinėtojai sprendžia iš įvairių nuorodų. Pirmiausia – paties Augustino *Retractationes*[5]: aptariamasis veikalas yra ketvirtasis iš parašytųjų

1 Peter Brown, *Augustinas iš Hipono: biografija*, iš anglų k. vertė Darius Alekna, Vilnius: Taura, 1997.

2 *Šv. Augustinas: tradicijos, kontekstai, interpretacijos*, sudarė ir parengė Darius Alekna, *Christiana tempora* 2, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.

3 Posidijus, *Augustino gyvenimas*, iš lotynų k. vertė Tomas Vaičiulis, in: Aurelijus Augustinas, *Išpažinimai*, iš lotynų k. vertė Eugenija Ulčinaitė ir Vaidilė Stalioraitytė, Vilnius: Aidai, 2004.

4 Žr. sąrašą šio straipsnio bibliografijoje.

5 Keletą metų prieš mirtį Augustinas parašo šį veikalą (pavadinimą galėtume versti *Permąstymai*), kur chronologine tvarka išdėsto savo parašytus veikalus, paaiškina jų intencijas, atsiradimo aplinkybes, pateikia dabartinę savo nuomonę apie kadaise parašytas knygas.

po Augustino pakėlimo į vyskupus ir įterptas tarp *De agone christiano, Contra epistulam Manichaei quam vocant fundamenti* ir *Contra partem Donati, Confessiones.* Apie tikslesnes laiko ribas sprendžiama iš II knygos pabaigoje paminėtų garsių krikščionių rašytojų sąrašo: jie, anot Augustino, mokėję tinkamai pasinaudoti pasaulietiniais mokslais[6]. Šioje eilėje nėra Milano vyskupo Ambraziejaus, kuris mirė 397 m. balandžio 4 d. Pagal Antikos papročius tokiame sąraše Augustinas mini tik mirusiuosius, vadinasi, II knygos pabaiga parašyta dar iki garsiojo Milano vyskupo mirties. Kad ir kaip būtų, Augustinas *expressis verbis* šį savo veikalą mini ne anksčiau kaip 398 m. parašytame antimanichėjiniame veikale *Contra Faustum*[7].

397 m. Augustinas šio veikalo nebaigė. Savo senatvės *Retractationes* jis tiksliai nurodo III knygos vietą, nuo kurios po 30 metų vėl grįžo prie jo rašymo. Jei ne ši paties Augustino nuoroda, „siūlės" niekaip nebūtų įmanoma pastebėti: „Kai pamačiau, kad knygos *Apie krikščionių mokslą* nebaigtos, panorau verčiau pabaigti, nei, jas tokias palikęs, imtis taisyti kitas knygas. Tad pabaigiau trečiąją [...], pridėjau paskutiniąją ir šį veikalą sutraukiau į keturias knygas, iš kurių pirmosios trys padeda suprasti Raštą, o ketvirtoji – kaip pasakyti, ką supratome.[8]" *Retractationes* Augustinas rašė 427–428 metais. IV-ąją knygą datuoti leidžia ir paties

6 *De doctr. chr.* II 40 / 61.

7 *Contra Faustum*, XXII, 91: „quod vero expoliavit Aegyptios iussu domini dei sui, nihil nisi iustissime iubentis, quid praefiguraverit, iam in quibusdam libris, quos de doctrina christiana praenotavi, quantum mihi tunc occurrit, me recolo posuisse."

8 *Retract.* II, 4: „libros de doctrina christiana, cum inperfectos conperissem, perficere malui quam eis sic relictis ad alia retractanda transire. conplevi ergo tertium, qui scriptus fuerat usque ad eum locum, ubi commemoratum est ex evangelio testimonium de muliere quae abscondit fermentum in tribus mensuris farinae, donec totum fermentaretur. addidi etiam novissimum librum, et quattuor libris opus illud implevi, quorum primi tres adiuvant ut scripturae intellegantur, quartus autem quomodo quae intellegimus proferenda sint."

Augustino pastaba (IV 24, 53), kur jis pasakoja apie savo „veik prieš aštuonerius metus“ buvusią kelionę į Mauritaniją ir ten pasakytą pamokslą. Ši Augustino kelionė vyko 418 m. ir yra datuojama nepriklausomai nuo *De doctrina christiana*. Tad paskutinį III knygos trečdalį ir visą IV knygą Augustinas parašė 426/427 metais, t. y. 30 metų vėliau nei pirmąsias dvi knygas.

Kaip paaiškinti tokią ilgą pertrauką? Ar tam būta kokios nors atsitiktinės priežasties[9]? Augustiną užgriuvusi begalinių vyskupo rūpesčių našta? Liga[10]? Galbūt Augustinui pasirodo, kad jo veikalas nelabai dera prie to meto aplinkybių[11]? Įtraukė kiti literatūriniai projektai[12]? Iškilo kokia nors vidinė veikalo rašymo krizė? Šiandien labiausiai prigijęs paaiškinimas priklauso Edmundui Hillui OP[13], pasiūliusiam *De doctrina christiana* gretinti su 41-uoju Augustino ir Alypijaus laišku Kartaginos vyskupui Aurelijui, kuriame juodu sakosi nepamiršę abipusio susitarimo, prašą Aurelijų atsiųsti pamokslų rinkinį

9 Manlio Simonetti teisingai primena ir tokią galimybę (Sant'Agostino, *L'istruzione cristiana*, a cura di Manlio Simonetti, Fondazione Lorenzo Valla, Verona: Arnoldo Mondadori editore, 1994, p. x).

10 Kenneth B. Steinhauser, „Codex Leningradensis Q.v.I.3: Some Unresolved Problems“, in: *De doctrina christiana: A Classic of Western Culture*, ed. Duane W. H. Arnold and Pamela Bright, *Christianity and Judaism in Antiquity* 9, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1995, p. 38–39.

11 Madeleine Moreau, „Introduction“, in: Saint Augustin, *La doctrine chrétienne* (*De doctrina christiana*), texte critique du *CCL*, revu et corrigé, introduction et traduction de Madeleine Moreau, annotation et notes complémentaires d'Isabelle Bochet et G. Madec, *Bibliothèque Augustinienne* (*Œuvres de saint Augustin*) 11/2, Paris: Institut d'Études Augustiniennes, 1997, p. 12.

12 „A[lberto] Pincherle (*La formazione teologica di S. Agostino*) [1947] argued that a congruence of theme exists between *De Doctrina Christiana* and the *Confessions*; the former being an abstract discussion of how one might go about approaching Scripture, the latter a concrete narrative of how Augustine himself did in fact approach and learn to interpret Scripture. On that argument the interruption of the writing of *De doctrina christiana* led directly to the *Confessions*“ (James J. O'Donnell, „Doctrina Christiana, De“, in: *Augustine through the Ages. An Encyclopedia*, ed. Allan D. Fitzgerald OSA, Michigan–Cambridge, UK: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1999, p. 279).

13 Edmund Hill OP, „*De doctrina Christiana*: A Suggestion“, in: *Studia Patristica* 6, 1962, p. 443–446.

ir klausią jo nuomonės apie Tikonijaus *Taisykles*[14]. Čia, palikus Augustiną, teks trumpai papasakoti apie donatininkus ir Tikonijų.

Visą IV a. Afrikos krikščionių Bažnyčią vargino donatininkų schizma. Byla jau buvo sena ir tęsėsi kelias kartas. Tiek viena, tiek kita pusė įvairiu metu buvo panaudojusi prievartą, o tai ypač sunkino susitaikymą. Pradėjęs vyskupauti Hipone, Augustinas vadovavo ujamai katalikų mažumai: donatininkų vyskupas turėjo pakankamai galios miesto kepėjams uždrausti pardavinėti duoną katalikams. Pati IV a. pabaiga ir V a. pradžia Afrikos Bažnyčiai buvo karštõs polemikos, politinio ir administracinio veikimo metas kovoje su donatininkais. Tikonijus (*fl. ca* 380 m.) buvo donatininkas, tačiau nesutaręs su savo bendratikiais ir jų pasmerktas. Bet svarbiausia tai, kad jis – vienas pirmųjų lotyniškai rašiusių Rašto aiškintojų (*Paaiškinimai Apreiškimui*) ir pirmasis egzegezės teoretikas (veikalėlis *Taisyklės*)[15].

Grįžkime prie *De doctrina christiana*. Augustinas liaujasi rašęs šį veikalą beveik ten, kur vėliau, po trisdešimties metų, įdės to paties Tikonijaus *Taisyklių* santrauką. Šį faktą sugretinęs su 41-uoju laišku ir atsižvelgdamas į Bažnyčios padėtį Afrikoje, Hillas pasiūlė manyti, jog Augustinas nutraukęs veikalo rašymą todėl, kad Afrikos primas, Kartaginos vyskupas Aurelijus, niekaip neatsiliepdamas į kartojamą

14 *Ep.* 41, 2: „obsecramus te per eum, qui tibi ista donavit et populum, cui servis, hac per te benedictione perfudit, ut iubeas singulos, quos volueris, sermones eorum (sc. omnium ordinatorum fratrum nostrorum et praecipue presbyterorum, qui te (sc. Aurelio) praesente populo infunditur, 41, 1) conscriptos et emendatos mitti nobis. nam et ego, quod iussisti, non neglego et de Tychonii septem regulis vel clavibus, sicut saepe iam scripsi, cognoscere, quid tibi videatur, expecto."

15 Naujausią tyrinėjimų apie Tikonijų apžvalgą žr.: Jean-Marc Vercruysse, „Introduction", in: Tyconius, *Le livre des Règles*, introduction, traduction et notes par Jean-Marc Vercruysse, *Sources Chrétiennes* 488, Paris: Cerf, 2004.

Augustino klausimą, nepritaręs jo norui pasinaudoti nors ir naudingomis, tačiau donatininko parašytomis *Taisyklėmis*. Vėliau, po trisdešimties metų, jau pats būdamas garsus ir įtakingas vyskupas, antra vertus, donatininkų atskalai pasitraukus į pogrindį, Augustinas savo nuožiūra įtrauksiąs Tikonijaus *Taisykles* į baigiamą III-ąją *De doctrina christiana* knygą. Antroji svarbi Hillo išvada siūlo manyti, kad intelektualas Augustinas šį veikalą, galbūt skirtą „krikščionybės mokytojams", rašąs vyskupo Aurelijaus prašomas. Tik tokiu atveju esą būtų galima paaiškinti visus Augustino klausimus Aurelijui ir Augustino reakciją negavus laukiamo atsakymo dėl Tikonijaus.

Ne visi tyrinėtojai pritaria tokiam trijų dešimtmečių pertrūkio aiškinimui, bet jis ir toliau lieka vienintelė pastanga atsakymo ieškoti paties Augustino arba jo aplinkos tekstuose. Nesutinkantieji pastebi, kad Hillo hipotezė remiasi prielaida, esą Augustinas *De doctrina christiana* rašąs vykdydamas Aurelijaus užsakymą. Bet tuomet 41-ojo laiško žodžiai perdėm perifrastiškai ir miglotai apie jį kalbą[16]. Jei tai tikrai buvo įtakingojo „Afrikos sostinės" Kartaginos vyskupo Aurelijaus užsakytas veikalas, tuomet tektų stebėtis, kad apie tai Augustinas nieko nesako nei pačiame *De doctrina christiana*, nei *Retractationes*[17]. Be to, pačių donatininkų pasmerkto Tikonijaus figūra galėjo būti pakankamai polemiškai patogi: Afrikos ka-

16 Pagrindiniai prieštaraujančiųjų argumentai: a) *non negligo* (*Ep.* 41, 2) galbūt rodo, kad Augustinas rašo kitą, svarbesnį veikalą (*Išpažinimus*?); b) iš to, jog Augustinas klausia Aurelijaus nuomonės apie Tikonijų, dar neplaukia, kad veikalą jis rašo Aurelijaus prašomas (Roger P. H. Green, „Introduction", in: Augustine, *De Doctrina Christiana*, edited with an Introduction, Translation, and Notes by R. P. H. Green, *Oxford early Christian texts*, Oxford: Clarendon Press, 1995, p. xi).

17 Aurelijaus prašymu Augustinas vėliau parašys, pavyzdžiui, *De opere monachorum*, kurį pradeda tokiais žodžiais: „iussioni tuae, sancte frater Aureli, tanto devotius obtemperare me oportuit, quanto magis mihi quis ex te iusserit claruit".

talikų polemistai visuomet mielai naudojosi nesutarimais pačių donatininkų viduje. Tad, tarkime, 397 m. Augustinas, į III *De doctrina christiana* knygą įtraukdamas Tikonijaus *Taisykles*, lygiai įtaigiai galėjo rašyti: „Toksai Tikonijus, neatremiamai rašęs prieš donatininkus, nors ir pats buvo donatininkas, o ten, kur nenorėjo jų galutinai palikti, pasirodė besąs labai negrabios širdies, parašė knygą, kurią pavadino *Taisyklės*.[18]“ Augustinas apie 400 m. (kitu datavimu – apie 404 m.) pasitelkia Tikonijaus nesutarimų su donatininkais bylą, rašydamas veikalą *Contra epistolam Parmeniani*, kur už jau mirusį Tikonijų atsako į teologinius šiam kadaise Afrikos donatininkų primo, Kartaginos donatininkų vyskupo Parmenino pareikštus priekaištus.

Tarp priežasčių, privertusių Augustiną nutraukti rašymą, taip pat minimos *cura ecclesiae*, galbūt užmojis rašyti kokį nors reikšmingesnį veikalą, pavyzdžiui, *Išpažinimus*[19], Tikonijaus veikalo nesupratimas[20]. Hillo pažiūros šalininkai atremia, kad *cura ecclesiae* Augustiną lydėjo visą gyvenimą ir nesutrukdė rašyti ir pabaigti daug didesnių veikalų, kuriuos, beje, jis sugebėdavo diktuoti bent kelis vienu metu[21]. Taip galėjo būti ir su *Išpažinimais*: esama pakankamai daug temos ir stiliaus panašumų tarp šio didžiojo Augustino

18 *De doctr. chr.* III 30 / 42.

19 Roger P. H. Green, „Introduction“, p. XI; James J. O’Donnell, „Doctrina Christiana, De“, p. 279; Alberto Pincherle, *La formazione teologica di Sant'Agostino*, Roma: Edizioni Italiane, 1948, p. 194.

20 Charles Kannengiesser, „The Interrupted *De doctrina christiana*“, in: *De doctrina christiana: A Classic of Western Culture*, p. 8.

21 „Rašyti“ Antikos pabaigos laikais reiškė „diktuoti“. Sprendžiant iš Augustino palikimo, Hipono bažnyčioje raštininkų (*notarii ecclesiae*) darbas buvo sutvarkytas puikiai. Kūrybinė Augustino energija – prisiminkime gausias vyskupo pareigas – buvo fenomenali. Viename iš neseniai rastų laiškų Augustinas 419 m. gruodį rašo Posidijui, kad nuo rugsėjo 11 d. iki gruodžio 1 d. padiktavęs 6000 eilučių. *Cf. Ep.* 23 A*, 3. Tyrinėtojų skaičiavimu, viena Augustino raštininkų eilutė turėtų atitikti 3/4 Jacques’o-Paulio Migne’o *Patrologia Latina* leidimų eilutės (žr. Serge Lancel, *Saint Augustin*, Paris: Fayard, 1999, p. 308).

veikalo IX-osios ir II-osios *De doctrina christiana* knygų[22]. Savotišką Hillo hipotezės variantą neseniai pasiūlė Jeanas-Paulis Bouhot[23], mėgindamas atsižvelgti į François Dolbeau rastuosius Augustino Kartaginoje galbūt 397 m. sakytus pamokslus[24]. Jo manymu, vyskupo Aurelijaus atsakymas į Augustino klausimą iš 41-ojo laiško buvęs kvietimas atvykti į Kartaginą ir miesto bažnyčiose sakyti pamokslus, kurie, juos užrašius, būtų daug geresnis pavyzdys pamokslininkams nei jo rašomas „vadovėlis", galintis papiktinti konservatyvius Afrikos vyskupus.

Mūsų manymu, galėtume svarstyti dar vieną priežastį: galbūt Augustinas tiesiog nebežinojo, kaip jam šį veikalą pabaigti? Atsakymą į klausimą dėl intriguojančio pertrūkio rastume skirtingose ankstyvosios ir vėlyvosios veikalo dalies adresato figūrose[25]. Mat pradėdamas šį veikalą, Augustinas jį skyrė *studiosis scripturarum*, „Raštų tyrėjams"[26]. Ši sąvoka apima keletą dalykų. Pirmiausiai, ji nusako „Rašto tyrėjus,

22 *Cf.* Darius Alekna, „Šv. Augustino *De doctrina christiana* II 41, 62: autobiografinė egzegezė", in: *Literatūra* 42(3), 2000, p. 68–80; Roger P. H. Green, „Introduction", p. XIII; Alberto Pincherle, „S. Agostino: tra il *De doctrina christiana* e le *Confessioni*", in: *Archeologia classica* 25–26, 1973–1974, p. 555–574; Leo C. Ferrari, „From Pagan Literature to the Pages of the Holy Scriptures: Augustine's Confessions as Exemplary Propaedeutic", in: *Kerygma und Logos. Beiträge zu den geistesgeschichtlichen Beziehungen zwischen Antike und Christentum.* Festschrift für Carl Andresen zum 70. Geburtstag, hg. v. AdolfMartin Ritter Ritter, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1979, p. 173–182; Isabelle Bochet, « *Le firmament de l'Écriture* »*: L'herméneutique Augustinienne*, Paris: Institut d'Études Augustiniennes, 2004, p. 94–106.

23 Jean-Paul Bouhot, „Augustin prédicateur d'après le *De doctrina christiana*", in: *Augustin prédicateur (395–411): actes du Colloque International de Chantilly (5–7 septembre 1996)*, édités par Goulven Madec, Paris: Institut d'Études Augustiniennes, 1998, p. 49–61. Jam pritaria ir Serge'as Lancelis (*op. cit.*, p. 288–289).

24 Augustin d'Hippone, *Vingt-six Sermons au Peuple d'Afrique*, retrouvés à Mayence, édités et commentés par François Dolbeau, *Collection des Études Augustiniennes*, Série Antiquité 147, Paris: Institut d'Études Augustiniennes, 1996.

25 Išsamiau žr. Darius Alekna, *Šv. Augustino veikalo* De doctrina christiana *adresato paveikslas*, daktaro disertacija: humanitariniai mokslai 04 H, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F76-477 1, 2007.

26 Smulkiau žr. Darius Alekna, „*Studiosi scripturarum*: Augustino *De doctrina christiana* skaitytojai", in: *Šv. Augustinas. Tradicijos, kontekstai, interpretacijos*, p. 41–54.

žinovus", sakytume, Senojo ir Naujojo Testamento specialistus šiuolaikine prasme. Kita vertus, tai – „suinteresuoti" žinovai: jų santykis su Raštu kai kuriais atvejais yra analogiškas pagonių filosofų, *studiosi sapientiae*[27], santykiui su išmintimi: ir vieniems, ir kitiems pažinti savo troškimų objektą yra, sakytume, egzistencinė būtinybė. Skirtingai nei ankstesni krikščionių rašytojai, Augustinas nebijo šios analogijos ir kartais ją net pabrėžia. Tačiau ankstyvosios *De doctrina christiana* dalies adresatas – *studiosi scripturarum* – turi ir tam tikrų istorinių krikščionių intelektualų būrio bruožų: visų pirma, tai atskira grupė Bažnyčios bendruomenėje, kurios skirtingumą nuo *populus Dei*, Dievo tautos, Augustinas pakankamai aiškiai pabrėžia. Tai tikrai nėra paprasti tikintieji ir ne jų dvasiniu gyvenimu besirūpinantys kunigai ar vyskupai. Šie *studiosi scripturarum* labiausiai panašūs į vienuolius, į Augustino suburtus Hipono Sodo vienuolyno bičiulius.

Pradėjęs *De doctrina christiana* rašyti būdamas vienas iš tokių krikščionių intelektualų vienuolių, Augustinas tapo vyskupu, ganytoju, atsakingu už visą krikščionių bendruomenę. Tai didelis ir svarbus pokytis – jam ir iš jo plaukiančioms pasekmėms apmąstyti galbūt reikėjo laiko, ir *De doctrina christiana* pabaigimas atidedamas trisdešimčiai metų.

Pakėlimas į vyskupus 395 ar 396 m. Augustinui galbūt buvo toks pat svarbus kaip krikštas Milane 386 m. Apie tai neturime tokio išsamaus pasakojimo kaip *Išpažinimai*, tačiau vienas kitas faktas liudija gana iškalbingai. Antai, pakėlimo į vyskupus svarbą Augustinui rodo tai, kad, rašydamas *Retractationes*, jis savo viso gyvenimo literatūrinį darbą suskirsto į dvi dalis: knygos, parašytos iki pakėlimo į vyskupus, ir

27 *Cf.* Cic. *Tusc.* V, 9–10.

knygos, parašytos po šio įvykio. Be to, Afrikoje apskritai ir ypač Numidijoje svarbi vyskupo gyvenimo data būdavo jo pakėlimo dienos šventimas: žinoma, kad ją minėjo Augustinas[28], Kartaginos primas Aurelijus[29], taip pat ir donatininkų vyskupai[30]. Atrodo, kad buvo svarbu ir išvyskupautas laikas: Numidijos bažnytinės provincijos, kuriai priklausė ir Hipono vyskupija, vyskupų vyresniuoju tapdavo seniausiai pareigas einantis vyskupas[31]. Apmąstydamas naujos savo padėties sukeltus didelius pokyčius, Augustinas beveik dešimt metų pamoksluose ir raštuose nenagrinėja su vyskupo pareigomis ir misija susijusių klausimų.

Taigi vėl ėmęsis kadaise pradėto veikalo, Augustinas jau nebėra tas pats – kaip ir jo vėlyvosios dalies adresatas. Mėgstamiausias Augustino žodis jam pavadinti jau nebe *studiosi scripturarum*, bet *doctor*, „mokytojas"[32]. Ką gi jis moko? Kur? O kaip Augustinas pavadina šio *doctor* mokomą dalyką? Pradėkime nuo pastarojo klausimo. Jo mokomasis dalykas yra Šventasis Raštas[33], šventumas[34], iš amžino blogio išlaisvinantys ir amžinąjį gyvenimą užtarnaujantys dalykai[35], jis kalba didžius dalykus[36]. Šis Augustino mokytojas yra Bažnyčios žmogus (*vir ecclesiasticus*[37], *doctor ecclesiasticus*[38]), jis kalba į bažnyčią susirinkusiems tikintiesiems[39], jis, kaip ir pats Augustinas,

28 Yra išlikę du ta proga pasakyti Augustino pamokslai: *Serm.* 339 ir 340.
29 Augustinus, *Serm.* 111.
30 Augustinus, *Ep.* 108, 5; *Contra litt. Petiliani* II 23, 52.
31 Serge Lancel, *op. cit.*, p. 696, n. 21.
32 Kai kurie tyrinėtojai tai pastebi, bet plačiau nesvarsto. Pvz., žr. David Foster, „Eloquentia nostra (DDC IV, VI, 10): A Study of the Place of Classical Rhetoric in Augustine's *De doctrina christiana* Book Four", in: *Augustinianum* 36 (2), 1996, p. 473.
33 *De doctr. chr.* IV 4 / 6.
34 *De doctr. chr.* IV 3 / 4.
35 *De doctr. chr.* IV 18 / 37.
36 *De doctr. chr.* IV 19 / 38.
37 *De doctr. chr.* IV 15 / 32.
38 *De doctr. chr.* IV 18 / 35.
39 *De doctr. chr.* IV 18 / 37.

yra nuo aukštesnės vietos tikintiesiems kalbantis *vyskupas*[40]. Šis Bažnyčios mokytojas, nepasiduodamas gražbylystei, turi žiūrėti, kad ne jis žodžiams, bet jam žodžiai tarnautų[41].

Verta pastebėti, kad Augustinas mokytoją vadina klasikinėje kalboje ganėtinai retu, jokios griežtesnės terminologinės prasmės neturinčiu, bet krikščionių labai mėgstamu žodžiu *doctor*[42], o ne klasikiniu *magister*. Taip yra todėl, kad Augustinas, kaip ir visi krikščionys, labai gerai žino ir dažnai primena, jog, anot *Mt* 23, 10, mokytojas, *magister*, tėra vienas – Jėzus Kristus: „Taip pat nesivadinkite mokytojais, nes jūsų vienintelis Mokytojas yra Kristus.[43]" Todėl „daug tiesos skelbėjų, bet ne mokytojų (*multi praedicatores veritatis fiunt nec multi magistri*), jei visi sako tą pat, ką ir vienintelis tikrasis Mokytojas"[44]. Augustino *doctor* yra mokytojas ta pačia prasme, kaip ir apaštalas Paulius yra tautų mokytojas, *doctor gentium*[45].

Koks yra dvasinis šio ilgų apmąstymų pareikalavusio pokyčio turinys? Tiek savo išganymu besirūpinantis vienuolis,

40 *De doctr. chr.* IV 18 / 35.

41 *De doctr. chr.* IV 28 / 61.

42 Žiūrėdami į jo reikšmes (pvz., *Oxford Latin Dictionary*, ed. Peter G. W. Glare *et al.*, Oxford: Clarendon Press, 1968, *s. v. doctor*), galėtume pasiūlyti du vertimus: „mokytojas" ir „dresiruotojas". Šio žodžio nė lyginti negalėtume su daugiareikšmiu ir labai populiariu žodžiu *magister* (*ibid., s. v.*). Iškalbingas yra ir šių žodžių vartojimo dažnumo palyginimas. Klasikinėje literatūroje (tekstų rinkinio *Bibliotheca Teubneriana Latina* (BTL-2), München: K. G. Saur Verlag, 2002, duomenimis) žodis *doctor* ir visos jo formos pavartotos 301 kartą, o žodis *magister* ir visos formos – 1519, t. y. 5 kartus daugiau. Tuo tarpu patristikos laikotarpio krikščionių literatūroje (tekstų rinkinio *CETEDOC Library of Christian Latin Texts* (CLCLT-3), Turnhout: Brepols, 1996, duomenimis) žodis *doctor* ir visos jo formos pavartotos 2995 kartus, o *magister* – 3606 kartus, t. y. tik 1,2 karto dažniau.

43 *Vulg.*: „nec vocemini magistri quia magister vester unus est Christus". Dažnai šiuos žodžius Augustinas svarsto labai išraiškingai, pvz., *Serm.* 270, 1: „in schola domini condiscipulis loquimur. magistrum enim habemus unum, in quo omnes sumus unum: qui nos, ne forte de magisterio superbire audeamus, admonuit, et ait, «nolite vocari ab hominibus rabbi; unus est enim magistervester Christus». sub hoc ergo magistro, cuius cathedra caelum est, quia erudiendi sumus litteris eius, advertite pauca quae dicam, donante ipso qui iubet ut dicam."

44 *De doctr. chr.* IV 29 / 62.

45 *De doctr. chr.* IV 7 / 15: „Jis aiškiai nedelsdamas pripažino turįs žinojimą, be kurio negalėtų būti tautų mokytoju."

tiek už bendruomenės amžinąjį gyvenimą atsakingas vyskupas turi remtis Raštais, bet veikiausiai skirtingai, juo labiau skirtingas bus jų kalbėjimas apie Raštus. Dar 391 m., vos išrinktas kunigu, Augustinas savo vyskupą Valerijų prašo „atostogų", kurias galėtų skirti Raštų studijoms. Augustinas numano jo klausimą: „Jūsų Šventenybė gali sakyti: 'Norėčiau žinoti, ko trūksta tavo išsimokslinimui (*instructioni*)?' Tiek daug, kad lengviau galėčiau išvardyti, ką turiu, nei ką trokštu turėti. Išdrįsčiau sakyti, kad žinau ir visiškai pasitikėdamas laikausi to, kas veda į mūsų išganymą. Bet kaip pasitarnauti kitų išganymui *ieškant ne savo naudos, bet to, kas naudinga daugeliui, kad jie būtų išgelbėti* (*1 Kor* 10, 33)?[46]" Kad tikrai ir gerai tai suprastų ir galėtų kitiems paaiškinti, Augustinas turėjo tam tikrą laiką pabūti vyskupu.

Ar *De doctrina christiana* yra kokių nors ženklų, rodančių pasikeitusį Augustino siekį rūpintis ne tik savo, bet ir kitų išganymu? Regis, taip. Pradėdamas šį veikalą, pačiu pirmuoju sakiniu Augustinas nubrėžė jo tikslą: „Esama taisyklių Raštui aiškinti, kurias, manau, trokštantiems jį pažinti (*studiosis*) būtų visai paranku išdėstyti, kad tobulėtų ne vien skaitydami kitus, atskleidusius šventųjų knygų paslaptis, bet ir patys jas atskleisdami (*ut non solum legendo alios, qui divinarum litterarum operta aperuerunt, sed etiam ipsi aperiendo proficiant*)"[47]. Taigi Augustino skaitytojai turi išmokti suprasti Raštus ne kitų krikščionių ir ne bendruomenės labui, bet idant

46 *Ep.* 21, 4: „sed dicit fortasse sanctitas tua: vellem scire, quid desit instructioni tuae. tam multa autem sunt, ut facilius possim enumerare, quae habeam, quam quae habere desidero. auderem enim dicere scire me et plena fide retinere, quid pertineat ad salutem nostram. sed hoc ipsum quo modo ministrem ad salutem aliorum non quaerens, quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant?"

47 *De doctr. chr., Prooem.* 1.

tobulėtų jie patys (*ipsi proficiant*). Taip skelbia pats pirmasis, programinis veikalo sakinys. Tačiau kitame taip pat programiniame – pačiame paskutiniame veikalo sakinyje – regime šios nuostatos korekciją: „O aš dėkoju mūsų Dievui, kad šiose keturiose knygose, kiek leido menki mano gabumai, papasakojau ne koks aš pats esu, kuriam daug ko trūksta, bet koks turėtų būti tas, kas sveikame, tai yra krikščioniškame moksle (*cf.* 2 *Tim* 4, 3; *Tit* 1, 9) stengiasi darbuotis ne vien dėl savęs, bet ir dėl kitų (*non solum sibi, sed aliis etiam laborare studet*)“[48]. Pirmąjį ir paskutinįjį sakinius jungia „studijų“ (*studiosis* / *student*), naudos sau (*ipsi* / *sibi*), kitų (*alios* / *aliis*) temos ir ta pati sintaksinė jungtis (*non solum* ... *sed etiam*). Taigi drąsiai galime teigti, jog paskutinysis sakinys skirtas pataisyti „egocentrinę“ pirmojo teiginio nuostatą: *vienuolis* Augustinas kvietė vienuolius mokytis patiems suprasti Raštą, kad turėtų naudos *sau*, o *vyskupui* Augustinui svarbu mokėti iš Rašto parūpinti naudos *kitiems*.

Kituose Augustino tekstuose taip pat matome, kaip jis vyskupo tarnystę ima vertinti labiau už asmeniniam tobulėjimui ir išganymui skirtą vienuolio gyvenimą: „Galėčiau sakyti: ‘Kam man įkyrėti žmonėms?’ Neteisiems sakyti: ‘nesielkite neteisingai, gyvenkite šitaip, elkitės taip, anaip nebesielkite’. Kam man varginti žmones? Aš žinau, kaip gyventi, gyvensiu, kaip man įsakyta, kaip esu pamokytas. Imsiuosi, ko žinau. Kodėl turėčiau atsiskaityti už kitus? Tačiau mane baugina Evangelija. Niekas manęs neįtikintų pasirinkti tokio

48 *De doctr. chr.* IV 31 / 64. Į šiuos žodžius dėmesį yra atkreipęs Martinas Camargo, „‘Non solum tibi sed etiam aliis’: Neoplatonism and Rhetoric in Saint Augustine’s *De doctrina christiana*“, in: *Rhetorica* 16, 1998, p. 393–408. Šis tyrėjas krikščionišką Augustino įsipareigojimą bendruomenei sieja su jo išsivadavimu iš neoplatonizmo ir klasikinės retorikos mąstymo paradigmų.

[nuo vyskupo prievolių] laisvo saugumo. Nieko nėra geriau, nieko saldžiau, kaip niekam netriukšmaujant skrosti Dievo lobyną – saldu, gera. Bet pamokslauti, barti, priekaištauti, mokyti, kiekvienu rūpintis – didelė našta, didelis sunkumas, didelis vargas. Kas gi nebėgs nuo šio vargo? Tačiau baugina Evangelija.[49]" Augustiną nuo ramaus vienuolio gyvenimo atgrasantys Evangelijos žodžiai yra bauginantis palyginimas apie šeimininko pinigą į apyvartą pabijojusį leisti tarną: „Netikęs tarne! Aš tave teisiu tavo paties žodžiais" (*Lk* 19, 22). Norėdamas įgelti vienuoliui Jeronimui, vyskupas Augustinas laiške jam sakosi neturįs laiko atsidėti Rašto žinovų ugdymui, nes turįs kalbėti tikintiesiems, kaip tik jiems išliejąs visą savo Raštų išmanymą[50].

Augustinas visuomet buvo drąsus rašytojas. Tūlą jo veikalą sunku įrikiuoti į klasikinės Antikos ar senosios krikščionių literatūros žanrų sąrašą. Toks sunkiai klasifikuojamas veikalas buvo kadaise parašytos dvi *Soliloquia* knygos[51], toks – ir garsieji Augustino *Išpažinimai*. Panašiai sunku įvertinti ir *De doctrina christiana*. Remiantis formaliais kriterijais – medžiagos skaidymas ir dėstymas, – šis veikalas yra tipiškas vadovėlis[52]. Tačiau kokio dalyko vadovėlis? Ir kokiems mokiniams ar mokytojams skirtas? Į šiuos klausimus atsakoma labai įvairiai: homiletikos, Biblijos hermeneutikos ar egzegezės vadovėlis,

49 *Serm.* 339, 4.

50 *Ep.* 73, 5: „nam neque in me tantum scientiae scripturarum divinarum est aut esse iam poterit, quantum inesse tibi video, et si quid in hac re habeo facultatis, utcumque inpendo populo dei. vacare autem studiosis diligentius, quam populi audiunt, instruendis propter ecclesiasticas occupationes omnino non possum."

51 žr. Darius Alekna, „Kalbėjausi pats – Augustinas su Augustinu. Įvadas", in: Aurelijus Augustinas, *Pokalbiai su savimi*, p. 17–18.

52 Tai pastebėjo jau Henri-Irénée Marrou, *Saint Augustin et la fin de la culture antique*, Paris: De Boccard, 1937, p. 389.

bendroji krikščionių kultūros programa[53] ar universaliosios hermeneutikos[54] apmatai.

Mūsų nagrinėjamo veikalo pavadinimą – *De doctrina christiana* – yra paliudijęs pats Augustinas[55], tad dėl jo autentiškumo nekyla jokių abejonių. Tačiau daug neaiškumų kyla mėginant išversti jį į naująsias kalbas. Viena vertus, Augustinas žodžiui *doctrina* nesuteikia „neklaidingos sisteminės teiginių visumos" prasmės, o apytikriai taip žodis *doktrina*[56] suprantamas lietuvių, prancūzų[57] arba anglų[58] kalbose (*doctrine*). Bet tuomet ką šiuo žodžiu nori pasakyti Augustinas, taip pavadindamas visą savo veikalą? Dėl to kyla labai daug nesutarimų[59]. Pats autorius niekur aiškiau neapibrėžia *doctrina*

53 Įvairių nuomonių apžvalgą ir kritiką žr. Gerald A. Press, „The Content and Structure of Augustine's *De doctrina christiana*", in: *Augustinian Studies* 11, 1980, p. 99–124, ir Luigi Alici, „Il primo libro del *De doctrina christiana*, o della mediazione possibile", in: *De doctrina christiana di Agostino d'Ippona*, *Lectio Augustini* 11, Roma: Città nuova-Augustinus, 1995, p. 14–16.

54 *De doctrina christiana* „universalia Augustino hermeneutika" (*die universalhermeneutik Augustins*) vadina Karla Pollmann, *Doctrina Christiana: Untersuchungen zu den Anfängen der christlichen Hermeneutik unter besonderer Berücksichtigung von Augustinus*, De doctrina christiana, *Paradosis* 41, Freiburg: Universitätsverlag Freiburg, 1996. Šios autorės pažiūros kritiką žr. G[ulven] M[adec], in: *Revue des Études Augustiniennes*, 1997, 43(2), p. 394–395. Vėliau Pollmann plačiau paaiškina, kokia prasme Augustino hermeneutiką ji vadina universalia: Karla Pollmann, „African and Universal Elements in the Hermeneutics of Tyconius and Augustine", in: *Augustinus Afer: saint Augustin, africanité et universalité, actes du colloque international, Alger-Annaba, 1–7 avril 2001*, ed. Pierre-Yves Fux *et al.*, *Paradosis* 45(1–2), Fribourg: Éditions Universitaires, 2003, p. 359.

55 *Retract.* II, 15, 1; *Contra Faustum* XXII, 91.

56 *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, red. S. Keinys *et al.*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2000, *s. v. doktrina*: „mokslinės, politinės ar religinės kieno nors pažiūros, jų sistema"; Valerija Vaitkevičiūtė, *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Žodynas, 2002, *s. v. doktrina*: „1. mokslinės, politinės kieno nors pažiūros, jų teorija, sistema; 2. religijos teorinė dalis – joje pripažįstama teiginių visuma."

57 *Le Petit Robert* (version électronique du Nouveau Petit Robert), dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, Paris: Dictionnaires Le Robert, 1996–1997, *s. v. doctrine*: „Ensemble de notions qu'on affirme être vraies et par lesquelles on prétend fournir une interprétation des faits, orienter ou diriger l'action humaine. → dogme, idéologie, opinion, système, théorie, thèse."

58 *WordNet 3.1: An Electronic Lexical Database*, Princeton University, 2010 (prieiga internetu: http://wordnet.princeton.edu), *s. v. doctrine*: „a belief (or system of beliefs) accepted as authoritative by some group or school".

59 Pavyzdžiui, Greenas rašo: „The book's title is not the least of the translator's problems. While many scholars have followed a prudent course of citing it in Latin, others have adopted the renderings 'doctrine' or 'culture'" (Roger P. H. Green, „Introduction", p. IX).

sąvokos[60], tad tyrėjams ir vertėjams atsakymo tenka ieškoti patiems.

Lotynų kalbos žodynai čia taip pat nelabai gelbsti. Juose parašyta, kad aptariamas žodis reiškia „mokymą". Vertėjams to jau galėtų ir pakakti. Bet priekabesni tokio vertimo skaitytojai turėtų pradėti klausti, kas vis dėlto čia norima pasakyti: ar bus kalbama apie krikščionių mokymo vyksmą, galbūt patarimus, kaip tai daryti, ar apie dalyką, kurio moko krikščionys? Ar abiem atvejais bus kalbama apie visus krikščionis, ar tik apie kai kuriuos iš jų? Ar „mokymą" vadinant žodžiu *doctrina* jau pasakoma kas nors apie jo turinį, ar dar ne? Atsakymo paprastai ieškoma mėginant apibrėžti paties veikalo turinį, o turinys aprašomas jį derinant prie skaitytojų, kuriems Augustinas galbūt galėjo skirti šį veikalą *ex intentione*. Tačiau aiškiai aprašyti veikalo turinį taip pat nėra lengva, o apie skaitytojus, kuriems galėjo būti skirtas veikalas, tenka spręsti iš netiesioginių nuorodų: pats Augustinas niekur *expressis verbis* nėra paaiškinęs, kam jį skyrė. Tad atsakymų į minėtuosius klausimus šio Augustino veikalo interpretatoriai yra pateikę ne vieną. Daugiausia diskusijų sukėlė minėtoje 1937 m. Henri-Irénée Marrou knygoje *Šv. Augustinas ir Antikos kultūros pabaiga*[61] autoriaus pasakyta ir vėliau jo paties ir daugelio kitų[62] ginta mintis, jog *De doctrina christiana* Augustinas dėstąs krikščionišką klasikinės pagonių kultūros, *paideia*[63],

60 Cornelius Mayer, „Doctrina", in: *Augustinus-Lexicon*, ed. Cornelius Mayer *et al.*, Bd. II, Basel: Schwabe & Co., 1986–2002, p. 536–537.

61 Henri-Irénée Marrou, *Saint Augustin et la fin de la culture antique*.

62 Pvz., žr. išraiškingą Eugene'o Kevane'o straipsnio pavadinimą: „'Translatio imperii': Augustine's 'De doctrina christiana' and the Classical 'Paideia'", in: *Studia patristica* 14, Berlin: Akademie-Verlag, 1976, p. 446–460, ir daugelį kitų to paties autoriaus darbų.

63 Henri-Irénée Marrou, *op. cit.*, p. 555. Lotyniškų „kultūrą" reiškiančių žodžių paieškai ir aptarimui autorius skiria priedą „L'idée de la culture et le vocabulaire latin", p. 549–560.

alternatyvą[64]: gramatikos ir retorikos mokyklose studijuojamus Vergilijų ir Ciceroną turį pakeisti krikščionies gyvenimui būtini, visą kultūrinį gyvenimą krikščionybei palenkiantys šventieji autoriai[65]; Augustinas savo krikščioniškos kultūros projektą kuriąs pagal jam gerai žinomos tradicinės klasikinės kultūros modelį[66]; šitaip dedamas begimstančios krikščioniškųjų Viduramžių kultūros pamatas[67], o veikalas *De doctrina christiana* esantis „pamatinė krikščioniškosios kultūros chartija"[68]. Tad skaitytojai, kuriems Augustinas skiria šį veikalą, esą visi krikščionys, o jo pavadinimo *doctrina christiana*, Marrou nuomone, reiškią *culture chrétienne*[69], „krikščionių kultūrą".

Taip plačiai apibrėžęs aptariamojo Augustino veikalo pavadinimą, temą ir užmojį, Marrou iškėlė ir kitą susijusį ir labai dažnai svarstomą klausimą: koks Augustino *doctrina christiana* santykis su klasikinio pasaulio mokymo sistema, konkrečiau – su gramatikos, retorikos, *artes liberales* studijomis, ir, kaip matėme, į jį atsakė. Pats Marrou ir daugelis jo

64 *Op. cit.*, p. 332. Nurodydamas kitas šio Augustino veikalo interpretacijas, Marrou pabrėžia savo pažiūros originalumą; ypač žr. p. 394 ir t.

65 *Op. cit.*, p. 339: „Elle se résume d'un mot, celui-là même qu'Augustin a choisi comme titre pour l'ouvrage où il a traité *ex professo* du sujet qui nous occupe : *doctrina christiana*, une culture chrétienne. Mesurons tout de suite la portée d'une telle expression : il ne s'agit pas seulement d'adopter un type de vie intellectuelle qui ne heurte pas de front les exigences du christianisme, qui s'accorde avec celui-ci, qui laisse ouverte la possibilité de la vie chrétienne. Augustin exige bien davantage : il veut une culture étroitement et directement subordonnée au christianisme ; toutes les manifestations de la vie intellectuelle doivent être au service de la vie religieuse, n'être qu'une fonction de celle-ci." *Cf.* Basil Studer, *Schola christiana: die Theologie zwischen Nizäa (325) und Chalzedon (451)*, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1998, p. 28: „Augustinus ersetzte in *De doctrina christiana* die Lektüre der Klassiker durch die Lesung der Bibel und sah den Sinn der Beschäftigung mit den profanen Wissenschaften letztlich in ihrem Nutzen für die Auslegung und Verbreitung des biblischen Gedankengutes."

66 Henri-Irénée Marrou, *op. cit.*, p. 386 ir t.; p. 406 ir t.

67 *Op. cit.*, p. 399.

68 *Op. cit.*, p. 413. Šią citatą savo straipsnio pavadinimui yra panaudojęs Luc Melchior J. Verheijen, „Le 'De Doctrina Christiana' de saint Augustin. Un manuel d'herméneutique et d'expression chrétienne avec, en II.19.29–42.63, une 'charte fondamentale pour une culture chrétienne'", in: *Augustiniana* 24, 1974, p. 10–20.

69 Henri-Irénée Marrou, *op. cit.*, p. 339.

sekėjų nė neabejojo, kad krikščioniškosios „paidėjos“ projekto modelis yra klasikinė, jo manymu[70], nuo sofistų laikų gyva ir klestinti aukštojo lavinimo tradicija[71].

Siūlydamas taip suprasti veikalo užmojį, adresatą ir pavadinimą, Marrou polemizavo su ankstesne nuomone, anot kurios, *De doctrina christiana* esąs siauros bažnytinės paskirties kūrinys, visų pirma skirtas būsimiesiems pamokslininkams[72]. Šį požiūrį *versus* Marrou stipriai parėmė Edmundas Hillas, mėgindamas parodyti, jog šis veikalas veikiausiai bus gimęs iš Augustino bažnytinės valdžios – Kartaginos vyskupo Aurelijaus – užsakymo paruošti „mokymo priemonę“ būsimiesiems pamokslininkams. Tad jis siūlė pavadinimą versti taip: *On How to Teach Christianity*[73].

Kaip dažnai atsitinka, netruko atsirasti norinčių suderinti abi pažiūras. Dar André Mandouze'as pastebėjo, kad

70 Jai Marrou yra skyręs visą knygą: Henri-Irénée Marrou, *Histoire de l'éducation dans l'Antiquité*, Paris: Le Seuil, 1948.

71 Marrou idėja apie pamatinę laisvųjų menų lavinimo programos vietą Antikos ir Viduramžių kultūroje daug kam padarė labai didelį įspūdį. Pavyzdžio dėlei pacituosime Ilonos Opelt straipsnį „Doctrina und Doctrina christiana“ (in: *Der Altsprachliche Unterricht*, Reihe IX, 1966, p. 5–22), p. 5: „Im Gegensatz zu der modernen nationalistischen Zersplitterung war der Bildungsbegriff der Antike, des Mittelalters und in gewissem Sinne auch noch der der Renaissance einheitlich und daher universell gültig. Wir dürfen lediglich an die sogenannte ἐγκύκλιος παιδεία erinnern, den Kanon fixierter Bildungsgüter, einen Bund von Philosophie und Rhetorik, der, wenigstens in Rom, zweisprachig war und auf ein philosophisches Telos, auf Wahrheit, ausgerichtet.“ Pagrįstą ir taiklią Marrou kritiką žr. Ilsetraut Hadot, *Arts libéraux et philosophie dans la pensée antique*, Paris: Études Augustiniennes, 1984; taip pat Darius Alekna, „Svarbi mokslų istorijai ir filosofijos tyrinėjimams [I. Hadot, *Ars libéraux et philosophie dans la pensée antique*, Paris: Études Augustiniennes, 1984]“, in: *Naujasis Židinys-Aidai*, 1993, Nr. 6, p. 83–85.

72 Gaston Boissier, *La fin du paganisme: étude sur les dernières luttes religieuses en Occident au quatrième siècle*, vol. 1, Paris: Hachette, 1891, p. 243; Franz Xaver Eggersdorfer, *Der heilige Augustinus als Pädagoge und seine Bedeutung für die Geschichte der Bildung*, Freiburg im Breisgau: Herder, 1907, p. 118. *Cf.* Frederik van der Meer, *Saint Augustin: pasteur d'âmes*, vol. 2, Colmar–Paris: Alsatia, 1955, p. 196: „Il devrait porter à peu près le titre de « Manuel d'exégèse, suivi d'une méthode d'instruction chrétienne à partir de l'Écriture ».“ Senesniųjų nuomonių apžvalgą žr. Gerald A. Press, „The Content and Structure of Augustine's *De doctrina christiana*“, p. 99–124; Christoph Schäublin, „*De doctrina christiana*: A Classic of Western Culture?“, in: *De doctrina christiana: A Classic of Western Culture*, p. 47–67.

73 Edmund Hill OP, „*De doctrina Christiana*: A Suggestion“, p. 443–446.

dvi galimos Augustino intencijos, vadinasi ir veikalo pavadinimo interpretacijos, neprieštarauja viena kitai[74]. Ištyręs žodžio *doctrina* vartoseną aptariamame veikale, kompromisinę sutartį pačiu savo straipsnio pavadinimu, kaip jau minėta, pasiūlė Lucas Melchioras J. Verheijenas: „Le 'De Doctrina Christiana' de saint Augustin. Un manuel d'herméneutique et d'expression chrétienne avec, en II.19.29–42.63, une 'charte fondamentale pour une culture chrétienne'"[75], jai pritarė ir autoritetingasis Goulvenas Madecas[76].

Nors šiandien labiau linkstama atsisakyti perdėm plačios Marrou pažiūros, byla dar nebaigta, ir kiekvienas šio veikalo tyrinėtojas ar vertėjas paprastai stengiasi paaiškinti savo poziciją. Antai, naujausio vertimo į anglų kalbą autorius Rogeris P. H. Greenas renkasi „*Christian teaching*"[77], enciklopedinių straipsnių apie šį veikalą autoriai taip pat manosi turį pateikti savo siūlymus[78].

Stebėdami ganėtinai karštus Naujųjų laikų tyrinėtojų ginčus dėl aptariamojo veikalo paskirties ir turinio, turėtume visų pirma paklausti, ar kartais pats Augustinas nėra palikęs tokių žodžių, kurie mums padėtų suprasti jo veikalo užmojį. Tai ir būtų pats tikriausias kelias į jo supratimą ir interpretaciją. Toks tekstas išties yra – tai *Retractationes*. „Pirmosios

74 André Mandouze, *Saint Augustin: l'aventure de la raison et de la grâce*, Paris: Études Augustiniennes, 1968, p. 595–596, *apud* Madeleine Moreau, „Introduction", p. 26.

75 Žr. aukščiau, išn. 68.

76 Goulven Madec, *La patrie et la voie: le Christ dans la vie et la pensée de Saint Augustin*, Paris: Desclée, 1989, p. 201.

77 „Hence 'Christian teaching', referring both to the process and the content of teaching" (Roger P. H. Green, „Introduction", p. x).

78 Pora naujesnių pavyzdžių: Karla Pollmann, „Doctrina christiana (De-)", in: *Augustinus-Lexicon*, Bd. II, p. 552: „man könnte den Titel etwa übersetzen mit: «Über die christlich gebotene Methode der Wissensaneignung und -vermittlung»"; James J. O'Donnell, „Doctrina Christiana, De", p. 278: „*On Christian Teaching*. The title of this work renders itself in English too easily as *On Christian Doctrine*. The proper sense is less specifically religious and might better be expressed as *On the Form of Teaching Suitable for Christians*." Pavadinimo vertimų apžvalgą žr. Cornelius Mayer, „Doctrina", p. 541.

trys padeda suprasti Raštą, o ketvirtoji – kaip pasakyti, ką supratome“[79], – taip Augustinas apie 427 m., po 30 metų pertraukos grįžęs prie kadaise nebaigto veikalo *De doctrina christiana*, nusako jo turinį ir tikslą. Pridurdamas ketvirtąją knygą, Augustinas patvirtina, kad jo kunigystės ar vyskupavimo pradžios metais sumanytas veikalas tebėra reikalingas ir kad anuomet nubrėžtas jo planas jam tebeatrodo vykęs ir tinkamas. Mat cituotoji *Retractationes* eilutė tepakartoja I 1, 1 ir IV 1, 1 teiginius: „Šį mūsų veikalą, pavadintą 'Apie krikščionių mokslą', pirmiausia buvau sumanęs padalyti į dvi dalis. Mat po pratarmės, kurioje atsakiau galimiems kritikams, rašiau: 'Bet koks Raštų aiškinimas remiasi dviem dalykais – kaip surasti, ką reikia suprasti, ir kaip pasakyti, kas suprasta. Pirmiausia kalbėsime apie suradimą, paskui – apie pasakymą' (I, 1, 1). Kadangi apie suradimą jau daug pasakėme ir apie šią vieną dalį prirašėme tris knygas, Viešpačiui padedant, trumpai pakalbėsime ir apie pasakymą, kad, jei išeis, viską suglaustume į vieną knygą, ir visas šis veikalas baigtųsi keturiais tomais“ (IV, 1, 1). Šiuose žodžiuose turėtume matyti tris esminius dalykus: *suprasti – Raštą – pasakyti*. Nepaisant pačių įvairiausių įvairiais laikais pasiūlytų šio sudėtingo Augustino veikalo interpretacijų, tikrasis jo supratimo ir vieningumo matas yra ši paprasta paties autoriaus pateikta formulė. Vis dėlto ši, atrodytų, paprasta formulė yra tokia originali, kad viso jos masto ir apimties nesuprato jau patys pirmieji šio veikalo skaitytojai.

Po Augustino mirties visa jo biblioteka greitai buvo perplukdyta į Italiją, o jo paties *Retractationes* ir jo pirmojo biografo Posidijaus sudarytas veikalų sąrašas leido neišsibarstyti

79 *Retract.* II, 4.

Augustino raštų korpusui[80]. Iš šio daugybės kodeksų rinkinio Viduramžių pradžios skaitytojai greitai atsirinko sau įdomiausius Hipono vyskupo veikalus, juos dažniausiai perrašinėjo ir skaitė. Labiausiai mėgtos Augustino knygos VII–XII a. buvo penkios: *Dievo valstybė*, *Pažodiniai paaiškinimai Pradžios knygai*, *Apie krikščionių mokslą*, *Apie Trejybę* ir *Išpažinimai*[81]. Kažin ar pats Augustinas skųstųsi, esą šis sąrašas netaiklus, o ir šiandien jo skaitytojai ir tyrinėtojai jam veikiausiai pritartų, gal tik kita tvarka išrikiuotų. Kad ir kaip būtų, *De doctrina christiana* iki pat šiandien yra vienas populiariausių ir įtakingiausių Augustino kūrinių. Antra vertus, nederėtų stebėtis, kad įvairių amžių žmonės šį veikalą regėjo į tekstą žvelgdami savo meto akimis, tad vienus dalykus jame matė VI a. skaitytojai, pavyzdžiui, mokslingas vienuolis Kasiodoras[82], kitus pastebėjo didieji XII a. mokytojai – Abelaras[83] ir Hugonas Viktoriškis[84], dar kitus – XX a. pradžios protestantizmo įkvėptos filosofinės hermeneutikos kūrėjai, antai, Martinas Heideggeris ir Hansas Georgas

80 Smulkiau žr. Jean-Paul Bouhot, „La transmission d'Hippon à Rome des œuvres de saint Augustin", in: *Du copiste au collectionneur: mélanges d'histoire des textes et des bibliothèques en l'honneur d'André Vernet*, *Bibliologia* 18, Turnhout: Brepols, 1998, p. 23–33, ir ypač François Dolbeau, „La survie des œuvres d'Augustin. Remarques sur *l'Indiculum* attribué à Possidius et sur la bibliothèque d'Anségise", in: *op. cit.*, p. 3–12.

81 Šiandien galima suskaičiuoti, kad iš IX a. turime išlikus 15 visuose didžiuosiuose to meto vienuolynuose perrašytų *De doctrina christiana* rankraščių, 11 – *Confessiones*, 14 – *De Trinitate*, 15 – *De Genesi ad litteram* ir 32 – *De civitate Dei*. Žr.: Michael M. Gorman, „The Diffusion of the Manuscripts of Saint Augustine's 'De doctrina christiana' in the Early Middle Ages", in: *Revue bénédictine* 95, 1985, p. 11–24.

82 Apie pirmuosius šio Augustino veikalo skaitytojus žr. Darius Alekna, „Pirmosios šv. Augustino *De doctrina christiana* interpretacijos: Posidijus, Eugipijus, Kasiodoras", in: *Religija ir kultūra*, 2006 (3), p. 37–45.

83 Ilona Opelt, „Materialen zur Nachwirkung von Augustins Schrift *De doctrina christiana*", in: *Jahrbuch für Antike und Christentum* 17, 1974, p. 64–73.

84 Grovera A. Zinn Jr., „The Influence of Augustine's *De doctrina christiana* upon the Writings of Hugh of St. Victor", in: *Reading and wisdom: the De doctrina Christiana of Augustine in the Middle Ages*, ed. Edward D. English, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1995, p. 48–60; Eileen C. Sweeney, „Hugh of St. Victor: The Augustinian Tradition of Sacred and Secular Reading Revised", in: *op. cit.*, p. 61–83.

Gadameris[85]. Tačiau visų šių interpretacijų suma nedaug mums pasako apie paties Augustino sumanymą ir siekį[86]. Jį turime išskaityti pačiame Augustino veikalo tekste.

Augustinas veikalą *De doctrina christiana* pradėjo rašyti vedamas tradicinių paskatų, jį skyrė gana aiškiam, iš tradicijos gerai pažįstamam skaitytojų ratui – vienuoliams. Taip pat ganėtinai suprantama priežastis – vienuolis tapo vyskupu – jį privertė nutraukti šio veikalo rašymą. Labiausiai netradicinis ir originaliausias dalykas, mūsų supratimu, šioje istorijoje yra tai, jog aštuntą dešimtį pradėjęs vyskupas Augustinas 426/427 m. nutarė pabaigti kadaise vienuolio sumanytą ir pradėtą knygą! Rašantys žmonės žino, kaip sunku grįžti prie kadaise nebaigtų tekstų. Pats Augustinas ne vieną savo veikalą paliko nebaigtą. Į tai reikiamą dėmesį yra atkreipęs Alberto Pincherle[87]: pradėjęs rašyti *Retractationes*, Augustinas rado ne vieną nebaigtą savo kūrinį, tačiau nė neketino baigti ne tik ankstyvųjų savo raštų (pvz., trečioji *Soliloquia* knyga, kurios apmatai – *De immortalitate animae*[88], taip pat *Disciplinarum libri*, iš kurių buvo pabaigęs tik *De musica*[89]). Jis nepanoro pabaigti ir Hipono laikotarpio veikalų (pvz., Augustinas

85 Kaip siaurai ir tendencingai galima suprasti tekstą, puikiai rodo savo šaknų ieškančios vadinamosios „filosofinės" hermeneutikos darbai, pvz., žr., mūsų supratimu, sukarikatūrintą *De doctrina christiana* analizę Jeano Grondino knygelėje *Filosofinės hermeneutikos įvadas*, iš vokiečių k. vertė Nerija Putinaitė, Vilnius: Aidai, 2003, p. 60–73. Pastangoms šiuolaikinėje filosofinėje hermeneutikoje surasti Augustinui artimų mąstytojų skirtas Cyrilo O'Regano straipsnis: „*De doctrina christiana* and Modern Hermeneutics", in: *De doctrina christiana: A Classic of Western Culture*, p. 217–243.

86 Christophas Schäublinas, remdamasis Ilonos Opelt (*op. cit.*) surinktais duomenimis, pastebi paradoksą, kad aptariamasis Augustino veikalas jau pirmųjų jo skaitytojų buvęs suprastas netaikliai, bet smulkiau šio fenomeno nenagrinėja. Žr. Christoph Schäublin, „*De doctrina christiana*: A Classic of Western Culture?", p. 47–67, ypač p. 47.

87 Alberto Pincherle, „Sulla composizione del «De doctrina christiana» di S. Agostino", in: *Storiografia e storia: Studi in onore di Eugenio Dupré Theseider*, Vol. 2, Roma: Bulzoni, p. 541–543.

88 *Cf. Retract.* I 4–5.

89 *Cf. Retract.* I 6.

neparašė planuoto ištisinio komentaro šv. Pauliaus laiškams, iš jo teliko pirmąja turėjusi būti knyga *Epistulae ad Romanos inchoata expositio*[90]; į šią grupę tinka ir *De Genesi ad litteram liber imperfectus*[91]). Tačiau, *un caso eccezionale*[92], Augustinas nutarė pabaigti *De doctrina christiana*. Pats šis faktas turėtų patraukti dėmesį. Kaip galėtume jį paaiškinti? Matyt, pradėtojo veikalo sumanymas ir medžiaga jam pasirodė esą išties vertingi[93]. Tačiau galbūt svarbiau yra tai, kad, jį pabaigdamas, Augustinas galėjo, be kita ko, pasakyti, kad tarp vienuolio ir vyskupo kelio nesama jokio antagonizmo ir priešiškumo, kad vienas gali sklandžiai peraugti į kitą.

Šio ypatingo abi *De doctrina christiana* dalis jungiančio pokyčio analogiją regime Augustino įkurtų vienuolynų raidoje: ne Sodo vienuolyno įsteigimas buvo ypatingas jo nuopelnas, bet jo išaugimas į Vyskupo rūmų *monasterium clericorum*. Daugelio tyrinėtojų pripažinimu, savo gyvenimu sujungdamas vienuolio ir vyskupo figūras ir institucionalizuodamas šią savo patirtį vienuolinės kunigų bendruomenės įkūrimu, Augustinas elgiasi labai originaliai ir visai netradiciškai[94]. Būtent tai yra didžiausias ir tik Vakarų Bažnyčiai būdingas,

90 *Cf. Retract.* I 25, 1. Apie Apaštalo svarbą to meto Vakarų krikščionybei ir Augustinui žr. Peter Brown, *Augustinas iš Hipono: biografija*, p. 166 ir t., taip pat Thomas F. Martin OSA, „Pauline Commentaries in Augustine's Time", in: *Augustine through the Ages. An Encyclopedia*, p. 625–628 ir Paula Fredriksen, „Paul", in: *op. cit.*, p. 625.

91 *Cf. Retract.* I, 18.

92 Alberto Pincherle, „Sulla composizione del «De doctrina christiana» di S. Agostino", p. 541.

93 Rašydamas *Retractationes*, Augustinas jam turi palyginti labai mažai pastabų, *cf. Retract.* II, 4.

94 Andreas E. J. Grote, *Anachorese und Zönobium: der Rekurs des frühen westlichen Mönchtums auf monastische Konzepte des Ostens*, *Historische Forschungen* 23, Stuttgart: Jan Thorbecke Verlag, 2001, p. 33: „Das wohl auffallendste Merkmal des augustinischen Mönchtums ist die „Synthese des Mönchischen und Kirchlichen" (Lorenz, *Anfänge*, S. 41). Sie zeigt sich darin, daß Augustinus „clericalized the monk" und „monasticized the cleric" (Lawless, *Monastic Rule*, S. 62). Diese Einheit war keineswegs bereits am Anfang seines monastischen Lebens vorhanden, sondern ist das Ergebnis einer Entwicklung, die Augustinus bis hin zu seiner Tätigkeit als „Mönchsbischof" durchmachte. Sie muß aber als Teil seiner gesamten geistigen Entwicklung gesehen werden ..."

nors toli gražu ne iš karto prigijęs Augustino įnašas į vienuolystės ir kunigystės sampratą. Šį ypatingą Augustino institucinės kūrybos bruožą yra pastebėjęs ir Posidijus: „Dieviškajam mokymui žengiant į priekį, švento Augustino prižiūrimus ir kartu su šventu Augustinu vienuolyne tarnaujančius Dievui buvo pradėta skirti Hipono bažnyčios kunigais. O vėliau, diena iš dienos brėkštant ir švintant Visuotinės Bažnyčios skelbimo tiesai ir šventųjų Dievo tarnų gyvenimo siekiui – susilaikymui ir giliam skurdui, Bažnyčios taika ir vienybė iš pradžių pradėjo, o vėliau ir toliau su dideliu noru prašydavo ir priimdavo vyskupais ir kunigais vienuolius iš vienuolyno, kuris ano šlovingojo vyro dėka atsirado ir ėmė augti. Nes veik dešimt, kuriuos aš pats pažinojau, šventų ir garbingų vyrų, susilaikančių ir labai mokytų, palaimintasis Augustinas prašomas atidavė įvairioms Bažnyčioms, kai kurioms ir žinomesnėms. Panašiai ir patys jie, laikydamiesi švento pasiryžimo, augančioms Viešpaties Bažnyčioms įsteigė vienuolynus. Ir didėjant pastangoms ugdyti Dievo žodžiu, parūpino išugdytų brolių kitoms Bažnyčioms, kad priimtų vyskupo pareigas.[95]"

Remdamiesi Posidijaus žodžiais galime įžvelgti du Augustino Sodo vienuolyno tarpsnius: 1) Hipono vyskupijos kunigais skiriami vienuoliai dar Augustinui gyvenant pačiame vienuolyne, vadinasi 391–396 m.; 2) vienuolyno vienuoliai skiriami vyskupais ir kunigais į kitas vyskupijas: šio laikotarpio pradžia galėtų būti 397 m., kai Augustinas liaujasi rašęs *De doctrina christiana* ir kai pirmasis Augustino vienuolių būrelis tampa vyskupais įvairiuose Afrikos miestuose. Posidijus 397/398 m. skiriamas Kalamos vyskupu, Evodijus 397/398 m. – Uzalio, Profutūras 395/397 m. – Cirtoje,

95 Possidius, *Vita*, 11, 1–4.

Severas 395/397 m. – Milevyje. Antroji banga vėlesnė: Urbonas Sikoje, Privatas ir Servilijus – vieta neaiški, Paulius Katakoje, Antanas Fusaloje (411 m.). Gretindami Posidijaus pasakojimą ir mūsų atkuriamą *De doctrina christiana* atsiradimo istoriją, drįstume manyti, jog rašymo krizė Augustiną ištiko ne tuomet, kai vienuoliai buvo skiriami Hipono bažnyčios kunigais, bet kuomet jis pats ir kai kurie jo bičiuliai tapo vyskupais. Augustino atsakymas į šią krizę buvo jo sprendimas einant vyskupo pareigas ir toliau gyventi bendruomeninį vienuolių gyvenimą; tam reikalui buvo suburtas *monasterium clericorum*, o vėliau – pabaigtas rašyti *De doctrina christiana.*

Grįždami prie vėlyvosios *De doctrina christiana* dalies, galėtume teigti, kad jos Augustinas imasi jau būdamas tikras, kad jo siūloma „sintezė" „vienuolis-vyskupas" yra gyvybinga: vienuolis tikrai gali būti vyskupu, o vyskupas netgi turi būti vienuoliu; „susilaikymo ir gilaus skurdo" (*continentia et paupertate profunda*), anot Posidijaus, reikalavimai jiems abiems ir tinka, ir turi būti taikomi. Taip pat yra ir su kitu Posidijaus apibūdinimu: kalbėdamas apie vyskupais tapusius Augustino vienuolyno vienuolius, Posidijus juos pavadina „mokytais" (*doctos*). Šis jų „mokslas" yra vienodai vienuoliams ir vyskupams deramas Raštų pažinimas ir gebėjimas apie juos kalbėti. Ir vieni, ir kiti turi puikiai juos išmanyti, idant galėtų mokyti kitą, nes tiek vieniems, tiek kitiems tai yra meilės darbas: „kas supras, kad *pamokymo tikslas yra meilė iš tyros širdies, geros sąžinės ir nuoširdaus tikėjimo* (*1 Tim* 1, 5), tegul nesibaimindamas imasi aiškinti Šventąjį Raštą"[96], be to, „Raštas tik meilės moko, tik geismus smerkia ir taip ugdo žmonių papročius"[97].

96 *De doctr. chr.* I 40 / 44.
97 *De doctr. chr.* III 10 / 15.

Ši nuostata plaukia iš labai ryškios, jau *De doctrina christiana* sutinkamos ir vyskupavimo metais Augustinui labai brangios teologinės minties, puikiai pasakytos *1 Jn* 4, 16: *Deus est caritas* („Dievas yra meilė"). Jai skirtas visas 407 m. Velykų savaitės 10 pamokslų *Pirmojo Jono laiško* komentarų ciklas *In epistolam Joannis ad Parthos tractatus* ir daug kitų Hipono vyskupo tekstų.

Grįžkime prie Augustino projektuojamos vienuolio-vyskupo figūros. Pastebėjome, jog Augustino vienuolyną paliekantys ir vyskupais tampantys vienuoliai yra ne tik „susilaikantys", bet ir „mokyti" (*continentes et doctos*)[98]. Dar kartą verta įsidėmėti šį antrąjį apibūdinimą: iki tol laikyta, kad mokslas vienuolių privilegija; jie, kaip kadaise ir pats Augustinas, buvo į nemokytus kunigus ir vyskupus iš aukšto žiūrintys *studiosi*. Tačiau „mokytumas" tampa Augustino vienuolyne išugdytų vyskupų savastimi.

Dar kartą: tai nebuvo savaime aiškus ir akivaizdus dalykas. Ano meto Afrikos Bažnyčioje, kovojančioje su manichėjininkais, pagonimis ir ypač donatininkais, veikti buvo galima ir reikėjo labai įvairiai: polemika, teisiniais ir politiniais veiksmais, telkiant ir stiprinant savo bendruomenes. Visa tai, kaip žinome iš Posidijaus pasakojimo, meistriškai darė ir pats Augustinas. Vis dėlto svarbiausias dalykas, Posidijaus manymu, buvę augančios Afrikos vyskupų pastangos ugdyti „Dievo žodžiu", tai yra pamoksluose aiškinant Šventąjį Raštą. Anot ištikimo Augustino sekėjo Posidijaus, tai ir esąs didžiausias Augustino nuopelnas Bažnyčiai: tai vykę „šio vieno žmogaus dėka, o per jį ir daugelio, su Dievo pagalba"[99].

98 Possidius, *Vita*, 11, 3.
99 Possidius, *Vita*, 11, 5.

Galutinis *De doctrina christiana* variantas atspindi ir aprašo būtent šį ypatingą Augustino pradėtą ir skatintą bažnytinio veikimo būdą.

Vis dėlto, Šiaurės Afriką užkariavus Geiseriko vandalams, Augustino pradėtoji tradicija žuvo. Kai V a. viduryje visa Augustino biblioteka buvo perplukdyta į Italiją, ten vienuolinio gyvenimo papročiai veikiau sekė Jeronimo ir Kasiano perduotais Rytų modeliais[100]. Todėl neturėtų stebinti tai, jog nei Eugipijus, nei Kasiodoras – pirmieji Augustino *De doctrina christiana* cituojantys beprasidedančių Viduramžių vienuoliai – nežinojo, kuo naudinga jiems galėtų būti IV-oji šio veikalo knyga: pirmosios trys galėjo puikiai padėti gilinantis į Šventojo Rašto paslaptis, tačiau pamokslus *ad populum* sakyti mokanti paskutinioji knyga šios tradicijos vienuoliams pasirodė nereikalinga[101]. Naujo Augustino idėjų atgimimo sąjūdžio reikės laukti iki XII a.

100 Plačiau žr. Mantė Lenkaitytė, *The Model of a Monk in* de Laude Eremi *of Eucherius of Lyons and in the Latin Monastic Literature up to the Early Fifth Century* (= *Vienuolio idealas Eucherijaus Lioniečio* Pašlovinime dykumai *ir lotyniškoje vienuolinėje literatūroje iki penktojo amžiaus pradžios*) doctoral dissertation: humanities, philology 04 H, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F76-4632, 2006.

101 Kai kurie tyrėjai pastebi šį paradoksą: James J. O'Donnell, „Doctrina Christiana, De", p. 278: „If Augustine had not written this book (i.e. *De doctrina christiana*), medieval and modern imagination of his achievement would have been appreciably impoverished, though it is often far from clear how well either medieval or modern readers have digested it. Its most pragmatic advice (in books 3 and 4) has rarely been followed explicitly, while its most theoretical passages (in book 1) mix memorable aphorism with opacity of argument."

Bibliografija

VERTIMUI NAUDOTI AUGUSTINO
DE DOCTRINA CHRISTIANA TEKSTO LEIDIMAI:

Augustine, *De Doctrina Christiana*, edited with an Introduction, Translation, and Notes by R. P. H. Green, *Oxford Early Christian Texts*, Oxford: Clarendon Press, 1995.

Aurelii Augustini De doctrina christiana *libri IV*, ed. Joseph Martin, CCSL 32, Turnhout: Brepols, 1962.

Saint Augustin, *La doctrine chrétienne* (*De doctrina christiana*), texte critique du *CCL*, revu et corrigé, introduction et traduction de Madeleine Moreau, annotation et notes complémentaires d'Isabelle Bochet et G. Madec, *Bibliothèque Augustinienne* (*Œuvres de saint Augustin*) 11/2, Paris: Institut d'Études Augustiniennes, 1997.

Sant'Agostino, *L'istruzione cristiana*, a cura di Manlio Simonetti, Fondazione Lorenzo Valla, Verona: Arnoldo Mondadori editore, 1994.

SVARBIAUSI AUGUSTINO VEIKALŲ VERTIMAI
Į LIETUVIŲ KALBĄ CHRONOLOGINE TVARKA:

Aurelijus Augustinas, *Komentaras Pirmajam Jono laiškui*, iš lotynų k. vertė Jūratė Terleckienė, in: *Naujasis Židinys-Aidai*, 1992, Nr. 12, p. 3–11.

Aurelijus Augustinas, *XLI psalmės išdėstymas*, iš lotynų k. vertė Mantas Adomėnas, in: *Naujasis Židinys-Aidai*, 1993, Nr. 12, p. 5–19.

Aurelijus Augustinas, *Pokalbiai su savimi*, iš lotynų k. vertė Vaidilė Stalioraitytė, įvadą parašė ir redagavo Darius Alekna, Vilnius: Aidai, 1994.

Šv. Augustinas, *Mano motina Monika*, iš lotynų k. vertė Eugenija Ulčinaitė, įvadą ir paaiškinimus iš italų k. vertė Ramunė Vaskelaitė, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.

Aurelijus Augustinas, *Dialogai: apie mokytoją*, iš lotynų k. vertė Ona Daukšienė, įvadą iš italų k. vertė Mantas Adomėnas, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1999.

Aurelijus Augustinas, *Išpažinimai* (1–10 kn.), iš lotynų k. vertė Mykolas Vaitkus, Marijampolė: Ardor, 2001[2] (1933[1]).

Aurelijus Augustinas, *Dialogai: apie laisvąjį sprendimą*, iš lotynų k. vertė Ona Daukšienė, Vilnius: Katalikų pasaulis, 2001.

Aurelijus Augustinas, *Dialogai: apie sielos didybę, apie sielos nemirtingumą*, iš lotynų k. vertė Ona Daukšienė, Vilnius: Katalikų pasaulis, 2001.

Aurelijus Augustinas, *Išpažinimai*, iš lotynų k. vertė Eugenija Ulčinaitė ir Vaidilė Stalioraitytė, Vilnius: Aidai, 2004.

ŽODYNAI, ENCIKLOPEDIJOS IR TEKSTŲ RINKINIAI:

Augustine through the Ages. An Encyclopedia, ed. Allan D. Fitzgerald OSA, Michigan–Cambridge, UK: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1999.

Augustinus-Lexicon, ed. Cornelius Mayer *et al.*, Basel: Schwabe & Co., 1986–2002.

Bibliotheca Teubneriana Latina (BTL-2), München: K. G. Saur Verlag, 2002.

CETEDOC Library of Christian Latin Texts (CLCLT-3), Turnhout: Brepols, 1996.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, red. S. Keinys *et al.*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2000[4] (1954[1]).

Le Petit Robert (version électronique du Nouveau Petit Robert), dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, Paris: Dictionnaires Le Robert, 1996–1997.

Oxford Latin Dictionary, ed. Peter G. W. Glare *et al.*, Oxford: Clarendon Press, 1968.

Vaitkevičiūtė, Valerija, *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Žodynas, 2002[3] (1999[1]).

WordNet 3.1: An Electronic Lexical Database, Princeton University, 2010 (prieiga internetu: http://wordnet.princeton.edu).

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA:

Alekna, Darius, „Pirmosios šv. Augustino *De doctrina christiana* interpretacijos: Posidijus, Eugipijus, Kasiodoras“, in: *Religija ir kultūra*, 2006 (3), p. 37–45.

Alekna, Darius, „Šv. Augustino *De doctrina christiana* II 41, 62: autobiografinė egzegezė“, in: *Literatūra* 42(3), 2000, p. 68–80.

Alekna, Darius, „Svarbi mokslų istorijai ir filosofijos tyrinėjimams [I. Hadot, *Ars libéraux et philosophie dans la pensée antique*, Paris: Études Augustiniennes, 1984]“, in: *Naujasis Židinys-Aidai*, 1993, Nr. 6, p. 83–85.

Alekna, Darius, *Šv. Augustino veikalo* De doctrina christiana *adresato paveikslas*, daktaro disertacija: humanitariniai mokslai 04 H, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F76-4771, 2007.

Alici, Luigi, „Il primo libro del *De doctrina christiana*, o della mediazione possibile“, in: *De doctrina christiana di Agostino d'Ippona*, *Lectio Augustini* 11, Roma: Città nuova-Augustinus, 1995, p. 11–37.

Augustin d'Hippone, *Vingt-six Sermons au Peuple d'Afrique*, retrouvés à Mayence, édités et commentés par François Dolbeau, *Collection des Études Augustiniennes*, Série Antiquité 147, Paris: Institut d'Études Augustiniennes, 1996.

Bochet, Isabelle, « *Le firmament de l'Écriture* »: *L'herméneutique Augustinienne*, Paris: Institut d'Études Augustiniennes, 2004.

Boissier, Gaston, *La fin du paganisme: étude sur les dernières luttes religieuses en Occident au quatrième siècle*, vol. 1, Paris: Hachette, 1891.

Bouhot, Jean-Paul, „Augustin prédicateur d'après le *De doctrina christiana*“, in: *Augustin prédicateur (395–411): actes du Colloque International de Chantilly (5–7 septembre 1996)*, édités par Goulven Madec, Paris: Institut d'Études Augustiniennes, 1998, p. 49–61.

Bouhot, Jean-Paul, „La transmission d'Hippon à Rome des œuvres de saint Augustin“, in: *Du copiste au collectionneur: mélanges d'histoire des textes et des bibliothèques en l'honneur d'André Vernet*, *Bibliologia* 18, Turnhout: Brepols, 1998, p. 23–33.

Brown, Peter, *Augustinas iš Hipono: biografija*, iš anglų k. vertė Darius Alekna, Vilnius: Taura, 1997.

Camargo, Martin, „'Non solum tibi sed etiam aliis': Neoplatonism and Rhetoric in Saint Augustine's *De doctrina christiana*“, in: *Rhetorica* 16, 1998, p. 393–408.

Dolbeau, François, „La survie des œuvres d'Augustin. Remarques sur *l'Indiculum* attribué à Possidius et sur la bibliothèque d'Anségise“, in: *Du copiste au collectionneur: mélanges d'histoire des textes et des bibliothèques en l'honneur d'André Vernet*, *Bibliologia* 18, Turnhout: Brepols, 1998, p. 3–12.

Eggersdorfer, Franz Xaver, *Der heilige Augustinus als Pädagoge und seine Bedeutung für die Geschichte der Bildung*, Freiburg im Breisgau: Herder, 1907.

Ferrari, Leo C., „From Pagan Literature to the Pages of the Holy Scriptures: Augustine's Confessions as Exemplary Propaedeutic", in: *Kerygma und Logos. Beiträge zu den geistesgeschichtlichen Beziehungen zwischen Antike und Christentum.* Festschrift für Carl Andresen zum 70. Geburtstag, hg. v. Adolf Martin Ritter Ritter, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1979, p. 173–182.

Foster, David, „Eloquentia nostra (DDC IV, VI, 10): A Study of the Place of Classical Rhetoric in Augustine's *De doctrina christiana* Book Four", in: *Augustinianum* 36 (2), 1996, p. 459–494.

Gorman, Michael M., „The Diffusion of the Manuscripts of Saint Augustine's 'De doctrina christiana' in the Early Middle Ages", in: *Revue bénédictine* 95, 1985, p. 11–24.

Grondin, Jean, *Filosofinės hermeneutikos įvadas*, iš vokiečių k. vertė Nerija Putinaitė, Vilnius: Aidai, 2003.

Grote, Andreas E. J., *Anachorese und Zönobium: der Rekurs des frühen westlichen Mönchtums auf monastische Konzepte des Ostens, Historische Forschungen* 23, Stuttgart: Jan Thorbecke Verlag, 2001.

Hadot, Ilsetraut, *Arts libéraux et philosophie dans la pensée antique*, Paris: Études Augustiniennes, 1984.

Hill, Edmund OP, „*De doctrina Christiana*: A Suggestion", in: *Studia Patristica* 6, 1962, p. 443–446.

Kannengiesser, Charles, „The Interrupted *De doctrina christiana*", in: *De doctrina christiana: A Classic of Western Culture*, ed. Duane W. H. Arnold and Pamela Bright, *Christianity and Judaism in Antiquity* 9, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1995, p. 3–13.

Kevane, Eugene, „'Translatio imperii': Augustine's 'De doctrina christiana' and the Classical 'Paideia'", in: *Studia patristica* 14, Berlin: Akademie-Verlag, 1976, p. 446–460.

Lancel, Serge, *Saint Augustin*, Paris: Fayard, 1999.

Lenkaitytė, Mantė, *The Model of a Monk in* de Laude Eremi *of Eucherius of Lyons and in the Latin Monastic Literature up to the Early Fifth Century* (= *Vienuolio idealas Eucherijaus Lioniečio* Pašlovinime dykumai *ir lotyniškoje vienuolinėje literatūroje iki penktojo amžiaus pradžios*) doctoral dissertation: humanities, philology 04 H, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F76-4632, 2006.

Madec, Goulven, *La patrie et la voie: le Christ dans la vie et la pensée de Saint Augustin*, Paris: Desclée, 1989.

Mandouze, André, *Saint Augustin: l'aventure de la raison et de la grâce*, Paris: Études Augustiniennes, 1968.

Marrou, Henri-Irénée, *Histoire de l'éducation dans l'Antiquité*, Paris: Le Seuil, 1948.

Marrou, Henri-Irénée, *Saint Augustin et la fin de la culture antique*, Paris: De Boccard, 1937.

Meer, Frederik van der, *Saint Augustin: pasteur d'âmes*, vol. 2, Colmar–Paris: Alsatia, 1955.

O'Regan, Cyril, „*De doctrina christiana* and Modern Hermeneutics", in: *De doctrina christiana: A Classic of Western Culture*, ed. Duane W. H. Arnold and Pamela Bright, *Christianity and Judaism in Antiquity* 9, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1995, p. 217–243.

Opelt, Ilona, „Doctrina und Doctrina christiana", in: *Der Altsprachliche Unterricht*, Reihe IX, 1966, p. 5–22.

Opelt, Ilona, „Materialen zur Nachwirkung von Augustins Schrift *De doctrina christiana*", in: *Jahrbuch für Antike und Christentum* 17, 1974, p. 64–73.

Pincherle, Alberto, „S. Agostino: tra il *De doctrina christiana* e le *Confessioni*", in: *Archeologia classica* 25–26, 1973–1974, p. 555–574.

Pincherle, Alberto, „Sulla composizione del «De doctrina christiana» di S. Agostino", in: *Storiografia e storia: Studi in onore di Eugenio Dupré Theseider*, Vol. 2, Roma: Bulzoni, p. 541–559.

Pincherle, Alberto, *La formazione teologica di Sant'Agostino*, Roma: Edizioni Italiane, 1948.

Pollmann, Karla, „African and Universal Elements in the Hermeneutics of Tyconius and Augustine", in: *Augustinus Afer: saint Augustin, africanité et universalité, actes du colloque international, Alger-Annaba, 1–7 avril 2001*, ed. Pierre-Yves Fux *et al.*, *Paradosis* 45(1–2), Fribourg: Éditions Universitaires, 2003, p. 353–362.

Pollmann, Karla, *Doctrina Christiana: Untersuchungen zu den Anfängen der christlichen Hermeneutik unter besonderer Berücksichtigung von Augustinus,* De doctrina christiana, *Paradosis* 41, Freiburg: Universitätsverlag Freiburg, 1996.

Press, Gerald A., „The Content and Structure of Augustine's *De doctrina christiana*", in: *Augustinian Studies* 11, 1980, p. 99–124.

Sant'Agostino, *L'istruzione cristiana,* a cura di Manlio Simonetti, Fondazione Lorenzo Valla, Verona: Arnoldo Mondadori editore, 1994.

Schäublin, Christoph, „*De doctrina christiana*: A Classic of Western Culture?", in: *De doctrina christiana: A Classic of Western Culture,* ed. Duane W. H. Arnold and Pamela Bright, *Christianity and Judaism in Antiquity* 9, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1995, p. 47–67.

Steinhauser, Kenneth B., „Codex Leningradensis Q.v.I.3: Some Unresolved Problems“, in: *De doctrina christiana: A Classic of Western Culture*, ed. Duane W. H. Arnold and Pamela Bright, *Christianity and Judaism in Antiquity* 9, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1995, p. 33–43.

Studer, Basil, *Schola christiana: die Theologie zwischen Nizäa (325) und Chalzedon (451)*, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1998.

Šv. Augustinas: tradicijos, kontekstai, interpretacijos, sudarė ir parengė Darius Alekna, *Christiana tempora* 2, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.

Sweeney, Eileen C., „Hugh of St. Victor: The Augustinian Tradition of Sacred and Secular Reading Revised“, in: *Reading and wisdom: the De doctrina Christiana of Augustine in the Middle Ages*, ed. Edward D. English, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1995, p. 61–83.

Tyconius, *Le livre des Règles*, introduction, traduction et notes par Jean-Marc Vercruysse, *Sources Chrétiennes* 488, Paris: Cerf, 2004.

Verheijen, Luc Melchior J., „Le 'De Doctrina Christiana' de saint Augustin. Un manuel d'herméneutique et d'expression chrétienne avec, en II.19.29–42.63, une 'charte fondamentale pour une culture chrétienne'“, in: *Augustiniana* 24, 1974, p. 10–20.

Zinn, Grovera A., Jr., „The Influence of Augustine's *De doctrina christiana* upon the Writings of Hugh of St. Victor“, in: *Reading and wisdom: the De doctrina Christiana of Augustine in the Middle Ages*, ed. Edward D. English, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1995, p. 48–60.

AURELIJUS AUGUSTINAS

Apie krikščionių mokslą

Pratarmė

[1] Esama taisyklių Raštui aiškinti, kurias, manau, jį trokštantiems pažinti būtų visai paranku išdėstyti, kad tobulėtų ne vien skaitydami kitus, atskleidusius šventųjų knygų paslaptis, bet ir patys jas atskleisdami. Ėmiausi jas dėstyti norintiems ir gebantiems mokytis, jei tik Viešpats ir mūsų Dievas rašant neatims to, ką šiuo reikalu man besvarstant paprastai įteigdavo.

Tačiau prieš pradėdamas, rodos, turėčiau atsakyti tiems, kas ketina – arba ketintų – šiuos pamokymus peikti, jei pirma jų nenuramintume. Jeigu ir po to dar kas priekaištaus, tai bent jau netrikdys kitų ir neatitrauks nuo naudingo tyrimo prie tingaus neišmanymo tų, kuriuos galėtų paveikti, jei rastų neapsaugotus ir neparuoštus.

[2] Vieni veikiausiai peiks mūsų veikalą nesuprasdami, ko mes čia ketinome mokyti. Kiti, norėdami pasinaudoti perprastais pamokymais ir pamėginę pagal juos aiškinti Šventąjį Raštą, bet nepajėgdami atskleisti ir išaiškinti to, ko trokšta, laikys, kad aš bergždžiai būsiu dirbęs. Ir kadangi jiems šis veikalas nebus pagelbėjęs, nuspręs, kad jis niekam ir negali pagelbėti. Trečioji peikėjų rūšis yra tie, kurie arba iš tikrųjų gerai aiškina Šventąjį Raštą, arba manosi gerai jį aiškiną: kadangi jie, nebūdami skaitę jokių tokių patarimų, kokius dabar ėmiausi čia dėstyti, mato ar mano, kad be jų įgijo sugebėjimo

aiškinti šventąsias knygas, ims šūkalioti, kad nėra jokių visiems būtinų taisyklių, o tai, ką galima sėkmingai atskleisti apie tamsiąsias šių Raštų vietas, veikiau įvykstą Dievo dovanos dėka.

[3] Visiems jiems trumpai atsakydamas, pirmiesiems, nesuprantantiems, ką rašome, pasakysiu štai ką: ne man reikia prikaišioti, kad nesuprantate; panašiai būtų, jei man pirštu rodant kas nors norėtų pamatyti mėnulio delčią ar jaunatį, arba kokią nors nelabai ryškią žvaigždę, bet pritrūktų akių žvilgsnio skvarbumo net mano pirštui įžiūrėti; argi tuomet jis turėtų ant manęs širsti?

Tie, kas net perskaitę ir supratę šiuos pamokymus nepajėgs perprasti Šventojo Rašto neaiškumų, temano, kad nors ir geba matyti mano pirštą, bet žvaigždžių, kurioms parodyti jį ištiesiau, nepajėgia. Tad pirmieji ir antrieji tesiliauja man priekaištavę ir tesimeldžia, kad Dievas suteiktų šviesos jų akims. Mat jei ir galiu savo kūno narį pakreipti norėdamas ką nors parodyti, tai dar nereiškia, kad pajėgiu įžiebti akis, idant jos įžvelgtų, kad rodau, ar tai, ką noriu parodyti.

[4] Dabar apie tuos, kurie džiūgauja Dievo dovana ir puikuojasi galį Šventąjį Raštą suprasti ir aiškinti be tokių pamokymų, kokius ėmiausi čia dėstyti, ir todėl mano, kad aš norėjęs surašyti nereikalingus dalykus: jų jaudulius reikia nuraminti pastebint, kad, nors jie ir teisėtai džiaugiasi didžia Dievo dovana, tačiau teprisimena, kad bent jau skaityti išmoko per žmones ir kad neturėtų jų žeminti šventas ir tobulas Egipto vienuolis Antanas, apie kurį kalbama, esą jis, nors visai nepažino raidžių, klausydamasis atmintinai išmokęs Šventąjį Raštą ir protingai svarstydamas jį supratęs, arba vergas krikščionis barbaras, apie kurį neseniai sužinojome iš labai rimtų ir pasitikėjimo vertų vyrų, esą jis, jokio žmogaus nemokomas,

besimelsdamas gavęs pilną raidžių pažinimą, kurį apreikšti trejus metus maldose prašęs, ir netgi, visų nuostabai, paskaitęs jam parodytą kodeksą.

[5] Tačiau jei kas nors mano, kad tai netiesa, labai nesiginčysiu. Bet kadangi išties turime reikalo su krikščionimis, kurie džiaugiasi pažinę Šventąjį Raštą be žmonių pagalbos, ir jeigu taip yra iš tikrųjų, jie džiaugiasi tikra ir visai nemenka dovana; vis dėlto jie būtinai turi pripažinti, kad kiekvienas iš mūsų savo kalbos išmokome vaikystės pradžioje iš įpročio jos klausytis, o svetimą – graikų, hebrajų ar dar kokią kitą – išmokome arba panašiai besiklausydami, ar per kokį nors žmogų mokytoją. Jei jau taip patinka, tai gal vertėtų paraginti visus brolius nemokyti kalbų savo vaikučių, mat, nusileidus Šventajai Dvasiai, jos pilni apaštalai vienu metu prakalbo visų tautų kalbomis[1], arba, kam taip neatsitiko, tegu galbūt nelaiko savęs krikščionimi arba abejoja gavę Šventąją Dvasią?

Priešingai, ką reikia per žmogų išmokti, teišmoksta nesididžiuodami, ir mokantysis kitą tedėsto nesididžiuodamas ir *be pavydo*[2] teperduoda, ką gavęs; ir nebandykime Tojo kantrybės, į kurį tikime, idant tokių priešo gudrybių ir apgaulės apmulkinti nebenorėtume ir į bažnyčią eiti klausytis ir pažinti pačios Evangelijos ar skaityti Rašto kodeksą, ar klausytis skaitančio ir pamokslaujančio žmogaus vildamiesi, kad mus *pagaus ir iškels iki trečiojo dangaus ar kūne, ar be jo*, kaip sako Apaštalas, tikėdamiesi *išgirsti tenais slaptingus žodžius, kurių nevalia žmogui ištarti*[3], ar ten regėti Viešpatį Jėzų Kristų ir iš jo, o ne iš žmonių išgirsti Gerąją Naujieną. [6] Saugokimės tokių išdidžių ir pavojingų pagundų ir daugiau pamąstykime apie patį apaštalą Paulių, kuris, parblokštas ir pamokytas iš

1 *Apd* 2, 1–4.
2 *Cf. Išm* 7, 13.
3 *2 Kor* 12, 2–4.

dangaus sklindančio dieviško balso, vis vien buvo pasiųstas pas žmogų, kad priimtų sakramentus ir prisijungtų prie Bažnyčios[4], pamąstykime apie šimtininką Kornelijų, kuriam angelas pranešė, kad jo maldos išklausytos ir išmaldos įvertintos[5], tačiau jis pats buvo atiduotas pamokyti Petrui, kad per jį ne vien priimtų sakramentus, bet ir išgirstų, į ką reikia tikėti, ko viltis, ką mylėti[6]. Visa tai tikrai galėjo įvykti per angelą, tačiau bevertė tuomet būtų žmogiškoji padėtis, jei Dievas pasirodytų nenorįs, kad jo žodis tarnautų žmogui per žmogų. Kaip tuomet būtų tiesa pasakyti šie žodžiai: *Ir toji šventa Dievo šventovė – tai jūs*[7], jei Dievas nepasakytų atsakymo apie žmogaus šventovę ir viską, ko panorėjęs žmones pamokyti, ataidintų iš dangaus per angelus? Pagaliau, pati žmones vienybės mazgan rišanti meilė neturėtų kaip išsilieti ir tarsi susimaišyti su sielomis, jei žmonės nieko vienas iš kito negalėtų išmokti.

[7] Ir aną eunuchą, kuris nieko nesuprato skaitydamas pranašą Izaiją, tikrų tikriausiai nei pas apaštalą angelas siuntė, nei per angelą jam aiškinta, ko anas nesuprato, nei dievišku būdu jo sieloje be žmogaus pagalbos apreikšta, bet, dieviškos įtaigos pas jį pasiųstas, greta atsisėdo Pilypas, išmanęs pranašą Izaiją, ir žmogiškais žodžiais ir kalba atskleidė jam, kas buvo įausta šiame rašte[8]. Argi ne su Moze kalbėjosi Dievas, – tačiau jis labai apdairiai ir visai nesipuikuodamas priėmė patarimą, kaip valdyti ir tvarkyti tokią didelę tautą, kurį jam davė uošvis, taigi svetimtautis[9]? Mat suprato šis vyras: kad ir iš kokios sielos kiltų teisingas patarimas, ne pastarajai jį reikia skirti, bet Anam, kursai yra Tiesa, – nekintamam Dievui.

4 *Apd* 9, 3–8. 17 ir t.
5 *Apd* 10, 1. 4 ir t., 19–48.
6 *1 Kor* 13, 13.
7 *1 Kor* 3, 17.
8 *Apd* 8, 26–35.
9 *Iš* 18, 14–26.

[8] Pagaliau, besigiriantieji, jog be jokių pamokymų, vien Dievo dovana išmokyti supranta visa, kas tik Šventajame Rašte yra neaišku, labai teisingai tiki – taip ir yra, – kad šioji galia nebūva tarytum pati savaime, bet yra suteikta Dievo; šitaip jie Dievui šlovės siekia, ne sau; tačiau kai skaito ir jokiam žmogui nepaaiškinus supranta, kodėl vis dėlto patys kimba prie kitų dėstydami, ką patys suprato, o ne siunčia juos pas Dievą, kad ir tie patys, ne per žmogų, bet Dievui vidujai pamokant suprastų? Bet, matyt, bijo išgirsti iš Viešpaties: *Blogasis tarne, tau reikėjo leisti mano pinigus į apyvartą*[10]. Tad kaip jie, ką supratę, žodžiu ar raštu perduoda kitiems, taip ir aš, perduodantis ne tik tai, ką supratau, bet ir tai, ko reikia laikytis suprantant, tikrai neturiu būti jų kaltinamas. Mat niekam nevalia turėti ko nors taip, lyg tai būtų jo nuosavybė, nebent tik melą[11]. Mat visa, kas yra tiesa, yra iš To, kursai pasakė: *Aš esu Tiesa*[12]. *Ką gi turime, ko nebūtume gavę? O jei esame gavę, tai ko didžiuojamės, lyg nebūtume gavę*[13]?

[9] Kas skaito klausytojams raštą, viso labo tik ištaria pažįstamas raides; kas dėsto patį raštą, daro taip, kad ir kiti mokėtų skaityti, tačiau abudu pažindina su tuo, ką turi gavę. Lygiai taip pat ir tas, kuris klausytojams aiškina, ką suprato Šventajame Rašte, it skaitovas taria pažįstamas raides; o kas moko, kaip reikia suprasti, panašus į rašto mokytoją, tai yra į tą, kuris aiškina, kaip reikia skaityti: panašiai kaip tas, kuris moka skaityti, nėra reikalingas kito skaitančiojo, kad paėmęs knygą iš jo išgirstų, kas ten parašyta, taip ir šis, mokantis taisyklių, kurias drįstame čia dėstyti, suradęs knygose kokių nors neaiškumų, laikydamasis jų it raidžių, nebebus reikalingas

10 *Mt* 25, 26–27.
11 *Cf. Jn* 8, 44.
12 *Jn* 14, 6.
13 *1 Kor* 4, 7.

kito suprantančiojo, idant per jį atsiskleistų, kas paslėpta, bet, sekdamas tam tikrais pėdsakais, pats niekur neklysdamas ateitų prie slaptosios prasmės arba bent jau tikrai neįpultų į klaidingo supratimo beprasmybę. Todėl, nors ir iš paties šio paslaugaus darbo gali būti pakankamai aišku, kad nėra teisinga jam priešintis, tačiau, jei štai tokia pratarmė pasirodytų esanti tinkamas atsakymas prieštarautojams, tai tebus tokia kelio, į kurį stojame šioje knygoje, pradžia.

PIRMOJI KNYGA

[I / 1] Bet koks Raštų aiškinimas remiasi dviem dalykais – kaip surasti, ką reikia suprasti, ir kaip pasakyti, kas suprasta. Pirmiausia kalbėsime apie suradimą[1], paskui – apie pasakymą. Didelė tai ir sunki našta, ir jei sunkiai nulaikoma, bijau, ar tik ne skubotai užsiversta. Tikrai taip, jei patys vieni užsimotume jos imtis; tačiau dabar, kai viltis pabaigti šį darbą yra Tame, iš kurio mąstydami šia tema jau daug ką turime gavę, nėra ko bijoti, kad jis liautųsi ir toliau davęs, kai jau pradėjome į apyvartą leisti tai, ką gavome. Mat bet koks dalykas, kuris duodamas nemažėja, kai turimas sau ir neduodamas, nėra turimas taip, kaip jį dera turėti. Nes Jis yra pasakęs: *Kas turi, tam bus duota*[2]. Vadinasi, duos turintiems, tai yra dosniai besinaudojantiems, ką gavę, pripildys ir padaugins, ko davęs. Anųjų penketas ar septynetas kepalėlių tebuvo prieš pradedant dalinti alkstantiems; tačiau pradėjus dalinti, tiek tūkstančių žmonių pasisotino, ir buvo pririnkti pilni krepšiai ir pintinės[3]. Todėl, kaip ir anoji duona išaugo laužoma, taip ir šioji, kurios Viešpats jau suteikė šį darbą pradedant, pradėjus svarstyti pasidaugins Jam pačiam pasirūpinant, kad vykdydami šią savo tarnystę

1 *Rhet. Her.* 1, 2, 3.
2 *Mt* 13, 12.
3 *Mt* 14, 17–21; 15, 34–38.

ne tik nieko nestokotume, bet ir džiaugtumės nepaprastu pertekliumi.

[II / 2] Bet koks mokslas nagrinėja arba daiktus, arba ženklus, bet daiktai pažįstami per ženklus. Tiesiogine reikšme daiktu dabar pavadinau tai, kas nėra naudojama kam nors reikšti, pavyzdžiui, medis, akmuo, gyvulys ir kiti panašūs dalykai, bet ne tas medis, apie kurį skaitome, kad Mozė įmetęs į karčius vandenis, kad netektų kartumo[4], ne tas akmuo, kurį Jokūbas pasidėjęs galvūgalyje[5], ne tas gyvulys, kurį sūnaus vietoje paaukojo Abraomas[6]. Mat jie yra ir daiktai, ir kitų daiktų ženklai. Tačiau esama ir kitokių ženklų, kurie naudojami vien tik kam nors reikšti, pavyzdžiui, žodžiai: niekas žodžių nenaudoja kam nors kitam, tik reiškimui. Iš to galima suprasti, ką aš vadinu ženklais: tai yra daiktai, naudojami kam nors reikšti. Todėl bet koks ženklas taip pat yra ir daiktas; mat kas nėra daiktas, to iš viso nėra; tačiau ne bet koks daiktas yra ir ženklas. Todėl, čia skirdami daiktus ir ženklus, apie daiktus kalbėsime taip, kad, nors kai kurie iš jų ir gali būti naudojami reiškimui, tegul netrukdo dėstymo planui, kurio laikydamiesi pirmiausia aiškinsimės apie daiktus, paskui – apie ženklus. Tad tvirtai įsidėmėkime, kad dabar svarstysime, kas yra daiktai, o ne ką jie be savęs pačių reiškia.

[III / 3] Vienais daiktais dera džiaugtis, kitais – naudotis, treti ir džiaugiasi, ir naudojasi. Pirmieji, kuriais dera džiaugtis, mus padaro laimingus. Antrieji, kuriais dera naudotis, padeda mums siekiant palaimos ir tarytum paremia, kad galėtume pasiekti ir prisirišti prie pirmųjų laimingais mus darančių daiktų. Pagaliau, mes, besidžiaugiantys ir besinaudojantys, esame tarp abiejų ir, jei panorime džiaugtis tais, kuriais dera

4 *Iš* 15, 25.
5 *Pr* 28, 11.
6 *Pr* 22, 13.

naudotis, mūsų kelionė stringa ir kartais net nukrypsta, ir mes, trukdomi meilės žemesniesiems dalykams, užtrunkame ar net pasitraukiame nuo daiktų, kuriais dera džiaugtis.

[IV / 4] Džiaugtis reiškia iš meilės prisirišti prie kokio nors daikto dėl jo paties. Naudotis reiškia tai, kuo tenka pasinaudoti, skirti tam, kad laimėtum tai, ką myli, jei tai iš tiesų verta meilės. Nes nederamas naudojimasis veikiau vadintinas piktnaudžiavimu ar „piktnauda". Panašiai, jei būtume klajūnai, tik tėvynėje galintys laimingai gyventi, ir klajonių išvarginti bei savo vargus trokšdami baigti norėtume grįžti į tėvynę, mums prireiktų per žemes ar jūras vežančių ratų, kuriais turėtume pasinaudoti, kad galėtume sugrįžti į tėvynę, kuria norėjome džiaugtis. Bet jei mums patiktų pačios kelionės vaizdų grožybės, pats važiavimas ar plaukimas, ir mes persigalvoję džiaugtumės tuo, kuo turime naudotis, tuomet nebenorėtume greitai baigti kelionės ir, įsipainioję į išvirkščią malonumą, toltume nuo tėvynės, kurios saldybė galėtų padaryti mus laimingus. Taip ir šio marumo gyvenime *svetur, toli nuo Viešpaties*[7], jei norime sugrįžti į tėvynę, kur galėtume būti laimingi, ne džiaugtis turime, o pasinaudoti šiuo pasauliu[8], kad *neregimosios Dievo ypatybės būtų aiškiai suvokiamos protu iš jo kūrinių*[9], tai yra, kad iš kūniškų ir laikinų dalykų suvoktume dvasinius ir amžinuosius.

[V / 5] Tad daiktai, kuriais dera džiaugtis, yra Tėvas, Sūnus ir Šventoji Dvasia – pati Trejybė, toks vienas aukščiausias ir visiems besidžiaugiantiems bendras daiktas, jei tik daiktas, o ne visų daiktų priežastis, ir jei tik priežastis. Nelengva surasti tokiai aukštenybei tinkamą vardą, nebent geriau taip pasakyti, kad šioji Trejybė yra vienatinis Dievas, *iš jo, per jį ir*

7 *2 Kor* 5, 6.
8 *Cf. 1 Kor* 7, 31.
9 *Rom* 1, 20.

jame yra visa[10]; kad Tėvas, Sūnus, Šventoji Dvasia yra Dievas kiekvienas atskirai, ir visi kartu yra vienas Dievas, ir kiekvienas iš jų atskirai yra pilna esybė, ir visi kartu yra viena esybė. Tėvas nėra Sūnus ir ne Šventoji Dvasia, Sūnus nėra Tėvas ir ne Šventoji Dvasia, Šventoji Dvasia nėra Tėvas ir ne Sūnus, bet Tėvas tėra Tėvas, Sūnus – vien tik Sūnus, Šventoji Dvasia – vien tik Šventoji Dvasia. Ta pati visiems trims amžinybė, ta pati nekintamybė, ta pati didybė, ta pati galybė. Tėve vienybė, Sūnuje lygybė, Šventojoje Dvasioje – vienybės ir lygybės darna, ir visi Trys yra viena dėl Tėvo, visi lygūs dėl Sūnaus, visi susiję dėl Šventosios Dvasios.

[VI / 6] Ar pasakėme, ar ištarėme ką nors verta Dievo? Visiškai ne. Aš tik jaučiu, kad nieko taip nenorėjau, kaip pasakyti; bet jei kažką ir pasakiau, tai ne tai, ką norėjau. Iš kur tai žinau? Tik todėl, kad Dievas yra neapsakomas. Jei tai, ką pasakiau, būtų neapsakoma, nebūtų nė pasakyta. Todėl net ir „neapsakomu“ nevadintinas Dievas, nes ir tai sakant, kažkas sakoma; ir kyla man nesuprantamos žodžių muštynės[11], kadangi jei „neapsakoma“ yra tai, ko negalima pasakyti, tai „neapsakoma“ nebus tai, ką bent jau galima pavadinti „neapsakomu“. Šių žodžių muštynių verčiau išvengti tylėjimu, nei balsu jas numaldyti. Vis dėlto Dievas, nors apie jį ir nieko jo verta negalima pasakyti, leido žmogaus balso tarnystę ir panoro, kad mes džiaugtumės jį šlovinančiais savo žodžiais. Mat kaip tik todėl sakomas žodis „Dievas“. Nes iš tikrųjų jis pažįstamas ne iš šių dviejų skiemenų skambėjimo: visus nors kiek mokančius lotynų kalbos šis jų ausis pasiekęs garsas kviečia galvoti apie tam tikrą visa pranokstančią nemirtingą esybę.

10 *Cf. Rom* 11, 36.
11 *Cf.* Plot. *Enn.* 5, 3, 14.

[VII / 7] Mat kai apie aną vieną dievų Dievą mąsto net ir tie, kas danguje ar žemėje įsivaizduoja, šaukiasi ir garbina kitus dievus, apie jį mąsto taip, kad jų mintis užsimoja pasiekti kažką tokio, už ką nieko nėra geresnio ir aukštesnio. Juos išties visai teisingai patraukia įvairios vertybės, – vienus priklausančios kūno pojūčiams, kitus – mąstymo suvokimui: pasidavusieji kūno pojūčiams, dievų Dievu laiko arba dangų, arba tai, ką danguje mato skaisčiausiai švytint, arba dievų Dievu laiko patį pasaulį; arba, jei veržiasi išeiti už pasaulio, Dievą įsivaizduoja esant kažką švytinčio ir begalinio, arba, tuščiai spėliodami, nusprendžia jį būsiant tokio pavidalo, kuris jiems atrodo esąs geriausias, arba mano jį turint žmogaus pavidalą, jei pastarąjį laiko tobulesniu už visus kitus. O tie, kas nemano, kad yra vienas dievų Dievas, bet veikiau pripažįsta esant gausybę arba begalybę vienodų dievų, vis tiek juos įsivaizduoja pagal tai, koks kiekvienas jų kūno pavidalas rodosi esąs puikiausias. Kiti gi, kurie mąstymu stengiasi suvokti, kas yra Dievas, iškelia jį virš visų regimų ir kūninių, net mąstomųjų ir dvasinių – virš visų kintamųjų esybių. Visi vienas per kitą kovoja dėl Dievo iškilumo, ir nesurasi nė vieno, kas Dievu laikytų tai, už ką yra kas nors geresnio. Tad visi sutartinai Dievu laiko tai, ką iškelia virš visų kitų dalykų.

[VIII / 8] O kadangi visi, kas mąsto apie Dievą, mąsto jį esant kažką gyva, apie Dievą ne beprasmybes ir nevertas mintis gali mąstyti tik tie, kas mąsto jį esant pačią gyvybę, ir koks į galvą beateitų kūno pavidalas, svarsto, ar šis pavidalas gyvas, ar ne, ir virš negyvo iškelia gyvą; ir tą gyvą kūno pavidalą – kokia šviesa jis bespindėtų, kokiu didumu beiškiltų, kokiu grožiu būtų papuoštas – supranta esant viena, ir visai kuo kitu – gyvybę, kuri jį daro gyvą, ir pastarąją niekuo nepalyginama garbe iškelia virš anos milžiniškos būtybės, kurią

ji verčia gyva ir kuriai duoda gyvastį. Paskui imasi tirti pačią gyvybę, ir jei pastebi ją gyvuojant be pojūčių, kokia ji būna medžiuose, vertesne laiko jaučiančiąją, kokia būna gyvūnuose, ir, savo ruožtu, už pastarąją vertesne laiko suvokiančiąją, kokia būna žmonėse. Matydami esant kintamą, būtinai vertesne turi laikyti kokią nors nekintamą gyvybę, tai yra tokią, kuri ne kartais supranta, kartais – ne, bet veikiau yra pati išmintis[12]. Mat išmintingas, tai yra išminties įgijęs protas pirmiau, nei jos įgijo, nebuvo išmintingas; betgi pati išmintis nei buvo kada nors neišmintinga, nei gali kada nors tokia būti[13]. Šito nesupratus, niekaip visiškai patikimai nebūtų galima manyti, kad nekintamai išmintinga gyvybė yra vertesnė už kintamą gyvybę. Net ir pačią tiesos taisyklę[14], pagal kurią, jų tvirtinimu, gyvybė yra geresnė, jie supranta esant nekintamą ir suvokia, kad ji yra ne kur nors kitur, kaip tik virš jų pačių prigimties, nes save jie mato esant kintamus. [IX / 9] Mat niekas nėra taip begėdiškai kvailas, kad sakytų: „Iš kur žinai, kad nekintamai išmintinga gyvybė yra geriau nei kintama?“ Nes pats tas dalykas, kurio klausia sakydamas, iš kur jį žinąs, bendrai ir nekintamai yra duotas kiekvieno suvokimui. Kas šito nesupranta, yra tarsi visai aklas saulės šviesai, ir jam nieko negali padėti nė tokiõs ryškiõs ir čia pat esančios šviesos spindesys, besiliejantis tiesiai į pačias jo akis. O kas mato, bet slepiasi, tų mąstymo rega sužalota pripratimo prie kūno šešėlių. Tarsi priešingi blogo elgesio vėjai nuo tėvynės nuneša žmones, besivaikančius antrarūšių ir žemesniųjų dalykų, o ne siekiančių to, ką patys pripažįsta esant geriau ir vertingiau. [X / 10] Todėl, kadangi džiaugtis reikia tiesa, kuri gyvuoja nekisdama, ir joje yra Dievas Trejybė, visatos Kūrėjas bei

12 *Cf. Conf.* 7, 17, 23.
13 *Cf.* Plot. *Enn.* 5, 9, 2.
14 *Cf.* Plot. *Enn.* 1, 3, 5.

Pagrindėjas, kuris rūpinasi daiktais, kuriuos sukūrė, dera išvalyti sielą[15], kad ji pajėgtų įžvelgti tą šviesą ir išvydusi prie jos prisirišti. Šį valymą galime laikyti lyg ir kokiu ėjimu ar plaukimu į tėvynę[16]. Mat pas tą, kuris visur Yra, ne žemėmis keliaujame, bet gerais siekiais ir geru elgesiu. [XI / 11] Šito nepajėgtume, jei pati Išmintis nebūtų panorusi prisiderinti prie tokios mūsų negalios ir nebūtų pateikusi gyvenimo pavyzdžio ne kaip nors kitaip, bet žmoguje, nes ir mes esame žmonės. Bet kadangi eidami pas ją mes darome išmintingai, tai ją, pas mus atėjusią, išpuikėliai palaikė kvailai padarius. Ir kadangi eidami pas ją mes sveikstame, tai ji, atėjusi pas mus, buvo palaikyta nesveika. Bet *Dievo kvailybė išmintingesnė už žmones, ir Dievo silpnybė galingesnė už žmones*[17]. Tad nors ji pati – tėvynė, pavertė save mūsų keliu į tėvynę. [XII] Ir nors sveĩkai ir týrai vidinei akiai ji visur yra greta, vis dėlto ji panoro pasirodyti ir kūninėms tųjų akims, kurių anoji akis ligota ir netyra. *Nes kai pasaulis savo išmintimi nepajėgė Dievo pažinti, Dievas panoro skelbimo kvailumu išgelbėti tuos, kurie tiki*[18]. [12] Sakoma, kad Išmintis atėjo pas mus ne dangaus erdvėmis žengdama, bet mirtingiems pasirodydama mirtingu kūnu. Vadinasi, atėjo iš ten, kur *buvo, nes buvo šiame pasaulyje, ir pasaulis per ją atsirado*[19]. Bet kadangi žmonės, geisdami džiaugtis kūriniais, o ne pačiu Kūrėju, supanašėjo su pasauliu[20] (todėl visai tinkamai pavadinti pasaulio vardu) ir jos nepažino, tai evangelistas ir pasakė: *bet pasaulis jos nepažino*[21]. Būdamas *Dievo išmintyje, pasaulis nepajėgė pažinti Dievo per išmintį*[22]. Tad kodėl atėjo,

15 *Cf.* Plot. *Enn.* 3, 6, 5; 1, 6, 9.
16 *Cf.* Plot. *Enn.* 1, 6, 8.
17 *1 Kor* 1, 25.
18 *1 Kor* 1, 21.
19 *Cf. Jn* 1, 10.
20 *Cf. Rom* 12, 2.
21 *Jn* 1, 10.
22 *1 Kor* 1, 21.

nors jau čia buvo? Ar ne todėl, kad Dievas panoro skelbimo kvailumu išgelbėti tuos, kurie tiki? [XIII] Ar ne taip atėjo, kad *Žodis tapo kūnu ir gyveno tarp mūsų*[23]? Kaip mums kalbant, kad tai, ką turime mintyse, per kūno ausis pasiektų klausytojo mąstymą, širdyje nešiotas žodis virsta *suskambusiu skambesiu* (tai ir vadinama kalbėjimu), ir mūsų mąstymas nevirsta skambesiu, bet, nekintamai likdamas savyje, prisiima tokį žodžių pavidalą, kokiu šie save pateikė ausims, iš pasikeitimo nepatirdamas jokio nuostolio[24], taip ir Dievo Žodis nepakisdamas tapo kūnu, kad gyventų tarp mūsų.

[XIV / 13] Kaip gydymas yra kelias į sveikumą, taip ir šis gydymas ėmėsi sveikdinti ir gaivinti nusidėjėlius. Ir kaip gydytojai žaizdas tvarsto ne kaip papuola, bet tinkamai, siekdami prie tvarsčio naudos pridėti ir tam tikro grožio, taip ir Išminties gydymas Įsikūnijimu yra pritaikytas mūsų žaizdoms ir kai kurias jų gydo priešingumais, kai kurias – panašumais. Ir kaip pirmasis tvarstydamas kūno žaizdas naudoja tam tikrus priešingumus, pavyzdžiui, šaltį nuo karščio, drėgmę nuo sausumo ar ką nors kita panašaus, ir taip pat naudoja tam tikrus panašumus, pavyzdžiui, apvaliai žaizdai apvalų tvarstį, pailgai – pailgą, ir ne vienodą tvarstymo būdą pritaiko visiems nariams, bet kiekvienam pagal panašumą, taip ir gydydama žmogų Dievo Išmintis – gydytojas ir vaistas – pati skyrė save gydymui. Kadangi žmogus nupuolė dėl puikybės, ji gydymui skyrė nuolankumą. Gyvatės išmintis[25] mus apgavo, Dievo kvailybė išlaisvino. Kaip ji, vadinta išmintimi, o buvo kvailybė paniekinusiems Dievą, taip pastaroji, kvailybe vadinama, yra Išmintis nugalintiems velnią. Mes blogai pasinaudojome nemirtingumu, kad mirtume, Kristus gerai pasinaudojo

23 *Jn* 1, 14.
24 *Cf. Conf.* 7, 11, 17; *De trin.* 15, 14, 23 – 16, 26.
25 *Pr* 3, 1.

mirtingumu, kad gyventume. Pažeidusi moters protą atėjo liga, iš sveiko moters kūno išėjo sveikata. Prie tų pačių priešingų priemonių priklauso ir tai, kad jo dorybių pavyzdys gydo mūsų ydas. O panašumo priemonės it mūsų nariams ir žaizdoms pritaikyti tvarsčiai yra tai, kad per moterį apgautus per moterį gimęs, žmogus žmones, mirtingas mirtingus mirtimi mirusius išlaisvino. Įdėmiau pasvarsčius, dar daug kur priešingumais ar panašumais veikiantis pasirodys krikščioniško gydymo mokymas tiems, kurių nespiria būtinybė baigti pradėtąjį darbą.

[XV / 14] Jau įtikėjome į Viešpaties prisikėlimą iš mirusių, ir jo žengimas į dangų didžia viltimi sutvirtino mūsų tikėjimą. Nes daug ką parodė savo valia atiduodamas dėl mūsų savo gyvybę. Tasai, kuris ją šitaip turėjo, kad galėjo vėl atsiimti[26]. Tad koks didis pasitikėjimas guodžia tikinčiųjų viltį svarstant apie tai, kas ir kaip baisiai kentė dėl dar netikinčių?! Bet laukiamas kaip iš dangaus ateisiantis gyvų ir mirusių Teisėjas, jis rambiuosius sukrečia didžiu siaubu, kad jie atsigręžtų į meilę ir gerai elgdamiesi jo trokštų labiau, nei blogai elgdamiesi bijotų. Į kokius žodžius ar į kokius svarstymus būtų galima įsprausti atpildą, kurį jis žada skirti pabaigoje, kai guosdamas jau šioje kelionėje iš savo Dvasios tiek visko davė[27], kad jos dėka dar šio gyvenimo varguose pasitikime ir mylime tą, kurio net nesame matę, be to, turime ir kiekvienam pamokyti tinkamų jo Bažnyčios dovanų[28], idant tai, ką parodė esant darytina, darytume neburbėdami ir džiaugdamiesi?! [XVI / 15] Nes Bažnyčia, kaip tvirtina apaštalų mokslas, yra jo kūnas[29], ji taip pat dar vadinama ir jo sužadėtine[30].

26 *Cf. Jn* 10, 18.
27 *Cf. Apd* 9, 31.
28 *1 Kor* 12, 7.
29 *Ef* 1, 23.
30 *Ef* 5, 22 ir t.

Tai reiškia, kad savo kūną, kurio įvairūs nariai atlieka skirtingus uždavinius[31], tarsi sveikata jis suriša vienybės ir meilės raiščiais. Ir šiandien ją lavina ir valo skausmingais vaistais, kad išrovęs iš šio pasaulio amžiams susijungtų su savo sužadėtine *Bažnyčia, neturinčia jokios dėmės, nei raukšlės, nei nieko tokio*[32]. [XVII / 16] Pagaliau, kadangi kelyje esame, ir šis kelias ne per kraštus, bet per jausmus veda, ir jį tarsi kokia spygliuota tvora laiko užtvėrę būtųjų nuodėmių blogybės, ką gi dosniau ir gailestingiau galėjo padaryti tasai, kuris panoro pats save mums pakloti, kad juo grįžtume, kaip atleisti visas atsivertusiųjų nuodėmes ir už mus nukryžiuotam išrauti giliai įsmeigtas mūsų sugrįžimo kliūtis?! [XVIII / 17] Todėl ir davė savo Bažnyčiai raktus, kad tai, ką atriš žemėje, būtų atrišta ir danguje, ir ką suriš žemėje, būtų surišta ir danguje[33], tai yra, kad jei kas netikėtų, kad jo Bažnyčioje yra atleidžiamos nuodėmės, tai jam ir nebūtų atleista, o kas tikėtų ir pasitaisęs nuo jų nusigręžtų, atsidurtų jo Bažnyčioje ir pasveiktų nuo paties tikėjimo ir pasitaisymo. Mat kas netiki, kad nuodėmės jam gali būti atleistos, tampa dar blogesnis iš nevilties, tarsi jau nieko kita nebeliktų, kaip būti blogam, kai netiki savo atsivertimo vaisiumi.

[XIX / 18] Kaip atgailaudami išsižadame pirmykščio gyvenimo ir įpročių, kas yra savotiška dvasios mirtis, taip ir kūno mirtis yra pirmykščio gyvybingumo išsisklaidymas, ir kaip dvasia po atgailos, kuria nužudė ankstesniuosius įpročius, persikeičia į geresnę, taip ir kūnas po šios mirties, kuriai visi esame pasmerkti per nuodėmę, tikėkime ir vilkimės, prisikėlimo metu persikeis į geresnį – ne kad kūnas ir kraujas

31 *Cf. Rom* 12, 4.
32 *Ef* 5, 27.
33 *Mt* 16, 19; 18, 18.

paveldėtų dangaus karalystę[34] (šito būti negali), bet kad šis gendantis kūnas apsivilktų negendamybe ir šis marus kūnas apsivilktų nemarybe[35] nekeldamas jokio nepatogumo, nes nejaus jokio nepritekliaus, ir kad kuo ramiausiai turėtų gyvybę iš palaimingos ir tobulos sielos. [XX / 19] O kieno dvasia nemiršta šiam pasauliui ir nepradeda panašėti į Tiesą, jį kūno mirtis nusineša į baisesnę mirtį, ir atgis jis ne kad pasikeistų pagal dangiškąjį pavidalą, bet kad *nuplautų kaltybes*. [XXI] Taip teigia tikėjimas ir taip reikia manyti esant iš tikrųjų: nei žmogaus dvasia, nei kūnas neišnyksta, bet nusidėjėliai prisikels nepasveriamai bausmei, o *teisieji – amžinajam gyvenimui*.

[XXII / 20] Tad iš visų šių daiktų dera džiaugtis vien tais, kuriuos sakėme esant amžinus ir nekintamus; visais kitais dera naudotis, kad galėtume nukeliauti prie džiaugimosi pirmaisiais. Bet tada ir mes, besidžiaugiantys ir besinaudojantys kitais daiktais, patys esame daiktai. Juk žmogus yra didis daiktas, *padarytas pagal Dievo paveikslą ir panašumą*[36] ne todėl, kad yra įvilktas į mirtingą kūną, bet kad pranoksta žvėris mąstančios sielos vertybe. Tokiu atveju kyla sunkus klausimas: ar žmonės turi savimi džiaugtis, ar naudotis, ar ir viena, ir kita? Bet juk yra įsakyta, kad vienas kitą mylėtume[37]; tačiau reikia ištirti, ar žmogus turi mylėti kitą žmogų dėl jo paties, ar dėl kažko kito? Mat jeigu dėl jo paties, tai džiaugiamės juo; jeigu dėl kažko kito, tai juo naudojamės. Vis dėlto man atrodo, kad žmogų reikia mylėti dėl kažko kito. Mat tai, ką mylime dėl jo paties, grindžia palaimingą gyvenimą, kuris, jei ir ne pats kaip toks, tai bent jau jo viltis guodžia mus šiame gyvenime. Nes *prakeiktas žmogus, kuris viliasi iš žmogaus*[38].

34 *1 Kor* 15, 50.
35 *1 Kor* 15, 53.
36 *Pr* 1, 26–27.
37 *Jn* 13, 34; 15, 12. 17.
38 *Jer* 17, 5.

[21] Tačiau jei atidžiau pažiūrėsi, tai niekas neturi džiaugtis ir pačiu savimi, nes ir savęs neturi mylėti dėl savęs paties, bet dėl to, kuo reikia džiaugtis. Žmogus išties tuomet yra tobulas, kai visą savo gyvenimą siekia nekintamojo gyvenimo ir prisiriša prie jo visais savo jausmais; o jei jis myli save dėl savęs paties, tai save kreipia ne prie Dievo, bet, atsigręžęs į save patį, linksta ne prie ko nors nekintama ir jau vien todėl džiaugiasi savimi nepilnai, nes geriau visam priklausyti ir prisirišti prie nekintamo gėrio, nei nuo jo net ir pas save pasitraukti. Tad jei tu pats save turi mylėti ne dėl savęs paties, bet dėl Ano, kuriame yra tikrasis tavo meilės siekis, tai tegu nepyksta kitas žmogus, jei ir jį tu myli dėl Dievo. Nes tokia yra iš dangaus nustatyta meilės taisyklė: *Mylėk*, sako, *savo artimą kaip save patį*, o *Dievą – visa širdimi, visa siela ir visu protu*[39], idant visus savo svarstymus, visą gyvenimą ir visą savo supratimą suneštum tam, iš kurio ir turi visa, ką suneši. Sakydamas „visa širdimi, visa siela ir visu protu", jis nepraleido jokios mūsų gyvybės dalies, kuri galėtų būti tuščia ir tarsi paliktų vietos norui džiaugtis kokiu nors kitu daiktu, bet jei sumanytum mylėti ką nors kita, nusineštų ten, kur link veržiasi visa meilės srovė. Vadinasi, teisingai mylintis artimą su juo turi taip elgtis, kad ir šis visa širdimi, visa siela ir visu protu mylėtų Dievą. Nes taip mylėdamas jį kaip patį save, visą savo ir jo meilę toks mylintysis perkelia į meilę Dievui, kuri nepakenčia jokio šalin nutekančio šaltinėlio, kurio srovė galėtų ją sumenkinti.

[XXIII / 22] Net ne viską, kuo reikia naudotis, verta mylėti, bet tik tai, kas kartu su mumis susiję savotiška bendryste veržiasi pas Dievą, pavyzdžiui, žmones ar angelus, arba, susiję su mumis, dėl mūsų stokoja Dievo malonės, pavyzdžiui, kūną.

39 *Mt* 22, 37–39; *cf. Kun* 19, 18; *Įst* 6, 5.

Nors kankiniai tikrai nemylėjo savo persekiotojų nusikaltimo, vis dėlto juo pasinaudojo, norėdami nusipelnyti prieš Dievą. Vadinasi, nors yra keturi galimi mylėti dalykai – pirmasis virš mūsų, antrasis – mes, trečiasis – greta mūsų, ketvirtasis – po mumis, – dėl antrojo ir ketvirtojo nereikėjo duoti jokių nurodymų. Kad ir kiek žmogus būtų nuklydęs nuo tiesos[40], jam lieka meilė sau ir meilė savo kūnui. Dvasia, bėgdama nuo visa ką valdančios nekintamos šviesos, bėga norėdama pati valdyti save ir savo kūną, ir todėl negali nemylėti savęs ir savo kūno. [23] Ir manosi laimėjusi didį dalyką, jei pajėgia valdyti ir bendrininkus, tai yra kitus žmones. Ydingai dvasiai būdinga iš visų jėgų siekti ir skirti sau kaip jai priklausantį dalyką tai, kas iš tikrųjų priklauso tik vienam Dievui. Bet tokia savęs meilė veikiau vadinasi neapykanta. Neteisinga norėti, kad jai tarnautų žemiau esantieji, nors ji pati aukštesniajam tarnauti nenori, ir visiškai taikliai pasakyta: *Kas myli neteisingumą, nekenčia savosios sielos*[41]: dvasia pasiligoja ir kankinasi dėl mirtingo kūno, nes būtinai turi jį mylėti, o ją būtinai slegia kūno marumas. Nemirtingumas ir kūno nemarumas pareina nuo dvasios sveikumo, o dvasios sveikumas yra kuo tvirčiausiai glaustis prie galingesnio, tai yra nekintamo Dievo. O kai dvasia siekia valdyti tuos, kas jai iš prigimties yra lygūs, tai yra žmones, tuomet tai iš viso nepakeliama puikybė.

[XXIV / 24] Vadinasi, nėra tokio, kas savęs neapkęstų. Čia tikrai nėra buvę jokių ginčų tarp įvairių filosofijos mokyklų. Ir nėra tokių, kas nekęstų savo kūno – tiesą sako Apaštalas: *Juk niekas niekada nėra nekentęs savo kūno*[42]. O kad kažkas sako norį veikiau visai neturėti kūno – klysta: jie nekenčia ne savo kūno, bet jo ligotumo ir svorio. Ir ne kūno apskritai jie

40 *Cf.* 2 *Tim* 2, 18.
41 *Ps* 10, 6 (11, 5).
42 *Ef* 5, 29.

nenori turėti: jie pageidauja negendančio ir judraus kūno, bet mano, kad jei toks kūnas būtų, tai nebūtų kūnas, nes panašiu dalyku jie laiko sielą. O kas susivaldymu ir varginimais rodosi tarsi persekioją savo kūną, tai teisingai darydami siekia ne neturėti kūno, bet jį pajungti ir paruošti būtiniems darbams. Varginančia kūno tarnyba jie tarsi siekia išnaikinti blogai kūnu besinaudojančius geismus, tai yra sielos polinkius ir įpročius[43] džiaugtis žemesniaisiais dalykais. Jie juk nesižudo ir rūpinasi savo sveikata.

[25] O kas daro šitai iškreiptai, skelbia karą kūnui tarsi prigimtiniam savo priešui. Čia juos apgauna skaitomi žodžiai: *Kūno geismai priešingi dvasiai, o dvasios – kūnui, jie vienas kitam priešingi*[44]. Šitaip pasakyta apie nesutramdytą kūno įprotį, kuriam priešingi dvasios geismai, bet ne kad nužudytų kūną, o kad suvaldę jo geismą, tai yra blogą įprotį pajungtų dvasiai, kaip reikalauja prigimtinė tvarka. Kadangi tik po prisikėlimo kūnas, visokeriopai pasidavęs dvasiai, gyvuos aukščiausioje ramybėje, tai dar šiame gyvenime reikia lavintis, kad kūno įprotis pasidarytų geresnis ir nesipriešintų sielai tvarkos neatitinkančiais judesiais. Ir kol taip atsitiks, kūno geismai priešingi dvasiai, o dvasios – kūnui, kai siela priešinasi kūnui ne neapykanta, bet pirmumu, nes kuo labiau myli, tuo labiau nori pasiduoti geresniam, ir ne neapykanta priešinasi kūnas, bet įpročio pančiais, įsisenėjusiai įaugusiais dar nuo protėvių kartos pagal gamtos įstatymą. Kai dvasia tramdo kūną, veikia tarsi laužydama iškreiptas blogo įpročio sutartis[45] ir sudarydama gero įpročio taiką. Bet net tie, kas neteisingos nuomonės suklaidinti nekenčia savo kūno, nesutiktų net ir be skausmo netekti vienos akies, net jei kita išsaugotų tokį patį regos

43 *Cf. Conf.* 7, 17, 23.
44 *Gal* 5, 17.
45 *Cf. Conf.* 1, 18, 29.

jautrumą, koks buvo dviejose, jeigu neverstų koks nors kitas svarbus reikalas. Iš šio ir kitų panašių įrodymų be priešgyniavimo ieškantiesiems tiesos pakankamai gerai matyti, kokia aiški yra Apaštalo mintis, kai jis sako: *Niekas niekada nėra nekentęs savo kūno*. Ir priduria: *Bet jį maitina ir globoja kaip Kristus Bažnyčią*[46].

[XXV / 26] Vadinasi, žmogų reikia pamokyti būdo, kaip mylėti save siekiant sau pagelbėti. O kad myli save ir nori sau pagelbėti, tai tik beprotis galėtų tuo suabejoti. Taip pat reikia pamokyti, kaip mylėti savo kūną, kad juo pasirūpintume išmintingai ir pagal tvarką. Mat taip pat akivaizdu, kad kas myli savo kūną, nori jį turėti normalų ir sveiką. Tačiau kas nors gali labiau mylėti ir ką nors kita nei kūno normalumas ir sveikumas. Mat daug tokių rasi, kas savo valia prisiėmė kęsti skausmus ir netekti kai kurių savo kūno narių, bet tik todėl, kad pasiektų kita, ką labiau mylėjo. Vadinasi, ne todėl, kad kas nors labiau myli kažką kita, sakoma jį nemylint savo kūno sveikumo ar jo normalumo. Ir šykštuolis, nors ir myli pinigus, vis dėlto perkasi duonos; taip darydamas atiduoda pinigą, kurį labai myli ir trokšta pagausinti, nes labiau vertina duonos palaikomą savo kūno sveikumą. Tuščias reikalas ilgiau svarstyti apie visiškai akivaizdų dalyką; vis dėlto netikinčiųjų klaidos mus dažnai verčia tai daryti.

[XXVI / 27] Tad kadangi nėra reikalo mokyti, kad mylėtum save patį ir savo kūną, tai yra, kad laikydamiesi ir žvėrims galiojančio nesunaikinamo gamtos įstatymo mylėtume tai, kas esame, ir tai, kas yra žemiau už mus ir vis dėlto mums priklauso, – mat ir žvėrys myli save ir savo kūną, – reikėjo, kad gautume pamokymų apie tą, kuris yra virš mūsų, ir apie tą, kuris yra greta: *Mylėk Viešpatį, savo Dievą, visa širdimi, visa*

46 *Ef* 5, 29.

siela ir visu protu. Ir: *Mylėk savo artimą kaip save patį. Šitais dviem įsakymais remiasi visas Įstatymas ir Pranašai*[47]. *Pamokymo tikslas yra meilė*[48], ji dvejopa: Dievui ir artimui. Mat jei galvoje turi visą save, tai yra sielą ir kūną, ir visą savo artimą, tai yra jo sielą ir kūną – nes žmogus susideda iš sielos ir kūno, tai šiuose dviejuose įsakymuose nėra praleista jokia meilės vertų daiktų rūšis. Kai pirmiausia eina meilė Dievui, ir jam skiriamos meilės rūšis paminima šitaip, kad visos kitos tarsi suteka į ją, gali pasirodyti, kad nėra nieko pasakyta apie meilę sau pačiam; bet kai sakoma: *Mylėk savo artimą kaip save patį*, tuo pačiu nėra apeita ir tavo meilė sau pačiam.

[XXVII / 28] Teisingai ir šventai gyvena tik tas, kas sveikai visa ką vertina. Tik jo meilė atliepia tvarką, kai ja nemyli to, ko nereikia mylėti, arba myli, ko nereikia mylėti, <arba nemyli labiau, ką mažiau reikia mylėti,> arba nemyli vienodai, ką reikia labiau ar mažiau mylėti, arba nemyli mažiau ar daugiau, ką reika mylėti vienodai. Kiekvienas nusidėjėlis, kiek jis nusidėjėlis, nenusipelno meilės, ir kiekvienas žmogus, kiek jis žmogus, nusipelno meilės dėl Dievo, o Dievas – dėl savęs paties. Ir jei Dievas labiau nusipelno meilės už bet kokį žmogų, tai bet kas turi Dievą mylėti labiau už save patį. Be to, kitas žmogus labiau nusipelno meilės nei mūsų kūnas, nes visa tai nusipelno meilės dėl Dievo; kitas žmogus gali kartu su mumis džiaugtis Dievu, o kūnas negali, nes kūnas gyvas siela, kuria ir džiaugiamės Dievu. [XXVIII / 29] Visus žmones reikia mylėti vienodai, bet kadangi negali visiems pagelbėti, pirmiausia dera pasirūpinti tais, kurie tarsi savotiško burto dėka yra artimiau su tavimi susiję dėl laiko, vietos ar reikalų aplinkybių. Jei turėtum ko nors perteklių, kurį būtų galima

47 *Mt* 22, 37–40.
48 *Cf. 1 Tim* 1, 5.

duoti neturinčiam, bet negalėtum duoti dviems, tai, sutikęs du, kurių nė vienas neviršytų vienas kito nei savo nelaime, nei ryšiais su tavimi, nieko negalėtum padaryti teisingiau, kaip burtais parinkti, katram duoti tai, ko abiems negali duoti; tas pat ir su žmonėmis: jei visais negali pasirūpinti, burtais reikia parinkti, kas kurį nors laiką galės būti tau artimesnis.

[XXIX / 30] Iš visų, kas kartu su mumis gali džiaugtis Dievu, vieni iš mūsų mylimų žmonių yra tie, kuriems padedame, kiti tie, kurie patys mums padeda, trečių pagalbos mums reikia ar jiems patys ruošiamės pagelbėti, dar kiti tie, kuriems nei patys teikiame naudos, nei jos tikimės iš jų sulaukti. Tačiau turime norėti, kad visi kartu su mumis mylėtų Dievą, ir visa, kuo jiems padedame arba kuo jie mums padeda, reikia kreipti į vienintelį minėtąjį tikslą. Jei jau kas nors nedorybės teatruose myli kokį artistą ir jo menu džiaugiasi nelyginant didžiu ar net aukščiausiu gėriu, tai myli ir visus kartu su juo jį mylinčius ne dėl jų pačių, bet dėl to, kurį jie visi vienodai myli, ir juo karščiau jį mylės, tuo labiau visais įmanomais būdais sieks, kad kuo daugiau žmonių jį pamiltų, tuo didesniam skaičiui trokš jį parodyti, ir, sutikęs ką nors šalčiau jį vertinant, kaip įmanydamas kaitins jį šlovindamas, o jei sutiks ką nors prieštaraujant, baisiausiai nekęs jame neapykantos savo mylimajam ir kaip pajėgdamas sieks ją sunaikinti, – tai ką mums dera daryti, jei mus sieja bendra meilė Dievui, kuriuo džiaugtis yra palaimingai gyventi, iš kurio visi juo besidžiaugiantieji turi ir tai, kad yra, ir tai, kad jį myli, dėl kurio visai nesibaiminame, kad pažinus kam nors jis galėtų nepatikti, kuris nori būti mylimas ne kad pats, bet kad jį mylintieji sulauktų amžinojo atlygio, tai yra to, ką myli?

Iš čia seka, kad turime mylėti net savo priešus; nebijome jų, nes negãli iš mūsų atimti to, ką mylime, veikiau gailėkime,

nes jie tuo daugiau mūsų nekenčia, kuo labiau yra atskirti nuo to, kurį mylime. Ir jei tik atsigręš į jį, būtinai turės pamilti ir jį, kaip palaimą teikiantį gėrį, ir mus, kaip tokio gėrio bendrininkus.

[XXX / 31] Šioje vietoje kyla klausimas apie angelus. Mat jie yra palaimingi džiaugdamiesi tuo, kuriuo ir mes trokštame džiaugtis, ir, kiek juo šiame gyvenime džiaugiamės *lyg veidrodyje* ar *mįslingu pavidalu*[49], tiek lengviau pakeliame šią kelionę ir karščiau trokštame ją baigti. Bet nėra neprotinga klausti, ar anas dvilypis įsakymas apima ir angelų meilę.

Kad įsakymo mylėti artimą davėjas neišskyrė nė vieno žmogaus, ir pats Viešpats parodo Evangelijoje, ir apaštalas Paulius. Mat kai tas, kuriam Viešpats davė tuos du įsakymus ir pasakė, kad jais remiasi visas Įsakymas ir Pranašai paklausė jo sakydamas[50]: *Kas gi mano artimas?*, Jėzus papasakojo apie vieną žmogų, kuris *keliavo iš Jeruzalės į Jerichą ir pakliuvo į plėšikų rankas*[51]: šie jį stipriai sumušę, sužeidę ir palikę pusgyvį. Artimu Viešpats parodė esant tik tą, kuris jį gailestingai slaugė ir gydė, ir šitaip, kad klausiamas tai pripažino ir pats klausiantysis. Jam tad ir tarė Viešpats: *Eik ir tu taip daryk*[52], kad artimu laikytume tą, kuriam reikia gailestingai padėti, jei ko nors stokoja, ar reikėtų padėti, jei stokotų. Iš to seka, kad mūsų artimas yra ir tas, kuris mums savo ruožtu gailestingai padeda. Sąvoka „artimas“ reiškia „kažkam artimas“, ir artimu galima būti tik artimam. Kaipgi būtų galima nematyti, kad niekas nėra išskirtas, kam nebūtų leista gailestingai padėti, kai ši pareiga apima net ir priešus, nes pats Viešpats sako: *Mylėkite savo priešus, darykite gera tiems, kurie jūsų nekenčia*[53]?

49 *1 Kor* 13, 12.
50 *Mt* 22, 37–40.
51 *Lk* 10, 29 ir t.
52 *Lk* 10, 38.
53 *Lk* 6, 27; *Mt* 5, 44.

[32] Taip pat ir apaštalas Paulius moko sakydamas: *Juk įsakymai: Nesvetimauk, nežudyk, nevok, negeisk ir kiti gali būti sutraukti į tą vieną posakį: Mylėk savo artimą kaip save patį. Meilė nedaro nieko pikta artimui*[54]. Kas mano, kad Apaštalas davė įsakymą ne dėl visų žmonių, turi pripažinti (tai didžiausia nesąmonė ir nusikaltimas), kad Apaštalui neatrodo esant nuodėme, kad kas nors svetimautų su nekrikščionies arba priešo žmona ar nužudytų jį patį, ar geistų jo turto. Kadangi tik beprotis taip galėtų sakyti, akivaizdu, kad bet koks žmogus yra laikytinas artimu, nes niekam nedera daryti pikta.

[33] Dabar, kai artimu teisingai vadinamas arba tas, kuriam reikia gailestingai padėti, arba tas, kuris mums gailestingai padeda, akivaizdu, kad šis savo artimą mylėti liepiantis įsakymas taip pat apima ir šventuosius angelus, kurie mums dažnai gailestingai padeda, kaip lengvai galima pastebėti iš daugelio Šventojo Rašto vietų. Be to, net pats Dievas ir mūsų Viešpats panoro vadintis mūsų artimu. Mat Viešpats Jėzus Kristus ir patį save nurodo gelbėjus prie kelio gulintį plėšikų primuštą ir paliktą pusgyvį žmogų. Ir Pranašas maldoje sako: *Kaip su artimu, kaip su broliu ėjau greta liūdėdamas*[55]. Bet kadangi Dievo esybė yra aukščiau ir virš mūsų prigimties, įsakymas, pagal kurį turime mylėti Dievą buvo atskirtas nuo artimo meilės įsakymo. Jis teikia mums gailestingumą iš savo gerumo, o mes vienas kitam – dėl jo, tai yra jis gaili mūsų, kad juo pačiu džiaugtumės, o mes vieni kitų gailime, kad juo džiaugtumės.

[XXXI / 34] Todėl vis dar atrodo dviprasmiškai, kai sakome, kad džiaugiamės tuo daiktu, kurį mylime dėl jo paties, ir kad reikia džiaugtis tik tuo daiktu, kuris mus daro

54 *Rom* 13, 9–10.
55 *Ps* 34 (35), 14.

palaimingais, o visais kitais – naudotis. Myli mus Dievas, Šventasis Raštas parodo didelę jo meilę mums[56]. Bet kaip myli? Ar kad mumis naudotųsi, ar kad džiaugtųsi? Bet jeigu džiaugiasi, stokoja mūsų gero, ko nepasakys joks normalus žmogus. Juk visas mūsų geras yra jis pats arba iš jo[57]. Kam gi tamsu ar neaišku, kad šviesai nereikia jos apšviečiamų daiktų spindesio? Pranašas sako visiškai aiškiai: *Aš sakau Viešpačiui: „Tu mano Viešpats, nes tau nereikia mano gero"*[58]. Vadinasi, ne džiaugiasi mumis, bet naudojasi. Mat jei nei džiaugiasi, nei naudojasi, tuomet neišmanau, kaip galėtų mylėti. [XXXII / 35] Tačiau naudojasi ne taip, kaip mes: mat naudodamiesi kokiais nors daiktais, mes juos skiriame tam, kad džiaugtumės Dievo gerumu, o Dievas naudojimąsi mumis skiria savo gerumui. Mes esame, nes jis yra geras, ir kiek esame, tiek esame geri. Be to, kadangi jis yra teisingas, ne nebaudžiamai esame blogi, ir kiek esame blogi, tiek mažiau esame. Nes aukščiausiai ir pirmiausia yra tas, kuris visiškai nekinta, kuris pilniausia prasme galėjo pasakyti: *Aš esu, kursai esu*; ir: *Taip jiems pasakysi: „Kursai yra mane siuntė pas jus"*[59], kad visa kita, kas yra, tik iš jo galėtų būti ir tik tiek būtų geri, kiek gavo iš jo, kad būtų. Todėl vadinamasis Dievo naudojimasis, kai mumis naudojasi, skirtas ne jo, bet mūsų naudai, o jo tik gerumui. Kai ko nors gailimės ar kuo nors rūpinamės, tai išties darome jo naudai ir jos siekiame; mat neišmanau, kaip iš to sektų ir mūsų nauda, jei Dievas neatlygintų už vargšui parodytą mūsų gailestingumą. O visų aukščiausias atlygis yra džiaugtis pačiu Dievu ir visiems juo besidžiaugiant jame džiaugtis vieni kitais.

56 *Cf. Rom* 5, 8.
57 *Cf. Jok* 1, 17.
58 *Ps* 15 (16), 2.
59 *Iš* 3, 14.

[XXXIII / 36] Mat jei tai savyje darome, liekame kelyje ir savo viltis dedame į žmogų ar angelą. Nes ir išpuikęs žmogus, ir išpuikęs angelas kviečiasi pas save ir džiaugiasi, kai kiti į juos sudeda savo viltis. Bet šventas žmogus ar šventas angelas net ir pavargusius mus ir pas juos trokštančius pailsėti bei pasilikti veikiau gaivina tuo, ką mums ar ką sau gavo, bet vis tik gavo; ir taip atgaivintus ragina eiti pas tą, kuriuo džiaugdamiesi esame laimingi, kaip ir jie. Juk ir Apaštalas šaukia: *Nejaugi Paulius buvo už jus nukryžiuotas? negi vardan Pauliaus buvote pakrikštyti?*[60] Ir: *Nieko nereiškia sodintojas nei laistytojas, bet tik augintojas – Dievas*[61]. Ir angelas įspėja jį garbinantį žmogų, kad veikiau garbintų tąjį, kuriam viešpataujant jis ir pats esąs *tarnas kaip tu*[62].

[37] Kai Dieve džiaugsiesi žmogumi, veikiau Dievu džiaugsiesi nei žmogumi, nes džiaugsiesi tuo, kas padarys tave palaimingą, ir džiūgausi atėjęs pas Tąjį, į kurį dėjai viltį, kad ateitum. Todėl *Laiške Filemonui* Paulius sako: *Taip, brolau, aš norėčiau tavimi džiaugtis Viešpatyje*[63]. Jei nebūtų pridūręs „Viešpatyje“ ir pasakęs tik „tavimi džiaugtis“, į jį būtų sudėjęs savo palaimos viltį. Beje, labai artima prasme sakoma „džiaugtis“ ir „naudotis su meile“. Mat kai šalia yra tai, ką myli, tatai būtinai kartu atneša ir malonumą, ir, jei per jį peržengsi ir skirsi tam, kur verta pasilikti, naudosiesi juo ir sakysi, kad „džiaugiesi“ ne tiesiogine, bet nebūdingąja prasme. Bet jei prisirīši ir pasiliksi laikydamas jį savo džiaugsmo tikslu, tuomet tikra ir tiesiogine reikšme apie tave turės būti sakoma „džiaugiesi“; bet šitai reikia daryti tik Trejybės, tai yra aukščiausio ir nekintamo gėrio atžvilgiu.

60 *1 Kor* 1, 13.
61 *1 Kor* 3, 7.
62 *Apr* 19, 10; 22, 8–9.
63 *Fm* 20.

[XXXIV / 38] Žiūrėk, kaip, nepaisydamas, kad pati Tiesa ir *Žodis*, per kurį visa atsirado[64], *tapo kūnu*, kad *gyventų tarp mūsų*[65], Apaštalas vis dėlto sakė: *Jei mes buvome pažinę Kristų kūno požiūriu, tai dabar mes taip jo nebepažįstame*[66]. Jis išties pareinantiems norėjo turtu būti, keliu į kelių pradžią einantiems, jis panoro prisiimti kūną: iš čia ir tokie žodžiai: *Viešpats sukūrė mane savo kelių pradžioje*[67], kad nuo ten pradėtų norintieji ateiti. Vadinasi, Apaštalas, nors iki tol ėjo keliu ir sekė paskui laimikiui aukštybėse kviečiantį Dievą, *pamiršęs, kas už* jo ir verždamasis *pirmyn*[68], jau buvo peržengęs kelių pradžią, tai yra jam jau nereikėjo to, nuo ko atsiveria ir prasideda kelias visiems tiems, kas trokšta ateiti pas tiesą ir pasilikti amžinajame gyvenime. Viešpats juk sakė: *Aš esu kelias, tiesa ir gyvenimas*[69], tai yra „manimi eina, pas mane ateina, manyje pasilieka“. Ir kai pas jį ateini, ateini pas Tėvą[70], nes lygus pažįstamas tik per sau lygų, mumyse visa apjuosiant ir tarsi sulipdant Šventajai Dvasiai, kad jos dėka galėtume pasilikti aukščiausiame ir nekintamame gėryje. Iš to galima suprasti, kad joks dalykas kelyje neturi mūsų kad ir akimirkai sulaikyti, nes ir pats Viešpats, kiek teikėsi būti mūsų keliu, norėjo, kad mes ne jo laikytumės, bet kad pereitume, idant, tarsi sirgdami, neprisirištume prie laikinųjų dalykų, nors ir prisiimtų ir atliktų dėl mūsų išgelbėjimo, bet veikiau sparčiai per juos perbėgtume, idant nusipelnytume keliauti ir nukeliauti pas Tąjį, kurs išlaisvino mūsų prigimtį iš laikinųjų dalykų ir pasodino Tėvo dešinėje.

64 *Cf. Jn* 1, 3.
65 *Jn* 1, 14.
66 *2 Kor* 5, 16.
67 *Pat* 8, 22.
68 *Fil* 3, 13–14.
69 *Jn* 14, 6.
70 *Cf. Jn* 14, 6–11.

[XXXV / 39] Vadinasi, iš viso to, ką aptarėme svarstydami apie daiktus, aukščiausia yra suprasti, kad *Įstatymo* ir viso Šventojo Rašto *pilnatvė ir tikslas* yra *mylėti*[71] tą daiktą, kuriuo dera džiaugtis, ir tą daiktą, kuris kartu su mumis gali džiaugtis pirmuoju, kadangi nėra reikalo įsakyti, kad žmogus mylėtų pats save. Kad šitai suprastume ir pajėgtume, mūsų išgelbėjimui per Dievo apvaizdą buvo sukurta visa ši laikų tvarka, kuria turime naudotis ne tartum buveine, kurią mylėtume ir džiaugtumės, bet tarsi laikina prieglauda, kaip keliu, kaip ratais ar kokiais nors kitais įrankiais, arba, jei galima taikliau pasakyti, kad tai, kuo keliaujame, mylėtume dėl to, į kur keliaujame.

[XXXVI / 40] Todėl jeigu kas nors manosi supratęs Šventąjį Raštą arba jo dalį taip, kad jo supratimas neugdo šios dvilypės Dievo ir artimo meilės, nieko dar nesuprato. O kas iš jų išves tokią prasmę, kad ji bus naudinga šios meilės ugdymui, bet sakys ne tai, ką rašantysis, kurį dabar skaito, štai šioje vietoje, manoma, tvirtinęs, – nei pražūtingai meluos, nei iš viso apsigaus. Mat meluojantis siekia kalbėti apgaulingus dalykus, todėl surasime daug norinčių pameluoti, bet nė vieno norinčio būti apgautu. Kadangi žmogus tai daro žinodamas, o patiria nežinodamas, aiškiai matyti, kad tame pačiame dalyke apgaunamasis yra geresnis už meluojantįjį, nes geriau patirti neteisybę nei ją daryti. Kiekvienas meluojantis daro neteisybę, o jei kam nors atrodo, kad kartais meluoti yra naudinga, gali pasirodyti manąs, kad ir neteisybė kartais naudinga. Meluodamas niekas neišsaugo tikėjimo: jis tikrai nori, kad tas, kuriam meluoja, tikėtų juo, tačiau meluodamas tikėjimo neišsaugo. O bet koks tikėjimo laužytojas yra neteisusis. Vadinasi, arba neteisybė kartais yra naudinga, ko negali būti,

71 *Rom* 13, 10; *1 Tim* 1, 5.

arba melas niekuomet nenaudingas. [41] Bet jeigu kas nors Raštą kitaip supranta nei tasai, kuris parašė, – klysta, nes Raštas nemeluoja; bet, kaip jau pradėjau aiškinti, jeigu klysta dėl prasmės, kuri ugdo *meilę* ir yra *pamokymo tikslas*, tikrai klysta ir kaip koks nors paklydėlis suka iš kelio, ir per laukus traukia ten, kur ir kelias veda. Tokį reikia pataisyti ir jam parodyti, kad naudingiau yra neišklysti iš kelio, nes įprotis klaidžioti gali atvesti prie kreivų ir išvirkščių dalykų.

[XXXVII] Kam nors neapgalvotai tvirtinant tai, ko skaitomas autorius nemanė, dažnai nuklystama į tai, ko neišeina suderinti su autoriaus prasme. Ir jei tai laikoma tikra ir teisinga, o autoriaus įdėtoji prasmė negali būti teisinga, nežinau kaip taip atsitinka, bet toks savo prasmę pamilęs tvirtintojas veikiau ima užgaulioti Raštą nei save. Jei ši blogybė liausis plisti, tai ir išnyks. *Mes čia gyvename tikėjimu, o ne regėjimu*[72]. Palūš tikėjimas, jei susvyruos Šventojo Rašto autoritetas. O palūžus tikėjimui, blėsta ir pati meilė. Mat jeigu kas atsimes nuo tikėjimo, būtinai turės atsimesti ir nuo meilės. Pagaliau, jei jis ir tiki, ir myli, iš gerų darbų ir klusnumo gerų papročių taisyklėms randasi tikėjimas nueiti pas tą, kurį myli. Tad yra trys dalykai, kuriems tarnauja kiekvienas mokslas ir kiekviena pranašystė: *tikėjimas, viltis, meilė*. [XXXVIII / 42] Bet po tikėjimo ateis regėjimas, kurį regėsime, ir po vilties ateis pati palaima, pas kurią keliaujame: o meilė, net jiems ir nykstant, tik augs. Jeigu tikėdami mylime, ko dar nematę, tai kaip stipriau išvydę pamilsime? Ir jeigu vildamiesi mylime, kur dar neatėję, tai kaip stipriau atėję pamilsime? Tarp ámžina ir laĩkina toks skirtumas, kad laĩkina mylima labiau tol, kol neturima, o pasiekus nebetenka vertės; mat nepasotina sielos, kurios tikra ir sava buveinė yra amžinybė; o pasiekus ámžina

72 2 *Kor* 5, 7.

karščiau mylima, nei mylėta geidžiant. Mat jokiam geidžiančiam neduota amžinybės laikyti didesne, nei yra savaime, kad nepasirodytų menkesnė, radus ją esant mažesnę, bet priešingai: kaip tik ateinantysis bepajėgtų ją įsivaizduoti, atėjęs vis tiek ras didesnę.

[XXXIX / 43] Tad tikėjimu, viltimi ir meile pasikliaujantis ir jų tvirtai besilaikantis žmogus reikalingas Rašto nebent tik kitiems mokyti. Todėl daugelis šių trijų dalykų padedami gyvena atsiskyrę be jokių knygų. Todėl juose manau išsipildžius šiuos žodžius: *Išnyks pranašystės, paliaus kalbos, baigsis pažinimas*[73]. Ir šiais tarsi pastoliais iškilo toks jų tikėjimo, vilties ir meilės statinys, kad įgiję *tobulumo* nebesiekia to, kas yra *dalinis*[74], – tobulumo, žinoma, kiek jo galima pasiekti šiame gyvenime; mat palyginti su būsimuoju gyvenimu, jokio teisuolio ar šventojo čionykštis gyvenimas nėra tobulas. *Taigi*, sako, *pasilieka tikėjimas, viltis ir meilė – šis trejetas, bet didžiausia jame yra meilė*[75], nes kai kas nors pasieks amžinuosius dalykus, pirmiesiems nykstant, liks tik didesne ir tikresne virstanti meilė.

[XL / 44] Todėl kas supras, kad *pamokymo tikslas yra meilė iš tyros širdies, geros sąžinės ir nuoširdaus tikėjimo*[76], tegul nesibaimindamas imasi aiškinti Šventąjį Raštą, šiems trims dalykams skirdamas bet kokį šių knygų supratimą. Mat pasakius „meilė“ pridurta „iš tyros širdies“, kad mylėtum tik tai, ką dera mylėti. „Geros sąžinės“ pasakyta paremiant viltį, mat ką graužia nerami sąžinė, tas nesivilia pasieksiąs tai, į ką tiki ir ko trokšta. Trečia, pridėjo ir „nuoširdaus tikėjimo“. Jeigu mūsų tikėjime nebus melo, tai ir nemylėsime to, ko nedera mylėti,

73 *1 Kor* 13, 8.
74 *1 Kor* 13, 10.
75 *1 Kor* 13, 13.
76 *1 Tim* 1, 5.

ir teisingai gyvendami vilsimės, kad mūsų viltis jokiu būdu nebus apgauta.

Todėl ir norėjau aptarti tikėjimą apimančius dalykus tiek, kiek maniau esant čia reikalinga, nes daug apie tai yra pasakyta kitose kitų autorių arba mano knygose. Tad tebūnie tokia šios knygos pabaiga. Toliau, kiek Dievas duos, nagrinėsime ženklus.

ANTROJI KNYGA

[I / 1] Kadangi rašydamas apie daiktus įspėjau, kad svarstant apie juos reikia žiūrėti tik į tai, kad jie yra, o ne ar kažką be savęs pačių reiškia, tai dabar dėstydamas apie ženklus, priešingai, sakau, kad nereikia žiūrėti į tai, kad jie yra, bet veikiau į tai, kad jie yra ženklai, tai yra, kad jie reiškia. Ženklas yra daiktas, greta savo juslėms pateikiamo pavidalo pats mintyse sukeliantis kažką kita, pavyzdžiui, pamatę pėdsakus pagalvojame apie prabėgusį žvėrį, matydami dūmus suvokiame po jais esant ugnį, girdėdami gyvo padaro balsą suprantame jo sielos jausmus, skambant trimitui kareiviai žino, kad turi pulti arba trauktis, arba daryti ką kita, ko reikalauja mūšio aplinkybės.

[2] Vieni ženklai yra prigimtiniai, kiti duodamieji. Prigimtiniai yra tokie, kai, neturėdami jokio noro ir siekio reikšti, greta savęs pačių sukelia dar ir kito dalyko pažinimą, pavyzdžiui, šitaip dūmai reiškia ugnį. Jie tai daro nesiekdami reikšti; o kad po dūmais yra ugnis, net jei matyti tik dūmai, sužinome stebėdami ir įsidėmėdami reiškinius, su kuriais susiduriame. Ir prabėgusio žvėries pėdsakai priklauso tai pačiai rūšiai, ir įtūžęs ar liūdnas veidas reiškia sielos jausmus nepriklausomai nuo tūžtančiojo ar liūdinčiojo valios, arba parodydamas veidas išduoda kokį kitą sielos jausmą, nors tūžtantis

ar liūdintis ir nenori išsiduoti. Bet dabar plačiau aiškinti apie visą šią ženklų rūšį nėra mūsų tikslas. Negalėjau apie ją visai nieko neužsiminti, nes ji sudaro nagrinėjamo dalyko dalį: užteks ir tiek, kiek iki čia dabar parašyta.

[II / 3] Duodamieji ženklai yra tokie, kuriuos gyvi padarai vieni kitiems duoda tam, kad kiek galėdami parodytų savo sielos jausmus, pojūčius, kokias nors mintis. Vienintelė mūsų priežastis duoti ženklą yra išimti ir kito sielai perduoti tai, ką ženklo davėjas slepia savo dvasioje. Štai šių ženklų rūšį, kiek jie susiję su žmogumi, ir nutarėme apsvarstyti ir išdėstyti, nes ir Dievo duotieji ženklai, sudėti į Šventąjį Raštą, buvo mums parodyti per žmones, kurie juos ir surašė. Ir žvėrys tarp savęs turi savotiškus savo ženklus, kuriais parodo savo sielos siekius. Suradęs lesalo, gaidys balsu duoda ženklą vištai atbėgti, balandis burkuoja šaukdamas balandę arba, priešingai, jos šaukiamas – dar daug tokių dalykų galima pastebėti. O ar veido išraiška ar kenčiančiojo šauksmas seka paskui sielos jausmus neketindamas jų išreikšti, ar iš tiesų tai daroma ženklui duoti, jau kitas klausimas, nepriklausantis čia nagrinėjamam dalykui. Šią dalį, kaip nebūtiną, atskirsime nuo šio veikalo.

[III / 4] Kai kurie ženklai, kuriais žmonės vieni su kitais dalijasi savo išgyvenimais ir mintimis, priklauso akių juslei, dauguma – ausų, nedaugelis – kitoms juslėms. Mat linktelėję ženklą duodame tik akims to žmogaus, kuriam juo norime padaryti žinomą mūsų norą. Kai kas daug ką išreiškia rankų judesiais: ir aktoriai visų savo narių judesiais duoda tam tikrus ženklus išmanantiems, kai tartum pasakoja jų akims; ir karo vėliavos ar [kohortų] drakonai tarpininkaujant akims parodo vadų valią: visa tai yra tartum savotiški regimi žodžiai. Kaip sakiau, ausų juslei skirta labai daug ženklų, bet

labiausiai – žodžiai. Mat ir trimitas, ir fleita, ir kitara dažniausiai skleidžia ne tik malonų, bet ir reiškiantį garsą. Bet, palyginti su žodžiais, jų yra labai mažai. Be jokios abejonės, žodžiai tarp žmonių pirmauja, kai norima išreikšti tai, kas užsimezgė dvasioje, jei tik yra noro tai parodyti. Ir kvapiaisiais tepalais Viešpats davė tam tikrą ženklą – jais buvo pateptos jo kojos[1]; ką norėdamas jis išreiškė tarpininkaujant skoniui per kūno ir kraujo sakramentą[2]; ir kai pagijo moteris, palietusi jo apsiausto apvadą[3], tas taip pat kažką reiškia. Bet tik žodžiuose yra nesuskaičiuojama daugybė ženklų, kuriais žmonės išreiškia savo mintis. Mat apie visus ženklus, kurių rūšis trumpai apžvelgiau, sugebėjau žodžiais pareikšti, bet apie žodžius anais ženklais nieku būdu negalėčiau.

[IV / 5] Bet kadangi suplakus orą žodis iš karto išnyksta ir nelieka ilgiau, nei kad skamba, buvo išrasti raidiniai žodžių ženklai. Šitaip garsai pasirodo akims ne patys savaime, bet per savotiškus savo ženklus. Šie ženklai negalėjo būti bendri visoms tautoms dėl žmonių nesantaikos nuodėmės, kai kiekvienas sau plėšė valdžią. Šios puikybės ženklas yra anas į dangų besistiebiantis bokštas, kur nedorieji žmonės užsitarnavo turėti ne tik skirtingas mintis, bet ir skirtingas kalbas[4]. [V / 6] Todėl taip ir atsitiko, kad gausybę žmogaus norų ligų gydantis Šventasis Raštas, pradėjęs nuo vienos kalbos, kuria galėjo deramai sklisti po visą pasaulį, tautų išganymui skersai išilgai paplito tarpininkaujant daugybei vertėjų kalbų; jį skaitantieji siekia tik vieno – suprasti jį surašiusiųjų mintis ir norą, ir per jas – Dievo norą, pagal kurį, kaip tikime, ir kalbėjo tokie žmonės.

1 *Jn* 12, 3. 7; *Mk* 14, 8.
2 *Mt* 26, 26–28; *Mk* 14, 22–24; *Lk* 22, 15–20.
3 *Mt* 9, 20–22; *Mk* 5, 25–29; *Lk* 8, 43–44.
4 *Pr* 11, 1–9.

[VI / 7] Bet neatidžius skaitytojus dažnai apgauna įvairiopi neaiškumai ir dviprasmybės, kai vietoje viena jie laiko esant kita, o kitur nesugalvoja, nė ką ir klaidingai manyti: šitaip neaiškios vietos tarsi užtraukia tirščiausią rūką. Neabejoju, kad visa tai numatyta Dievo, kad darbas pažabotų puikybę ir sulaikytų nuo nuobodulio mąstymą, kuriam lengvai ištirtas dalykas dažnai nebetenka vertės. Kaip čia yra, klausiu, kad jei kas nors tiesiog šventais ir tobulais žmonėmis pavadina tuos, kurių gyvenimo ir įpročių [pavyzdžiu] Kristaus Bažnyčia iš visokių prietarų išrauna į ją sugrįžtančiuosius ir savotiškai savyje priglaudžia, siūlydama pamėgdžioti geruosius, kurie, tapdami gerais tikinčiais ir tikrais Dievo tarnais, nusimetę pasaulio naštą atėjo prie šventojo krikšto maudyklos ir iš jos kildami neša Šventosios Dvasios vaisių – dvilypę meilę Dievui ir artimui; tad [klausiu,] kaipgi čia yra, kad jei kas nors visa tai tiesiai sakytų, mažiau pamalonintų klausytoją, nei kad tokia prasme išaiškinus tą *Giesmių giesmės* vietą, kur kalbama Bažnyčiai, nors šlovinama viena graži moteris: *Tavo dantys kaip bandos nukirptų avių, lipančių iš maudyklos; kiekviena jų turi po dvynę, ir nėra tarp jų bergždžios*[5]. Argi ką kita žmogus sužinotų visa tai girdėdamas sakant aiškiais žodžiais, neramstomais šio palyginimo? Ir vis dėlto nežinau kodėl, bet man maloniau žiūrėti į šventuosius, kai juos įsivaizduoju tartum Bažnyčios dantis, išplėšiančius žmones iš nuodėmių, kai, sutraiškius kietumus, tarsi sukramtyti ir susmulkinti žmonės persikeičia į jos kūną. Ir avis labai malonu suvokti esant nukirptas, kai jos, it vilnas nusimetusios pasaulio naštą, regiu, kopia iš maudyklos, tai yra krikšto, ir kiekviena jų turi po dvynę, tai yra du meilės įsakymus, ir nėra tarp jų bergždžios, kad negalėtų išnešioti šio šventojo vaisiaus. [8] Kodėl maloniau

5 *Gg* 4, 2.

taip žiūrėti, nei kai Šventajame Rašte nėra jokio tokio palyginimo, o dalykas ir jo supratimas yra vienas ir tas pat, sunku pasakyti, ir tai jau kitas klausimas. O dabar nėra jokių abejonių, kad per palyginimą mieliau sužinoti, jog ieškant šiek tiek pavargus – daug maloniau surasti. Kas visai neranda, ko ieško, alkiu kamuojasi; kas neieško, nes po akimis turi, dažnai ištęžta iš persisotinimo: abiem atvejais reikia saugotis abejingumo. Todėl Šventoji Dvasia taip puikiai ir sveikai sutvarkė Šventąjį Raštą, kad aiškesnėmis vietomis pasipriešina alkiui, o tamsesnėmis nuveja šleikštulį. Mat beveik nieko neiškasi iš tamsiųjų vietų, ko kitur nerastum pasakyta visiškai aiškiais žodžiais.

[VII / 9] Visų pirma vedamam Dievo baimės reikalinga atsigręžti į jo noro pažinimą – ko moko mus siekti ir ko vengti. Šioji baimė mumyse būtinai turi sukelti svarstymus apie mūsų mirtingumą ir būsimą mirtį ir, tartum prikaldama kūną prie kryžiaus medžio, perverti visus puikybės potraukius.

Paskui reikia tapti romiam iš [maldingo] pagarbumo ir neprieštarauti Šventajam Raštui, kai supranti, kad jis peikia kokias nors mūsų nuodėmes, ar kai jo nesupranti, tartum mes galėtume geriau sugalvoti ir geriau pamokyti; verčiau manyti ir tikėti, kad tai, kas jame parašyta yra geriau ir teisingiau, nors ir paslėpta, nei tai, ką mes patys iš savęs pačių sugebame sugalvoti.

[10] Po šių dviejų baimės ir pagarbumo pakopų pasiekiama trečioji, žinojimo pakopa, apie ją aš ir ėmiausi dabar aiškinti. Mat kaip tik čia lavinasi kiekvienas Šventojo Rašto tyrinėtojas, jame neieškodamas nieko kita, kaip tik pamokymo mylėti Dievą dėl jo paties ir artimą dėl Dievo, – jį visa širdimi, visa siela, visu protu, o artimą kaip patį save[6], tai yra,

6 *Cf. Mt* 22, 37–39.

kad visa artimo ir savęs paties meilė būtų skiriama Dievui. Apie šiuos du pamokymus aiškinome ankstesnėje knygoje, kai svarstėme apie daiktus. Tad pirmiausia kiekvienas iš Raštų būtinai turi suprasti, kad, būdamas įsipainiojęs į šio pasaulio, tai yra laikinųjų dalykų meilę, yra toli atskirtas nuo tokios meilės Dievui ir tokios meilės artimui, kokią patys Raštai liepia turėti. Tuomet baimė, kuria mąstome apie Dievo Teismą, ir pagarbumas, kuriuo tikime ir nusilenkiame šventųjų knygų autoritetui, priverčia liūdėti dėl savęs paties. Mat šis gerosios vilties pažinimas ne pūstis žmogų verčia, bet raudoti. Po tokių išgyvenimų, kad nepalūžtų iš nevilties, žmogus karštomis maldomis siekia dieviškosios pagalbos paguodos ir taip ateina į ketvirtąją, narsos pakopą, maitinančią ir girdančią teisingumą. Šia būsena išplėši save iš bet kokio mirtį nešančio praeinamųjų dalykų malonumo ir, nuo jų nusigręždamas, atsigręži amžinųjų dalykų – nekintamos Vienybės ir tuo pačiu Trejybės – meilei.

[11] Kuomet kaip įgalėdamas išvysi ją spinduliuojant tolybėse, suvoksi, kad tavo ligotas žvilgsnis nepajėgia ištverti anos šviesos; tada penktojoje, gailestingumo darbų pakopoje, nušlavęs purvą, nuo žemesniųjų dalykų siekio apvalai nerimstančią ir prieš save besišiaušiančią sielą. Čia ji karštai lavinasi artimo meilėje ir joje tobulėja.

Ir kai pilnas vilties ir jėgų kupinas ateisi iki meilės priešui, pakilsi į šeštąją pakopą, kur išvalysi ir pačią akį, kuria galima įžvelgti Dievą[7], kiek galima tiems, kas kiek pajėgdamas miršta šiam pasauliui. Mat tiek įžvelgsi, kiek mirsi šiam pasauliui, o kiek jame gyvensi, tiek neįžvelgsi. Ir todėl, nors anosios šviesos švytėjimas jau pradeda rodytis ne tik aiškesnis ir lengviau pakeliamas, bet net malonesnis, vis dėlto dar sakoma,

7 *Mt* 5, 8.

kad regime ją mįslingu pavidalu, lyg veidrodyje[8], nes čia mes gyvename tikėjimu, o ne regėjimu[9], nes šiame gyvenime esame svetur, nors mūsų tėvynė danguje[10]. Šioje pakopoje taip išvalysi širdies akį, kad nei virš, nei greta Tiesos nestatysi net ir paties artimo, vadinasi, ir savęs paties, nes ir artimo, kurį myli kaip pats save. Toks šventas žmogus turės tokią paprastą ir tyrą širdį, kad nuo Tiesos jo neatitrauks nei pastangos patikti žmonėms, nei noras išvengti kokių nors šiame gyvenime trukdančių nepatogumų. Toks sūnus pakils prie išminties, septintosios ir paskutinės pakopos, jis džiaugsis ja romiai ir taikiai. *Viešpaties baimė – išminties pradžia*[11]. Nuo jos iki pastarosios kopiama ir keliaujama tokiomis pakopomis.

[VIII / 12] Bet mes savo svarstymus skirkime trečiajai pakopai, apie ją ėmėmės dėstyti, ką Viešpats įteigs, ir aiškinti.

Pagaulus Šventojo Rašto tyrėjas pirmiausia visą jį perskaitys ir su juo susipažins, ir nors dar nesupras, tai bent bus perskaitęs kanoniniais vadinamus raštus. Mat kitus raštus saugiau skaitys išmokęs tikėjimo tiesos, kad jie neužvaldytų silpnos sielos ir, žongliruodami pavojingu melu ir vaizdiniais, nenuteiktų prieš sveiką supratimą. Dėl Raštų kanoniškumo, tai čia reikia laikytis kuo didesnio visuotinių Bažnyčių skaičiaus autoriteto, tarp jų, be abejo, yra ir tos, kurios nusipelnė turėti apaštalų sostus ir gauti jų laiškus. Dėl kanoninių raštų reikės laikytis tokios taisyklės: tie iš jų, kuriuos pripažįsta visos visuotinės Bažnyčios, yra autoritetingesni už tuos, kurių visos nepripažįsta; iš tų, kuriuos pripažįsta ne visos Bažnyčios, autoritetingesni yra tie, kuriuos pripažįsta daugiau ir

8 *1 Kor* 13, 12.
9 *2 Kor* 5, 6–7.
10 *Cf. Fil* 3, 20.
11 *Cf. Ps* 110 (111), 10; *Sir* 1, 16.

įtakingesnių Bažnyčių, nei kai pripažįsta ne tokios skaitlingos ir įtakingos Bažnyčios. Jeigu vienus raštus rasi pripažįstamus didesnio bažnyčių skaičiaus, o kitus – įtakingesnių – nors taip vargiai galėtų būti – manau, kad ir vienus, ir kitus reikėtų laikyti vienodai autoritetingais.

[13] Visas Raštų kanonas, kuriam, kaip sakėme, galioja šis svarstymas, susideda iš tokių knygų: penkios Mozės knygos, tai yra *Pradžios, Išėjimo, Kunigų, Skaičių* ir *Pakartoto Įstatymo* knygos; viena *Jozuės,* Nuno sūnaus, viena *Teisėjų,* viena *Rutos,* kuri, rodosi, veikiau priklauso *Karalių knygų* pradžiai; paskui keturios *Karalių knygos* ir dvi *Kronikų knygos*: jos netęsia pasakojimo, bet yra tarsi šalia pridėtos ir pasakoja apie tuo pačiu metu vykstančius dalykus. Visa tai yra istorija, jos apima tarpusavyje susijusius laikus ir įvykių seką. Kitos knygos tarsi priklauso priešingai sekai ir nesisieja nei su ja, nei tarpusavyje, pavyzdžiui, *Jobo, Tobijo, Esteros, Juditos,* dvi *Makabiejų,* dvi *Ezdro* knygos, kurios, rodosi, veikiau laikosi iš eilės pasakojamos ir *Karalių* arba *Kronikų* knygose baigiamos istorijos. Toliau eina pranašai, iš kurių viena Dovydo *Psalmių* knyga ir trys Saliamono: *Patarlių, Giesmių giesmė* ir *Ekleziasto* knygos. Dvi knygos, viena kurių vadinasi *Išminties,* o kita – *Eklezine* dėl panašumo laikomos parašytomis Saliamono; tiesa, atkakliai tvirtinama, kad jas parašęs Jėzus Siracidas. Kadangi šios knygos užsitarnavo būti laikomomis autoritetu, jos skiriamos prie pranašiškųjų. Kitos knygos priklauso tiems, kas tikrąja prasme vadinami pranašais: tai dvylika atskirų pranašų knygų, jos siejasi viena su kita ir kadangi niekuomet neatskiriamos, laikomos viena knyga. Šių pranašų vardai yra tokie: *Ozėjas, Joelis, Amosas, Abdijas, Jona, Michėjas, Nahumas, Habakukas, Sofonijas, Agėjas, Zacharijas, Malachijas.* Toliau keturi pranašai paliko storesnes knygas: *Izaijas,*

Jeremijas, Danielius, Ezekielis. Šios keturiasdešimt keturios knygos apibrėžia Senojo Testamento autoritetą. O Naujajam priklauso keturių knygų evangelija: *pagal Matą, pagal Morkų, pagal Luką, pagal Joną*; keturiolika apaštalo Pauliaus laiškų: *Romiečiams*, du *Korintiečiams, Galatams, Efeziečiams, Filipiečiams*, du *Tesalonikiečiams, Kolosiečiams*, du *Timotiejui, Titui, Filemonui, Žydams*; du *Petro laiškai*, trys *Jono laiškai*, vienas *Judo* ir vienas *Jokūbo*; viena *Apaštalų darbų* knyga ir viena *Apreiškimo Jonui* knyga.

[IX / 14] Visose šiose knygose Dievo bijantieji ir iš pagarbumo romieji ieško Dievo valios. Kaip sakėme, pirmasis pamokymas dirbant šį sunkų darbą yra pažinti šias knygas, ir nors dar ne taip, kad suprastum, bet kad skaitydamas jas įsimintum arba bent jau visai nebūtum su jomis nesusipažinęs. Paskui reikia pakankamai giliai ir įdėmiai ištirti tai, kas jose atvirai pasakyta – gyvenimo pamokymus arba tikėjimo taisykles. Viso to kiekvienas tuo daugiau randa, kuo turi gabesnį protą. Šiuose Rašte atvirai pasakytuose dalykuose randama visa, iš ko susideda tikėjimas ir gyvenimo būdas, tai yra viltis ir meilė: tai aptariau ankstesnėje knygoje. Tuomet, reikiamai susipažinus su Šventojo Rašto kalba, galima imtis atskleisti ir sklaidyti neaiškumus tokiu būdu, kai nelabai aiškiam kalbėjimui praskaidrinti imami pavyzdžiai iš akivaizdesnių ir kai aiškių posakių liudijimai atima abejonę iš neaiškiųjų. Šiame dalyke labai daug reiškia atmintis, bet jei jos nėra, šiais patarimais jos neįmanoma duoti.

[X / 15] Nesuprasti, kas parašyta, galima dėl dviejų priežasčių: kai [mintis] slepiasi arba po nežinomais ženklais, arba po dviprasmiškais. Ženklai būna arba tiesioginiai, arba perkeltiniai. Jie vadinami tiesioginiais, kai vartojami reikšti tiems dalykams, kuriems reikšti ir yra išrasti, pavyzdžiui, sakome

„jautis“ ir suprantame kalbant apie galviją, kurį šiuo vardu vadina visi kartu su mumis lotyniškai kalbantys žmonės. Ženklai yra perkeltiniai tuomet, kai patys tiesioginiais žodžiais reiškiami dalykai pasitelkiami reikšti kokiam kitam dalykui: pavyzdžiui, sakome „jautis“ ir iš šių dviejų skiemenų žodžio suprantame, kad kalbama apie paprastai šiuo vardu vadinamą galviją. Kita vertus, suprantame, kad šis galvijas kalba mums apie Evangelistą, kurį, kaip išaiškino Apaštalas, Raštas reiškia žodžiais: *Neužrišk kuliančiam jaučiui nasrų*[12].

[XI / 16] Didelis vaistas nuo nežinomų tiesioginių ženklų yra mokėti kalbas. Ir čia lotynų kalbos žmonės, kuriuos dabar ėmiausi mokyti, Šventajam Raštui suprasti yra reikalingi kitų dviejų kalbų, tai yra hebrajų ir graikų, kad galėtų sugrįžti prie pirmykščio originalo, jei beribė lotynų vertėjų įvairybė sukeltų kokių nors abejonių. Beje, galime dažnai rasti neišverstų hebrajiškų žodžių, pavyzdžiui, „amen“ ir „aleliuja“, „racha“[13], „hosana“[14] ir kitų. Vienus iš jų senovės tradicija paliko dėl šventesnio jų autoriteto, nors ir buvo galima išversti, pavyzdžiui, „amen“ ir „aleliuja“, o kitus todėl, kad, sakoma, buvę neįmanoma išversti į kitą kalbą, kaip kitų dviejų mūsų pateiktųjų. Kiekvienoje kalboje esama žodžių, negalinčių į kitą kalbą pereiti vertimo keliu. Šitaip dažniausiai atsitinka su jaustukais, jie veikiau reiškia išgyvenimus, nei kokią nors sudėto sakinio dalį. Jais laikomi ir du pastarieji: sakoma, kad „racha“ yra pasipiktinusio žmogaus šūksnis, „hosana“ – džiūgaujančio. Bet ne dėl šių kelių žodžių, kuriuos labai lengva pastebėti ir išsiaiškinti būtina mokėti anas kalbas, o dėl, kaip sakyta, vertimų skirtumų. Rašto vertėjus iš hebrajų kalbos į graikų galima suskaičiuoti, bet lotynų vertėjų – jokiu būdu.

12 *1 Kor* 9, 9; *1 Tim* 5, 18; *Įst* 25, 4.
13 *Mt* 5, 22.
14 *Mt* 21, 9. 15; *Mk* 11, 9–10; *Jn* 12, 13.

Mat kaip tik kam nors ankstyvaisiais tikėjimo laikais po ranka pasitaikydavo graikiškas kodeksas, o jis pats manydavosi turįs nors šiokių tokių abiejų kalbų sugebėjimų, taip ir pasišaudavo versti.

[XII / 17] Bet tai, žinoma, veikiau padeda suprasti, nei trukdo, jei tik skaitytojas nebus neatidus. Mat palyginus daug kodeksų dažnai prašviesėja ne vienas nelabai aiškus sakinys; pavyzdžiui, iš pranašo Izaijo, kai vienas vertėjas sako: *Ir nepaniekink savo sėklos šeimynos*, o kitas atitaria: *Ir nepaniekink savo kūno*[15], abudu vienas kitą papildo. Mat vienas iš kito plaukia, nes „kūną" galima suprasti ir tiesiogine reikšme, kad kiekvienas manytųsi esąs įspėtas neniekinti savo kūno, ir „sėklos šeimyną" galima suprasti perkeltine reikšme – kaip krikščionis, kartu su mumis gimusius iš tos pačios Žodžio sėklos. Bet dabar, palyginus vertėjų prasmes, labiau tikėtina mintis atrodo būsianti tiesiogine reikšme suprantamas pamokymas neniekinti savo kraujo giminės, kadangi, „sėklos šeimyną" perkėlus į tiesioginę reikšmę, mintin veikiausiai ateina „kraujo giminė", todėl ir Apaštalas, manau, šitaip pasakė: *Galgi pavyks man sukelti savo kūno pavydą ir bent kai kurios išgelbėti*[16], tai yra, kad pavydėdami tikintiems ir patys įtikėtų. O „savo kūnu" Apaštalas žydus pavadino dėl kraujo giminystės. Taip pat ir Izaijo žodžius: *Jei jūs netikite, nesuprasite* kitas vertėjas verčia *Jei jūs netikite, neišliksite*[17]. Katras iš jų išvertė pažodžiui, aišku tik perskaičius originalą. Bet protingai skaitančiam iš abiejų vertimų plaukia didis dalykas. Mat vertėjai vargiai gali taip skirtis tarpusavyje, kad jų nesietų kad ir menkiausias panašumas. Taigi supratimas yra amžinajame regėjime, o tikėjimas mus tarsi mažylius laikinųjų dalykų vystykluose maitina pienu;

15 *Iz* 58, 7.
16 *Rom* 11, 14.
17 *Iz* 7, 9.

bet mes dabar einame tikėjimu, o ne regėjimu[18]; ir jei neitume tikėjimu, negalėtume ateiti prie regėjimo, nepraeinančio, bet išliekančio, nuvalyto supratimo dėka, mums susijungus su tiesa. Todėl vienas ir išvertė: *Jei jūs netikite, nesuprasite*, o kitas: *Jei jūs netikite, neišliksite.*

[18] Vertėjas dažnai suklysta dėl originalo kalbos dviprasmiškumo, kai prastai supranta pasakymo prasmę ir taip perkelia [žodžio] reikšmę, kad ji visai skiriasi nuo autoriaus sumanymo; pavyzdžiui, kai kuriuose kodeksuose parašyta: *Jų kojos aštrios kraujo pralieti.* Graikiškai ὀξύς reiškia ir „aštrus" ir „greitas". Vadinasi, sakinio prasmę suprato išvertęs šitaip: *Jų kojos eiklios kraujo pralieti*[19]. O pirmasis, patrauktas dviprasmio ženklo, nuklydo į kitą pusę. Tokie dalykai, žinoma, yra ne neaiškūs, bet klaidingi. Jiems galioja kita taisyklė: ne suprasti patartina tokius kodeksus, o ištaisyti. Tam priklauso ir toks atvejis: kadangi μόσχος graikiškai reiškia „veršį" (*vitulus*), kai kas nesuprato, kad μοσχεύματα reiškia „atžalas" (*plantationes*) ir išvertė „veršeliai" (*vitulamina*). Ši klaida apėmė tokią daugybę kodeksų, kad vargiai surasi, kur kitaip parašyta. Ir vis dėlto pasakymo prasmė yra visiškai aiški, nes išryškėja iš tolimesnių žodžių: *Netikros atžalos nesuleis gilių šaknų*[20] labiau tinka, nei „veršeliai", kurie kojomis po žemę žingsniuoja, o ne šaknimis prisiriša. Tokį vertimą šioje vietoje palaiko ir kiti susiję pasakymai.

[XIII / 19] Bet kadangi kartais neaišku, kokia yra sakinio prasmė, kurią persakyti pagal savo gabumus ir supratimą ėmėsi daugybė vertėjų, jei neįsižiūrėsi į kalbą, iš kurios verčiama, o vertėjai, jei nėra gerai išsimokslinę, dažnai nukrypsta į šalį nuo autoriaus prasmės, reikia patiems siekti išmokti

18 *2 Kor* 5, 7.
19 *Cf. Pat* 1, 16; *Ps* 13, 3 (14, 4) (*Rom* 3, 15); *Iz* 59, 7.
20 *Išm* 4, 3.

kalbas, iš kurių Raštas atėjo į lotynų kalbą, arba turėti vertimus, kurių vertėjai buvo ypatingai susikaustę žodžiais; ne todėl, kad jų pakaktų, bet kad iš jų būtų galima nustatyti laisvumą ar klaidas tų, kas pasirinko laikytis minties, o ne žodžių. Mat verčiami ne vien paskiri žodžiai, bet ir posakiai, kurie, norint laikytis lotyniškai kalbėjusių senolių įpročio, lotynų kalboje visai negali būti vartojami. Dažnai jie visai netrukdo suprasti, bet žeidžia tuos, kuriems dalykas teikia daugiau malonumo, kai išsaugomas ir reikiamas [kalbos] ženklų grynumas. Mat vadinamasis solecizmas[21] viso labo tėra žodžių jungimas ne pagal tokią taisyklę, pagal kokią juos jungė tie, kurie turėdami autoritetą kalbėjo anksčiau už mus. Ar būtų sakoma „tarp žmonių“, ar „žmonių tarpe“, tas neturi reikšmės dalyko tyrėjui. Ir barbarizmas tėra ne taip ištariamas arba parašomas žodis, kaip jį tarė anksčiau už mus kalbėję lotyniškai. Ar trumpai, ar ilgai tarti trečiąjį žodžio „dovanok“ skiemenį, menkai terūpi maldaujančiam Dievą dovanoti nuodėmes – jam nerūpi, kaip šis žodis gali skambėti. Tad kalbos grynumas tėra svetimo kalbančiųjų įpročio, paremto senolių autoritetu, saugojimas.

[20] Vis dėlto žmonės juo labiau dėl to užsigauna, kuo silpnesni, ir tuo silpnesni, kuo mokytesni nori rodytis ne pažindami daiktus – tai mus ugdo, – bet ženklus, o tai išvis sunkiai gali sulaikyti nuo pasipūtimo[22], kai net ir pats daiktų pažinimas pakelia galvą, jei tik nelenkia sprando Viešpaties jungas. Kas gi trukdo suprasti tokius žodžius: *Apžiūrėkite žemę, kokia ji yra; ir tautą, kuri joje gyvena, ar ji galinga, ar silpna; pati žemė ar gera, ar bloga; kokie miestai, – apmūryti ar be mūrų?*[23] Manau, kad šis pasakymas veikiau eina iš kitos

21 *Cf. Rhet. Her.* 4, 12, 17; Quint. *Inst.* 1, 5.
22 *Cf. 1 Kor* 8, 1.
23 *Sk* 13, 19–20.

kalbos, nei kad jame yra kokia nors gilesnė prasmė. Taip pat ir šitai, – to nebegalime atimti iš giedančių minių lūpų: *Ant jo galvos pražys* (floriet) *mano vainikas*[24] tikrai nieko neatima iš sakinio, o labiau išsilavinęs klausytojas norėtų pataisyti, kad būtų sakoma ne *floriet*, bet *florebit*. Pataisyti trukdo tik giedančiųjų įprotis. Viso to paprasčiausiai galima nepaisyti, jei kas nors nenori kreipti dėmesio į tai, kas visai netrukdo teisingai suprasti. Priešingai yra su tokiais Apaštalo žodžiais: *Dievo kvailybė išmintingesnė už žmones ir Dievo silpnybė galingesnė už žmones*[25]. Jei kas nors čia norėtų išsaugoti graikišką posakį sakydamas: „Dievo kvailybė išmintingiau žmonių ir Dievo silpnybė galingiau žmonių", tai atidaus skaitytojo dėmesys prasiskverbtų į sakinio prasmę, bet kas nors lėtesnis arba visai nesuprastų, arba suprastų klaidingai. Toks pasakymas lotynų kalboje ne tik yra netaisyklingas, bet ir sukelia dviprasmybę, nes gali pasirodyti, tarsi žmonių kvailybė arba žmonių silpnybė yra galingesnė už Dievo. Tiesa, ir pasakymas „išmintingesnė už žmones" (*sapientius est hominibus*) nėra visai nedviprasmiškas, nors jame ir nėra solecizmo. Mat ar *his hominibus* „tiems žmonėms" pasakyta pagal tai, kaip ir *huic homini* „tam žmogui", ar *his hominibus* „tais žmonėmis" pasakyta pagal tai, kaip ir *hoc homine* „tuo žmogumi", paaiškėja tik iš sakinio. Todėl geriau yra sakyti „yra išmintingesnė negu žmonės ir yra galingesnė negu žmonės".

[XIV / 21] Apie dviprasmiškus ženklus kalbėsime vėliau; dabar svarstome apie nesuprantamus, kurių, jei kalbėsime apie žodžius, yra dvi rūšys. Mat skaitytoją klampina arba nesuprantamas žodis, arba nesuprantamas posakis. Kai jie ateina iš kitų kalbų, tuomet reikia klausti tomis kalbomis

24 *Ps* 131 (132), 18.
25 *1 Kor* 1, 25.

kalbančių žmonių arba, jei yra ir laiko, ir gabumų, – išmokti tas kalbas, arba apsvarstyti sugretinus įvairius vertimus. O jeigu nesuprantame kokių nors savo kalbos žodžių arba posakių, jie taps suprantami įpratus skaityti ir klausytis. Išties nieko nėra labiau verta įsiminti už šią mums nesuprantamų žodžių ir posakių rūšį – vėliau, atminties padedami, lengvai juos galėsime pastebėti ir suprasti – pasitaikius sutikti kokį nors labiau išsilavinusį žmogų, kurio būtų galima paklausti, ar pasitaikius perskaityti kokią nors vietą, kuri iš pirma einančių žodžių, paskesnių arba iš vienų ir kitų drauge galėtų parodyti, kokią prasmę turi ir ką reiškia tai, ko nesupratome. O įpročio galia net ir mokantis yra tokia didelė, kad tie, kuriuos išmaitino ir išlavino Šventasis Raštas, labiau stebisi ir ne tokiais lotyniškais laiko kitus posakius negu tuos, kurių išmoko Raštuose ir kurių nėra lotynų kalbos autorių veikaluose. Čia taip pat daug padeda ir vertėjų gausa, kai, sugretinęs kodeksus, galì į juos įsižiūrėti ir išnagrinėti. Tegu tik nebūna klaidos! Mat visų pirma norinčiųjų išmanyti šventuosius Raštus uolumas turi pasirūpinti ištaisyti kodeksus, kad netaisyti bent jau vienos šeimos egzemplioriai užleistų vietą ištaisytiems.

[XV / 22] Iš vertimų labiau už kitus vertintina Itala, nes ji labiau laikosi žodžio, bet mintis dėsto aiškiai. Lotyniškiems kodeksams pataisyti reikia pasitelkti graikiškus, tarp kurių ypatingu autoritetu išsiskiria Septyniasdešimties vertėjų vertimas, apimantis Senąjį Testamentą. Jie, kaip sako visos geriau išmanančios Bažnyčios, vertė būdami taip pilni Šventosios Dvasios, kad toks žmonių skaičius kalbėjęs vienu balsu. Kaip pasakoja ir pripažįsta daugelis vertų pasitikėjimo žmonių, nors jie ir vertė kiekvienas atskirai atskirose celėse, jokiame iš jų kodeksų neatsirado nieko tokio, ko nebūtų buvę tais

pačiais žodžiais ir ta pačia žodžių tvarka pasakyta ir kituose kodeksuose. Kas gi išdrįstų ką nors lyginti su tokiu autoritetu, ką ten iškelti virš?! Jei jau jie suvienodino, kad visų bendru svarstymu ir sprendimu būtų vienas žodis, tai išties nedera ir netinka, kad koks nors vienas žmogus, kad ir kaip išsimokslinęs, pasišautų taisyti bendrą tiekos senųjų mokytojų sprendimą. Todėl nors žydų originaluose kai ką galima surasti ir kitaip pasakyta, nei išvertė šie vertėjai, vis dėlto manau, kad reikia nusileisti Dievo Apvaizdai, per juos padariusiai, kad knygos, kurių žydų tauta nenorėjo kitoms tautoms perduoti galbūt dėl tikėjimo ar iš pavydo, per Viešpatį, pasinaudojus karaliaus Ptolemajo galia, jau prieš tiek metų būtų perduotos įtikėsiantiems pagonims. Todėl gali būti, kad jie išvertė taip, kaip nusprendė būsiant tinkama pagonims tas, kas juos vedė, ir kas jiems visiems davė vieną balsą, tai yra Šventoji Dvasia. Bet, kaip sakiau, prasmei geriau suprasti dažnai nėra nenaudinga sugretinti ir tuos vertėjus, kurie arčiau laikėsi žodžio. O lotyniški Senojo Testamento kodeksai, kaip jau pradėjau sakyti, jeigu reikia, turi būti ištaisomi pagal graikiškųjų autoritetą, ir pirmiausia pagal tuos, kurių nors ir buvo Septyniasdešimt, išvertė vienbalsiai. O dėl Naujojo Testamento knygų, tai jei kas nors įvairiuose lotynų vertimuose neaišku, neabejotinai visų pirma reikia žiūrėti į graikišką tekstą ir ypač į tą, kokį turi labiau nusimanančios ir rūpestingos Bažnyčios.

[XVI / 23] Dėl perkeltinių ženklų, tai jei kartais šiek tiek skaitytojus priverčia užtrukti nesuprantami [ženklai], dalį jų reikia ištirti pasirėmus kalbų mokėjimu, dalį – dalykų. „Siloamo tvenkinys“[26] tarsi kuria palyginimą ir be jokios abejonės liudija paslaptį, kai jame Viešpats paliepė nusiplauti

26 *Jn* 9, 7.

veidą tam, kurio akis patepė iš seilių padarytu purvu. Šis nesuprantamos kalbos žodis būtų paslėpęs didelę prasmę, jei evangelistas jo nebūtų išvertęs. Šitaip ir daug kitų hebrajiškų žodžių, kurių neišvertė šių knygų autoriai, be jokios abejonės, turi nemenką prasmę ir daug padeda įmenant Raštų mįslingumus, jei kas geba juos išversti. Todėl tikrai nemažą paslaugą palikuonims padarė šią kalbą išmanę vyrai, paskirai išversdami visus hebrajiškus Raštų žodžius: kas yra Adomas, kas Ieva, kas Abraomas, kas Mozė; taip pat ir vietovardžius: kas yra Jeruzalė, Sionas, Jerichas, Sinajus, Libanas, Jordanas ir kokie tik būtų kiti mums nesuprantami anos kalbos žodžiai, kuriuos atvėrus ir išvertus atsiskleidžia daugelis perkeltinių Rašto posakių.

[24] Daiktų nepažinimas perkeltinius posakius verčia neaiškiais tuomet, kai mes neišmanome apie gyvių, akmenų, žolių ar kitokių dalykų prigimtį, kai jie dažnai Raštuose naudojami kokiems nors palyginimams. Kad ir žaltys, kuris, kaip žinoma, mušamas vietoj galvos pakiša visą kūną, labai prašviesina Viešpaties liepimo mums būti gudriems kaip žalčiai[27] prasmę, tai yra, kad už savo galvą, kuri yra Kristus[28], persekiotojams verčiau atiduotume kūną, idant krikščionių tikėjimas nebūtų mumyse užmuštas, jei gelbėdami kūną išsižadėtume Dievo. Arba ir tai, kad, kaip sakoma, žaltys, įsispraudęs į ankščiausią olos vietą, išsineria iš senosios odos įgaudamas naujų jėgų: taip dera pamėgdžioti tokį žalčio gudrumą ir išsinerti iš *senojo žmogaus*[29], kaip sako Apaštalas, idant apsivilktume nauju žmogumi, ir išlįsti per ankščiausią vietą, Viešpačiui sakant: *įeikite per ankštus vartus!*[30] Vadinasi, kaip žalčio

27 *Mt* 10, 16.
28 *Ef* 4, 15.
29 *Ef* 4, 22–24; *Kol* 3, 9 ir t.
30 *Mt* 7, 13.

prigimties žinojimas nušviečia daugelį palyginimų, kuriuos Raštas paprastai pateikia apie šį gyvūną, taip ir kai kurių gyvūnų nepažinimas, kai juos nė kiek ne rečiau mini palyginimuose, labai trukdo suprasti. Taip pat ir akmenų, augalų ar to, kas slypi šaknyse. Mat ir išmanymas apie tamsoje švytintį karbunkulą taip pat nušviečia ir daugelį neaiškumų knygose, kai tik jis vartojamas palyginimams[31], ir berilio[32] arba deimanto[33] savybių nepažinimas labai dažnai užveria supratimo duris. Ne dėl kokios nors kitos priežasties lengva suprasti, kad alyvos šakelė, kurią balandis parsinešė į laivą[34], reiškia amžinąją taiką, o tik todėl, kad žinome, jog švelnų alyvų aliejaus prisilietimą nelengvai suardo kiti skysčiai, jog pats šis medis amžinai žalias. O daugelis neišmanydami apie izopą, kai nežino, kokios galios turi plaučiams išvalyti arba, kaip sakoma, šaknimis prasiskverbti į uolą, nors tai neaukšta ir nevertinga žolė, visiškai negali suprasti, kodėl pasakyta: *Izopo šakele mane apšlakstyk, ir tyras paliksiu*[35].

[25] Taip pat ir skaičių neišmanymas daug prisideda prie Raštų perkeltinio ir alegorinio kalbėjimo nesupratimo. Pagaulus, jei taip galiu sakyti, protas išties negali nesusijaudinti: ką gi reiškia, kad ir Mozė, ir Elijas, ir pats Viešpats pasninkavo keturiasdešimt dienų[36]? Perkeltinis tokio veiksmo mazgas išsirišа tik pažinus ir apsvarsčius šį skaičių. Jis susideda iš keturių dešimčių, tarsi iš laike įausto visa ko pažinimo. Mat skaičiumi „keturi“ apsisuka ir dienos, ir metų ratas: dienos per ryto, dienos, vakaro ir nakties valandų tarpus, o metų per pavasario, vasaros, rudens ir žiemos mėnesius.

31 *Cf. Pr* 2, 12.
32 *Cf. Iš* 25, 7.
33 *Cf. Ez* 3, 9.
34 *Pr* 8, 11.
35 *Ps* 50, 9 (51, 7).
36 *Iš* 24, 18; *1 Kar* 19, 8; *Mt* 4, 2.

Laike gyvendami turime pasninkauti ir susilaikyti nuo laiko malonumų dėl amžinybės, kurioje norime gyventi, ir net pati laikų kaita mums kužda tokį laiko paniekinimo ir amžinybės siekimo mokslą. O skaičius „dešimt" reiškia Kūrėjo ir kūrinijos pažinimą: „trejybė" būdinga Kūrėjui, o skaičius „septyni" nurodo kūriniją per sielą ir kūną. Mat pirmojoje yra trys dalykai, taip pat todėl visa širdimi, visa siela, visu protu[37] dera mylėti Dievą. O kūne visiškai akivaizdžiai yra keturi jį sudarantys pradai. Tad skaičiumi „dešimt", kai jis kalba mums laikiškai, tai yra dauginant iš skaičiaus „keturi" mums liepiama gyventi tyrai ir susilaikant nuo laikinių malonumų, tai yra keturiasdešimt dienų pasninkauti: šitai mums primena Įstatymas, kurį vaizduoja Mozė, primena pranašystė, kurios atvaizdas – Elijas, pagaliau, primena pats Viešpats: jis, tarsi turėdamas liudijimą iš Įstatymo ir Pranašų, sušvito stovėdamas tarp anųdviejų ant kalno, matant ir stebintis trims mokiniams[38]. Paskui galima aiškintis, kaip iš skaičiaus „keturiasdešimt" atsiranda skaičius „penkiasdešimt", kuris mūsų tikėjime turi nemenko šventumo dėl Sekminių[39] ir kaip pastarasis tris kartus sudėtas dėl trijų laikotarpių – iki Įstatymo, prie Įstatymo, prie malonės – arba dėl Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios vardų bei dar prakilniau pridėjus pačią Trejybę, nurodo tyrosios Bažnyčios slėpinį, pasiekdamas šimtą penkiasdešimt tris žuvis, sugautas po Viešpaties prisikėlimo tinklą užmetus dešinėje pusėje[40]. Šitaip daugeliu vienokių ir kitokių skaičių pavidalų šventosiose knygose būna pateikiami kai kurie palyginimai: skaitantiems jie lieka užverti, jei nepažįsta skaičių.

37 *Mt* 22, 37.
38 *Mt* 17, 1–8; *Mk* 9, 2–6.
39 *Cf. Apd* 2.
40 *Jn* 21, 6–11.

[26] Daug ką užveria ir paslepia ir kai kurių muzikos dalykų neišmanymas. Mat kai kas iš kanklių ir arfos skirtumo[41] visai dailiai atskleidė perkeltinę kai kurių dalykų prasmę, ir neatsitiktinai mokyti vyrai aiškinasi, ar dešimtstygė arfa turi kokią nors muzikinę dermę, atitinkančią tokį stygų skaičių, ar, jeigu neturi, dėl Įstatymo dekalogo šventesne prasme reikia suvokti patį skaičių „dešimt" (jei savo ruožtu būtų tiriamas šis skaičius, jį reikia sieti su Kūrėju ir kūrinija), ar dėl aukščiau paaiškintos skaičiaus „dešimt" reikšmės. Taip pat ir evangelijoje minimas šventyklos statymo laikas, keturiasdešimt šešeri metai[42], turi savotišką muzikos skambesį ir siejamas su Viešpaties kūno statyba – dėl to ir paminėta šventykla; šitai kai kuriuos eretikus verčia manyti, kad Dievo Sūnus buvo apsivilkęs apgaulingą, o ne tikrą žmogaus kūną. Todėl ir randame daugelyje Šventojo Rašto vietų garbingai pavartotus skaičius ir muzikos dalykus. [XVII / 27] Ir nėra ko klausyti prietaringų pagonių kliedesių, esą devynios Mūzos yra Jupiterio ir deivės Atminties dukros. Juos klystant parodo Varonas, o už jį kažin ar kas nors tarp jų labiau išmanė ar domėjosi tokiais dalykais. Tad jis pasakoja, kad kažkoks miestas – pavadinimo neprisimenu – trims menininkams užsakęs po tris Mūzų atvaizdus, kad, nupirkęs po gražiausiai padarytą kiekvieno meistro kūrinį, padovanotų Apolono šventyklai. Tačiau taip atsitiko, kad visi meistrai savo darbą padarė vienodai puikiai, visos devynios skulptūros patikę miestui, ir jos visos buvę nupirktos dovanų Apolono šventyklai. Vėliau, kaip jis pasakoja, poetas Hesiodas[43] kiekvienai iš jų davęs po vardą. Tad ne Jupiteris pagimdė devynias Mūzas, bet trys kalviai po trejetą jų išliejo. O trejetą jų anas miestas užsakė ne

41 *Cf. Ps* 32 (33), 2; 91 (92), 4.
42 *Jn* 2, 20.
43 Hes. *Th.* 50–55.

todėl, kad sapnuose išvydo, ar kaip tik tiek jų būtų pasirodę miestelėnų akims, bet kad buvo lengva pastebėti, jog bet koks garsas, o tai yra muzikos medžiaga, būna trejopos prigimties. Mat jis kyla arba iš balso, kaip tuomet, kai dainuojama gerkle nepritariant jokiam instrumentui, arba iš pūtimo, kaip grojant trimitu ar fleita, arba užgaunant, kaip kitara, būgnai ir visi kiti mušant skambantys instrumentai. [XVIII / 28] Ar buvo taip, kaip pasakoja Varonas, ar kaip nors kitaip, mes neturime dėl pagonių prietarų bėgti nuo muzikos, jeigu iš jos galime paimti ką nors naudinga Šventojo Rašto supratimui, antra vertus, neturime imtis ir jų teatro paikybių, jei svarstome, kokią dvasinę prasmę turi kitara ar vargonai. Mat ir raidžių neturime nesimokyti, jei [pagonys] sako jų išradėju buvus dievą Merkurijų, ir, jei Teisingumui ir Dorai pagonys buvo pastatę šventyklą ir tai, ką dera daryti širdyje, jie garbino akmenyje, neturėtume vengti teisingumo ir doros. Priešingai, kiekvienas geras ir tikras krikščionis tesupranta, kad, kur besurastų, Viešpačiui priklauso tiesa, kurią svarstydamas ir pažindamas net ir Šventajame Rašte mokės atmesti prietaringus prasimanymus, gailės ir saugosis tokių žmonių, kurie *pažinę Dievą negarbino Jo kaip Dievo ir Jam nedėkojo, bet tuščiai svarstydami paklydo, ir neišmani jų širdis aptemo. Girdamiesi esą išmintingi, tapo kvaili. Jie išmainė nenykstančiojo Dievo šlovę į nykstančius žmogaus, paukščių, keturkojų bei šliužų atvaizdus*[44].

[XIX / 29] Norėdami geriau paaiškinti šį dalyką – jis yra labai svarbus – turime pasakyti, kad yra dvi mokslų rūšys, kurias plėtoja ir pagal pagonių papročius gyvenantys žmonės. Pirmasis mokslas yra apie žmonių išrastus dalykus, antrasis – apie tai, ką jie pastebėjo jau esant padaryta ar Dievo išrasta. Dalis pirmojo žmonių išrasto mokslo yra prietarai, dalis – ne.

44 *Rom* 1, 21–23.

[XX / 30] Prietarai yra visa, ką žmonės išrado reikalinga stabų dirbimui ir garbinimui arba kūrinijos ar jos dalies garbinimui, lyg ji būtų Dievas, taip pat [demonų] klausinėjimas ar visa, kas reikalinga sutartinėms reikšmėms, kylančioms iš sąjungos ir sandėrio su demonais – o tai ir sudaro magijos meno galią: poetai visa tai veikiau mini, nei moko[45]. Šiai rūšiai priklauso dar labiau nežabotos tuštybės augurų ir haruspikų knygos. Ši rūšis apima ir visus gydytojų mokslo smerkiamus amuletus bei vaistus, kai užkalbėjimais arba kokiais nors „raidėmis“ vadinamais ženklais, kokiais nors pakabintais arba apsijuostais arba savotiškai šokdinamais daiktais siekiama ne atkurti kūno pusiausvyrą, bet reiškiamos kažkokios kartais slaptos, kartais aiškios prasmės; visa tai jie vadina švelnesniu „fizikos“ vardu, kad atrodytų ne prietarams pasidavę, bet gamtos padedami, pavyzdžiui, kai nešioja auskarus pačiuose ausų galiukuose ar stručio kaulų žiedelius ant pirštų, kai žagsint tau sako dešine ranka laikyti nykštį. [31] Prie jų šliejasi tūkstančiai paikų sergėjimųsi: kokį nors kūno narį apiberi druska, dviem draugams einant greta, tarp jų atsiranda akmuo, šuo ar vaikas; arba paskui kas nors daužo akmenį, tarsi jis ardytų draugystę. Bet tai ne taip pavojinga, kaip kai niekuo nekaltą vaiką kumščiuoja, jei jis prabėgo tarp dviejų greta einančių draugų. O tai gražu būna, kai kartais šunys atmoka už vaikus: mat dažnai pasitaiko prietaringų žmonių, kurie išdrįsta erzinti tarp jų prabėgusį šunį, o šitai gražiuoju nesibaigia, mat tas netrunka savo puoliką nuo paiko vaisto pasiųsti pas tikrą gydytoją. Šiai rūšiai priklauso ir tokie dalykai: patrypčioti ant slenksčio, kai eini pro savo namą, grįžti į lovą, jeigu audamasis nusičiaudi; grįžti namo, jeigu išeidamas užsigauni; jei pelės sugraužė drabužį, drebėti laukiant

45 *Cf.* Verg. *Aen.* 4, 478–498; Luc. 6, 413–830.

gresiančios nelaimės, o ne apgailestauti dėl patirtos žalos. Iš čia grakštus Katono posakis, kuris, vieno žmogaus, kurio batus, kaip tas sakėsi, sugriaužė pelės, paklaustas, [kas jam atsitiks], atsakė, kad tai nebuvęs stebuklas, tačiau tikrai būtų buvęs, jei peles būtų sugriaužę batai.

[XXI / 32] Nuo šios žalingų prietarų rūšies nesiskiria ir gimtyriai, taip vadinami dėl gimimo dienos tyrinėjimų, kuriuos dabar įprasta vadinti matematikais. Mat jie, nors ir suseka bei tyrinėja tikrą žvaigždžių padėtį kam nors gimus, baisiai klysta drįsdami teigti, kad ten nulemiami mūsų veiksmai ar veiksmų pasekmės, ir neišmanėliams pardavinėja niekingą vergystę. Mat kas laisvas ateina pas tokį matematiką, moka pinigus, kad iš jo išeitų Marso, Veneros ar net visų žvaigždžių vergas; dėl panašumo į gyvulius ar norėdami pagerbti žmones, joms tokius vardus davė tie, kas suklydo pirmieji ir klaidą perdavė palikuonims. Tad nieko nuostabaus, kad artimesniais ir naujesniais laikais žvaigždę, kurią vadiname Liuciferiu, romėnai išdrįso pašvęsti Cezario garbei ir vardui[46]. Ir galbūt būtų taip likę ir prigiję, jei jo senelė Venera jau anksčiau nebūtų pasisavinusi šio vardo; ir jokia teise ji neįstengs palikuonims perduoti to, ko gyva būdama niekuomet neturėjo ar nesiekė turėti. Mat kur būta tuščios vietos ir jos neužėmė nė vieno iš anksčiau gyvenusių mirtingųjų šlovė, atsitiko taip, kaip paprastai atsitinka tokiais atvejais. Vietoj kvintilio ir sekstilio mėnesių sakome Julijus ir Augustas, taip pavadintus pagerbiant žmones Cezarį Julijų ir Cezarį Augustą, idant kiekvienas norintis galėtų lengvai suprasti, kad jau anksčiau ir be šių vardų žvaigždės klajojo po dangų, ir, mirus tiems, kurių atminimą gerbti vertė valdovų galia, ar patiko žmonių paikybei, žmonės, suteikdami jų vardus žvaigždėms, jau

46 *Cf.* Verg. *Ecl.* 9, 46–49.

ir patys regėjo save po mirties kylančius į dangų. Bet kad ir kaip pavadintų jas žmonės, tai vis tiek yra žvaigždės, jas kaip norėdamas sukūrė ir išdėliojo Dievas[47]; ir yra tam tikras jų judėjimas, skiriantis ir keičiantis metų laikus. Remiantis astrologų išrastomis ir surašytomis taisyklėmis, galima lengvai aprašyti šį judėjimą, koks jis kam nors gimstant: juos Šventasis Raštas smerkia tokiais žodžiais: *Nes jei tiek įstengė žinoti, kad galėjo vertinti pasaulį, kaipgi jie dar greičiau neatrado jo Viešpaties?*[48]

[XXII / 33] Bet norėti iš tokio aprašymo nuspėti gimstančiųjų būdą, darbus ir įvykius yra didelė klaida ir didelė kvailystė. Ir tie, kas mokėsi tokių nesimokytinų dalykų, lengvai sugriauna šiuos prietarus. Vadinamosios konsteliacijos yra žvaigždžių padėties užrašymas gimstant tam, dėl kurio anie varguoliai teiraujasi dar didesnių varguolių. Bet gali būti, kad kokie nors dvyniai iš įsčių išėjo taip artimai sekdami vienas paskui kitą, kad tarp jų neįmanoma įžiūrėti ir konsteliacijų skaičiais pažymėti jokio laiko skirtumo. Iš čia būtinai seka, kad dvyniai turi turėti tas pačias konsteliacijas, nors tai, ką daro ar patiria, nebūna vienoda, o dažniausiai juodu taip skiriasi, kad vienas gyvena labai laimingai, o kitas labai nelaimingai: tokie, kaip žinome, buvo Ezavas ir Jokūbas, kurie gimė dvyniai ir net gimdamas antras Jokūbas rankoje laikęs brolio kulnį[49]. Judviejų gimimo diena ir valanda tikrai gali būti pažymėta tik abiem ta pačia konsteliacija: o kaip skiriasi abiejų būdas, darbai, vargai ir laimėjimai, liudija jau visų pagonių kalbomis paplitęs Raštas. [34] Šiuo atveju neturi jokios reikšmės, esą pats menkiausias ir trumpiausias dvynių gimimą skiriantis laiko tarpsnis daug reiškiąs gamtai dėl

47 *Cf. Pr* 1, 14.
48 *Išm* 13, 9.
49 *Pr* 25, 25.

milžiniško dangaus kūnų judėjimo greičio. Net jei ir sutikčiau, kad daug reiškia, vis dėlto astrologas konsteliacijose to nesugeba įžvelgti, kai žada, jog žiūrėdamas į jas nusakys likimą. To konsteliacijos neatspindi, todėl, svarstydamas apie Jokūbą arba jo brolį, astrologas būtinai žiūrės į vienodas konsteliacijas. Kas iš to, jei danguje, kurį nesusimąstydamas saugiai sau keikia, skiriasi, o brėžiniuose, į kuriuos tuščiai jaudindamasis žvelgia – nesiskiria? Todėl ir šios nuomonės, atsiradusios pasiremiant žmogiškomis prielaidomis išradus kažkokius daiktų ženklus, turi būti skiriamos prie su demonais sudarytų sutarčių ir sandorių.

[XXIII / 35] Iš čia plaukia, kad slaptu Dievo sprendimu blogų dalykų geidžiantys žmonės patyčioms ir mulkinimui dėl savo valios nuopelnų yra atiduodami iš jų besityčiojantiems ir juos mulkinantiems veidmainiams angelams, kuriems pagal visa ko puikiąją tvarką Dievo apvaizdos įstatymu yra pavesta ši žemiausioji pasaulio dalis. Dėl tokių patyčių ir mulkinimo būna taip, kad šios prietaringos ir pražūtingos spėjimo rūšys pasako daug praeities ir ateities dalykų, įvyksta taip, kaip sakyta, ir dažnai besilaikantiems [prietaringų draudimų] atsitinka taip, kaip ir turi atsitikti tokių dalykų besilaikant; į visa tai įsivėlę jie tampa dar smalsesni ir dar labiau įsipainioja į pražūtingos klaidos pinkles. Šventasis Raštas išganingai nenutylėjo šios sielos ištvirkavimų rūšies ir graso sielą atmesti tokius dalykus ne tik todėl, kad jų skleidėjai sako netiesą, bet net jei ir *įvyktų tai, ką yra kalbėję*, liepia *neklausyti*[50]. Ir nors karaliui Sauliui mirusio Samuelio atvaizdas išpranašavo ateitį[51], šventvagystės, kuriomis iššaukiamas toks atvaizdas, nėra mažiau smerkiamos, arba nors

50 *Įst* 13, 2–3.
51 *1 Sam* 28, 14–20.

pilvakalbė moteriškė iš *Apaštalų darbų* Viešpaties apaštalams pateikė tikrą liudijimą, apaštalas Paulius nepasigailėjo anos dvasios, o apvalė moteriškę sudrausdamas ir išvarydamas demoną[52].

[36] Tad visų tokių tuščių ir žalingų prietarų menų <ir> iš pražūtingos žmonių ir demonų bendrystės atsiradusių neištikimos ir klastingos draugystės sandėrių krikščionys iš visos širdies turi vengti ir juos niekinti. *Ar kad stabas yra šis tas?* – sako Apaštalas, – *Ne, aš sakau, kad aukodami atnašas pagonys aukoja ne Dievui, bet demonams. O aš nenoriu, kad jūs taptumėte demonų bendrininkais*[53]. Ką Apaštalas sakė apie stabus ir jų garbei aukojamas atnašas, tą patį reikia manyti ir apie visus vaizduotės [sukurtus] ženklus, kurie kviečia lenktis stabams, garbinti kūriniją ar jos dalį kaip Dievą, arba priklauso gydymui [magijos] vaistais ir kitokiu sergėjimusi; jie nėra Dievo, taip sakant, visuotinai įsteigti Dievo ir artimo meilei, o tik pasinaudodami asmeniniais laikinųjų dalykų siekiais skaldo nelaimėlių širdis. Tad visuose tokiuose moksluose reikia sergėtis ir vengti bendrininkavimo su demonais, kurių vienintelis siekis – kartu su savo vadu šėtonu užverti ir uždaryti mūsų sugrįžimo kelią. Kaip apie Dievo sukurtas ir išdėliotas žvaigždes žmonės išrado žmogiškų ir klaidinančių spėlionių, lygiai taip pat ir apie kiekvieną besirandantį ar kokiu nors būdu Dievo Apvaizdos sprendimu esantį daiktą daug kas daug ko prirašė taip, tarsi žmogaus spėlionių nuspėjami dalykai būtų dėsningi, jei kartais kas nors nutiktų neįprasta, pavyzdžiui, mulė atsivestų jauniklį ar ką nors trenktų žaibas.

[XXIV / 37] Visa tai tiek turi galios, kiek tarsi savotiška bendra kalba išankstiniu sielų nusistatymu yra susitarta su

52 *Apd* 16, 16–18.
53 *1 Kor* 10, 19–20.

demonais. Čia pilna pražūtingo smalsumo, kankinančio nerimo, mirtinos vergystės. Mat ne todėl pastebėta, kad veikė, bet pats pastebėjimas ir ženklo skyrimas sukelia veikimą. Todėl skirtingiems žmonėms išeina skirtingai, žiūrint kokios jų mintys ir įgeidžiai. Apgauti trokštančios dvasios kiekvienam parūpina to, į ką mato jį įsipainiosiant savo spėlionėmis ir pritarimais. Pavyzdžiui, raidė, rašoma kaip X, viena reiškia graikams, kita – lotynams[54] ne iš prigimties, bet dėl sprendimo taip žymėti ir bendro sutarimo; todėl kas moka abi kalbas, norėdamas graikui ką nors išreikšti raštu, ne tokia reikšme vartoja šią raidę, kaip ją vartoja rašydamas lotynui. Ir *beta* – skamba vienodai – graikams yra raidės pavadinimas, o lotynams – daržovės[55]. Ir kai sakau *lege,* vienaip supras graikas, kitaip – lotynas[56]. Vadinasi, visos šios reikšmės sielą paveikia dėl kiekvienos iš jų sutarimo su savo bendruomenės [kalba] ir, kadangi sutarimai būna įvairūs, įvairiai ir paveikia; ir ne todėl žmonės dėl jų susitarė, kad jie jau anksčiau turėjo galios reikšti, bet todėl pradėjo reikšti, kad žmonės dėl jų susitarė. Lygiai tas pat ir su ženklais, su kuriais galima palyginti pražūtingą bendrininkavimą su demonais: jie galioja tiek, kiek jų laikomasi. Tai visiškai akivaizdžiai parodo augurų apeigos: jie ir prieš stebėdami, ir po to, kai įsiminė pastebėtus ženklus gyvena taip, kad nematytų skrendančių paukščių ir negirdėtų jų balsų, nes visa tai nebus ženklai, jei nebus stebinčiojo pritarimo.

[XXV / 38] Atkirtę visa tai ir išrovę iš krikščioniškos sielos, toliau apžvelkime neprietarinius žmonių išradimus,

54 Lotynų kalboje ši raidė reiškia priebalsių samplaiką „ks“, o graikų kalboje paplito kaip žyminti garsą, apytiksliai tariamą „ch“, be to, graikų skaičiavimo sistemoje ši raidė reiškė 600, o romėnų – 10 (*red. past.*).

55 Gr. βῆτα – antroji graikų alfabeto raidė, o lot. *bēta* – „burokas“ (*red. past.*).

56 Abiejose kalbose tai vienaskaitos liepiamosios nuosakos formos, tačiau gr. veiksmažodis λέγω reiškia „sakyti, kalbėti“, o lot. *lego* – „rinkti, skaityti“ (*red. past.*).

tai yra išrastus ne kartu su demonais, bet žmonių kartu su žmonėmis. Mat visa, kas tarp žmonių veikia todėl, kad jie nori [kad veiktų], yra žmonių išradimai: dalis jų yra nereikalingi ir prabangūs, dalis – patogūs ir būtini. Pavyzdžiui, ženklai, kuriuos šokdami rodo mimai: jei jie reikštų iš prigimties, o ne žmonėms išradus ir susitarus, ankstesniais laikais mimui šokant šauklys nebūtų kartaginiečiams skelbęs, ką mimas nori išreikšti. Tai iki šiol prisimena seni žmonės, ne kartą esame girdėję tokį jų pasakojimą. Šitai todėl nusipelno pasitikėjimo, kad ir šiandien, kam nors neišmanančiam tokių niekų atėjus į teatrą, o kam nors kitam nepaaiškinus, ką reiškia tokie judesiai, anas bergždžiai žiūrėtų kad ir visas tiesiog dėmesiu virtęs. Reikšdami visi siekia kokio nors panašumo, kad ženklai kiek įmanydami būtų panašūs į reiškiamuosius dalykus. Bet kadangi kas nors į ką nors panašus gali būti daugeliu būdų, tokie ženklai tarp žmonių išlieka nekintami tik palaikomi bendro susitarimo. [39] Niekas, pamatęs panašybes paveiksluose, skulptūrose ir kituose pamėgdžiojančiuose kūriniuose, ypač padarytuose patyrusių meistrų, neklysta atpažindamas, į kokius daiktus jie yra panašūs. Visa ši rūšis priskirtina prie nereikalingų žmonių išradimų, nebent galėtų būti įdomu, kokie jie yra, kodėl, kur, kada ir kieno buvo sukurti. Tūkstančiai prasimanytų pasakojimų ir apgavysčių, kurių melas džiugina žmones, taip pat yra žmonių išradimai. Ir jokia žmogaus savybė, kurią jis turi iš savęs paties, nėra laikytina labiau jam būdinga už apgaulę ir melagystę.

Naudingi ir būtini žmonių su žmonėmis [išrasti] išradimai yra tokie, kurie tinka kūnui aprengti ir prižiūrėti skiriant lytis ir padėtį, taip pat nesuskaičiuojamos reikšmių rūšys, be kurių žmonių bendruomenė arba iš viso negalėtų apsieiti,

arba gyventų ne taip patogiai: tai svoriai, matai, skaičių ženklai ir vertės, saviti kiekvienam miestui ir tautai, taip pat ir kiti panašūs dalykai: jei jie nebūtų žmonių išrasti, nebūtų skirtingi įvairiose tautose ir kiekvienoje paskiroje tautoje nesikeistų priklausomai nuo valdovų valios. [40] Visos šios gyvenimui būtinų dalykų teikiančios žmogiškų išradimų dalies krikščionis jokiu būdu neturi vengti; priešingai, kiek reikalinga, turi įsižiūrėti ir įsiminti.

[XXVI] Kai kurie žmonių išradimai yra paslėpti ir tikrai labai panašūs į gamtos išradimus. Tie iš jų, kurie, kaip sakyta, priklauso bendrininkavimui su demonais, turi būti visiškai atmesti ir nekenčiami; o tie, kuriuos žmonės bendrai dalijasi su žmonėmis – priimtini, kiek nėra prabangūs ir nereikalingi, ypač raidės, be kurių negalime skaityti ir, kiek reikalinga – įvairios kalbos, apie ką svarstėme aukščiau. Šiai rūšiai priklauso ir stenografiniai ženklai – kas juos išmoko, tikrąja prasme gali vadintis stenografais. Visa tai yra naudinga ir nesimokoma neteisėtai, čia nėra įpinta prietarų, nelepina prabanga, jeigu skiriama tiek laiko, kad netrukdo mums siekti didesnių dalykų, kuriems pasiekti tai ir turi tarnauti.

[XXVII / 41] Visa tai, ką žmonės sukūrė ne išrasdami, bet tirdami laikų įvykius arba Dievo duotus dalykus, nėra laikytina žmonių išradimais, nesvarbu, iš kur apie tai sužinotų. Vieni jų priklauso kūno pojūčiams, kiti – sielos mąstymui. Tuos iš jų, kuriuos suvokiame kūno juslėmis, [pažįstame] arba patikėdami pasakojimais, arba suvokdami tai, kas rodoma, arba spręsdami apie tai, kas patirta.

[XXVIII / 42] Viskas, ką apie praėjusių laikų seką pasakoja vadinamoji istorija, mums labai padeda suprasti šventąsias knygas, nors ir išmokstama ne Bažnyčioje, o vaikiškų

studijų metu. Mat pasinaudodami olimpiadomis ir konsulų vardais[57] dažnai daug ką ištyrinėjame, o nežinodami, kas konsulavo Viešpaties gimimo ir kančios metais, kai kas klaidingai manė, kad Viešpats buvo nukryžiuotas turėdamas keturiasdešimt šešerius metus, nes pasakyta, kad per tiek metų žydai pastatę šventyklą, kuri buvusi Viešpaties kūno provaizdis[58]. Iš evangelijų autoritetingai sužinome, kad Jėzus krikštijosi turėdamas apytikriai trisdešimt metų[59], bet, nors ir galima nustatyti iš pačios jo darbų pynės, kiek paskui dar gyveno šį gyvenimą, kad iš niekur nekiltų abejonės miglų, aiškiau ir tikriau nustatoma pagonių istoriją palyginus su Evangelija. Tuomet pasirodys ne veltui buvus pasakyta, kad šventykla statyta keturiasdešimt šešerius metus, ir nors negalima šio skaičiaus sugretinti su Viešpaties amžiumi, jis veikiausiai nurodo slėpiningesnį mokymą apie žmogaus kūną, kurio dėl mūsų nesigėdijo apsivilkti vienatinis Dievo Sūnus, per kurį visa yra atsiradę[60]. [43] Apie istorijos naudą, tai kokį klausimą – graikų čia neminėsiu – išrišo mūsų Ambraziejus, atsikirsdamas Platono skaitytojų ir mylėtojų šmeižtui, kai jie drįso tvirtinti, esą visi mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus posakiai, kuriais negalėjo nesižavėti ir jų neskelbti, buvę išmokti iš Platono knygų, nes neįmanoma paneigti, kad Platonas gyvenęs gerokai anksčiau už Viešpaties atėjimą žmoguje! Ar neparodė minėtasis vyskupas, kai, išnagrinėjęs pagonių istoriją, nustatė Platoną Jeremijo laikais nuvykus į Egiptą, kur šis tuo metu buvęs pranašu? Tad labiau tikėtina, jog pats Platonas per Jeremiją pasisėmė mūsų mokslo, kad galėtų mokyti ar rašyti tai,

57 Graikai metus skaičiavo ketverių metų intervalu nuo 776 m. pr. Kr. įvykusių pirmųjų olimpinių žaidynių, o romėnai – dviejų aukščiausių renkamų pareigūnų – konsulų – vardais (*red. past.*).

58 *Jn* 2, 19 irt.

59 *Lk* 3, 23.

60 *Jn* 1, 3.

kas teisingai giriama? Anksčiau už žydų tautos raštus, – tai ji išsiskyrė vieno Dievo garbinimu, iš jos kūno atžvilgiu[61] atėjo mūsų Viešpats, – negyveno net ir pats Pitagoras[62]: iš jo palikuonių [platonikai] sako Platoną išmokus teologijos. Šitaip palyginus laikus pasidaro daug labiau tikėtina, kad veikiau jie iš mūsų knygų ėmė ką gera ir teisinga pasakyti, nei Viešpats Jėzus Kristus iš Platono: tuo tikėti būtų didžiausia kvailystė.

[44] Nors istoriniuose pasakojimuose kalbama ir apie žmonių išradimus, pačią istoriją reikia skirti ne prie žmonių išradimų, nes kas praėjo ir nebegali būti nepadaryta, priskirtina laikų sekai, o jų Kūrėjas ir Valdytojas yra Dievas. Nes viena yra darbus pasakoti, o kita – mokyti, ką daryti. Istorija patikimai ir naudingai pasakoja įvykius, o haruspikų ir kiti panašūs raštai siekia pamokyti, ką daryti ir ko laikytis įžūliai primokydami, o ne patikimai liudydami.

[XXIX / 45] Taip pat būna pasakojimai, labai panašūs į rodymą, kai nežinantiems parodomi ne praeities, bet dabarties dalykai. Šiai rūšiai priklauso visa, kas parašyta apie kraštų padėtį, gyvūnų, medžių, žolių, augalų ir kitokių kūnų prigimtį. Šią rūšį nagrinėjome aukščiau ir parodėme, kad toks žinojimas padeda įminti Raštų mįsles ir neturi it kažkokie ženklai būti naudojamas [magijos] vaistams ar kokių nors prietarų suktybėms; viliamės, kad šią rūšį atskyrėme nuo leistinos ir nevaržomos. Mat viena yra sakyti: „jei sutrynęs gersi šią žolę, neskaudės pilvo“ ir visai kas kita: „jei šią žolę pasiriši po kaklu, neskaudės pilvo“. Pirmuoju atveju giriame gydantį mišinį, antruoju – smerkiame prietarinę reikšmę. Vis dėlto, kur nėra užkalbėjimų, šaukimųsi ir raidžių, dažnai galima

61 *Rom* 9, 5.
62 Pitagoras gyveno VI a. pr. Kr. (*red. past.*).

suabejoti, ar savo prigimties galia gydo prie gydomo kūno dedamas daiktas ir dėjimo būdas, kuo laisvai galima naudotis, ar jis padeda dėl kažkokio ženklinio įpareigojimo, ko geras krikščionis juo atidžiau turi saugotis, juo veiksmingiau tai rodosi padeda. O kai neaišku, dėl kokios priežasties kas nors veikia, svarbu, kaip nusiteikęs žmogus tuo naudojasi gydydamas ar suteikdamas kūnui pusiausvyrą medicinoje ar žemės ūkyje.

[46] Pažįstant žvaigždes ne pasakojama, bet rodoma, Raštas jas mini labai retai. Kaip daugelis žino Mėnulio judėjimą, kuris iškilmingai pasitelkiamas ir kasmetiniam Viešpaties kančios šventimui, taip mažai kas kur nors nesuklysdamas nusimano apie kitų žvaigždžių patekėjimą, nusileidimą ar kokį nors kitą jų judėjimą. Savaime šis žinojimas nors ir nėra susijęs su prietarais, nedaug arba veik visai nepadeda aiškinti Raštų ir veikiau trukdo bergždžiai atitraukdamas dėmesį; o kadangi yra artimas lėkštus likimus suokiančiųjų klaidai, naudingiau ir garbingiau yra jį niekinti. Be esamos padėties rodymo [šiame moksle] yra šis tas, kas panašu į būtųjų dalykų pasakojimą, nes nuo dabartinės žvaigždžių padėties ir judėjimo galima dėsningai sugrįžti prie buvusių jų pėdsakų. Taip pat yra dėsningas ir būsimųjų [padėčių] spėjimas – ne įtartinas ir pražūtingas, bet apskaičiuotas ir tikras, ne kad mėgintume iš jų ką nors pritempti prie mūsų darbų ir įvykių, bet tiek, kiek tai susiję su pačiomis žvaigždėmis. Mat kaip skaičiuojantis mėnulio [judėjimą], pasižiūrėjęs, koks jis yra šiandien, gali pasakyti, koks buvo prieš ir koks bus po kažkiek metų, taip ir apie kiekvieną žvaigždę moka paaiškinti tie, kas moksliškai apskaičiuoja jų judėjimą. Kiek naudingas visas šis mokslas, pasakiau taip, kaip man atrodo.

[XXX / 47] Tarp kitų ką nors gaminančių menų, vieni yra tokie, kai kas nors lieka padaryta po amatininko darbo,

pavyzdžiui, koks nors namas, suolas, vaza ir kokie nors kiti panašūs dalykai, kiti savotiškai patarnauja [Dievo] veikimui, pavyzdžiui, medicina, žemės ūkio, navigacijos menas, o trečiųjų visas gaminys yra veiksmas, pavyzdžiui, šuolininkų, bėgikų ar imtynininkų: visuose šiuose menuose praėjusių dalykų patirtis leidžia nuspėti ir būsimuosius, nes nei vieno iš jų meistras nė piršto nepajudins, jei nesupins į viena buvusių dalykų prisiminimo ir būsimųjų laukimo. Tokių menų išmanymo žmogaus gyvenime verta imtis tik iš dalies ir retkarčiais, ir tai ne siekiant išmokti juos dirbti, – nebent verstų kokia nors pareiga (apie tai dabar nekalbėsime), – bet kad gebėtume įvertinti, kad šiek tiek nusimanytume, ką Raštas nori pasakyti, kai apie šiuos menus įterpia kokių nors perkeltinių posakių.

[XXXI / 48] Lieka tai, kas priklauso ne kūno pojūčiams, bet sielos mąstymui, ir čia karaliauja svarstymo ir skaičių mokslai. Svarstymo mokslas labai daug reiškia gilinantis ir išrišant Šventajame Rašte sutinkamus visų rūšių klausimus. Tik reikia saugotis potraukio ginčytis ir kažin kokio vaikiško puikavimosi apmulkinti priešininką. Mat yra daug vadinamųjų sofizmų – išvadų iš klaidingų prielaidų, kurios dažniausiai taip pamėgdžioja teisingas, kad apgauna ne tik lėtos mąstysenos žmones, bet ir gabius, jei jie nelabai atidūs. Kažkas kartą savo pašnekovui pasiūlė teiginį: „kas aš esu, tu nesi“. Šis sutiko; mat čia buvo dalis tiesos, ypač todėl, kad pirmasis buvo klastautojas, o antrasis – žmogus paprastas. Tuomet tas pridūrė: „o aš esu žmogus“. Kai šis dėl to su juo sutiko, padarė išvadą sakydamas: „vadinasi, tu nesi žmogus“. Šią apgaulingų išvedžiojimų rūšį Raštas, kiek suprantu, smerkia toje vietoje, kur sakoma: *Kas kalba kaip sofistas, tas nekenčiamas*[63]. Nors ir

63 *Sir* 37, 20.

ne klastinga, bet daugiau nei rimtumui derėtų žodžių puošmenų besivaikanti kalba taip pat vadinama sofistiška.

[49] Taip pat būna ir taisyklingai sujungiamų teiginių, kurie vis dėlto tvirtina klaidingus dalykus: jie plaukia iš pašnekovo klaidos; juos geras ir mokytas žmogus pasitelkia tam, kad tas, iš kurio klaidos jie seka, dėl jos susigėdęs paliktų ir pačią klaidą, nes jei norėtų joje pasilikti, būtinai turėtų pripažinti ir tai, ką neigia. Netiesą teigė Apaštalas sakydamas: *tai ir Kristus nebuvo prisikėlęs*, ir t. t.: *Tuščias mūsų skelbimas ir tuščias jūsų tikėjimas*[64], ir t. t. Tai visiškai klaidinga, nes ir Kristus prisikėlė, ir tai skelbusiųjų skelbimas nebuvo tuščias, ir netuščias juo patikėjusiųjų tikėjimas, bet šie klaidingi tvirtinimai visiškai teisingai buvo susieti su teiginiu, teigiančiu nesant mirusių prisikėlimo. Atmetus šiuos klaidingus tvirtinimus, nes jie teisingi, jei mirusieji neprisikelia, plauks mirusiųjų prisikėlimas. Kadangi teisingai jungiasi ne tik teisingi, bet ir klaidingi teiginiai, lengvai teisingo jungimosi galima išmokti ir ne Bažnyčioje esančiose mokyklose. O teiginių teisingumą reikia tyrinėti šventosiose Bažnyčios knygose.

[XXXII / 50] Bet pats jungimo teisingumas yra ne išrastas, bet žmonių pastebėtas ir užrašytas, kad jo būtų galima išmokti ar išmokyti. Mat daiktų prigimtyje jis yra amžinas ir išrastas Dievo. Mat kaip laikų sekos pasakotojas ne pats ją sukūrė, vaizduojantis kraštų padėtį ar gyvūnų, augalų ir akmenų prigimtį vaizduoja ne žmonių išrastus daiktus, aprašantis žvaigždes ir jų judėjimą aprašo ne paties ar kokio nors žmogaus išradimą, taip ir sakantis: „Kadangi išvada yra klaidinga, būtinai yra klaidinga ir prielaida“, sako visiškai teisingai ir ne pats padaro, kad taip būtų, o tik aprašo, kad šitaip yra. Šia

64 *1 Kor* 15, 13–14.

taisykle remiasi ir tai, ką paminėjome iš Apaštalo laiško: prielaida yra teiginys: „mirusių prisikėlimo nėra“: taip teigė tie, kurių klaidą Apaštalas norėjo sugriauti. Toliau iš šio prielaidos teiginio, kuriuo buvo sakoma nesant mirusių prisikėlimo, būtinai seka, kad *ir Kristus nebuvo prisikėlęs*[65]; bet ši išvada yra klaidinga, nes Kristus prisikėlė: vadinasi, klaidinga buvo ir prielaida; prielaida teigė nesant mirusių prisikėlimo: vadinasi, mirusių prisikėlimas yra. Visa tai trumpai taip galima pasakyti: jei nėra mirusių prisikėlimo, tai ir Kristus nebuvo prikeltas; bet Kristus prisikėlė, vadinasi mirusių prisikėlimas yra. Tai, kad panaikinus išvadą būtinai pasinaikina ir prielaida, žmonės ne išrado, bet atrado. Ir šioji taisyklė liečia jungimo, o ne teiginių teisingumą.

[XXXIII / 51] Bet kur buvo kalbama apie prisikėlimą, teisingi buvo ir jungimo taisyklė, ir išvados teiginys. O klaidinguose teiginiuose jungimas būna teisingas šitaip: tarkime, kad kas nors sutinka su tokia prielaida: „jei sraigė yra gyvūnas, ji turi balsą“. Sutikus su ja ir vėliau įrodžius, kad sraigė balso neturi, iš to, kad sugriovus išvadą paneigiama ir prielaida, padaroma išvada, kad sraigė nėra gyvūnas. Šis teiginys yra klaidingas, bet iš klaidingos prielaidos išvada padaroma taisyklingai. Teiginio teisingumas turi galios pats savaime, bet jungimo teisingumas priklauso nuo pašnekovo nuomonės ar prielaidų. Kaip sakėme aukščiau, teisingai jungiant klaidingi teiginiai įvedami tam, kad žmogus, kurio klaidą norime pataisyti, pamatęs, kad iš to plaukiančias išvadas reikia atmesti, susigėstų dėl to, ką anksčiau manė. Ir dabar jau lengva suprasti, kad kaip iš klaidingų teiginių gali sekti teisingos išvados, taip ir iš teisingų – klaidingos. Tarkim, kas nors teigia: „jei jis teisingas, vadinasi, geras“. Sutinkame. Toliau tokia mažoji

65 *Ibid.*

premisa: „Bet jis nėra teisingas“. Sutikus ir su tuo, seka išvada: „Vadinasi, nėra geras“. Ir nors čia viskas tiesa, išvados darymo taisyklė nėra teisinga. Nes ne sugriovus siauresnįjį teiginį būtinai sugrius ir platesnysis, bet sugriovus platesnįjį būtinai sugrius ir siauresnysis. Nors teigdami: „Jei jis oratorius, vadinasi, žmogus“, sakome tiesą, tačiau, jei turėdami tokią prielaidą pripažinsime, kad „jis nėra oratorius“, tai iš to neseks: „vadinasi, jis nėra žmogus“.

[XXXIV / 52] Todėl viena yra žinoti jungimo taisykles, ir visai kita – teiginių teisingumą. Iš pirmųjų sužinome, kas yra nuoseklumas, kas – nenuoseklumas, kas – prieštaravimas. Nuoseklumas: „Jei jis oratorius, vadinasi, žmogus“; nenuoseklumas: „Jei jis žmogus, vadinasi, oratorius“; prieštaravimas: „Jei jis žmogus, vadinasi, keturkojis“. Čia sprendžiama apie patį jungimą. O apie teiginių teisingumą reikia spręsti apsvarsčius pačius teiginius, o ne jų jungimą. Bet kai prie teisingų ir tikrų teiginių taisyklingai jungiami netikri junginiai, jie būtinai taip pat tampa teisingais. Kai kas be galo pučiasi išmokę taisyklingo jungimo, tarsi tai būtų pačių teiginių teisingumas. Ir priešingai, dažnas, žinodamas teisingus teiginius, be reikalo save niekina, kad neišmano jungimo taisyklių, nes geresnis tas, kuris žino, kad yra mirusių prisikėlimas, nei žinantis, jog teiginys „jei nėra mirusių prisikėlimo, tai ir Kristus neprisikėlė“ yra nuoseklus.

[XXXV / 53] Apibrėžimo, dalijimo ir skaidymo mokslas nors ir dažnai naudojamas klaidingiems dalykams, vis dėlto pats nėra klaidingas, nėra žmonių išrastas, bet atrastas protingoje daiktų tvarkoje. Tai, kad jį pratę savo pasakoms naudoti poetai, o klaidōs nuomonėms – klaidingi filosofai ir eretikai, tai yra klaidingi krikščionys, dar nereiškia, kad šis mokslas yra klaidingas, ir apibrėžiant, dalijant ar skaidant nereikia įtraukti

to, kas nepriklauso pačiam dalykui, ar, kas priklauso – praleisti. Tai teisinga, net jei apibrėžiamas ar skaidomas dalykas nėra teisingas. Nes galima apibrėžti ir patį klaidingumą, sakant, kad klaidinga yra ne tai reiškiančio daikto reikšmė, ar kaip nors kitaip. Šis apibrėžimas yra teisingas, nors klaidinga negali būti teisinga. Taip pat galime ir dalyti sakydami, kad yra dvi klaidingumo rūšys: viena, kai taip iš viso negali būti, kita, kai taip nėra, nors ir galėtų būti. Nes sakant, kad septyni ir dešimt yra vienuolika, sakoma tai, ko iš viso negali būti. O sakant, kad, pavyzdžiui, per sausio kalendas lijo, nors taip ir nebuvo, vis dėlto sakoma tai, kas galėjo būti. Vadinasi, klaidingumo apibrėžimas ir dalijimas gali būti visiškai teisingi, nors pats klaidingumas ir negali būti tiesa.

[XXXVI / 54] Taip pat esama ir kai kurių iškalba vadinamo turtingesnio svarstymo taisyklių, kurios nė kiek ne mažiau yra tikros, nors jomis galima įteigti ir klaidingų dalykų. Bet kadangi galima ir teisingų, kalta ne pati galia, bet blogai ja besinaudojančiųjų sugedimas. Ir ne žmonės išrado, kad išreiškiant palankumą klausytojas patraukiamas savo pusėn ar kad lengvai prie siekiamo tikslo pakreipia trumpas ir atviras pasakojimas, o jo įvairumas nenusibosdamas išlaiko klausytojų dėmesį; taip pat ir kiti tokie pastebėjimai teisingi ir neteisingose, ir teisingose bylose tiek, kiek jie gali supažindinti ar įtikinti ar palenkti dvasią tikėtis ar vengti, yra atrasti, nes taip yra, o ne išrasti, kad taip būtų. [XXXVII / 55] Bet kai mokomasi šios dalies, ji labiau tinka pasakyti tam, ką supratome, nei suprantant. Bet anoji išvadų, apibrėžimų ir skaidymo [mokslo dalis] labai padeda suprasti. Tik reikia pasisaugoti klaidos, kai tokių dalykėlių pramokę žmonės vaizduojasi pažinę pačią palaimingo gyvenimo tiesą. Beje, dažnai atsitinka, kad žmonės lengviau pasiekia dalykus, kurių siekdami jie

ėmėsi viso to mokytis, nei be galo painius ir dygliuotus tokių mokytojų mokslus. Panašiai, jei kas nors norėdamas išmokyti vaikščioti aiškintų, kad negalima pakelti vienos kojos, kol nepastatei antros, paskui smulkmeniškai apipasakotų, kaip reikia judinti sąnarių ir pakinklių sąvaras. Tiesą sakytų, kitaip negalima vaikščioti. Bet žmonės lengviau vaikšto visa tai darydami, nei pastebi, kai daro, ar supranta, kai klausosi. O kas negali vaikščioti, juo labiau nesidomi tuo, ko negali suvokti patirdamas. Todėl dažnai gabus žmogus greičiau pamato, kad išvada neteisinga, nei supranta jos taisykles, o rambesnis ir išvados nesupranta, o juo labiau jos taisyklių: dažnai visose šiose taisyklėse labiau džiugina pats tiesos vaizdas, nei jos mums padeda svarstant ir sprendžiant. Jos nebent labiau išlavina protą, jei tik nepadaro jo niekšiškesnio ar labiau pasipūtusio, tai yra, kad pamėgtų apgaudinėti į tiesą panašiomis kalbomis ir klausimais, arba šito išmokęs manytųsi pasiekęs didį dalyką ir dėl to save laikytų aukštesniu už gerus ir nekaltus žmones.

[XXXVIII / 56] O toliau net ir rambiausiam žmogui aišku, kad skaičių mokslas ne žmonių išrastas, bet jų susektas ir atrastas. Čia ne taip, kaip su pirmuoju žodžio „Italija“ skiemeniu, nuo seno tartu trumpai, bet Vergilijus panorėjo, ir pasidarė ilgas[66]: čia niekas panorėjęs negali padaryti, kad triskart trys nebūtų devyni ar devyni nesudarytų kvadrato figūros, ar trijų daugiklis nesidalytų iš trijų, padauginus iš pusantro pasidarytų šeši ir niekuomet nesidalytų iš dviejų, nes pirminiai skaičiai neturi lyginės pusės. Tyrinėjami patys savaime arba pritaikomi figūrų, garsų ar kitokio judėjimo dėsniams, jie turi nekintamas taisykles, kurias ne kokiu nors būdu išrado žmonės, bet atrado talentingųjų įžvalgumas.

66 Verg. *Aen.* 1, 2; 13; 38; 68.

[57] Kas visa pamilęs panorėtų didžiuotis tarp nemokytų, o ne ieškotų, iš kur yra tiesa, kurią vis dėlto pripažįsta esant tiesą, ir iš kur ne vien tiesa, bet ir nekintamieji dalykai, kuriuos suvokia esant nekintamus, ir šitaip eidamas nuo kūnų pavidalo prie žmogaus mąstymo ir net jį radęs esant kintamą, nes kartais būna mokytas, kartais nemokytas, ir yra žemiau už nekintamą tiesą, bet virš visų kitų kintamųjų dalykų, nenorėtų visa skirti vieno Dievo šlovei ir meilei, iš kurio, kaip suvokia, yra visa, – toks žmogus gali rodytis mokytas, bet būti išmintingas – jokiu būdu.

[XXXIX / 58] Todėl man rodosi būsiant sveika pamokyti žingeidų, gabų, dievobaimingą ir palaimingo gyvenimo siekiantį jaunimą, kad nesiryžtų be atodairos sekti jokiais ne Kristaus Bažnyčioje dėstomais mokslais, tarsi atvedančiais į palaimingą gyvenimą, bet blaiviai ir kruopščiai ištirtų, ir jei tarp jų ras žmonių išrastųjų, įvairių dėl skirtingo išradėjų noro ir nežinomų dėl klystančiųjų prietarų, ir ypač jei juose esama bendrininkavimo su demonais tarsi kažkokių ženklų sutarčių ir susitarimų pagalba, tepasišlykšti tokiais mokslais iš visos širdies ir jų nekenčia, tepatraukia šalin savo žingeidumą ir nuo nereikalingų bei prabangių žmogaus išradimų. O žmonių išrastų mokslų, reikalingų kartu gyvenančiųjų bendruomenei teneniekina dėl pačių šio gyvenimo reikmių. Apie kitus tarp pagonių randamus mokslus, tai manau, kad iš jų naudingas yra tik istorijos mokslas apie juslėmis suvokiamų daiktų praeitį ir dabartį, be to, kūno reikmes tenkinančių menų patirtis ir spėjimai, taip pat dialektika ir matematika. Juose visuose reikia prisiminti posakį „Nieko per daug“, o ypač tuose, kurie, sydami su kūno pojūčiais, tęsiasi laike ir užima vietą. [59] Kaip kažkas pasirūpino atskirai išversti visus Šventuosiuose Raštuose pasitaikančius hebrajiškus,

siriškus, egiptietiškus ar kokios kitos kalbos žodžius ir vardus, čia paliktus be vertimo, ir kaip Euzebijus parašė laikų istoriją, norėdamas pagelbėti išrišti šventųjų knygų klausimus, spirte spiriančius ja pasinaudoti, – tad kaip jie parašė apie šiuos dalykus, kad krikščionims nereiktų dėl mažo reikalo vargti daugelyje dalykų, lygiai taip pat, manau, gali būti, – jei kam nors iš galinčių būtų malonu prisiimti tikrai dosnų brolių naudai darbą, – kad kas nors, suskaidęs giminėmis atskirai aprašytų visas Rašte minimas žemės vietas, visus gyvūnus, žoles, medžius, akmenis, nežinomus metalus ir įvairias rūšis. Tas pat gali būti ir dėl Šventuose Raštuose minimų skaičių. Iš to kai ką, ar jau beveik viską, kaip ir daug [kitų] dalykų, nors ir nesitikėjome, radome padaryta ir surašyta gerų ir mokytų krikščionių. Bet ar dėl žmonių nestropumo, ar dėl pavyduolių slėpimo jie menkai žinomi. O ar galima tą patį padaryti su svarstymo mokslu, nežinau, bet manau, kad negalima, nes jis visame Rašto tekste susaistytas ryšių ratais; todėl skaitantiems veikiau padeda išpainioti ir paaiškinti dviprasmybes, apie kurias kalbėsime vėliau, nei pasitarnauja ženklų supratimui, apie ką kalbama dabar.

[XL / 60] Jei vadinamieji filosofai kartais pasakė ką nors teisinga ir tinkama mūsų tikėjimui, ypač platonininkai, ne tik nereikia to baidytis, bet atsiimti sau kaip iš neteisėtų savininkų. Kaip pas egiptiečius buvo ne vien stabai ir sunkus vargas, ko Izraelio tauta nekentė ir vengė, bet ir indai ir papuošalai iš aukso bei sidabro, ir drabužiai, kuriuos ši tauta išeidama iš Egipto slapta atsiėmė, kad geriau panaudotų ne savo pačių autoritetu, bet pamokyti Dievo, kai patys egiptiečiai nesusivokdami davė jiems tai, kuo naudojosi netikusiai[67], taip ir

67 *Iš* 3, 21–22; 12, 35–36.

visuose pagonių moksluose yra ne tik apgaulingų ir prietaringų prasimanymų ir tuščio darbo našta, kuo kiekvienas mūsų Kristui vedant išeidamas iš pagonių draugijos turi išsižadėti ir vengti, bet ir laisvieji mokslai, labiau tinkami tiesos naudai ir kai kurie labai naudingi elgesio pamokymai, be to, pas juos galima surasti kai ko apie vieno Dievo garbinimą: visa tai yra tarsi jų auksas ir sidabras, kuriuos ne jie patys išrado, bet tarsi iš kokių kasyklų iškasė iš visa užliejusios Dievo Apvaizdos ir iškreiptai bei netinkamai naudoja tarnaudami demonams. Bet kai krikščionis savo mąstymu atsiskiria nuo šios apgailėtinos jų bendrijos, visa tai turi iš jų atimti ir teisingai panaudoti Gerosios Žinios skelbimui. Taip pat leidžiama paimti ir turėti jų drabužius, tai yra kai kuriuos išskirtinai žmonių bendruomenei – be jos šiame gyvenime negalima apseiti – skirtus žmonių išradimus pritaikyti krikščionių naudai. [61] Nes ką gi kita darė daugelis mūsų gerųjų tikinčiųjų? Ar nematome, kiek aukso, sidabro ir drabužių prisikrovęs iš Egipto išėjo saldusis mokytojas ir palaimingasis kankinys Kiprijonas? O Laktancijus? O Viktorinas, Optatas, Hilarijus, idant apie gyvuosius patylėčiau? O nesuskaičiuojama graikų gausybė? Pirmasis taip padarė pats ištikimasis Dievo tarnas Mozė, apie kurį parašyta, kad buvęs *išmokytas visos Egipto išminties*[68]. Prietaringa pagonių visuomenė, o ypač laikais, kai krikščionis persekiojo sunkus Kristaus jungas, niekuomet nebūtų visiems šiems vyrams davusi šių mokslų, kuriuos laikė naudingais, jei būtų įtarusi, kad jie taip juos pasuks, kad tarnautų vieno Dievo garbinimui, griaunančiam tuščią stabų kultą. Bet, išeinančiai iš Egipto tautai atidavė ir savo auksą, sidabrą, ir drabužius nenumanydami, kaip duodamieji

68 *Apd* 7, 22.

dalykai galėtų *paklusti Kristui*[69]. Šitas įvykis iš Išėjimo knygos, be abejo, turi netiesioginę kaip tik tai reiškiančią prasmę, kaip galėčiau pasakyti neatmesdamas kito panašaus ar geresnio supratimo.

[XLI / 62] Bet šitaip išsimokęs Šventųjų Raštų tyrinėtojas, imdamasis juos nagrinėti, tenesiliauja mąstyti apie tokius Apaštalo žodžius: *Pažinimas išpučia, meilė augina*[70]. Jis supranta, kad nors ir išėjo iš Egipto turtingas, vis dėlto nepaaukojęs Velykų aukos negali būti išgelbėtas. *Nes jau yra paaukotas mūsų velykinis avinėlis, Kristus*[71], ir Kristaus paaukojimas nieko daugiau mūsų nemoko, kaip tik tai, ką jis pats šaukia tarsi vargstantiems Egipte prie Faraono: *Ateikite pas mane visi, kurie vargstate ir esate prislėgti: aš jus atgaivinsiu. Imkite ant savo pečių mano jungą ir mokykitės iš manęs, nes aš švelnus ir nužemintos širdies, ir jūs rasite savo sieloms atgaivą. Mano jungas malonus, mano našta lengva*[72]. Kam gi jis kalba, jei ne romiesiems ir nužemintos širdies žmonėms, kurių pažinimas neišpučia, o meilė augina? Vadinasi, teprisimena tuos, kas anuo metu šventė vaizdinių šešėliais[73] slepiamas Velykas, kai liepiami staktas pažymėti krauju, pažymėjo jas izopo šakele[74] (tai žema ir švelni žolė, bet nėra nieko stipriau ir skvarbiau už jos šaknis), kad *įsišakniję ir įsitvirtinę meilėje galėtume suvokti kartu su visais šventaisiais, koks yra plotis ir ilgis, ir aukštis, ir gylis*[75], tai yra Viešpaties kryžių. Jo pločiu vadinamas skersinis, kur ištiestos rankos; ilgis yra atstumas nuo žemės iki skersinio, kur prikaltas visas kūnas žemyn nuo rankų; aukštis – nuo

69 *2 Kor* 10, 5.
70 *1 Kor* 8, 1.
71 *1 Kor* 5, 7.
72 *Mt* 11, 28–30.
73 *Cf. Kol* 2, 17; *Hbr* 8, 5.
74 *Iš* 12, 22.
75 *Ef* 3, 17–18.

skersinio aukštyn iki viršaus, prie jo šliejas galva; gylis – ko nematyti įsmeigus į žemę. Šis kryžiaus ženklas aprašo visą krikščionies veikimą, tai yra daryti gera Kristuje ir atkakliai prie jo šlietis, tikėtis dangiškųjų dalykų ir nežeminti paslapčių. Šio veikimo išvalyti pajėgsime *pažinti Kristaus,* – visa per jį atsirado[76], – *meilę,* kuria jis lygus Tėvui, *kuri pranoksta bet kokį žinojimą, kad būtume pripildyti visos Dievo pilnatvės*[77]. Izopas turi valomųjų galių, kad pučiant mokytumui dėl išsineštųjų Egipto gėrybių, pritvinkę plaučiai nealsuotų kokia nors puikybe. *Izopo šakele mane apšlakstyk, ir tyras paliksiu, nuplauki mane, ir aš būsiu baltesnis už sniegą. Suteik mano klausai džiaugsmą, linksmybę.* Toliau norėdamas parodyti, kad izopas reiškia apsivalymą nuo puikybės, nuosekliai priduria: *Nužemintiems kaulams leiski pradžiugti*[78].

[XLII / 63] Kiek mažesni yra visi anos tautos iš Egipto išsinešti aukso, sidabro ir drabužių ištekliai, palyginti su turtais, kuriuos vėliau susikrovė, kaip tai geriausiai matyti iš karaliaus Saliamono[79], tiek menkesni yra visi mokslai, kuriuos išties naudinga susirankioti iš pagonių knygų, jei palyginsi juos su Šventųjų Raštų mokslu. Mat ką tik žmogus beišmoktų, jei kenkia – juose smerkiama, jei naudinga – juose galima surasti. Ir juose kiekvienas suradęs visa, ką su nauda kitur išmoko, daug gausiau suras dar ir to, ko iš viso niekur kitur negalima sužinoti, vien tik įstabiose Rašto aukštybėse ir įstabiame nusižeminime. Tad pasitelkęs tokį išmanymą, skaitant nebetrikdomas nežinomų ženklų, būdamas švelnios ir nužemintos širdies, prisiėmęs malonų Kristaus jungą ir lengvą naštą[80],

76 *Jn* 1, 3.
77 *Ef* 3, 19.
78 *Ps* 50, 9–10 (51, 7–8).
79 *1 Kar* 10, 14–27.
80 *Cf. Mt* 11, 28–30.

įsitvirtinęs, įsišaknijęs ir ugdomas meilėje[81], kai žinojimas nebegali išpūsti[82], tesiima Šventajame Rašte nagrinėti ir išaiškinti dviprasmiškus ženklus, apie kuriuos, ką teiksis Viešpats dovanoti, dėstysiu jau trečiojoje knygoje.

81 *Cf. Ef* 3, 17–18.
82 *Cf. 1 Kor* 8, 1.

TREČIOJI KNYGA

[I / 1] Bijantis Dievo žmogus Šventajame Rašte kruopščiai ieško jo valios. Pagarbumo pripratintas nemėgti ginčų, apsiginklavęs kalbų mokėjimu, kad neklystų dėl nežinomų žodžių ir posakių, apsiginklavęs kai kurių būtinų dalykų išmanymu, kad žinotų jų galią ir prigimtį, kai panaudojami palyginimams, padedamas kodeksų teisingumo, kurį parūpino pataisyti gebantis tikslumas, – šitaip išsimokslinęs jis gali imtis sklaidyti ir išrišti Rašto dviprasmybes. Kad neapgautų neaiškūs ženklai, kiek mes galime pamokyti, – beje, gali būti, kad kas nors dėl talento didybės ar ryškesnės apreiškimo šviesos šiuos mūsų norimus parodyti kelius išjuoks kaip vaikiškus, – bet, kaip jau sakiau, kiek gali iš mūsų išmokti tie, kas nusiteikę galėti išmokti, težino, kad Rašto dviprasmybės kyla iš tiesioginės reikšmės žodžių arba iš perkeltinių, kurių rūšis aprašėme antrojoje knygoje.

[II / 2] Kai Raštą daro dviprasmišką tiesioginės reikšmės žodžiai, pirmiausia reikia žiūrėti, ar nesuklydome atskirdami ir intonuodami. Kai įsigilinus matyti, kad neaišku, kur stabtelti ar kokia intonacija skaityti, reikia žiūrėti į tikėjimo taisyklę, gautą iš aiškesnių Rašto vietų ir Bažnyčios autoriteto, apie ką pakankamai kalbėjome pirmojoje knygoje rašydami apie daiktus. Jei abi arba visos, jei jų daug, dviprasmybės

dalys atitinka tikėjimą, telieka spręsti pagal prieš neaiškiąją vietą ir po jos einančius kalbos ryšius, kad pamatytume, kuri iš daugelio besiskleidžiančių prasmių nusveria, kurią ji leidžiasi prijungti.

[3] Dabar pasižiūrėk į pavyzdžius. Štai eretiška pauzė: *Pradžioje buvo Žodis, ir Žodis buvo pas Dievą, ir buvo Dievas.* Norėdami gauti kitą prasmę, [jie skiria]: *Žodis, jis pradžioje buvo pas Dievą,* nes nenori pripažinti, kad Žodis yra Dievas. Tačiau tai paneigia tikėjimo taisyklė, pagal kurią mums nurodoma Trejybės lygybė, kad sakytume: *Ir buvo Dievas Žodis,* o paskui pridurtume: *Jis pradžioje buvo pas Dievą*[1]. [4] O ši skyrimo dviprasmybė jokia dalimi nesikerta su tikėjimu ir todėl turi būti išsprendžiama pasiremiant pačiu kalbos kontekstu. Apaštalas sako: *Nebežinau, ką pasirinkti: mane spiria ir viena, ir antra: geidžiu mirti ir būti su Kristumi, nes tai visų geriausia. O mano pasilikimas kūne reikalingesnis jums*[2]. Neaišku, ar *ir viena, ir antra geidžiu,* ar *mane spiria ir viena, ir antra,* kad toliau butų galima pridurti: *mirti ir būti su Kristumi.* Bet kadangi toliau eina: *nes tai visų geriausia,* aišku, kad kalbantysis sakosi geidžiąs, kas jam geriausia, nors kai jį spiria du dalykai, vieno jis geidžia, kitas yra iš reikalo, tai yra, geidžia būti su Kristumi, o reikalas verčia pasilikti kūne. Šią dviprasmybę panaikina vienintelis įterptas žodis *nes.* Šį jungtuką praleidę vertėjai veikiausiai vadovavosi tokia prasme, kad atrodytų, jog [Apaštalą] ne tik spiria ir viena, ir antra, bet kad jis ir geidžia viena ir antra. Bet skirti reikia taip: *Nebežinau, ką pasirinkti; mane spiria ir viena, ir antra*; tada po pauzės: *geidžiu mirti ir būti su Kristumi.* Ir toliau tarsi paklausus, kodėl geidžia veikiau šio dalyko, atsako: *nes tai visų geriausia.* O kodėl trokšta dviejų

1 *Jn* 1, 1–2.
2 *Fil* 1, 22–24.

dalykų? Todėl, kad reikia pasilikti, ką šitaip pridūrė: *mano pasilikimas kūne reikalingesnis jums.* [5] O kur dviprasmybės nepaaiškina nei tikėjimo nurodymai, nei kalbos kontekstas, niekas netrukdo skirti pagal bet kurią iškylančią prasmę. Taip yra laiške Korintiečiams: *Taigi, mylimieji, turėdami tokius pažadus, apsivalykime nuo visų kūno dėmių ir dvasios su Dievo baime siekdami šventumo. Atverkite mums savo širdis! Juk mes nė vienam nepadarėme skriaudos*[3]. Kyla abejonių, ar *apsivalykime nuo visų kūno dėmių ir dvasios* reikia suprasti ta pačia prasme, kaip ir [kitoje vietoje] *trokšdama būti šventa kūnu ir dvasia*[4], ar *apsivalykime nuo visų kūno dėmių*, kad kitas teiginys būtų: *ir dvasios su Dievo baime siekdami šventumo. Atverkite mums savo širdis!* Tokios skyrimo dviprasmybės lieka skaitytojo valioje.

[III / 6] Ką sakėme apie skyrimo dviprasmybes, tas pat tinka ir tarimo dviprasmybėms. Mat ir jas, jei tik nėra iškraipyta perdėm didelio skaitovų aplaidumo, ištaisome pagal tikėjimo taisyklę, pagal pirmesnį ir paskesnį kalbos kontekstą, arba, jei nė viena nepanaudota taisymui ir abejonės vis tiek liks, kad ir kaip tartų skaitovas, nenusikals.

Jei nereikalautų priešingai tikėjimas, kuriuo tikime, kad Dievas nekaltins savo išrinktųjų ir Kristus nepasmerks savo išrinktųjų, šią vietą galima skaityti taip: *Kas kaltins Dievo išrinktuosius?* Tuomet tarsi sektų atsakymas: *Dievas, kuris išteisina.* Ir vėl tarsi būtų klausiama: *Tai kas pasmerks?* Ir atsakoma: *Kristus Jėzus, kuris numirė*[5]. Kadangi taip tikėti yra nesąmonė, skaityti reikės taip, kad pirmoji dalis būtų teiravimasis, antroji – klausimas. Nuo seno priimta, kad teiravimasis ir klausimas skiriasi tuo, kad į teiravimąsi galima atsakyti

3 *2 Kor* 7, 1–2.
4 *1 Kor* 7, 34.
5 *Rom* 8, 33–34.

daug, o į klausimą tik „ne“ arba „taip“. Vadinasi, skaityti reikės taip, kad po teiravimosi, kai sakome: *Kas kaltins Dievo išrinktuosius?*, tolesni žodžiai būtų tariami klausiama intonacija: *Dievas, kuris išteisina?*, kad tyliai atsakytum: „ne“. Ir dar kartą teirautumės: *Tai kas pasmerks?*, ir vėl klaustume: *Kristus Jėzus, kuris numirė, bet buvo prikeltas, kuris sėdi Dievo dešinėje ir net užtaria mus?*, kad kaskart tyliai atsakytume „ne“. O štai kai kitoje vietoje sako: *Tai ką pasakysime? Kad pagonių tautos, kurios visai neieškojo teisumo, gavo teisumą*[6], jei po pasiteiravimo: *Tai ką pasakysime?*, neseks atsakymas: *Kad pagonių tautos, kurios visai neieškojo teisumo, gavo teisumą*, toliau sekantis tekstas nebus rišlus. Bet kad ir kaip intonuodamas tartum Natanaelio žodžius: *Iš Nazareto gali būti kas gero?*[7], – ar tvirtindamas, kad klausimui liktų tik: *Iš Nazareto?*, ar visą sakinį lyg abejojančiai klausdamas, – nežinau, kaip būtų galima atskirti: abi prasmės nenusižengia tikėjimui.

[7] Dviprasmybių esama ir neaiškiame skiemenų skambėjime, tai taip pat priklauso tarimui. Nes kai parašyta: *Nė vienas kaulelis* (lot. *os*) *nebuvo tau slaptas, kai tamsoj mane tvėrei*[8], skaitančiajam neaišku, ar *os* reikia tarti trumpai, ar ilgai. Jei trumpai, vadinasi tai tas pat žodis, kaip *ossa* „kaulai“, jei ilgai, tas pat, kaip *ora* „burna“. Bet tokius atvejus galima išsiaiškinti pasižiūrėjus į originalo kalbą; mat graikiškai čia yra ne στῶμα, bet ὀστέον. Todėl, reiškiant daiktus, labai dažnai liaudiška kalbėsena yra naudingesnė už mokytą taisyklingumą. Todėl veikiau pasakysiu su kalbos klaida: *Nė vienas kaulelis (*ossum*) nebuvo tau slaptas*, nei neaiškiau, nes lotyniškiau. Bet kartais neaiškų skiemens skambėjimą galima išsiaiškinti ir iš gretimo tai pačiai frazei priklausančio žodžio, kaip šiuose

6 *Rom* 9, 30.
7 *Jn* 1, 46.
8 *Ps* 138 (139), 15.

Apaštalo žodžiuose: *Aš jus įspėju, kaip jau įspėjau, jog tie, kurie taip daro, nepaveldės Dievo karalystės*[9]. Jei būtų pasakęs tik *praedico* („Aš jus įspėju“) ir nebūtų pridūręs *sicut praedixi* („kaip jau įspėjau“), reikėtų žiūrėti į originalo kalbos kodeksą, kad žinotume, ar žodyje *praedico* vidurinįjį skiemenį reikia tarti ilgai ar trumpai. Dabar gi aišku, kad ilgai, nes pridūrė ne *sicut praedicavi* („kaip skelbiau“), bet *sicut praedixi* („kaip jau įspėjau“). [IV / 8] Omenyje reikia turėti ne tik šias, bet ir tokias dviprasmybes, kurios nepriklauso skyrimui ar tarimui, pavyzdžiui, kaip laiške Tesalonikiečiams: *Šitaip jūs, broliai (*fratres*), paguodėte mus*[10]. Čia neaišku, ar broliai, *fratres*, yra kaip „O, broliai“, ar „tuos brolius“. Nei viena, nei kita neprieštarauja tikėjimui. Bet graikų kalboje šie linksniai nesutampa, todėl ja pasirėmus paliekamas šauksmininkas „O, broliai“. Jei vertėjas būtų norėjęs pasakyti: „todėl, broliai, radome jumyse paguodos“, būtų mažiau vergavęs žodžiams, būtų mažiau abejonių ir dėl prasmės, arba pagaliau, jei būtų pridėjęs „mano“, beveik niekas, girdėdamas: *Šitaip jūs,* mano *broliai, paguodėte mus,* neabejotų, kad tai šauksmininkas. Bet tai leidus jau kyla pavojų. Taip atsitiko laiške Korintiečiams, kai Apaštalas sako: *Prisiekiu savo šlove – jumis, broliai, mūsų Viešpatyje Jėzuje Kristuje, jog aš kasdien mirštu*[11]. Vienas vertėjas išvertė: *Kasdien aš mirštu,* prisiekiu *jūsų šlove*. Mat graikiškai prisiekimą reiškiantis žodis yra aiškus be jokio dviprasmiško skambėjimo. Tad, kiek tai susiję su Šventuoju Raštu, labai reta ir sunku tiesioginės prasmės žodžiuose surasti dviprasmybių, kurių neišrištų kalbos kontekstas, iš kurio galima sužinoti rašiusiųjų norėtą įdėti prasmę, vertimų palyginimas arba pasidomėjimas originalo kalba.

9 *Gal* 5, 21.
10 *1 Tes* 3, 7.
11 *1 Kor* 15, 31.

[V / 9] Bet perkeltinių žodžių dviprasmybės, apie kurias kalbėsime toliau, reikalauja toli gražu ne vidutiniško atidumo ir uolumo. Mat pirmiausia reikia saugotis, kad perkeltinio posakio nesuprastum paraidžiui. Kaip tik apie tai kalba Apaštalo žodžiai: *Raidė užmuša, o Dvasia teikia gyvybę*[12]. Mat kai perkeltinis posakis suprantamas taip, tarsi būtų tiesioginis, suvokiama kūniškai. Niekas nėra taikliau vadinama sielos mirtimi, kaip tai, kad tai, kuo ji pranoksta žvėris, tai yra pats mąstymas, laikydamasis raidės, tampa pajungtas kūnui. Nes besilaikantieji raidės perkeltinius žodžius laiko tiesioginiais ir to, kas reiškiama tiesioginės prasmės žodžiu, nesieja su kita reikšme, bet girdėdami, pavyzdžiui, žodį „šabas" mintyse turi tik vieną iš septynių dienų, nuolatos minimą visoje knygoje, o girdėdami žodį „auka" mintimis nepažengia toliau už įprastai aukojamas gyvulių ir žemės vaisų aukas. Kaip tik tai ir yra vargana sielos vergystė – ženklus laikyti daiktais ir neįstengti mąstymo žvilgsnio pakelti virš kūninės kūrinijos amžinosios šviesos pasisemti.

[VI / 10] Šioji vergystė žydų tautoje buvo visiškai kitokia nei kitų genčių, nes jie tokiu būdu buvo pajungti laikiniesiems dalykams, kad jiems vieniems iš visų buvo patikėtas vienatinis Dievas. Ir nors vietoje pačių dvasinių dalykų jie laikėsi tik jų ženklų, nežinodami, su kuo juos sieti, vis dėlto juose buvo įdiegta, kad tokia vergyste jie vieninteliai patiktų Dievui, kurio nematė. Apaštalas rašo, kad tai buvę tarsi mokinukų auklėtojo priežiūra[13]. Todėl tvirtai įsikibusieji į tokius ženklus, atėjus jų apreiškimo metui, negalėjo pakęsti juos niekinančio Viešpaties[14]. Todėl jų vadovai sugalvojo šmeižtą,

12 2 *Kor* 3, 6.
13 *Gal* 3, 24.
14 *Mt* 12, 2 ir t.

kad jis gydąs per šabą[15], o ir pati prie ženklų, kaip prie daiktų, prisirišusi tauta netikėjo, kad Dievu gali būti arba nuo Dievo ateiti nenorintis paisyti žydų papročių. Bet kas tikėjo, tai yra tie, iš kurių susidėjo pirmoji Jeruzalės Bažnyčia, kai laikinai vergaujantiems uždėti ženklai sujungė jų nuomonę su vieno Dievo, kuris padarė dangų ir žemę[16], garbinimu, pakankamai parodė, kaip buvo naudinga būti šitaip auklėtojo prižiūrimam. Mat būdami arti prie dvasinių dalykų (ir nors nežinojo, kaip suprasti laikinuosius ir kūninius ženklus bei aukas, vis dėlto buvo išmokę garbinti vieną amžinąjį Dievą), jie pasirodę esą tokie pagaulūs Šventajai Dvasiai, kad pardavė visą savo turtą, gautus pinigus sudėjo po apaštalų kojomis, kad išdalytų stokojantiems[17], ir pašventė Dievui visą save it naująją šventovę[18]. [Ir taip padarė] tie, kurie vergavo jos žemiškajam provaizdžiui – senajai šventyklai.

[11] Nėra parašyta, kad taip būtų dariusios kokios nors pagonių kraštų Bažnyčios, nes rankų darbo paveikslus laikę dievais pasirodė esą gerokai toliau.

[VII] O jei kartais kai kas iš jų imdavo juos aiškinti kaip ženklus, susiedavo su kūrinijos garbinimu ir šlovinimu. Kokia man nauda dievu laikyti, pavyzdžiui, ne patį Neptūno paveikslą, bet juo reikšti pasaulio vandenyną ar visus kitus šaltiniais trykštančius vandenis, kaip, jei gerai pamenu, rašo kažkoks jų poetas:

Tu, o tėve Neptūne, kuriam žilus smilkinius purtant Jūros audringos ataidi, kuriam iš barzdos begalinės Liejasi vandenys didūs, o sruogomis klaidžioja upės[19].

15 *Lk* 6, 6 ir t.; 13, 10 ir t.; 14, 1 ir t.; *Mk* 3, 1 ir t.; *Jn* 5, 1 ir t.
16 *Cf. Ps* 123 (124), 8.
17 *Apd* 2, 44–46; 4, 32–35.
18 *Cf. 1 Kor* 3, 16–17.
19 Šių eilučių autorius ir kontekstas nežinomi (*red. past.*).

Čia tik tuščia ankštis garsiai barška, ne žmonių tai maistas, o kiaulių jovalas[20]. Suprantantieji Evangeliją supranta, ką sakau. Tai ar tik ne tokia man iš to nauda, kad Neptūno paveikslas siejasi su minėtąja reikšme, kad nei vieno, nei kito negarbinčiau? Nes nei kokia nors statula, nei pasaulio vandenynas man nėra Dievas. Vis dėlto pripažįstu, kad giliau įgrimzdę tie, kas dievais laiko žmonių dirbinius, nei Dievo. Bet mes esame išmokyti mylėti ir garbinti[21] vieną Dievą, kuris padarė visus šiuos dalykus, kurių paveikslus jie garbina kaip dievus arba kaip dievų ženklus ir atvaizdus. Jei laikytis su nauda išrasto ženklo vietoj paties daikto, kuriam jis ir buvo išrastas, yra vergystė kūnui, tai kiek daugiau ji tokia bus, jei [tikrais] daiktais laikysi nenaudingai išrastų daiktų ženklus? Jei juos susiesi su tuo, ką reiškia, bet sielą supančiosi jų garbinimu, vis tiek neišsivaduosi iš vergiškos ir kūninės naštos bei skraistės.

[VIII / 12] Todėl krikščioniškas išlaisvinimas tuos, ką tarsi arti esančius rado paklūstant naudingiems ženklams, išaiškinus ženklus, kuriems jie tarnavo, išlaisvino juos pakylėdamas iki daiktų, kuriuos tie ženklai ir reiškė. Iš jų atsirado Izraelio šventųjų bažnyčios. O ką rado tarnaujant nenaudingiems ženklams, padarė bergždžią ne tik vergišką atnašavimą tokiems ženklams, bet ir pačius ženklus ir visa panaikino, kad nuo gausybės melagingų dievų sugedimo, Šventajame Rašte dažnai ir tiksliai vadinamo ištvirkavimu[22], tautos atsiverstų vieno Dievo garbinimui ir nebetarnautų naudingiems ženklams, bet veikiau lavintų sielą juos suvokdamos dvasiškai. [IX / 13] Nes tas, kas atnašauja arba garbina kokį nors reiškiantį daiktą nežinodamas, ką jis reiškia, vergauja

20 *Lk* 15, 16.
21 *Cf. Įst* 6, 5.
22 *Cf. Ez* 16; 23; *Oz* 1, 2 ir t.; *Išm* 14, 12.

ženklui, o kas atnašauja arba garbina kokį nors Dievo išrastą naudingą ženklą, suprasdamas jo reikšmę ir prasmę, veikiau garbina ne tai, kas regima ir nykstama, bet tai, su kuo jį reikia sieti. Toks žmogus yra dvasinis ir laisvas net ir vergystės laikais, kai dar nederėjo kūninėms akims atskleisti ženklus, kurių jungas turėjo tramdyti. Tokie žmonės buvo patriarchai, pranašai ir visi Izraelio tautos nariai, per kuriuos pati Šventoji Dvasia mums parūpino Raštų paramą ir paguodą. Bet šiuo metu, kai mūsų Viešpaties prisikėlimas įžiebė akivaizdžiausią mūsų laisvės įrodymą, ir mes nebesame slegiami sunkaus atnašavimo jau suprantamiems ženklams, bet pats Viešpats ir apaštalų mokymas vietoje daugelio perdavė keletą lengvai įvykdomų, šventai suprantamų ir tyrai švenčiamų dalykų, kaip krikšto sakramentą ir Viešpaties kūno ir kraujo auką. Kiekvienas juos gavusysis pamokytas žino, su kuo sieti, kad būtų garbinami ne kūniškai vergaujant, bet dvasiškai išsilaisvinant. Kaip laikytis raidės ir priimti ne daiktus, bet juos reiškiančius ženklus yra vergystės negalia, taip tuščiai aiškinti ženklus būdinga blogon pusėn krypstančiai klaidai. O nesuprantantis, ką reiškia ženklas, bet suprantantis, kad tai – ženklas, nėra slegiamas vergystės. Tikrai verčiau būti slegiamam nesuprantamų, bet naudingų ženklų, nei nenaudingai juos aiškinant iš vergystės jungo ištrauktą kaklą nerti į klaidos kilpą.

[X / 14] Prie šios pastabos, kuria įspėjame netiesioginio, tai yra perkeltinio kalbėjimo nelaikyti tiesioginiu, reikia pridurti ir kitą, kad tiesioginio nelinktume suprasti kaip perkeltinio. Vadinasi, pirmiausia reikia parodyti būdą, kaip surasti perkeltinį ar tiesioginį kalbėjimą. Apskritai būdas yra toks: visa, kas dieviškoje kalboje tiesiogine prasme negali būti siejama su papročių garbingumu ar tikėjimo tiesa, žinok esant

perkeltinį kalbėjimą. Papročių garbingumas siekia meilės Dievui ir artimui, tikėjimo tiesa – Dievo ir artimo pažinimo. O viltį kiekvienas pats turi savo sąžinėje, kiek jaučiasi pažengęs mylėdamas ir pažindamas Dievą ir artimą. Apie visa tai pasakyta pirmojoje knygoje.

[15] Bet kadangi žmonių giminė linkusi apie nuodėmes spręsti ne pagal paties geidulio galias, bet savo įpročius, dažnai atsitinka, kad kai kurie žmonės mano esant tik tai peiktina, ką yra pratę peikti ir smerkti jo krašto ir meto žmonės, ir tik tai girtina ir šlovintina, ką leidžia jo amžininkų įprotis. Todėl būna, kad jei Raštas ko nors moko, kas skiriasi nuo klausytojų įpročių, ar peikia, kas nesiskiria, jei jų sielą jau nugalėjo Žodžio autoritetas, jie mano, kad tai perkeltinis kalbėjimas. Bet Raštas tik meilės moko, tik geismus smerkia ir taip ugdo žmonių papročius. Taip pat, jei sielą užvaldė kokia nors klaidinga nuomonė, visa, ką tik kitaip teigia Raštas, žmonės laiko netiesioginiu kalbėjimu. Bet Raštas praeities, ateities ir dabarties įvykiais moko tik katalikų tikėjimo. Praeities įvykiais – pasakodamas, ateities įvykiais – pranašaudamas, dabarties – parodydamas. Bet visa tai tarnauja maitinti ir sustiprinti tai pačiai meilei ir geismams nugalėti bei išnaikinti. [16] (Meile vadinu sielos judesį džiaugtis Dievu dėl jo paties ir savimi bei artimu dėl Dievo, o geismu – sielos judesį džiaugtis savimi, artimu ir bet kokiu kūnu ne dėl Dievo. Nesutramdyto geismo veikimas kenkiant savo sielai ir kūnui vadinamas begėdyste, o kenkiant kitam – nusikaltimu. Tokios yra dvi visų nuodėmių rūšys, bet begėdystė pirmesnė. Kai ji sielą padaro tuščią ir atveda į savotišką nuskurdimą, ši nuslysta į nusikaltimus, pašalinančius begėdystės stabdžius ir ieško nusikaltimams pagalbos. Pačiam sau padedantis meilės veikimas yra nauda, o artimam padedantis veikimas vadinamas

geradaryste. Ir čia pirmiau eina nauda, nes niekas tuo, ko pats neturi, negali padėti kitam.) Mat kuo daugiau sugriaunama geismo karalija, tuo labiau padidėja meilės [valdos].

[XI / 17] Tad viskas, ką Šventajame Rašte skaitome Dievo asmens ar jo šventųjų tarsi žiauriai pasakyta ar padaryta, tarnauja geismo karalijos griovimui. Jei tai skamba suprantamai, nėra reikalo sieti su kuo nors kitu, tarsi būtų pasakyta perkeltine prasme, kaip, pavyzdžiui, šie Apaštalo žodžiai: *jis pats sau kaupia rūstybę Dievo rūstybės dienai, kurią apsireikš teisingas Dievo teismas. Jis kiekvienam atmokės už jo darbus: tiems, kurie ieško šlovės, garbingumo ir nemirtingumo, ištvermingai darydami gera, – amžinuoju gyvenimu, o ginčininkams, kurie nepasitiki tiesa, bet tiki neteisumui, – pykčiu ir rūstybe. Sielvartas ir suspaudimas sielai kiekvieno žmogaus, kuris daro bloga, pirma žydo, paskui graiko*[23]. Tai pasakyta tiems, su kuriais kartu sunaikinamas geismas, nes jie nenorėjo jo nugalėti. O kai žmoguje sunaikinama jame viešpatavusi geismų karalija, šitaip atvirai pasakyta: *Kurie yra Kristaus Jėzaus, tie nukryžiavo savo kūnus su aistromis ir geiduliais*[24]. Ir čia kai kuriuos žodžius būtų galima laikyti perkeltiniais, pavyzdžiui, „Dievo rūstybė“ ir „nukryžiavo“, bet čia jų ne tiek daug ir jie ne tokioje vietoje, kad paslėptų prasmę ir sudarytų alegoriją ar mįslę, kurias ir vadinu perkeltiniu kalbėjimu tikrąja reikšme. O kai Jeremijui sakoma: *Štai aš statau tave šiandien ant tautų ir karalysčių, kad rautumei ir ardytumei, kad naikintumei ir sklaidytumei*[25], tai, be abejo, perkeltinis, su minėtuoju tikslu sietinas kalbėjimas.

[XII / 18] Kas neišmanantiems atrodo tarsi nusikalstamai pasakyta ar padaryta Dievo asmens ar mums pavyzdžiu

23 *Rom* 2, 5–9.
24 *Gal* 5, 24.
25 *Jer* 1, 10.

keliamo šventumo žmonių, viskas yra perkeltinis kalbėjimas, kurio paslaptis reikia išaiškinti kaip ugdančias meilę. Kas nykstamaisiais dalykais naudojasi siauriau, nei leidžia jo bendraamžių papročiai, yra arba saikingas, arba prietaringas, o kas jais taip naudojasi, kad peržengia gerų žmonių, tarp kurių gyvena, papročių ribas, arba kažką reiškia, arba yra nusikaltėlis. Visuose tokiuose dalykuose kaltę sukelia ne naudojimasis, bet besinaudojančiojo geismas. Joks blaivus žmogus nepatikėtų, kad moteris Viešpaties kojas tepė brangiaisiais aliejais[26] taip, kaip tai paprastai daro prabangoje skęstantys ir netikę žmonės, kurių tokios puotos mums kelia pasibjaurėjimą. Geras kvapas[27] yra gera šlovė, kurią kiekvienas užsitarnauja geru gyvenimu, kai seka Kristaus pėdsakais, tarsi brangiuoju aliejumi patepdamas jo kojas. Šitaip kas dažnai kitiems asmenims yra nusikaltimas, Dievo ar pranašų asmenyse būna kokio nors didelio dalyko ženklas. Viena yra sanguliauti su ištvirkėle laikantis sugedusių papročių ir visai kas kita – pranašiškas pranašo Ozėjo sanguliavimas[28], ir, jei apsinuoginti girtų ir libertinų puotose yra nusikaltimas, tai dar nereiškia, kad nusikaltimas yra būti nuogam pirtyje.

[19] Tad reikia atidžiai ištirti, kas tinka vietai, metui ar asmeniui, kad nepamatuotai nesmerktume nusikaltimo. Nes gali būti, kad išminčius naudojasi labai brangiu maistu be jokios gardžiavimosi ir rajumo ydos, o kvailys bjauriausia gerklės liepsna liepsnoja visai prastam valgiui. Ir bet koks sveikas žmogus verčiau maitinsis žuvimi, kaip Viešpats[29], nei lęšiais, kaip Abraomo vaikaitis Ezavas[30], ar salotomis, kaip galvijai. Ir jei maitinasi paprastesniu maistu, tai nereiškia, kad daugybė

26 *Mt* 26, 7–12; *Mk* 14, 3 ir t.; *Jn* 12, 1–7.
27 *Cf.* *2 Kor* 2, 14.
28 *Oz* 1, 2–3.
29 *Lk* 24, 42.
30 *Pr* 25, 34.

gyvūnų susivaldo labiau už mus. Mat visuose tokiuose reikaluose mūsų veiksmai nusipelno gyrimo arba peikimo ne dėl naudojamų dalykų prigimties, bet dėl naudojimo priežasties ir norėjimo būdo. [20] Senovės teisuoliai dangaus karalystę vaizdavosi ir skelbė pagal žemiškąją karalystę. Norint turėti pakankamai palikuonių, anuomet buvo nekaltas paprotys vienam vyrui turėti daug žmonų[31], bet vienai moteriai turėti daug vyrų nebuvo garbinga: moteris todėl netampa vaisingesnė, tai veikiau paleistuvės begėdystė po žmones ieškoti uždarbio ar vaikų. Raštas nekaltina ano meto šventųjų dėl to, ką jie, laikydamiesi tokių papročių, darė nepasiduodami geiduliams, nors darė tai, kas šiais laikais daroma tik geiduliams pasidavus. Ir kas tik tokio ten pasakojama, supratus ne tik istorine ir tiesiogine, bet perkeltine ir pranašiškąja prasme, turi būti aiškinama, siejant su anuo tikslu mylėti Dievą, artimą arba abu. Panašiai kaip nešioti iki kulnų siekiančias ilgarankoves tunikas senovės romėnams buvo nusikaltimas[32], o šiandien nusikaltimas būti iš aukštuomenės šeimos ir nenešioti tokios tunikos, nors priklauso, taip reikia pastebėti, kad naudojantis ir kitais dalykais neturi būti geismo, kuris ne tik netikusiai piktnaudžiauja bendraamžių papročiais, bet net dažnai peržengęs jų ribas nusikalstamu proveržiu parodo po tradicinių papročių užraktais slypėjusį savo bjaurumą.

[XIII / 21] O tai, kas atitinka žmonių papročius, su kuriais mums tenka gyventi savo būtinybės primestą ar dėl pareigų tekusį gyvenimą, gerų bei didelių žmonių turi būti siejama su naudingumu ir geradarybe tiesiogine prasme (mes tai turime daryti) arba perkeltine (tai leidžiama pranašams). [XIV / 22] Kai apie svetimus papročius neišmanantys

31 *Cf. Pr* 16, 3; 25, 1; 29, 16; *2 Sam* 5, 13.
32 *Cf.* Cic. *Catil.* 2, 22.

skaitytojai susiduria su tokiais dalykais, jei tik jų nesulaiko autoritetas, mano juos esant nusikaltimą ir neįstengia pastebėti, kad visas jų pačių elgesys santuokoje vaišinantis, rengiantis bei visais kitais žmonių maitinimosi bei savęs priežiūros atvejais kitoms tautoms ir kitais laikais gali atrodyti esąs nusikalstamas. Tokios nesuskaičiuojamos papročių įvairovės paskatinti kai kurie, jei taip galima sakyti, sapnuotojai, kuriuos nei gilus kvailumo miegas užmigdė, nei jie pajėgė pabusti išminties šviesai, manė, kad teisingumas savaime neegzistuoja, o kiekvienai tautai savo paprotys atrodąs teisingas. Bet kadangi jie esą skirtingi kiekvienoje tautoje, o teisingumas turįs likti nekintamas, vadinasi, tampą akivaizdu, kad niekur negalį būti jokio teisingumo. Jie nesuprato, – kad daug nepasakočiau, – jog teiginys: *Niekuomet nedaryk kitam to, ko tu nekenti, kad kitas tau darytų*[33], niekaip negali keistis pagal pagonišką jų įvairovę. Kai šie žodžiai siejami su meile Dievui, miršta visos begėdystės, kai su meile artimui – visi nusikaltimai. Niekas nenori griauti savo buveinės, vadinasi, neturi griauti ir Dievo buveinės, tai yra savęs paties. Ir niekas nenori, kad kitas jam kenktų, vadinasi ir pats niekam nekenks. [XV / 23] Šitaip nuvertusi geismų tironiją teisingiausiais meilės Dievui dėl Dievo ir artimui dėl Dievo įstatymais viešpatauja meilė. Tad šios taisyklės bus laikomasi ir perkeltiniame kalbėjime, ir skaitoma vieta kruopščiais svarstymais taip ilgai gvildenama, kol išaiškinimas atves į meilės karaliją. Bet jei apie ją jau kalba tiesioginė prasmė, reikės manyti, kad čia nėra jokio perkeltinio kalbėjimo.

[XVI / 24] Jei liepiamasis kalbėjimas draudžia begėdystę ar nusikaltimą ir liepia naudingumą arba geradarystę, jis nėra perkeltinis. Bet jei atrodo, kad liepia begėdystę ar nusikaltimą

33 *Tob* 4, 16; *cf. Mt* 7, 12.

arba draudžia naudingumą ar geradarystę, tuomet tai perkeltinis kalbėjimas. Pasakyta: *Jei nevalgysite Žmogaus Sūnaus kūno ir negersite jo kraujo, neturėsite savyje gyvybės*[34]. Atrodo, kad liepia nusikaltimą ar begėdystę. Vadinasi, čia perkeltinis kalbėjimas, liepiantis dalyvauti Viešpaties kančioje ir švelniai bei naudingai atsiminti, kad jo kūnas buvo nukryžiuotas ir sužalotas dėl mūsų. Rašte parašyta: *Jei tavo priešininkas alksta, pavalgydink jį, jei trokšta, pagirdyk jį*[35]. Čia niekas nesuabejos, kad liepiama daryti gera, bet tolesnieji žodžiai: *Taip darydamas tu krausi žarijas ant jo galvos,* galėtum pamanyti, liepia nusikalsti linkint pikta. Vadinasi, neabejok, kad taip pasakyta perkeltine prasme, ir, kadangi galima suprasti dvejopai, vienaip kaip liepimą kenkti, kitaip – padėti, meilė veikiau kviečia tave geradarystei, kad suprastum, jog žarijos yra deginančios atgailos dejonės, gydančios puikybę to, kas gailisi buvęs žmogaus, palengvinusio jo nelaimes, nedraugas. Taip pat, kai Viešpats sako: *Kas myli savo sielą, ją pražudys*[36], nereikia manyti, kad jis draudžia naudą, dėl kurios kiekvienas turi saugoti savo sielą, bet „pražudys sielą" pasakyta perkeltine prasme, tai yra pražudys ir neteks dabar esamo naudojimosi ja, tai yra iškreipto ir išvirkščio, lenkiančio prie laikinųjų dalykų, kad nesiektų amžinųjų. Parašyta: *Duok gailestingam ir nesirūpink nusidėjėliu*[37]: suprask, kad *nusidėjėliu* pasakyta perkeltine prasme vietoje „nuodėme", kad nesirūpintum jo nuodėme.

[XVII / 25] Dažnai atsitinka, kad kas nors būdamas ar manydamasis esąs aukštesnėje dvasinio gyvenimo pakopoje mano, kad perkeltine prasme sakoma tai, kas liepiama

34 *Jn* 6, 53.
35 *Rom* 12, 20; *Pat* 25, 21 ir t.
36 *Jn* 12, 25; *cf. Mt* 10, 39.
37 *Sir* 12, 4.

žemesnėms pakopoms, pavyzdžiui, jei kas nors pasišventė celibato gyvenimui ir *padarė save eunuchu dėl dangaus karalystės*[38], viską, ką Šventosios Knygos moko apie meilę ir vadovavimą žmonai[39], laiko pasakyta ne tiesiogine, bet perkeltine prasme, o kas nusprendė palikti savo mergaitę netekėjusią[40], perkeltine prasme ima aiškinti tokius žodžius: *Išleisk dukterį už vyro ir būsi padaręs didelį darbą*[41]. Tad tarp Raštų supratimo taisyklių bus ir tai, kad žinotume, jog kai kas liepiama visiems bendrai, o kai kas paskiroms žmonių grupėms, kad vaistai paveiktų ne tik bendrą sveikatos būklę, bet ir kiekvienos kūno dalies negalią. Kas negali pakilti į aukštesnę pakopą, tikrai turi būti gydomas savo lygmenyje.

[XVIII / 26] Taip pat reikia saugotis, kad kartais kas nors nepamanytų, kad tai, kas senuosiuose Raštuose dėl anų laikų ypatingumo suprantama ne perkeltine, bet tiesiogine prasme ir nėra nei begėdystė, nei nusikaltimas, galima perkelti į šių laikų gyvenimą. Bet šitaip darys tik tas, kas valdomas geismo ieškos jam paramos net pačiuose jį sugriauti turinčiuose Raštuose. Ir nesupranta nelaimėlis, kad taip parašyta siekiant naudos gerą viltį turintiems žmonėms išganingai parodyti, kad įprotis, kuriuo bjaurisi, gali būti gerai naudojamas, o tas, kurį sveikina – nusikalstamas, jei ten bus žiūrima besinaudojančių meilės, o čia – geismo.

[27] Mat jei vienas, žiūrėdamas meto aplinkybių, galėjo tyrai naudotis daugeliu žmonų, kitas ir viena gali naudotis geidulingai. Aš labiau pritariu besinaudojančiam daugelio moterų vaisingumu dėl kito tikslo, nei besidžiaugiančiam vienos kūnu dėl jo paties. Ten siekiama laiko aplinkybes atitinkančio

38 *Mt* 19, 12.
39 *Cf. Ef* 5, 25 ir t.
40 *Cf. 1 Kor* 7, 37.
41 *Sir* 7, 25.

naudingumo, o čia sotinamas į laikinus malonumus įsipainiojęs geismas, ir tie, kam Apaštalas kaip malonę leido sueiti kiekvienam su vienu sutuoktiniu, dėl nesusivaldymo[42] yra žemesnėje pakopoje pakeliui pas Dievą negu tie, kurie nors kiekvienas turėdamas daug žmonų, kaip išminčius, kuris valgydamas ir gerdamas žiūri tik kūno sveikatos, kūniškuose santykiuose žiūrėjo tik vaikų gimimo. Tad jei juos tokius šiame gyvenime rastų atėjęs Viešpats, kai ateis metas ne blaškyti, bet surinkti akmenis[43], jie iš karto padarytų save eunuchais dėl Dievo karalystės[44]: nesunku atsisakyti, jei nėra geismo turėti. Tie žmonės tikrai žinojo, kad paleistuvavimas yra ir nesusivaldymas seksualiniuose santykiuose su žmonomis, ką liudija Tobijo kalba susituokus. Jis sakė: *Esi palaimintas, mūsų tėvų Viešpatie ir palaimintas tavo vardas per amžių amžius. Tešlovina tave dangus ir žemė, ir visi sutvėrimai. Tu padarei Adomą ir davei jam padėjėją Ievą. O dabar, Viešpatie, tu žinai, jog ne dėl paleistuvavimo imu savo seserį moterystėn, bet iš tiesų sakau, kad pasigailėtum mūsų, Viešpatie*[45].

[XIX / 28] Bet žmonės, kurie nepažaboję geidulių išskysdami klajoja po daugybę ištvirkavimų arba su viena žmona ne tik peržengia vaikų gimdymo užbrėžtą ribą, bet su visiškai nedroviu, sakytum, vergiškos laisvės palaidumu kaupia nežmogiško nesusivaldymo purvą, netiki, kad galėjo būti, jog senovės vyrai saikingai naudojosi daugeliu žmonų ir tai darydami laikėsi anam metui tinkančios pareigos gimdyti palikuonis. Ko jie patys, smaugiami geidulių kilpos nedaro net ir su viena, niekaip neįsivaizduoja, kad taip galėjo nebūti su daugeliu.

42 *Cf. 1 Kor* 7, 1–6.
43 *Mok* 3, 5.
44 *Cf. Mt* 19, 12.
45 *Tob* 8, 7–10.

[29] Bet jie gali pasakyti, kad nedera gerbti ir šlovinti gerų ir šventų vyrų, kadangi patys, kai juos kas giria ir šlovina, pučiasi puikybe tuo tuščios šlovės godesni, kuo dažniau ir plačiau juos nešioja pataikaujančios kalbos. Šitaip jie pasidaro tokie lengvučiai, kad palankiai ar priešiškai vertinantys gandų gūsiai įtraukia juos į visokius begėdysčių sūkurius arba trenkia į nusikaltimų uolas. Tad temato, kaip sunku ir sudėtinga nesusivilioti pagyrimų valgiais ir neįsidurti apkalbų spygliais ir tenemeluoja apie kitus pagal save. [XX] Verčiau tepatiki, kad mūsų apaštalai nesipuikavo, kai žmonės jais žavėjosi, nepalūžo, kai niekino. Tie vyrai tikrai neturėjo nė vienos iš šių pagundų, nes ir tikintieji gerbė juos liaupsėmis, ir persekiotojai prakeiksmais dergė. Tad kaip jie pagal aplinkybes visu tuo naudojosi ir nepagedo[46], taip ir anie senovės vyrai, naudojimąsi moterimis pritaikydami savo meto sąlygoms, neleido savyje viešpatauti geiduliams, kuriems vergauja tuo netikintys.

[30] Todėl jie niekaip nebūtų galėję susivaldyti nuo neatitaisomos neapykantos sūnums, sužinoję, kad jie ketino, ar kėsinosi į jų žmonų ar sugulovių garbę, jei kartais taip būtų atsitikę. [XXI] O kai karalius Dovydas tai patyrė iš savo nedoro ir grubaus sūnaus[47], ne tik sulaikė įtūžį, bet, kai jis žuvo, apraudojo[48]. Jo nelaikė supančiojęs kūninis įsiūtis, jį jaudino ne patirtos skriaudos, bet sūnaus nuodėmės. Mat jei būtų nugalėtas, uždraudė jį nužudyti todėl, kad sutramdytas dar galėtų rasti atgailos vietą, o kai negalėjo, jo žūtyje apraudojo ne sūnaus netektį, bet žinojo, kokioms bausmėms bus paimta tokia nedorai ištvirkusi ir tėvažudiška siela. Nes anksčiau mirštant kitam nekaltam sūnui džiūgavo, nors jam

46 *Cf. Apd* 5, 12–42.
47 *2 Sam* 16, 22.
48 *2 Sam* 18, 5; 19, 1.

sergant ir sielvartavo[49]. [31] Kaip saikingai ir santūriai anie vyrai naudodavosi moterimis, ypač aiškėja iš to, kad kai minėtasis karalius Dovydas, amžiaus įkarščio ir laikinų dalykų gerovės pagautas neteisėtai užpuolė vieną moterį ir net liepęs nužudyti jos vyrą[50], buvo apkaltintas per pranašą, kuris, pas jį atėjęs apkaltinti nuodėme, papasakojo jam palyginimą apie vargšą, turėjusį vieną avį, kurio kaimynas, nors turėjo daugybę, atėjusio svečio vaišėms patiekė savo vargšo kaimyno avelę. Supykęs Dovydas įsakė jį nužudyti, o vargšui pridėti avių keturgubai, kad, nusidėjęs žinodamas, nuteistų save nežinodamas. Kai tai jam buvo atskleista ir paskelbtas dangaus nuosprendis, jis atgailaudamas nusiplovė nuodėmes[51]. Šiame palyginime vargšo kaimyno avimi pažymėtas tik ištvirkavimas, o apie nužudytą moters vyrą, tai yra apie nužudytą patį vieną avį teturėjusį vargšą Dovydas palyginimu nebuvo klausiamas, nes turėjo pasakyti save nuteisiantį nuosprendį tik apie paleistuvystę. Iš to galima suprasti, kaip susivaldydamas jis turėjo daug moterų, kai buvo priverstas pats save nubausti dėl vienos, su kuria peržengė ribą. Bet šiame vyre toks nesaikingas geismas buvo ne nuolatinybė, bet praeinamybė. Todėl pranašas jį kaltindamas tą nedorą potraukį pavadino „svečiu“. Mat sakė, kad jis vargšo kaimyno avį vaišėms pateikė ne „savo karaliui“, bet „svečiui“. Bet štai jo sūnuje Saliamone šis geismas buvo ne tarsi svečias, bet valdė jame karalystę, nes nenutylėjo Raštas apie jį, kaltindamas mylėjus daugelį moterų[52]. O savo valdymo pradžioje jis liepsnojo išminties troškimu[53], bet ją įgijęs dvasine meile, prarado dėl kūninės meilės.

49 2 *Sam* 12, 15–23.
50 2 *Sam* 11.
51 2 *Sam* 12, 1–15.
52 1 *Kar* 11, 1–4.
53 2 *Met* 1, 7–12.

[XXII / 32] Vadinasi, nors visi arba beveik visi Senojo Testamento knygose esantys įvykiai turi būti suprantami ne vien tiesiogine, bet ir perkeltine prasme, tačiau tai, ką skaitytojas supranta tiesiogine prasme, – jei tokius darbus padarę žmonės šlovinami, bet jų elgesys vis dėlto skiriasi nuo to, ką paprastai daro geri žmonės, po Viešpaties atėjimo saugantys Dievo įsakymus, – tuomet tai tesieja su netiesioginiu suvokimu, bet pačių poelgių teneperkelia į papročius. Nes yra daug tokių dalykų, kurie anuo metu buvo daromi iš pareigos, bet šiandien jie gali būti daromi tik iš gašlumo. [XXIII / 33] Jei pasitaiko skaityti apie didžių vyrų nuodėmes, tai ir čia galima pastebėti ir ištirti būsimųjų dalykų provaizdį, bet praėjusio įvykio savybes reikia taip panaudoti, kad niekuomet nedrįstum puikuotis savo teisingais poelgiais ir prikišdamas savo teisumą neniekintum kitų kaip nusidėjėlių, nes matytum, kad reikia saugotis tokius vyrus užklupusių audrų ir apgailėti jų žūtį. Šių žmonių nuodėmės surašytos tam, kad visuomet šiurpulį keltų tokie Apaštalo pasakyti žodžiai: *Todėl, kas tariasi stovįs, težiūri, kad nepultų*[54]. Veik nėra Šventosiose Knygose puslapio, kur negirdėtum, kad *Dievas priešinasi išpuikėliams, o nuolankiesiems teikia malonę*[55].

[XXIV / 34] Tad labai svarbu ištirti, ar tai, ką siekiame suprasti, pasakyta tiesiogiai, ar perkeltinai. Mat nustačius, kad kalbama perkeltinai, pritaikius pirmojoje knygoje mūsų išdėstytas taisykles bus lengva [tol žodžius] visaip vartalioti, kol prieisime prie tiesos, ypač jei prisidės nuolatiniu pagarbumo lavinimu sutvirtinta praktika. O ar kalbama tiesiogiai, ar perkeltinai, nustatome žiūrėdami į tai, ką išdėstėme aukščiau. [XXV] Kai tai paaiškėja, galima pastebėti, kad žodžiai, kuriais

54 *1 Kor* 10, 12.
55 *Pat* 3, 34; *1 Pt* 5, 5; *Jok* 4, 6.

pasakyta, būna imti arba iš panašių, arba dėl kokio nors artimumo į tai nurodančių dalykų. [35] Bet kadangi vieni dalykai į kitus panašūs daugybe būdų, nemanykime, kad yra taisyklė, leidžianti tikėti, kad vienoje vietoje ką nors per panašumą reiškiantis daiktas tą patį reikš ir visur kitur. Mat Viešpats raugą minėjo ir bardamas, kai sakė: *Saugokitės fariziejų raugo*[56], ir girdamas, kai tarė: *Su dangaus karalyste yra kaip su raugu, kurį moteris įmaišė trijuose saikuose miltų, ir nuo jų viskas įrūgo*[57].

[36] Tad galima pastebėti, kad ši įvairovė būna dvejopa: koks nors dalykas gali reikšti ką nors viena ir ką nors kita taip, kad reikštų arba priešinga, arba tik skirtinga. Priešinga bus tuomet, kai tas pats dalykas kartais, remiantis panašumu, pasitelkiamas geram, o kartais blogam dalykui reikšti, kaip yra aukščiau minėtame pavyzdyje apie raugą. Tas pat atvejis ir tuomet, kai liūtas reiškia Kristų, kuomet sakoma: *Štai nugalėjo liūtas iš Judo giminės*[58], bet reiškia ir velnią, kai parašyta: *Jūsų priešas velnias kaip riaumojantis liūtas slankioja aplinkui tykodamas, ką praryti*[59]. Taip pat žaltys geram reikšti: *<būkite> gudrūs kaip žalčiai*[60], ir blogam reikšti: *žaltys savo gudrumu suvedžiojo Ievą*[61], duona geram: *Aš esu gyvoji duona, nužengusi iš dangaus*[62], duona blogam: *paslėpta duona skanesnė*[63], ir taip toliau. Ką čia paminėjau, visai neturi abejonių keliančios prasmės, nes pavyzdžio dėlei turėjau minėti tik akivaizdžius atvejus. Bet kartais būna neaišku, kokia prasme reikia suprasti, pavyzdžiui: *Taurė Viešpaties rankoj sklidina praskiesto vyno*. Čia neaišku, ar ji reiškia Dievo rūstybę, netrunkančią iki

56 *Mt* 16, 6. 11.
57 *Mt* 13, 33; *Lk* 13, 21.
58 *Apr* 5, 5.
59 *1 Pt* 5, 8.
60 *Mt* 10, 16.
61 *2 Kor* 11, 3.
62 *Jn* 6, 51.
63 *Pat* 9, 17.

paskutiniosios bausmės, tai yra iki drumzlių, ar veikiau Raštų malonę, iš žydų perėjusią pagonių tautoms, nes *jis girdo iš jos*, o nusėda žydų priesakai, kuriuos jie suvokia kūniškai, nes *jo drumzlės lieka neišgertos*[64]. O kai tas pat dalykas panaudotas žymėti ne priešingus, bet tik skirtingus dalykus, galima parodyti tokiu pavyzdžiu: vanduo reiškia ir tautą, kaip skaitome Apreiškime[65], ir Šventąją Dvasią, nes pasakyta: *Iš jo vidaus plūs gyvojo vandens srovės*[66], ir dar vieną ar kitą dalyką priklausomai nuo vietos, kurioje vanduo minimas.

[37] Taip ir kiti dalykai nėra vienareikšmiai, bet kiekvienas jų turi ne tik dvi skirtingas, bet kartais net ir daug reikšmių priklausomai nuo to, kokioje vietoje pavartotas posakis. [XXVI] Iš ten, kur aiškiau pavartoti, galima sužinoti, kaip reikia suprasti tamsesnėse vietose. Nes kas buvo pasakyta Dievui sakinyje: *Paimk ginklus ir skydą, ir kilk man padėti*[67], aiškiau galima suprasti tik iš vietos, kur pasakyta: *Viešpatie, tu savo malonės skydu vainikavai mus*[68]. Tačiau taip nėra, kad kur tik skaitydami sutikę minint gynimosi ginklą „skydą“ laikytume jį tik Dievo malone: juk pasakyta: *Ir tikėjimo skydą, su kuriuo galėsite užgesinti visas ugnines piktojo strėles*[69]. Bet vėlgi todėl neturėtume iš tokių dvasinių ginklų tikėjimą priskirti tik skydui, nes kitoje vietoje tikėjimas pavadintas „šarvais“: *dėvėdami tikėjimo bei meilės šarvus*[70].

[XXVII / 38] Kai tuose pačiuose Rašto žodžiuose galima įžvelgti dvi ar daugiau prasmių, net jei ir nėra aišku, ką čia norėjo pasakyti rašantysis, neatsitiks nieko baisaus, jei kitomis

64 *Ps* 74, 9 (75, 8).
65 *Apr* 17, 15; 19, 6.
66 *Jn* 7, 38.
67 *Ps* 34 (35), 2.
68 *Ps* 5, 13 (12).
69 *Ef* 6, 16.
70 *1 Tes* 5, 8.

Šventojo Rašto vietomis bus galima įrodyti, kad kuri nors viena iš tų prasmių atitinka tiesą. Bet to gali imtis tik tas, kas tiria Šventraštį, norėdamas prasibrauti iki prasmės, kurią tai vietai suteikė autorius, per kurį Šventoji Dvasia ir įvykdino šį Raštą. Tad žodžiuose tenustato pastarąją prasmę, arba, pasiremdamas kokios nors kitos Šventojo Rašto vietos liudijimu, teišgauna kitą, nelaužančią teisingo tikėjimo. Nereikėtų abejoti, kad minėtasis autorius šiuose mūsų suprasti norimuose žodžiuose galbūt, o Dievo Dvasia, kuri per jį tai įvykdino, tikrai šią prasmę matė, ir net numatė, kad ji ateis į galvą skaitytojui ar klausytojui, ir, kadangi ši prasmė remiasi į tiesą, – netgi taip nulėmė. Mat ką gi daugiau Šventajame Rašte gãli plačiau ir gausiau nulemti dieviškoji Nulemtis, nei tai, kad tuos pačius žodžius galima suprasti daugeliu būdų, o juos patvirtina kiti ne mažiau dieviški liudijimai? [XXVIII / 39] Tačiau ten, kur susiduriame su reikšme, kurios neaiškumo nepajėgia atverti aiškūs Šventojo Rašto liudijimai, tenka ją atskleisti pasitelkus loginį svarstymą, net jei tas, kurio žodžius stengiamės suprasti, jiems veikiausiai nebuvo suteikęs tokios prasmės. Bet tai pavojingas įprotis – daug saugiau remtis Šventuoju Raštu. Kai norime ištirti ką nors jame užtemdyta perkeltinių žodžių, iš jų teseka tai, kas nekelia ginčų, arba jei kelia, juos teišsprendžia iš to paties Rašto įvairių vietų surinkti ir pritaikyti liudijimai.

[XXIX / 40] O mokytieji težino, kad mūsų autoriai visomis kalbos figūromis, kurias gramatikai vadina graikišku žodžiu „tropai“, naudojosi įvairiau ir gausiau, nei jie gali manyti ar tikėtis, nes nėra jų skaitę, o jas išmoko iš kitų rašytojų. O kas šiuos tropus moka, atpažins juos ir Šventajame Rašte, o jų išmanymas šiek tiek padeda jį suprasti. Bet čia netiktų jų dėstyti nežinantiems, kad nepasirodyčiau mokąs gramatikos

meno. Išties raginu to mokytis kitur, nors jau ir aukščiau raginau, antrojoje knygoje, kur aiškinau apie būtinybę mokėti kalbas. Mat raidės, iš kurių savo vardą gavo gramatika (graikai raides vadina γράμματα), be abejo, žymi garsus, priklausančius artikuliuotam balsui, kokiu kalbame. O minėtųjų tropų Šventajame Rašte ne tik pavyzdžius, kaip ir viso kito, bet kai kurių net pavadinimus galima perskaityti, kaip „alegorija“[71], „mįslė“[72], „parabolė“[73]. Tiesą sakant, veik visi šie tropai, kurių, sakoma, išmoko laisvasis menas, sutinkami kalbant ir pas jokius gramatikus nesimokiusiems žmonėms, pasitenkinantiems prastuomenės vartojama kalba. Kas gi nesako „žydėk!“? O tai yra tropas, vadinamas metafora. Kas gi nesako „žuvynas“ (*piscina* „baseinas“), kur nėra žuvų, kai jis padarytas ne žuvims? Bet vis dėlto pavadinimą gavo nuo žodžio „žuvis“, o tai yra tropas, vadinamas katachreze.

[41] Ilgai truktų ir kitus šitaip aptarti, nes prastuomenės kalba apima net ir tokius tropus, kurie juo labiau verti didesnės nuostabos, nes reiškia priešinga, nei sakoma, kas vadinama ironija arba antifraze. Ironija intonacija parodo, kas norima pasakyti, kaip kad bloga darančiam žmogui sakome: „gerai darai“, o antifrazė, nors reiškia priešinga, išgaunama ne kalbančiojo balsu, bet susideda iš priešingos kilmės žodžių, kaip *lucus* („giraitė“) vadinamas todėl, kad menkai tešvyti (*minime luceat*), arba kai tam tikra prasme įprasta sakyti „taip“, nors turėtų būti sakoma priešingai, „ne“, kai, siekiant gauti ką nors, ko nėra, mums atsakoma „iki soties“; arba sujungdami žodžius padarome, kad būtų suprantama priešingai, nei sakome, pavyzdžiui, kai sakome „saugokis jo, tai geras žmogus“. Ir koks neišsilavinęs žmogus taip

71 *Cf. Gal* 4, 24.
72 *Cf. 1 Kor* 13, 12.
73 *Cf. Mt* 13, 18. 31; 24, 32 etc.; *Ps* 48 (49), 5.

nesako[74] net ir visai nežinodamas, kas yra ar ką reiškia tie tropai? Juos išmanyti išrišant Rašto dviprasmybes yra todėl būtina, kad kai pagal žodžių tiesioginę reikšmę suprantama prasmė išeina absurdiška, visuomet patyrinėtume, ar kartais mums nesuprantama vieta nepasakyta panaudojant vieną ar kitą tropą.

[XXX / 42] Toks Tikonijus, neatremiamai rašęs prieš donatininkus, nors ir pats buvo donatininkas, o ten, kur nenorėjo jų galutinai palikti, pasirodė besąs labai negrabios širdies, parašė knygą, kurią pavadino *Taisyklės*, mat joje išdėstė septynias taisykles, kurios tarsi raktai atrakina Šventojo Rašto paslaptis. Pirmoji iš jų yra *Apie Viešpatį ir jo kūną*, antroji: *Apie dvilypį Viešpaties kūną*, trečioji: *Apie pažadus ir įstatymą*, ketvirtoji: *Apie rūšį ir giminę*, penktoji: *Apie laikus*, šeštoji: *Apie pakartojimą*, septintoji: *Apie velnią ir jo kūną*. Įsižiūrėjus į šias taisykles, kaip jis jas dėsto, matyti, kad jos nemenkai padeda skverbiantis į Šventųjų Raštų paslaptis, bet ne viskas, kas juose sunkiai suprantamai parašyta, gali būti ištirta šiomis taisyklėmis, bet taip pat ir daugeliu kitų būdų, kurių Tikonijus neapėmė septyneto skaičiumi, o ir pats daug tamsių dalykų išaiškina nepanaudodamas nė vienos iš šių taisyklių, nes ir nėra reikalo. Mat Raštuose kartais nieko tokio nebūna, ir nėra reikalo ieškoti, kaip, pavyzdžiui, rašydamas apie Apreiškimą Jonui, Tikonijus klausia, kaip reikėtų suprasti septynių Bažnyčių angelus, kuriems turi rašyti Jonas[75], ir, įvairiai svarstydamas, prieina prie išvados, kad angelus reikia laikyti Bažnyčiomis. Šiame ilgame svarstyme visiškai nėra nė vienos iš minėtų taisyklių, o svarstomas labai neaiškus dalykas. Bet teužteks, kiek pasakyta pavyzdžio dėlei. Mat surinkti viską,

74 *Cf.* Quint. *Inst.* 8, 6, 4.
75 *Apr* 1, 20.

kur kanono Raštai yra tokie neaiškūs, jog niekur negalima panaudoti šių septynių taisyklių, būtų perdėm ilgas ir perdėm varginantis darbas.

[43] Bet Tikonijus, siūlydamas šias tarsi taisykles, joms suteikė tiek reikšmės, kad lyg viską, ką Įstatyme, tai yra Šventajame Rašte randame pasakyta neaiškiai, gerai jas supratę ir pritaikę pajėgtume suprasti. Jis pradeda savo knygą norėdamas pasakyti štai ką: *Maniau esant būtina pirmiau, nei visa kita, kas mano manymu yra reikalinga, parašyti taisyklių knygelę ir padirbdinti tarsi Įstatymo paslapčių raktus bei žiburius. Mat esama savotiškų slėpiningų taisyklių, kurios prasiskverbia į viso Įstatymo slaptybes ir kai kam nematomus tiesos lobius padaro <regimus>. Jei šių taisyklių metodas bus sutiktas be pavydo, taip, kaip mes dėstome, jos atskleis visa, kas užverta, nušvies, kas tamsu, kad kas nors, eidamas per neaprėpiamą pranašystės mišką, šiomis taisyklėmis, tarsi šviesos takais išvestas apsisaugotų nuo paklydimo.* Jei čia būtų pasakęs: „esama savotiškų slėpiningų taisyklių, kurios prasiskverbia į kai kurias Įstatymo slaptybes“ arba kad ir: „kurios prasiskverbia į didžiąsias Įstatymo slaptybes“, bet ne taip, kaip pasakė: *į viso Įstatymo slaptybes,* ir nebūtų sakęs, kad: *atskleis visa, kas užverta,* bet „atskleis daug ką, kas užverta“, tiesą būtų pasakęs ir tokiu kruopščiu ir naudingu savo veikalu žadėdamas daugiau, nei reikalauja pats dalykas, nebūtų savo knygele norinčiam suprasti skaitytojui sukėlęs klaidingų vilčių. Maniau, kad turiu tai pasakyti todėl, kad tyrėjai skaitytų šią knygą, nes ji labai padeda suprasti Raštą, ir kad iš jos nesitikėtų to, ko joje nėra. Jį išties reikia skaityti atsargiai ne vien todėl, kad kai kur, žmogus būdamas, suklydo, bet ypač todėl, kad kai kur jis kalba kaip eretikas donatininkas. O [dabar] trumpai parodysiu, ko moko ar ką pataria tos septynios taisyklės.

[XXXI / 44] Pirmoji yra *Apie Viešpatį ir jo kūną*. Iš jos žinodami, kad kartais su kūnu ir galva, tai yra Kristumi ir Bažnyčia, mus supažindina vienas ir tas pat asmuo – neveltui tikintiesiems buvo pasakyta: *Vadinasi, esate Abraomo palikuonys*[76], nes vienas tėra Abraomo palikuonis, tai yra Kristus – nesutrikime, kai pasakojimas nuo galvos pereina prie kūno ar nuo kūno prie galvos, bet nenutolsta nuo vieno ir to paties asmens. Nes vienas asmuo kalba sakydamas: *Kaip sužadėtinį papuošė mane vainiku, kaip sužadėtinę papuošė mane papuošalais*[77], ir čia, žinoma, reikia suprasti, kas iš šių dviejų papuošalų tinka galvai, o kas kūnui, tai yra kas Kristui, o kas – Bažnyčiai.

[XXXII / 45] Antroji taisyklė yra *Apie dvilypį Viešpaties kūną*. Ji tikrai neturėjo taip vadintis, nes iš tiesų Viešpaties kūnas nėra tai, ko su juo nebus per amžius: veikiau reikėjo pasakyti: „Apie tikrą ir mišrų Viešpaties kūną“ arba „tikrą ir apgaulingą“, arba kaip nors kitaip, nes negalima sakyti, kad apsimetėliai ne tik per amžius, bet ir dabar yra su juo, nors rodosi priklausą jo Bažnyčiai. Todėl ši taisyklė galėjo vadintis ir šitaip: „Apie mišrią Bažnyčią“. Ši taisyklė reikalauja atidaus supratimo, nes Raštas, kalbėdamas kitiems, pasirodo tarsi kalbąs tiems patiems, kuriems jau anksčiau kalbėjo, arba apie juos, kai kalba apie kitus, tarsi abiejų pusių kūnas būtų vienas dėl laikinio jų sumišimo ir sakramentų bendrystės. Čia priklauso žodžiai iš Giesmių giesmės: *Aš juoda ir graži, kaip Kedaro padangtės, kaip Saliamono dangalai*[78]. Juk nėra pasakyta: „Aš buvau juoda, kaip Kedaro padangtės, aš esu graži, kaip Saliamono dangalai“, bet ji sakė, kad ji ir tokia, ir kitokia dėl laikinos vienu tinklu užgriebtos gerų ir blogų žuvų[79]

76 *Gal* 3, 29.
77 *Iz* 61, 10.
78 *Gg* 1, 5.
79 *Cf. Mt* 13, 47–48.

vienybės. Mat Kedaro padangtės nurodo Izmaelį, kuris negaus palikimo kartu su laisvosios sūnumi[80]. Šitaip [yra ir tuomet,] kai apie gerąją pusę Dievas sako: *Aš vesiu aklus į kelią, kurio jie nežino, ir jie vaikščios jų nežinomais takais, aš jiems paversiu tamsybę į šviesą ir kas nepereinama – tiesiais keliais. Tuos dalykus aš jiems darysiu ir jų nepaliksiu*[81], tuojau pat priduria ir apie kitą, sumišusią su blogiu dalį: *O jie gręžiasi atgal*[82], nors šie žodžiai jau reiškia kitus. Bet kadangi dabar jie yra viena, apie juos kalba taip, kaip apie tuos, apie kuriuos kalbėjo anksčiau. Bet jie ne visuomet bus viena: iš tiesų jie yra kaip anas evangelijoje minimas tarnas, kurį sugrįžęs šeimininkas *žiauriai nubaus ir paskirs jam dalį su veidmainiais*[83].

[XXXIII / 46] Trečioji taisyklė yra *Apie pažadus ir Įstatymą,* kurią kitaip galima pavadinti „Apie dvasią ir raidę", kaip mes ir pavadinome rašydami apie tai knygą. Galima pasakyti ir taip: „apie malonę ir melą". Bet tai, man atrodo, veikiau didelis klausimas nei taisyklė, kurią būtų galima taikyti klausimams išrišti. Kaip tik to nesuprasdami pelagininkai įkūrė ar išplėtojo savo ereziją. Gerai darbavosi Tikonijus, norėdamas ją išaiškinti, bet nepakankamai. Mat svarstydamas apie tikėjimą ir darbus sakė, kad darbus mums duoda Dievas pagal tikėjimo nuopelnus, o pats tikėjimas priklausąs mums ir mumyse neinąs iš Dievo. Nepastebėjo Tikonijus Apaštalą sakant: *Broliams ramybė ir meilė su tikėjimu iš Dievo Tėvo ir Viešpaties Jėzaus Kristaus*[84]. Bet Tikonijus dar nežinojo apie šią ereziją, kuri, atsiradusi mūsų laikais, sukėlė mums daug rūpesčių ginant nuo jos Dievo malonę, esančią per Viešpatį Jėzų Kristų, ir, anot Apaštalo žodžių: *Turi būti atskalų, kad išeitų*

80 *Cf. Pr* 21, 10; *Gal* 4, 30.
81 *Iz* 42, 16–17.
82 *Iz* 42, 17.
83 *Mt* 24, 51.
84 *Ef* 6, 23.

aikštėn, kurie iš jūsų yra išmėginti žmonės[85], padarė mus daug atsargesnius ir atidesnius Šventajame Rašte pastebėti tai, kas praspūdo pro ne tokio atidaus ir priešo nepuolamo, todėl ne taip susirūpinusio Tikonijaus akis, tai yra, kad ir patį tikėjimą dovanoja tas, kursai *padalija jo kiekvienam pagal laipsnį*[86]. Remiantis šia mintimi, kai kam buvo pasakyta: *Jums dovanota dėl Kristaus ne tik jį tikėti, bet ir dėl jo kentėti*[87]. Todėl kas gi galėtų suabejoti, kad viena ir kita yra Dievo dovana, jei tikėdamas ir suprasdamas girdi viena ir kita esant padovanota? Šitai liudija dar daug ir kitų liudijimų, bet dabar ne apie tai kalbame – daugelyje kitų knygų apie tai labai daug parašėme.

[XXXIV / 47] Ketvirtoji Tikonijaus taisyklė yra *Apie rūšį ir giminę*. Taip jis ją vadina norėdamas rūšį laikyti dalimi, o giminę – visuma, kurios dalį jis vadina rūšimi, kaip koks nors miestas yra visos žmonijos dalis: pirmąjį jis vadina rūšimi, o žmoniją – gimine. Čia nėra reikalo taikyti skyrimo subtilybių, kurias dėsto dialektikai, labai taikliai svarstantys apie dalies ir rūšies skirtumus. Ta pati taisyklė bus ir tuomet, jei ką nors tokio Šventajame Rašte rasime pasakyta ne tik apie kokį nors miestą, bet ir provinciją, tautą ar karalystę. Pavyzdžiui, kai ne tik apie Jeruzalę ar kokį nors pagonių miestą – Tyrą, Babiloną ar kokį kitą Šventajame Rašte pasakyta kas nors tokio, kas peržengia jo ribas ir veikiau tinka visoms tautoms, bet taip pat ir kai kas nors sakoma apie Judėją, Egiptą, Asiriją ir bet kurią kitą tautą su daugeliu miestų (tai ne visas pasaulis, o jo dalis), kas peržengia jų ribas ir veikiau tinka pasauliui, kurio dalys jos yra, arba, kaip sako Tikonijus, kurio jos yra rūšys. Iš čia šios sąvokos tapo žinomos ir prastuomenei, kad net paprasti žmonės supranta, kas kokiame nors imperatoriaus

85 *1 Kor* 11, 19.
86 *Rom* 12, 3.
87 *Fil* 1, 29.

įsakyme yra nustatyta atskirai, kas visiems bendrai. Tas pat yra ir su žmonėmis: pavyzdžiui, kas sakoma apie Saliamoną, peržengia jo ribas ir veikiau paaiškėja susiejus su Kristumi ar Bažnyčia, kurios dalis ir yra Saliamonas.

[48] Bet ne visuomet peržengiamos rūšies ribos: dažnai būna pasakyta taip, kad žodžiai jai vienodai, o kartais akivaizdžiai tik jai ir tetinka. Vis dėlto einant nuo rūšies prie giminės, nors Raštas kalba tik apie rūšį, skaitytojo dėmesys turi būti labai budrus ir rūšyje neieškoti to, ką veikiau ir geriau galima surasti giminėje. Išties paprasti yra šie pranašo Ezekielio žodžiai: *Izraelio namai gyveno žemėje ir sutepė ją savo keliais, savo stabais ir savo nuodėmėmis; jų kelias mano akivaizdoje pasidarė kaip mėnesine liga sergančios moteriškės nešvarumas. Aš išliejau ant jų savo rūstybę ir išsklaidžiau juos tarp tautų, ir jie išvėtyti po kraštus; aš teisiau juos, žiūrėdamas jų kelių ir nuodėmių*[88]. Sakau, išties lengva suprasti, kas čia pasakyta, pritaikant Izraelio namams, apie kuriuos Apaštalas sakė: *Pažvelkite į kūniškąjį Izraelį*[89], nes visa tai padarė ir patyrė kūniškoji Izraelio tauta. Taip pat ir kiti žodžiai atrodo suprantami, pritaikius juos tai pačiai tautai. Bet kai pradeda sakyti: *Aš pašventinsiu savo didį vardą, suteptą tarp pagonių, kurį jūs sutepėte jų jų viduryje, ir žinos pagonys, kad aš esu Viešpats*[90], skaitytojas turi pastebėti, kad peržengiamos rūšies ribos ir prijungiama giminė. Toliau pasakyta: *Kai būsiu pašventintas jumyse jų akivaizdoje, atimsiu jus iš pagonių, ir surinksiu jus iš visų šalių ir parvesiu jus į jūsų šalį. Aš apšlakstysiu jus tyru vandeniu, ir jūs būsite apiplauti nuo visų savo stabų, ir apvalysiu jus, ir duosiu jums naują širdį, ir duosiu jums naują dvasią; aš atimsiu iš jūsų kūno akmeninę širdį ir duosiu jums kūninę širdį. Aš duosiu ir savo dvasią, ir*

88 *Ez* 36, 17–19.
89 *1 Kor* 10, 18.
90 *Ez* 36, 23.

padarysiu, kad jūs vaikščiotumėte mano įsakymais, sergėtumėte mano sprendimus ir juos vykdytumėte. Ir gyvensite šalyje, kurią aš esu davęs jūsų tėvams, ir jūs būsite man tauta, o aš būsiu jums Dievas. Aš nuplausiu jus nuo visų jūsų nešvarumų[91]. Tai pranašystė apie Naująją Sandorą, kuriai priklauso ne tik anos vienos tautos likučiai, apie kuriuos kitur parašyta: *Nors Izraelio vaikų skaičius būtų kaip jūros smilčių, tik likučiai bus išgelbėti*[92], bet ir kitos tautos, pažadėtos jų tėvams, kurie yra taip pat ir mūsų tėvai: kas gerai įsiskaito, neabejoja, kad čia pažadėtas ir *atnaujinantis nuplovimas*[93], kurį šiandien matome suteiktą visoms tautoms. Ir žodžiai, kuriais Apaštalas suteikia Naujojo Testamento malonę, kad ji skirtųsi nuo senojo: *Jūs esate mūsų laiškas, parašytas ne rašalu, bet gyvojo Dievo Dvasia, ne akmens plokštėse, bet kūno širdžių plokštėse*[94], rodo ir, aiškiai matyti, yra išvesti iš to, ką sakė anas pranašas: *duosiu jums naują širdį ir duosiu jums naują dvasią; aš atimsiu iš jūsų kūno akmeninę širdį ir duosiu jums kūninę širdį*[95]. Mat norėta, kad „kūno širdis“ – Apaštalas todėl ir pasakė: *kūno širdžių plokštėse* – nuo „akmeninės širdies“ skirtųsi juntančiąja gyvybe, o juntančiajai gyvybei suteikė mąstančiosios gyvybės prasmę. Šitaip atsiranda dvasinis Izraelis, ne vienos tautos, bet visų, pažadėtų tėvams *jų palikuonyje, kuris yra Kristus*[96].

[49] Tad čia dvasinis Izraelis skiriasi nuo ano kūninio, vienos tautos Izraelio, malonės naujumu, o ne tėvynės prakilnumu, dvasiškumu, o ne tautiškumu. Bet pranašystės gilybė, kalbėdama apie aną, [dvasinį,] ar anam, [dvasiniam Izraeliui,] slapčiom pereina prie pastarojo, [kūninio,] ir vėlgi, kai

91 *Ez* 36, 23–29.
92 *Iz* 10, 22; *Rom* 9, 27.
93 *Tit* 3, 5.
94 *2 Kor* 3, 2–3.
95 *Ez* 36, 26.
96 *Gal* 3, 16.

jau apie jį ar jam kalba, rodosi, kalba tik apie aną, [dvasinį,] ar anam, [dvasiniam Izraeliui,] – ne tarsi priešas pavydėdama mums Raštų supratimo, bet jį mumyse lavindama tarsi gydytojas. Todėl ir kitus žodžius: *ir parvesiu jus į jūsų šalį*[97], ir šiek tiek tolimesnius, tarsi pakartojančius tą patį: *Ir gyvensite šalyje, kurią aš esu davęs jūsų tėvams*[98], turime suprasti ne kūniškai, ne kaip kūninį Izraelį, bet dvasiškai, kaip dvasinį Izraelį. Išties tai Bažnyčia *be dėmės nei raukšlės*[99], surinkta iš visų tautų ir valdysianti per amžius su Kristumi, yra palaimintųjų žemė, *gyvųjų žemė*[100], ją reikia laikyti buvus duotą tėvams, kai jiems buvo pažadėta tikra ir nekintama Dievo valia, nes pažado ar nulemties tvirtybe ji jau tuomet buvo duota, kai tėvai įtikėjo, kad ji bus duota laikui atėjus; panašiai Apaštalas parašė Timotiejui, kalbėdamas apie šventiesiems suteikiamą malonę: *ne pagal mūsų darbus, bet savo nutarimu bei malone, kuri mums buvo duota Kristuje Jėzuje prieš amžinuosius laikus, o dabar tapo regima mūsų Gelbėtojo atėjimo dėka*[101]. Jis pasakė, kad malonė buvo duota, kai dar nebuvo nė kam jos duoti, nes Dievo numatyme ir nulemtyje jau buvo padaryta, kas atsiras tik metui atėjus, kai, sako, *tapo regimà*. Be to, Ezekielio žodžius galima suprasti ir kaip pasakytus apie būsimojo amžiaus žemę, kai bus naujas dangus ir nauja žemė[102], kurioje neteisieji negalės gyventi. Todėl teisingai pasakyta šventiesiems, kad šita bus jų žemė[103], nes niekaip negalės būti nešventųjų, nes ir ji panašiai buvo duota patvirtinus, kad bus duota.

97 *Ez* 36, 24.
98 *Ez* 36, 28.
99 *Ef* 5, 27.
100 *Cf. Ps* 26 (27), 13; 141 (142), 6.
101 *2 Tim* 1, 9–10.
102 *Apr* 21, 1 ir t.
103 *Cf. Mt* 5, 4.

[XXXV / 50] Penktą taisyklę Tikonijus pavadina *Apie laikus*. Pasinaudojus šia taisykle dažnai galima surasti ar nuspėti Šventajame Rašte slypinčią laiko trukmę. Tikonijus sako, kad ši taisyklė veikia dviem būdais: kaip sinekdochos tropas arba kaip tradiciniai skaičiai. Sinekdochos tropas leidžia iš dalies numanyti visumą arba iš visumos dalį, kai, pavyzdžiui, vienas evangelistas sako, kad po aštuonių dienų, o kitas – kad po šešių dienų Viešpaties *veidas sužibo kaip saulė, o drabužiai tapo balti kaip sniegas*[104], kai ant kalno šalia buvo tik trys mokiniai. Ir viena, ir kita, kas pasakyta apie skaičių, gali būti tiesa tik tokiu atveju, jei tas, kuris pasakė: *po aštuonių dienų*, antrąją dienos dalį, kai Kristus pasakė taip atsitiksiant, ir pirmąją dienos pusę, kai parodė įvykus, laikytų dviem pilnomis dienomis, o tas, kuris sakė: *po šešių dienų*, būtų skaičiavęs tik visas sveikas ir nepadalytas viduriniąsias dienas. Toks kalbėjimo būdas, kai dalis reiškia visumą, taip pat išriša klausimą ir apie Kristaus prisikėlimą. Tik pirmąją dienos dalį, kurią jis kentėjo, laikant pilna diena, tai yra pridūrus praėjusią naktį, ir tik naktį, kurios pabaigoje prisikėlė, laikant visa diena, tai yra pridėjus auštantį sekmadienį, išeina *trys dienos* ir trys naktys, kurias išpranašavo *išbūsiąs žemės širdyje*[105]. [51] Tradiciniais Tikonijus vadina skaičius, kuriuos Šventasis Raštas ypač iškelia, pavyzdžiui, septyni, dešimt, dvylika ir kai kurie kiti, kuriuos norintieji lengvai atpažįsta skaitydami. Mat dažnai šie skaičiai vartojami visam laikui reikšti: pavyzdžiui, *Septynis kartus tave dienoje šlovinu*[106] yra ne kas kita, kaip *Jam šlovė visuomet mano lūpose*[107]. Tokią pat skaičių reikšmę turi ir dauginimas iš dešimties, pavyzdžiui, septyniasdešimt ir

104 *Mt* 17, 1–2; *Mk* 9, 1–3; *Lk* 9, 28–29.
105 *Mt* 12, 40.
106 *Ps* 118 (119), 164.
107 *Ps* 33, 2 (34, 1).

septyni šimtai (todėl septyniasdešimt Jeremijo metų[108] dvasiškai galima suprasti kaip visą tą laiką, kurį Bažnyčia yra tarp svetimų), dauginimas iš savęs paties, pavyzdžiui, dešimt iš dešimties yra šimtas ir dvylika iš dvylikos yra šimtas keturiasdešimt keturi, kai šiuo skaičiumi Apreiškime reiškiamas visų šventųjų skaičius[109]. Iš to aišku, kad šie skaičiai gali išrišti ne vien laiko klausimus, bet jų reikšmės siekia daug plačiau ir liečia daugelį dalykų. Nes šis skaičius Apreiškime reiškia ne laiką, bet žmones.

[XXXVI / 52] Šeštąją taisyklę Tikonijus vadina *Pakartojimu*, ji labai taikliai surasta Raštų tamsybėse. Mat kai kas būna pasakyta taip, tarsi sektų iš laiko sekos arba pasakojimo pagal įvykių eigą, nors pasakojimas paslapčiomis kreipia į tai, kas buvo pirma, kas buvo praleista. Taip yra Pradžios knygoje: *Viešpats Dievas užveisė sodą Edene, rytuose, ir įkurdino jame žmogų, kurį buvo padaręs. Ir Viešpats Dievas išželdino iš žemės visokius medžius, gražius pažiūrėti ir vedančius vaisius, skanius valgyti*[110]. Atrodo, kad čia pasakyta, kas buvo padaryta po to, kai Dievas sode įkurdino padarytąjį žmogų, nors trumpai paminėjus ir viena, ir kita, tai yra, kad *Dievas užveisė sodą* ir *įkurdino jame žmogų, kurį buvo padaręs*, pakartodamas grįžta ir pasakoja, ką praleido, tai yra, kaip buvo užveistas sodas, nes *Dievas išželdino iš žemės visokius medžius, gražius pažiūrėti ir vedančius vaisus, skanius valgyti*. Paskui pridūrė: *o taip pat sodo viduryje gyvybės medį ir gero ir pikto pažinimo medį*. Paskui sodą drėkinanti upė *skyrėsi į keturias ištakas*[111], pradėdama keturias upes. Visa, kas iki tol pasakyta, pasakoja apie sodo kūrimą. Kai jis buvo baigtas, Raštas pakartojo jau

108 *Jer* 25, 11; 29, 10.
109 *Apr* 7, 4.
110 *Pr* 2, 8–9.
111 *Pr* 2, 10.

pasakytus žodžius, ir tolimesnieji įvykiai jau iš tiesų sekė tokia eiga: *Viešpats Dievas paėmė žmogų, kurį buvo padaręs ir apgyvendino sode*[112], ir t. t. Tik po šių darbų ten buvo apgyvendintas žmogus, kaip dabar rodo pati įvykių seka, o ne pirma ten apgyvendinus žmogų po to buvo padaryti visi šie darbai, kaip būtų galima pamanyti iš pirmųjų žodžių, jei čia nepastebėtume pakartojimo, sugrąžinančio prie to, kas praleista.

[53] Vėlgi toje pačioje knygoje minint Nojaus sūnų gimimą pasakyta: *Tie yra Chamo palikuonys pagal jų šeimas ir kalbas, kraštus ir tautas*[113]. Išvardijus Semo palikuonis sakoma: *Tie yra Semo palikuonys pagal jų šeimas ir kalbas, kraštus ir tautas*[114]. Ir apie visus priduriama: *Šios yra Nojaus sūnų šeimos pagal jų kilmę ir tautas. Po tvano iš jų salomis pasklido tautos po visą žemę. Ir visa žemė turėjo vienas lūpas ir vieną balsą*[115]. Priedas: *Ir visa žemė turėjo vienas lūpas ir vieną balsą,* tai yra visiems vieną kalbą, pasakytas taip, kad atrodo, jog tuo metu, kai jie tautų salomis pasklido po žemę, buvo viena visiems bendra kalba. Bet tai, be abejo, prieštarauja ankstesniems žodžiams, kur buvo pasakyta: *pagal jų šeimas ir kalbas.* Mat nebūtų pasakyta, kad šeimos, iš kurių susideda tautos, turėjo savo kalbas, kai visi turėjo vieną bendrą kalbą. Todėl pakartojant pridurta: *Ir visa žemė turėjo vienas lūpas ir vieną balsą,* kai pasakojimas nejučiomis sugrįžta norėdamas pasakyti, kaip čia atsitiko, kad iš visiems vienos kalbos žmonės buvo padalyti į daugybę kalbų ir, nepertraukdamas pasakojimo, kalba apie bokšto statybą[116], kur Dievo sprendimu jiems buvo uždėta bausmė už puikybę, o po to žmonės ir buvo išsklaidyti po žemę pagal savo kalbas.

112 *Pr* 2, 15.
113 *Pr* 10, 20.
114 *Pr* 10, 31.
115 *Pr* 10, 32; 11, 1.
116 *Pr* 11, 3–9.

[54] Pakartojimas kartais būna ir dar sunkiau pastebimas. Pavyzdžiui, evangelijoje Viešpats sako: *O tą dieną, kada Lotas paliko Sodomą, iš dangaus ėmė kristi ugnis su siera ir visus sunaikino. Šitaip bus ir tą dieną, kai apsireikš Žmogaus Sūnus. Kas tą valandą bus ant stogo, o jo indai viduje, tenelipa žemyn jų pasiimti, o kas laukuose, panašiai tenegrįžta namo. Teprisimena Loto žmoną!*[117] Argi kai apsireikš Viešpats, reikės laikytis šių žodžių ir niekam nesigręžti atgal, tai yra netyrinėti atsižadėto buvusio gyvenimo, o ne, Viešpačiui apsireiškus, žmonės veikiau sulauks atpildo už tai, ko kiekvienas laikėsi ar ką paniekino? Bet kadangi pasakyta: *tą valandą*, tenka manyti, kad Viešpačiui apsireiškiant reikės šių žodžių laikytis, nebent skaitytojo suvokimas įžvalgiai juos suprastų kaip pakartojimą, paremiant kitai Rašto vietai, kur dar pačių apaštalų laikais sušunkama: *Vaikeliai, atėjo valanda paskutinė*[118]. Vadinasi, evangelijos skelbimo laikas iki Viešpaties apsireiškimo yra toji valanda, kurią reikia laikytis anų nurodymų, nes ir pats Viešpaties apsireiškimas priklauso valandai, kuri baigsis Dievo teismo dieną[119].

[XXXVII / 55] Septintoji ir paskutinioji Tikonijaus taisyklė yra *Apie velnią ir jo kūną*. Mat jis yra nedorųjų galva, o jie savotiškai sudaro jo kūną, kartu su juo jie eis į amžinos ugnies[120] bausmę, kaip Kristus yra Bažnyčios galva[121], o ji yra būsimasis jo kūnas kartu su juo amžinoje karalijoje ir šlovėje. Kaip pirmojoje taisyklėje, Tikonijaus pavadintoje *Apie Viešpatį ir jo kūną*, reikia atidžiai žiūrėti, kad, kai Raštas kalba apie vieną ir tą patį asmenį, kai kas tinka galvai, o kai kas kūnui, taip ir šioje, paskutinėje, kartais prieš velnią pasakoma tai,

117 *Lk* 17, 29–32 (*Pr* 19, 24).
118 *1 Jn* 2, 18.
119 *Cf. Rom* 2, 5; 13, 11.
120 *Mt* 25, 41.
121 *Ef* 1, 22–23.

ką lengviau galima suprasti esant pasakyta ne apie jį patį, bet apie jo kūną, kaip yra ne vien su tais, *kurie* akivaizdžiai *yra ne mūsiškiai*[122], bet ir su tais, kurie, nors ir priklauso jam, vis dėlto laikinai lieka įsimaišę į Bažnyčią, kol išeis iš šio gyvenimo, ar kai paskutinioji vėtyklė atskirs pelus nuo grūdų[123]. Mat kas parašyta pas Izaiją: *Kaipgi krito iš dangaus Aušrinis, rytais pakildavęs,* ir toliau, kas vaizduojant Babilono karaliumi pasakyta apie tą asmenį arba tam asmeniui, tik iš paties kalbos audinio galima suprasti kaip pasakyta apie velnią; bet vis dėlto žodžiai: *sukniubęs žemėje, kuris siunčia pas visas tautas*[124], ne visai dera galvai. Mat nors velnias ir siunčia savo angelus pas visas tautas, bet sukniubęs žemėje ne jis pats, o jo kūnas, nebent jei jis yra savo kūne, kuris sukniubęs virsta *dulkėmis, kurias nupučia vėjas nuo žemės veido*[125].

[56] Visos šios taisyklės, išskyrus vieną, kuri vadinasi *Apie pažadus ir Įstatymą,* leidžia viena suprasti iš kito, kas yra būdinga tropiniam kalbėjimui, tokiam plačiam, kad, mano supratimu, niekas negali jo viso aprėpti. Mat kur tik viena sakoma, kad kita būtų suprantama, nors tokio tropo pavadinimo ir nerasi retorikos vadovėliuose, bus tropinis kalbėjimas. Kai tai atsitinka įprastose vietose, tekstas suprantamas be vargo, bet kai neįprastose, tenka pavargti, kad suprastum – vieniems daugiau, kitiems mažiau, priklausomai daugiau ar mažiau žmonių prote yra Dievo dovanų ar suteiktos paramos. Panašiai kaip apie tiesioginės reikšmės žodžius, apie kuriuos aukščiau svarstėme, kaip suprasti, kokį daiktą reiškią sakomi žodžiai, taip ir apie perkeltinius, sudarančius tropinį kalbėjimą, kaip reikia viena suprasti iš kito, apie ką iki šiol svarsčiau,

122 *1 Kor* 5, 12.
123 *Mt* 3, 12; *Lk* 3, 17.
124 *Iz* 14, 12.
125 *Cf. Ps* 1, 4.

būsime parašę pakankamai. Ir ne tik reikėtų įspėti garbingųjų knygų tyrinėtojus, kad žinotų, kokios yra Šventajame Rašte kalbėjimo rūšys ir kad įdėmiai pastebėtų bei laikytų atmintyje, kaip paprastai juose yra kalbama, bet – ir tai pagrindinis ir visiškai būtinas dalykas – kad melstų jų pažinimo. Nes išties savo taip tyrinėjamose knygose jie gali perskaityti, kad *Viešpats išmintį duoda, iš jo lūpų žinojimas ir supratimas*[126], iš jo, jei tik lydi šventumas, jie bus gavę ir patį siekį tirti.

Bet užteks tiek pasakyti apie žodžiais reiškiamus ženklus. Lieka, kad kitoje knygoje išdėstyčiau, ką duos Viešpats, apie tai, kaip pasakyti tai, ką žinome.

126 *Pat* 2, 6.

KETVIRTOJI KNYGA

[I / 1] Šį mūsų veikalą, pavadintą „Apie krikščionių mokslą“, pirmiausia buvau sumanęs padalyti į dvi dalis. Mat po pratarmės, kurioje atsakiau galimiems kritikams, rašiau: „Bet koks Raštų aiškinimas remiasi dviem dalykais – kaip surasti, ką reikia suprasti, ir kaip pasakyti, kas suprasta. Pirmiausia kalbėsime apie suradimą, paskui – apie pasakymą.“ Kadangi apie suradimą jau daug pasakėme ir apie šią vieną dalį prirašėme tris knygas, Viešpačiui padedant, trumpai pakalbėsime ir apie pasakymą, kad, jei išeis, viską suglaustume į vieną knygą, ir visas šis veikalas baigtųsi keturiais tomais.

[2] Pirmiausia šia įžanga atmetu viltis skaitytojų, galbūt manančių, kad čia pateiksiu retorikos taisykles, kurių išmokau ir mokiau pasaulietinėse mokyklose, ir įspėju, kad šito iš manęs nesitikėtų, – ne todėl, kad jos visai neturėtų naudos, bet, jei kiek ir turi, kitur jų reikia mokytis, jei kartais koks nors puikusis vyras[1] turėtų laisvo laiko ir jas išmokti, o ne mano šiame ar kuriame kitame veikale ieškoti.

[II / 3] Kadangi retorikos menas įteigia ir teisingus, ir neteisingus dalykus, kas gi galėtų drįsti tvirtinti, kad tiesa, savo gynėjų ginama nuo klaidos, turi būti beginklė, kai, tarkim, drįstantieji teigti melagingus dalykus žinotų, kad

1 *Cf.* Quint. *Inst.* 12, 1, 1.

įžanga klausytoją daro palankų, dėmesingą ir pagaulų, o taviškiai nežinotų? Kai jie klaidingus dalykus trumpai, akivaizdžiai, įtaigiai, o taviškiai teisingus taip pasakotų, kad būtų bjauru klausytis, neįmanoma suprasti, pagaliau, nemiela tikėti[2]? Kai anie klaidinančiais argumentais pultų tiesą, teigtų melą, o taviškiai nepajėgtų nei tiesos apginti, nei melo sugriauti? Jie į paklydimą traukdami ir stumdami klausytojų sielas kalbėdami gąsdintų, liūdintų, karštai ragintų, o už tiesą kovojantys taviškiai tingiai ir abejingai snūduriuotų? Koks beprotis laikytų tai esant protinga? Tad kadangi kalbėjimo galia yra per vidurį ir labai daug gali įteigdama neteisingus ar teisingus dalykus, tai kodėl jos karštai nesiima gerieji, kad kovotų už tiesą, jei blogieji savinasi ją neteisybės ir paklydimo naudai, kad laimėtų melagingas ir tuščias bylas?

[III / 4] Tačiau kokie čia bebūtų pastebėjimai ar taisyklės, kai prie jų šliejasi išmoningas įprotis kalbėti daugybe žodžių ir kalbos puošmenomis, randasi tai, kas vadinama iškalba arba retorika, ir tie, kas nori jos išmokti, turi mokytis ne iš šių mūsų raštų, o skyrę tam reikiamą laiko tarpą, būdami tam tinkamo ir deramo amžiaus, ir tik tie, kas gali išmokti greitai. Mat net patys romėnų iškalbos šviesuliai nesislėpdami sakė, kad šio meno galima išmokti arba greitai, arba niekad[3]. Ar tai tiesa, ar ne – argi verta aiškintis? Kad ir galėtų rambesnės prigimties žmonės visa tai išmokti, nevertiname mes šito dalyko tiek, kad norėtume juo apsunkinti brandų, tiksliau sakant, rimtą žmonių amžių. Pakanka, kad šitai būtų paaugliukų rūpestis, ne visų tų, kuriuos norime išugdyti Bažnyčios naudai, o tik tų, kurių dar neužvaldė labiau spiriančios ir neabejotinai už šį dalyką svarbesnės reikmės. Mat jei esama

2 *Cf.* Cic. *De orat.* 2, 80; *Rhet. Her.* 1, 4, 6 ir t.; Cic. *Inv.* 1, 15, 20 ir t.

3 *Cf.* Cic. *De orat.* 3, 89; 146.

taiklaus ir karšto talento, iškalba lengviau prilimpa prie iškalbingus skaitančių, nei prie iškalbos taisyklių besivaikančių. Ir nestokoja bažnytinių raštų, net ir nesančių išganingai įkurdintų Kanono autoriteto tvirtovėje, kuriuos skaitydamas gabus žmogus net ir tyčia nesistengdamas, o tik domėdamasis dalykais, apie kuriuos ten kalbama, kartu nepramoktų ir kalbėjimo būdo, kuriuo jie sakomi, ypač, jei papildomai lavintųsi rašydamas, diktuodamas, ir, pagaliau, kalbėdamas, ką mano, pagal šventumo ir tikėjimo taisykles. O jei nėra tokio talento, neišeis suprasti nei anų retorikos taisyklių, nei jos pasitarnaus, jei ir būtų per didelius vargus šiek tiek suprastos. Todėl, beje, net ir tie, kas jas išmoko ir kalba turtingai bei išdailintai, ne visi sugeba apie jas galvoti, kad kalbėdami pagal jas kalbėtų, jei tik ne jas aptarinėja: aš tikrai manau, kad tėra vos keletas tokių, kas geba ir viena, ir kita – kalbėdami ir gerai kalbėti, ir, kad tai pasiektų, galvoti apie anas kalbėjimo taisykles. Mat besistengiant pasakyti pagal meno taisykles, tenka žiūrėti, kad iš galvos nepamestum, ką norėjai pasakyti. Ir vis dėlto iškalbingų žmonių pokalbiuose ir kalbose esama panaudotų iškalbos taisyklių, apie kurias jie negalvojo, kai kalbėjo, ar – kad kalbėtų nepriklausomai nuo to, ar jie jų mokėsi, ar ne. Jie panaudojo jas, nes yra iškalbingi, o ne taiko, kad būtų iškalbingi[4]. [5] Kadangi nekalbantys kūdikiai pradeda kalbėti tik mokydamiesi jau kalbančių žmonių kalbėjimo, tai kodėl gi negalima tapti iškalbingu ne mokantis iškalbos meno, bet skaitant ir klausantis iškalbingųjų, ir pagal išgales juos pamėgdžiojant? Argi patirtis mums nesako, kad pavyzdžiai turi tokios galios? Mes pažįstame daug žmonių, kurie be retorikos taisyklių yra daug iškalbingesni už tuos, kas jų mokėsi, bet nė vieno, kuris nebūtų skaitęs ar klausęsis iškalbingųjų

4 *Cf.* Cic. *De orat.* 1, 87; 91.

svarstymų ar kalbų. Vaikams nereikėtų ir paties kalbos taisyklingumo mokančio gramatikos mokslo, jei jiems tektų augti ir gyventi tarp taisyklingai kalbančių žmonių. Juk ir nežinodami klaidų pavadinimų, išgirdę sakant ką nors netaisyklinga, peiktų tai ir saugotųsi vedami sveiko savo įpratimo, kaip net skaityti nemokantys miestiečiai peikia kaimiečius.

[IV / 6] Tad Šventojo Rašto aiškintojas ir mokytojas, teisingo tikėjimo gynėjas ir klaidos griovėjas turi ir gera mokyti, ir nuo bloga numokyti, kalbos darbu įtikinti nusigręžusius, abejinguosius pakelti, nežinantiems, apie ką kalbama ir ko viltis – nurodyti. Radęs, ar pats klausytojus padaręs palankius, dėmesingus, pagaulius, kalbėtojas tepereina prie kitko, ko reikia bylai. Jeigu klausytojus reikia pamokyti, tai daroma pasakojimu (jei tereikia, kad kalbamasis dalykas taptų aiškesnis). Kad dalykai, dėl kurių abejojama, virstų tikrais, pasirėmus liudijimais reikia imtis loginių argumentų. Jei klausytojus veikiau reikia sujaudinti nei pamokyti, kad kalbant apie jiems jau žinomą dalyką neapsnūstų ir pritartų dalykui, kurį laiko teisingu, reikalinga didesnių kalbėjimo galių. Čia būtinai reikia maldavimų, priesaikų, raginimų, priekaištų ir viso kita, kas gali sujaudinti sielą.

[7] Ir visa, ką išvardijau, kalbėdami nuolatos daro veik visi žmonės. [V] Bet nors vieni tai daro rambiai, negražiai ir šaltai, o kiti taikliai, gražiai ir aistringai, čia mūsų nagrinėjamo dalyko turėtų imtis tas, kuris sugeba svarstyti arba kalbėti išmintingai, nors ir ne iškalbingai, kad pirmiausia būtų naudingas klausytojams, nors ir ne toks naudingas, koks būtų, jei sugebėtų dar ir iškalbingai kalbėti. O kas pertekęs neišmintingos iškalbos, tuo labiau pavojingas, kuo daugiau klausytojams teikia malonumo nenaudingais girdėti dalykais, o jie ima manyti, kad jis sakąs tiesą, nes girdi jį iškalbiai kalbant.

Ši nuomonė neaplenkė ir manančiųjų, jog reikią mokyti retorikos meno. Mat jie sakė, kad *išmintis be iškalbos menkai tepasitarnauja valstybėms, bet iškalba be išminties dažniausiai labai kenkia ir niekuomet nepasitarnauja*[5]. Jei jau tiesos spiriami šitai pripažinti retorikos taisykles dėstančiose knygose buvo priversti net tie, kurie nepažino tikrosios, tai yra dangiškosios Išminties, nužengusios *nuo šviesybių Tėvo*[6], tai kaip labiau mes, šios Išminties sūnūs ir patarnautojai, turime taip manyti?!

Daugiau ar mažiau išmintingai žmogus kalba tuomet, kai yra daugiau ar mažiau pažengęs Šventajame Rašte. Nesakau, kad daug jį skaitydamas ir įsimindamas, bet gerai suprasdamas ir kruopščiai ištirdamas jo prasmes. Mat yra tokių, kas jį skaito ir nepaiso, – skaito, kad įsimintų, nepaiso, kad nesuprastų. Už juos, be abejo, daug vertesni tie, kas ne taip gerai įsimena Rašto žodžius, bet savo širdies akimis regi jo širdį. Bet už abejus geresnis tas, kas ir norėdamas pacituos, ir supras, kaip reikia. [8] Kam privalu kalbėti išmintingai, net jei ir neįstengtų iškalbingai, būtinai turi įsiminti Raštų žodžius. Mat kuo mato save esant skurdesnį savų žodžių, tuo jų turėtų būti turtingesnis, kad savais žodžiais pasakytus dalykus patvirtintų Rašto žodžiai ir kad savais žodžiais menkas tebūdamas tarsi išaugtų didžiųjų žodžių liudijimu. Mat menkai tesugebantis pamaloninti žodžiais, malonumą teikia įrodymais. O kas dar ne tik išmintingai, bet ir iškalbingai nori kalbėti, nes tikrai daugiau pasitarnaus, jei sugebės ir viena, ir kita, tą mieliau siunčiu skaityti ir klausytis, ir taip pat pratimais pamėgdžioti iškalbiuosius, nei patariu leisti laiką retorikos meno mokytojams, bet jei tik skaitomi ir klausomi autoriai tikrai verti pagyrimo ne tik už iškalbią, bet ir už išmintingą kalbą dabar ar

5 Cic. *Inv.* 1, 1.
6 *Jok* 1, 17.

anksčiau. Iškalbingų saldu klausytis, išmintingų – išganinga. Todėl Raštas sako ne „iškalbingųjų gausybė“, o *išmintingųjų gausybė yra žemės išganymas*[7]. Kaip dažnai tenka vartoti kad ir karčius, bet išganingus vaistus, taip visuomet reikia vengti pražūtingos saldybės. Bet kas geriau už išganingą saldybę ar saldų išganingumą? Mat kuo labiau sieksi saldumo, tuo lengviau pasitarnausi išganingumu. Tad yra Bažnyčios vyrų, ne tik išmintingai, bet ir iškalbingai aiškinusių dievišką Ištarmę. Jiems skaityti veikiau pritrūksi laiko, nei jų pačių gali pritrūkti turintiems laiko į juos gilintis.

[VI / 9] Čia kas nors galbūt gali paklausti, ar mūsų autoriai, kurių Dievo įkvėpti raštai mums sudarė išganingąjį Kanoną, turėtų būti vadinami tik išmintingais, ar ir iškalbingais? Bet šį klausimą ir man pačiam, ir vienodai su manimi manantiems apie tai, ką sakau, visiškai lengva išrišti. Mat ten, kur juos suprantu, tegaliu manyti, kad nieko už juos nėra išmintingiau, net nieko ir iškalbingiau nėra pasakyta. Drįstu tvirtinti, kad visi, kas teisingai supranta, kas juose kalbama, turi suprasti, kad kitaip jie ir negalėjo būti pasakyti. Kaip yra tam tikra labiau jaunam amžiui deranti iškalba, taip yra ir labiau tinkama senyvam amžiui, ir negali būti kalbama apie iškalbą, jei ji nedera prie iškalbingai kalbančio asmens, taip tam tikra iškalba dera ir prie aukščiausio autoriteto vertų ir visiškai dieviškų vyrų. Jie kalbėjo šia iškalba, ir jiems nedera kitokia, o ši – kitiems, nes ji jiems tinka, o kitus, juo rodosi žemesnė, tuo aukščiau ne paikumu, bet tvirtumu pranoksta. O kur menkiau juos suprantu, menkiau teįžiūriu ir jų iškalbingumą. Į patį dieviškų ir išganingų posakių tamsumą turėjo būti primaišyta tokios iškalbos, kad mūsų mąstymas tobulėtų ne vien surasdamas, bet ir mankštindamasis. [10] Jei turėčiau

7 *Išm* 6, 24.

laiko tuo užsiimti, žinoma, galėčiau visas iškalbos vertybes ir puošmenas, kuriomis puikuojasi savąją kalbą keliantys aukščiau už mūsų autorių ne dėl jos didingumo, bet iš savo paikybės parodyti esant Šventuosiuose Raštuos, parašytuose autorių, kuriuos Dievo numatymas numatė mums pamokyti ir perkelti iš šio sugedusio į palaimingąjį amžių. Bet ne pati iškalba, bendra šiems vyrams ir pagonių oratoriams bei poetams mane džiugina juose labiau, nei įmanoma apsakyti. Labiau mane stebina ir žadą atima tai, kad jie savo kažkokios kitos iškalbos dėka taip pasinaudojo mūsų [šia žemiškąja] iškalba, kad jiems jos nei trūko, nei buvo per daug, nes nereikėjo jos nei smerkti, nei kelti pavyzdžiu. (Pirmasis atvejis būtų tuomet, jei jos vengtų, apie antrąjį būtų galima galvoti tuomet, jei ją būtų lengva pastebėti.) Ir tai mokyti žmonės pastebi tokiose vietose, kur žodžiai, kuriais sakoma, rodosi ne kalbėtojo parinkti, bet tarsi savaimingai sujungti su pačiu dalyku. Galėtum pamanyti, kad tarsi išmintis išeina iš savo rūmų[8], tai yra iš išmintingojo krūtinės, ir iškalba neatskiriamai seka ją it neprašoma tarnaitė.

[VII / 11] Kas galėtų nepastebėti, ką norėjo pasakyti ir kaip išmintingai pasakė Apaštalas: *Mes didžiuojamės sielvartais, žinodami, kad sielvartas gimdo ištvermę, o ištvermė – išbandytą dorybę, išbandyta dorybė – viltį. O viltis neapgauna, nes Dievo meilė yra išlieta mūsų širdyse Šventosios Dvasios, kuri mums duota*[9]? Jei kas nors, sakyčiau, neišmaniai išmanantis įtikinėtų, kad čia Apaštalas laikėsi retorikos meno taisyklių, ar nepasijuoktų iš jo mokyti ir nemokyti krikščionys? Ir vis dėlto čia galima atpažinti figūrą, graikiškai vadinamą κλῖμαξ, o lotyniškai kažkas ją pavadino „laipsniavimu“ (*gradatio*)[10],

8 *Cf. Pat* 9, 1.
9 *Rom* 5, 3–5.
10 *Cf. Rhet. Her.* 4, 25, 34; Quint. *Inst.* 9, 3, 54–57.

nes nenorėjo vadinti „laiptais“: [ji būna tuomet] kai žodžiai arba prasmės plaukia vieni iš kitų, kaip čia iš „sielvarto“ matome plaukiant „ištvermę“, iš „ištvermės“ – „išbandytą dorybę“, iš „išbandytos dorybės“ – „viltį“. Čia pastebėsi ir kitą grožybę, nes balso intonacija pabaigus keletą paskirų vienetų, mūsų vadinamų nariais ir frazėmis, o graikų – *kolais* ir *komatais*, seka „apsukimas“ arba „apėjimas“, kurį pastarieji vadina *periodu*: kalbančiojo intonacija skaido jo narius tol, kol periodas pasibaigia sulig paskutiniuoju[11]. Mat prieš periodą pirmasis narys yra „sielvartas gimdo ištvermę“, antrasis – „o ištvermė – išbandytą dorybę“ ir trečiasis – „išbandyta dorybė – viltį“. Paskui prijungiamas ir pats periodas, besitęsiantis per tris narius, kurių pirmasis yra „o viltis neapgauna“, antrasis – „nes Dievo meilė yra išlieta mūsų širdyse“ ir trečiasis – „Šventosios Dvasios, kuri mums duota“. O šiuos bei panašius dalykus dėsto iškalbos menas. Bet mes nesakome, kad Apaštalas laikėsi iškalbos taisyklių, ir neneigiame, kad iškalba sekė paskui jo išmintį.

[12] Rašydamas korintiečiams, antrajame laiške Apaštalas atrėžia kažkokiems jį šmeižusiems pseudoapaštalams iš žydų, ir kadangi pats yra verčiamas kalbėti apie save, kaip išmintingai, kaip iškalbingai kalba priskirdamas sau šį tarsi neišmanymą?! Šis išminties palydovas, iškalbos vadovas pirmąja sekdamas, antrosios neniekindamas sako: *Aš kartoju: nelaikykite manęs kvailiu! O jeigu jau laikote, tai pasiklausykite manęs kaip kvailio, kad galėčiau bent truputį pasigirti. Ką pasakysiu, pasakysiu ne Viešpaties valia, bet tartum kvailiodamas, šitaip maitindamas gyrių. Kadangi daug kas giriasi kūno dalykais, tai pasigirsiu ir aš. Juk būdami protingi jūs mokate mielai pakęsti neprotinguosius. Beje, jūs ir pakenčiate, kai jus pavergia,*

11 Quint. *Inst.* 9, 4, 22; 122–130.

kai apryja, kai apiplėšia, kai puikuojasi, kai užgauna per veidą. Savo gėdai sakau, kad mes buvome per silpni taip su jumis elgtis. Bet jei kas drįsta dėl to didžiuotis, – tai yra dėl kvailumo, – drįstu ir aš. Jie žydai? Ir aš. Jie izraelitai? Ir aš. Jie Abraomo palikuonys? Ir aš. Jie Kristaus tarnai? Iš kvailumo sakau: aš juo labiau! Aš daug daugiau įdėjau triūso. Kur kas daugiau kalėjau. Esu gavęs nepalyginti daugiau rykščių. Daugel kartų buvęs mirties pavojuje. Nuo žydų gavau penkis kartus po keturiasdešimt be vieno kirčio. Tris kartus gavau lazdų, vienąkart buvau apsvaidytas akmenimis. Tris kartus pergyvenau laivo sudužimą, ištisą parą plūduriavau atviroje jūroje. Dažnai būdavau kelionėse, upių pavojuose, pavojuose nuo plėšikų, pavojuose nuo savo tautiečių, pavojuose nuo pagonių, miesto pavojuose, dykumos pavojuose, jūros pavojuose, pavojuose iš netikrų brolių. Man teko daug triūsti ir vargti, dažnai budėti naktimis, badauti ir trokšti, dažnai pasninkauti, dažnai kęsti šaltį ir nuogumą. Be kita ko, kasdien esu žmonių apgultas, rūpinuosi visomis bendrijomis. Jei kas silpsta, ar aš nesilpstu? Jei kas piktinasi, ar aš nedegu apmaudu? Jei reikia girtis, girsiuosi savo silpnumu[12]. Pabudusieji mato, kaip išmintingai čia pasakyta. O kokia iškalbos srove srūva, ir knarkiantis supranta.

[13] Išmanantieji pastebės, kad frazės, graikų vadinamos κόμματα, ir nariai bei periodai, apie kuriuos ką tik kalbėjau, čia buvo įterpti labai tinkamai įvairuojant ir sudarė visą šios kalbos gražumą, tarsi jos veidą, žavintį ir jaudinantį net ir nemokytą žmogų. Mat nuo tos vietos, kur pradėjome cituoti, prasideda periodai. Pirmasis mažiausias, tai yra dvinaris, nes periodas negali turėti mažiau narių nei du[13], o daugiau – gali. Tad šis pirmasis yra: *Aš kartoju: nelaikykite manęs kvailiu!*

12 *2 Kor* 11, 16–30.
13 Quint. *Inst.* 9, 4, 125.

Toliau kitas trinaris periodas: *o jeigu jau laikote, tai pasiklausykite manęs kaip kvailio, kad galėčiau bent truputį pasigirti.* Tolimesnis susideda iš keturių narių: *Ką pasakysiu, pasakysiu ne Viešpaties valia, bet tartum kvailiodamas, šitaip maitindamas gyrių.* Ketvirtasis turi du narius: *Kadangi daug kas giriasi kūno dalykais, tai pasigirsiu ir aš.* Ir penktasis du: *būdami protingi, jūs mokate mielai pakęsti neprotinguosius.* Ir šeštasis dvinaris: *jūs ir pakenčiate, kai jus pavergia.* Toliau trys frazės: *kai apryja, kai apiplėšia, kai puikuojasi.* Toliau trys nariai: *kai užgauna per veidą. Savo gėdai sakau, kad mes buvome per silpni taip su jumis elgtis.* Tada priduriamas trinaris periodas: *Bet jei kas drįsta dėl to didžiuotis, – tai yra dėl kvailumo, – drįstu ir aš.* Toliau į tris paskiras klausiamąsias frazes savo ruožtu atsakoma trimis atsakymo frazėmis: *Jie žydai? Ir aš. Jie izraelitai? Ir aš. Jie Abraomo palikuonys? Ir aš.* Bet į klausimą panašią ketvirtąją frazę pasipriešindama atliepia ne kita frazė, bet narys: *Jie Kristaus tarnai? Iš kvailumo sakau: aš juo labiau.* Ir štai toliau puikiausiai atsakius į klausimą pabertos keturios trumposios frazės: *Aš daug daugiau įdėjau triūso. Kur kas daugiau kalėjau. Esu gavęs nepalyginti daugiau rykščių. Daugel kartų buvęs mirties pavojuje.* Tada įterptas trumpas periodas, nes išskiriamas intonacija, kad: *Nuo žydų gavau penkis kartus* būtų vienas narys, prie kurio prijungiamas kitas: *po keturiasdešimt be vieno kirčio.* Tada grįžtama prie trumpųjų frazių, ir jos dedamos trys: *Tris kartus gavau lazdų, vienąkart buvau apsvaidytas akmenimis. Tris kartus pergyvenau laivo sudužimą.* Toliau eina narys: *ištisą parą plūduriavau atviroje jūroje.* Tada puikiausiai tinkamu proveržiu plūsteli keturiolika trumpųjų frazių: *Dažnai būdavau kelionėse, upių pavojuose, pavojuose nuo plėšikų, pavojuose nuo savo tautiečių, pavojuose nuo pagonių, miesto pavojuose, dykumos pavojuose, jūros pavojuose, pavojuose iš netikrų brolių.*

Man teko daug triūsti ir vargti, dažnai budėti naktimis, badauti ir trokšti, dažnai pasninkauti, dažnai kęsti šaltį ir nuogumą. Po to įterpia trinarį periodą: *Be kita ko, kasdien esu žmonių apgultas, rūpinuosi visomis bendrijomis.* Ir prie jo klausimu prijungiami du nariai: *Jei kas silpsta, ar aš nesilpstu? Jei kas piktinasi, ar aš nedegu apmaudu?* O kai po šio proveržio įterpdamas paprastą pasakojimą savotiškai pasiilsi ir pailsina klausytoją, sunku tinkamai ir apsakyti, kiek tai turi grožio ir žavumo. Mat toliau tęsia žodžiais: *Dievas Viešpaties Jėzaus ir Tėvas, kuriam šlovė per amžius, žino, kad nemeluoju*[14]. Ir toliau labai trumpai pasakoja, kaip buvo papuolęs į pavojus ir kaip iš jų ištrūko[15].

[14] Ilgai užtruktų toliau tęsti arba tą patį rodyti kitose Raštų vietose. O jei panorėtume parodyti ir šio meno dėstomas kalbos figūras kad ir tik šioje jau minėtoje Apaštalo ištraukoje? Ar nemanytų rimti žmonės mane veikiau pasakius per daug, nei kas nors iš besimokančiųjų pakankamai? Visa tai, kai mokytojų dėstoma, dideliu dalyku laikoma, brangiai perkama, su didele paikybe parduodama. Ir aš bijau, kad nekvepėčiau šia paikybe, kai šitai taip pasakoju. Bet turėjau atsakyti prastai išsilavinusiems žmonėms, manantiems, kad gali niekinti mūsų autorius ne kad neturi, bet kad nesipuikuoja savo iškalba, kurią anie perdėtai myli.

[15] Bet galbūt kas nors galėtų pamanyti, kad aš mūsų apaštalą Paulių parinkau tyčia kaip labai iškalbingą. Mat atrodo, kad sakydamas: *jei ir trūksta man iškalbingumo, tai anaiptol ne žinojimo*[16], kalbėjo taip tarsi nusileisdamas priekaištautojams, o ne pripažindamas, kad tai tiesa. Jei būtų pasakęs: „man tikrai trūksta iškalbingumo, bet anaiptol ne žinojimo“, niekaip nebūtų galima kitaip suprasti. Jis aiškiai nedelsdamas

14 *2 Kor* 11, 31.
15 *Cf. 2 Kor* 11, 31–33.
16 *2 Kor* 11, 6.

pripažino turįs žinojimą, be kurio negalėtų būti tautų mokytoju. Tad, tikrai, jei ką nors iš jo pateikiame kaip iškalbos pavyzdį, neabejotinai tatai pateikiame iš laiškų, kuriuos ir minėtieji jo priekaištautojai, norėję gyvą kalbėjimą laikyti prastu, pripažino esant *svarius ir rimtus*[17].

Manau, kad turėčiau šį tą pasakyti ir apie pranašų iškalbą, kur daug ką slepia tropologija. Ir kuo labiau ji slepiasi po perkeltiniais žodžiais, tuo pasidaro malonesnė, kai ją atskleidi. Bet šioje vietoje turiu minėti tik tai, ko nereikėtų aiškinti, kas pasakyta, ir tik parodyčiau, kaip pasakyta. Ir geriausiai tai padarysiu imdamas iš knygos, parašytos pranašo, kuris sakėsi buvęs kerdžiumi ar laukininku ir iš ten buvęs Dievo paimtas ir pasiųstas pranašauti Dievo tautai[18]. Ir pacituosiu ne iš Septyniasdešimties vertėjų vertimo, kurie ir patys versdami įkvėpti Dievo Dvasios, rodos, šį tą bus pasakę kitaip, kad skaitytojus labiau paragintų ieškoti dvasinės prasmės (iš čia ir kai kurie šio vertimo neaiškumai, nes pasakyta labiau perkeltinai), o iš to, kaip iš hebrajų į lotynų kalbą išvertė abi kalbas išmanantis kunigas Jeronimas.

[16] Peikdamas netikinčius, išdidžius, prabangos pertekusius ir todėl visai paniekinusius brolišką meilę žmones, šis kaimietis ar iš kaimiečių pranašas sušuko sakydamas: *Vargas jums, kurie esate turtingi Sione ir pasitikite Samarijos kalnu, jums, didikai, tautų galvos, kurie išdidžiai žengiate į Izraelio namus! Nueikite į Kalanę ir pasižiūrėkite; eikite iš ten į didįjį Ematą, nusileiskite į Palestiniečių Getą ir į visas jų puikiąsias karalystes; ar jų kraštai platesni už jūsų kraštus? Jūs, kurie esate atskirti negerai dienai ir artinatės prie neteisybės sosto. Jūs, kurie miegate drambliakaulio guoliuose ir išdykaujate savo pataluose, jūs, kurie*

17 *2 Kor* 10, 10.
18 *Cf. Am* 7, 14–15.

valgote avinėlius iš būrio ir veršius iš bandos, jūs, kurie giedate pritariant arfai. Jie tarėsi esą lygūs muzikos įrankiais Dovydui. Jie geria vyną taurėmis ir tepasi geriausiais tepalais, bet nė kiek nesirūpina Juozapo sunaikinimu[19]. Bet argi tie, kas lyg mokyti ir iškalbingi niekina mūsų pranašus kaip nemokytus ir iškalbos neišmanančius, – jei jiems būtų reikėję ką nors tokio ar tokiems pasakyti, argi jie, nenorėdami būti bepročiais, būtų galėję kalbėti kaip nors kitaip? [17] Ko gi sveikos ausys galėtų labiau už šią kalbą trokšti? Pirmiausia, kaip triukšmingai, tarsi žadindama užsnūdusius jausmus, trenkia pati invektyva? *Vargas jums, kurie turtingi Sione ir pasitikite Samarijos kalnu, jums, didikai, tautų galvos, kurie išdidžiai žengiate į Izraelio namus!* Toliau, siekdamas parodyti, kad jie nedėkingi už geradarybes Dievui, davusiam jiems valdyti plačius kraštus, nes pasitikėjo Samarijos kalnu, ant kurio garbino stabus, sako: *Nueikite į Kalanę ir pasižiūrėkite; eikite iš ten į didįjį Ematą, nusileiskite į Palestiniečių Getą ir į visas jų puikiąsias karalystes; ar jų kraštai platesni už jūsų kraštus?* Šitai sakant kalba it šviesuliais papuošiama vietų pavadinimais[20]: *Sionas, Samarija, Kalanė, Didysis Ematas, Palestiniečių Getas.* Paskui labai tinkamai vartojami skirtingi veiksmažodžiai: *esate turtingi, pasitikite, nueikite, eikite, nusileiskite.* [18] Toliau pridedami žodžiai skelbia ateities įvykius, kad, valdant neteisingam valdovui, prisiartins nelaisvė: *Jūs, kurie esate atskirti negerai dienai ir artinatės prie neteisybės sosto.* Tada seka prabangos nuopelnai: *Jūs, kurie miegate drambliakaulio guoliuose ir išdykaujate savo pataluose, jūs, kurie valgote avinėlius iš būrio ir veršius iš bandos.* Šie šeši nariai sudaro tris dvinarius periodus. Mat sakė ne: „kurie esate atskirti negerai dienai, kurie artinatės į neteisybės sostą, kurie

19 *Am* 6, 1–6.
20 *Cf.* Cic. *Orat.* 163.

miegate drambliakaulio guoliuose, kurie išdykaujate savo pataluose, kurie valgote avinėlius iš būrio, kurie veršius iš bandos". Jei būtų šitaip pasakęs, ir tai būtų gražu, kai iš vieno kartojamo įvardžio išplaukia visi šeši nariai ir kiekvienas iš jų atskiriamas kalbėtojo intonacijos. Bet padaryta dar gražiau: prie kiekvieno įvardžio prijungti du nariai, aiškinantys tris sakinius: vienas apie nelaisvės pranašystę: *jūs, kurie esate atskirti negerai dienai ir artinatės prie neteisybės sosto,* kitas apie geidulius: *jūs, kurie miegate drambliakaulio guoliuose ir išdykaujate savo pataluose,* ir pagaliau trečiasis apie apsivalgymą: *jūs, kurie valgote avinėlius iš būrio ir veršius iš bandos,* kad kalbėtojas galėtų rinktis, ar kiekvieną apibrėžti ir turėti šešis narius, ar intonacija išskirti pirmąjį, trečiąjį ir penktąjį ir, antrąjį surišant su pirmuoju, ketvirtąjį su trečiuoju ir šeštąjį su penktuoju, kuo tinkamiausiai sudaryti tris dvinarius periodus, iš kurių pirmasis rodytų gresiančią nelaimę, antrasis – netyrą guolį, trečiasis – ištaigingą stalą. [19] Toliau puola prabangų ausų malonumą. Sakydamas: *jūs, kurie giedate pritariant arfai,* nes išmintingi žmonės gali muzikuoti išmintingai, kalbėdamas nepaprastai dailia iškalba sušvelnina invektyvos puolimą ir jau ne jiems, bet apie juos kalbėdamas pamoko mus skirti išmintingo ir ištaigaujančio žmogaus muziką, nes sako ne: „kurie giedate pritariant arfai ir tariatės esą lygūs muzikos įrankiais Dovydui", bet, jiems taikydamas tai, ką turėtų išgirsti prabangoje skęstantieji: *kurie giedate pritariant arfai,* tuo pačiu kitiems parodo ir jų neišmanymą, pridurdamas: *Jie tarėsi esą lygūs muzikos įrankiais Dovydu, kai geria vyną taurėmis ir tepasi geriausiais tepalais.* Šias tris dalis geriau ištarti du pirmuosius narius atskyrus pauzėmis ir periodą baigiant trečiuoju. [20] Kai prie visų šių žodžių pridurиама: *bet nė kiek nesirūpina Juozapo sunaikinimu,* reika tarti arba be pauzių, kad

išeitų vienas narys, arba būtų gražiau skirti pauzėmis: *bet nė kiek nesirūpina* ir po šio skyrimo dėti: *Juozapo sunaikinimu*, ir taip išeitų dvinaris periodas. Nuostabiai dailiai čia nėra pasakyta „bet nė kiek nesirūpina brolio sunaikinimu“, bet vietoj „brolio“ yra „Juozapas“, kad jo vardas reikštų bet kurį brolį, nes jis garsiausias tarp brolių ir jam grėsusiomis blogybėmis ir atlyginusiomis gėrybėmis. Tai tikrai tropas, kai Juozapas reiškia bet kurį brolį, bet nežinau, ar jo moko anas menas, kurio mokėmės ir mokėme. O koks jis gražus ir kaip nuteikia skaitančius ir suprantančius, nėra reikalo aiškinti, jei patys nesupranta.

[21] Šioje pačioje mūsų pavyzdžiu pasirinktoje vietoje galima rasti ir daug ko kita, kas priklauso iškalbos taisyklėms. Bet visa tai gerą klausytoją ne tiek išmoko, kai kruopščiai nagrinėjama, kiek uždega, kai karštai sakoma. Šie dalykai nėra sukurti žmonių pastangomis, bet juos išmintingai ir iškalbingai išliejo dieviškasis Mąstymas, ne išminčiai rūpinantis iškalba, bet iškalbai nesitraukiant nuo išminties. Jei, kaip suprato ir teigė kai kurie iškalbingi ir pastabūs vyrai, to, ko lyg ir moko retorikos menas, nebūtų nei laikomasi, nei užrašyta ar sudėta į šį mokslą, jei pirmiau to nebūtų turėję oratorių talentai[21], tai ko stebėtis, jei tą pat turi ir tie, kuriuos siuntė talentus sukūrusysis? Todėl pripažinkime, kad kanoniniai mūsų autoriai ir mokytojai ne vien yra išmintingi, bet ir iškalbingi tokia iškalba, kokia tiko tokiems asmenims.

[VIII / 22] Bet mes, nors ir paėmėme vieną kitą iškalbos pavyzdį iš knygų, kurių autorius nesunkiai galima suprasti, vis dėlto jokiu būdu neturime manyti, kad reikėtų mėgdžioti tuos jų žodžius, kuriuos sakė naudingai ir išganingai paslėpę prasmę, siekdami savotiškai lavinti ir skaistinti skaitytojų

21 *Cf.* Cic. *De orat.* 1, 146.

mąstymą, nuvyti nuobodulį, paskatinti norinčių suprasti pastangas arba, slėpdami nuo netikinčiųjų sielų, kad atverstų juos dorai arba atskirtų nuo slėpinių. Jie, žinoma, šitaip kalbėjo todėl, kad juos teisingai suprasti ir dėstyti sieksiantys vėlesnių laikų žmonės Dievo Bažnyčioje rastų kitą, be abejo, ne vienodą, bet vis tik tiesiai paskui pirmąją sekančią malonę[22]. Jų aiškintojai turi kalbėti ne taip, tarsi patys sau lygiai autoritetingai reikalautų aiškinimo, bet visose savo kalbose pirmiausia ir labiausiai turi stengtis būti suprantami ir, kaip įmanydami to siekti kalbos skaidrumu, kad nesuprastų tik labai dideli lėtapėdžiai, arba, kad priežastis, kodėl mūsų kalba suprantama sunkiau ir lėčiau, būtų ne mūsų kalbėsena, o norimų paaiškinti dalykų sunkumas ir sudėtingumas. [IX / 23] Mat esama savaime nesuprantamų arba sunkiai suprantamų dalykų, kad ir kiek, kad ir kaip aiškiai apie juos kalbėtum; šito retai, tik spiriant reikalui, arba visai niekuomet nereikėtų patikėti tikinčiųjų tautos ausims. Bet knygose, kurios taip parašytos, kad kai jas supranti, pačios savotiškai traukia skaitytoją, o kai nesupranti, norintiems skaityti nekenkia, ir pokalbiuose su kai kuriais žmonėmis nereikėtų išsižadėti pareigos, pridėjus šiek tiek svarstymo darbo, toliau kitiems duoti suprasti kad ir sunkiausiai suvokiamą, bet mums jau suprantamą tiesą, jei klausytoją ar pašnekovą traukia troškimas pažinti ir jam netrūksta proto gabumų, kad suprasti galėtų bet kaip rodomus dalykus, tuo tarpu kai dėstantysis rūpintųsi ne kuo iškalbingiau, o akivaizdžiau pasakyti.

[X / 24] Rūpestingas tokio akivaizdumo siekis kartais nesirūpina labiau literatūriniais žodžiais ir žiūri ne to, kas gerai skamba, bet kas gerai rodo ir dėsto norimą išreikšti dalyką. Todėl kažkas, svarstydamas apie tokios rūšies iškalbą, pasakė,

22 *Cf. 1 Kor* 12, 1–11.

kad joje esama savotiško *rūpestingo nerūpestingumo*[23]. Atimdamas puošmenas jis neužtepa purvo. Labai rūpestingai mokydami geri mokytojai stengiasi – ar turėtų stengtis – kalbėti ne taip, kaip kalba mokyti žmonės, o taip, kaip pratę nemokyti, [tais atvejais,] kai [taisyklingas] lotyniškas žodis tegali būti neaiškus arba dviprasmis, o liaudiškai sakoma išvengiant dviprasmybės arba tamsumo. Jei mūsų vertėjams nebuvo gėda pasakyti: *Aš nebeliesiu jų kraujų aukų*[24], nes numanė, kad tai priklauso dalyko esmei, kai šioje vietoje daugiskaita pavartojo lotynų kalboje tik vienaskaitą turintį žodį, tai kodėl su neišsilavinusiais žmonėmis kalbančiam šventumo mokytojui turėtų būti gėda pasakyti *ossum*, o ne *os*, kad šio vienskiemenio žodžio reikšmė nebūtų vedama iš žodžio *ora*, bet iš *ossa*, kai afrikiečio ausys neskiria balsių ilgumo ir trumpumo? Kokia nauda iš kalbos taisyklingumo, jei jo nelydi klausytojo supratimas, kai apskritai nėra prasmės kalbėti, jei mūsų kalbančių nesupranta tie, kuriems, ir kalbame, kad suprastų? Vadinasi, mokytojas vengs visų nemokančių žodžių; jei vietoje jų gali rasti kitų taisyklingų ir suprantamų žodžių, tai juos pirmiausia ir pasirinks; bet jei negali – todėl, kad jų nėra arba kad kalbant neateina į galvą, – pasinaudos mažiau taisyklingais žodžiais, kad tik pats dalykas būtų taisyklingai mokomas ir išmokstamas.

[25] Kad būtume suprasti, labiausiai reikia siekti ne tiek pokalbiuose su vienu ar daugeliu pašnekovų, bet ypač tuomet, kai kalba sakoma miniai, nes pokalbiuose kiekvienas pašnekovas turi galimybę paklausti. Bet kur visi nuščiūva norėdami išklausyti vieną kalbėtoją ir į jį atgręžia veidus įdėmius, ten nei tinka, nei gražu, kad kiekvienas klausinėtų,

23 *Cf.* Cic. *Orat.* 78.
24 *Ps* 15 (16), 4.

ko nesupranta; todėl didžiausias kalbėtojo rūpestis turi būti pagelbėti tylinčiajam. Mat suprasti trokštanti minia paprastai judesiu parodo, ar supranta: iki šio ženklo reikia pačiais įvairiausiais kalbėjimo būdais kedenti nagrinėjamą dalyką, o šito negali tie, kurie sako paruoštas ir pažodžiui mintinai išmoktas kalbas. Bet kai tik pastebėsi, kad klausytojai suprato, turi baigti kalbą arba pereiti prie kitų dalykų. Mat kiek malonus, kas atskleidžia žinoti vertus dalykus, tiek nuobodus, kas kala jau žinomus, o ypač tiems, kurių didžiausias lūkestis buvo išsklaidyti nagrinėjamoje problemoje įtampą keliančius dalykus. Bet siekiant žavėti klausytoją sakomi ir žinomi dalykai, bet čia svarbu ne jie patys, o sakymo būdas. Bet jei ir jis pats jau žinomas ir patinka klausytojams, tikrai nėra jokio skirtumo, ar kalbėtojas sako kalbą, ar skaito. Mat kas gerai parašyta, ne tik tiems malonu skaityti, kas skaito pirmą kartą, bet ir tiems su malonumu vėl perskaityti, kas jau žino ir kam užmarštis to iš atminties dar neištrynė, arba ir vieniems, ir kitiems miela klausytis. O ką jau kas nors bus pamiršęs, vėl sužinos, kai jam bus priminta. Bet dabar nenagrinėju žavėjimo būdų – kalbu apie būdą, kaip mokyti trokštančius žinoti. O jis geriausias tuomet, kai klausytojas tiesos klausosi ir girdėdamas supranta, ką girdi. Bet šį tikslą pasiekus, daugiau jau nebereikia stengtis kalbėti apie dalyką taip, lyg toliau mokytum, bet veikiau įteigti, kad smigtų į širdį. Jei atrodys, kad tai reikalinga, tai daryti reikia labai saikingai, kad neperaugtų į šleikštulį.

[XI / 26] Trumpai tariant, mokanti iškalba yra tai, kas kalbant priverčia ne pamėgti, kuo baisėtasi, ne įvykdyti, kuo bjaurėtasi, bet atskleidžia, kas paslėpta. Kai tai vyksta nemaloniu būdu, mokymo vaisius pasiekia tik nedaugelį pačių stropiausių mokinių, trokštančių žinoti, kas sakoma nors ir

negrabiai ar nesklandžiai. O kai sužino, tuomet jau mėgaudamiesi vaišinasi pačia tiesa, ir ypatingas geros sielos bruožas yra žodžiuose ne žodžius, o tiesą mylėti. Kokia nauda iš auksinio rakto, jei negali atverti to, ko norime, arba kuo blogas medinis, jei gali, kai vienintelis siekiamas tikslas yra atverti, kas uždara. Bet kadangi tarp besimokančių ir besimaitinančių esama tam tikro panašumo, siekiant išvengti šleikštulio reikia pagardinti net ir tuos valgius, be kurių neįmanoma gyventi.

[XII / 27] Vienas iškalbingas žmogus sakė, ir tiesą sakė, esą iškalbingasis turįs taip kalbėti, *kad pamokytų, kad sužavėtų, kad palenktų*[25]. Paskui pridūrė: *pamokyti – būtinybė, sužavėti – malonumas, palenkti – pergalė*. Pirmojoje iš šių trijų vietoje esantis siekis, būtinybė pamokyti, susideda iš dėstomų dalykų, kiti du – iš būdo, kaip sakome. Kas kalba norėdamas pamokyti, nemano, kad jau pasakė, ką norėjo pasakyti mokinamajam, kol nebus suprastas. Nes kad ir bus pasakęs, ką pats supranta, nesupratęs klausytojas dar nelaikys jo pasakiusiu; bet jei jį suprato, tuomet kad ir kaip būtų pasakyta, jau bus pasakyta. Bet jei kalbėtojas nori dar ir sužavėti arba palenkti, šitai pasieks ne bet kaip kalbėdamas. Klausytoją reikia ir sužavėti, kad įsikibęs klausytųsi, ir palenkti, kad susijaudinęs veiktų. Ir kaip jis žavėsis, jei kalbėsi maloniai, taip palinks, jei žadėsi, ką mėgsta, jei bijos, kuo grasini, jei nekęs, ką peiki, jei sveikins, ką siūlai, jei jį slėgs tai, ką sutirštindamas pavaizduoji kaip slegiantį daiktą; kai džiaugsis tuo, ką skelbi esant džiaugsminga, kai gailėsies tų, kuriuos kalboje pavaizduoji prieš jo akis vertais pasigailėjimo, kai vengs tų, kurių gąsdindamas siūlai bijoti, ir vis kita, ką gali padaryti didingoji iškalba klausytojų sieloms, sujaudinti ne kad žinotų, ką daryti, bet kad darytų, ką jau žino esant darytina.

25 Cic. *Orat*. 69.

[28] Bet jei dar nežino, tuomet pirmiau reikia mokyti, o ne jaudinti. Ir galbūt supratę patį dalyką klausytojai taip susijaudins, kad jiems sujaudinti nebereikės didesnių iškalbos pajėgų. Bet jei reikės, tuomet taip ir reikia daryti. O reikia tuomet, kai žino, ką daryti, bet nedaro. Dar ir todėl mokyti yra būtinybė: žinodami žmonės gali ir daryti, ir nedaryti. Tačiau kas gi galėtų tvirtinti, kad jie turi daryti tai, ko nežino? Todėl palenkti nėra būtinybė, nes ne visuomet reikia, jei klausytojas pritaria jį mokančiam, be to, ir žavinčiam kalbėtojui. O palenkti todėl pergalė, kad gali būti, jog klausytojas ir pamokytas, ir sužavėtas, bet nesiryžta. Kokia būtų nauda iš dviejų pirmųjų, jei nėra trečiojo? Žavėti taip pat nėra būtinybė, nes kai kalbant rodomi teisingi dalykai (tai priklauso įrodinėjimo sričiai), veikia ne iškalba ir siekiama ne to, kad žavėtų teisingi dalykai ar iškalba: žavi patys atskleisti savaime teisingi, nes teisingi dalykai. Todėl dažnai būna žavūs atskleisti ir nugalėti klaidingi dalykai. Žavi ne todėl, kad yra klaidingi, bet kad yra tiesa, jog šie dalykai klaidingi, žavi ir žodžiai, kuriais parodoma, kad tai tiesa.

[XIII / 29] Kadangi yra tokių, kuriems dėl persisotinimo nepatinka tiesa, jei ji sakoma kaip nors kitaip negu taip, kad patiktų ir kalbėtojo kalba, iškalboje yra palikta nemaža vietos ir žavėjimui. Tačiau šio priedo nepakanka paprastiems žmonėms, jis nei padeda suprasti, nei sužavi mokytojo iškalba. Ką gi šie du dalykai suteikia žmogui, kuris ir tiesą pripažįsta, ir iškalbą giria, bet nepritaria, – o tai vienintelis kalbėtojo siekis, kai jis įtikinėdamas kalba įvairius dalykus? Jei dėstomi dalykai, kuriais pakanka tik tikėti ar juos žinoti, jiems pritarti yra ne kas kita, kaip tik pripažinti, kad jie yra tiesa. Bet kai dėstoma, ką reikia daryti, ir dėstoma tam, kad tai ir būtų daroma, veltui bus įtikinėjama, kad tai tiesa, ir veltui patiks

pati kalbėsena, jei klausytojai taip neišmoks, kad darytų. Tad iškalbingas Bažnyčios žmogus įtikinėdamas ką nors padaryti turi ne tik mokyti, kad supažindintų, žavėti, kad patrauktų, bet ir palenkti, kad laimėtų. Iš tiesų dar lieka iškalbos didybe palenkti pritarti tą, ko nepalenkė iki pripažinimo įrodyta tiesa kartu su kalbos žavumu. [XIV / 30] Šiam žavumui žmonės skiria tiek dėmesio, kad skaitinėja ne tik apie nedarytinas, bet ir apie tokias dideles ir dažnas vengtinas bei šlykščias blogybes ir bjaurybes, labai iškalbingai įteigtas blogiems ir bjauriems žmonėms ne kad joms pritartų, bet vien tik malonumo dėlei. Tenugręžia Dievas nuo savo Bažnyčios tai, ką pasakoja pranašas Jeremijas apie žydų sinagogą sakydamas: *Baisių ir siaubingų dalykų buvo daroma šalyje: Pranašai pranašavo melą ir kunigai plojo rankomis, ir mano tauta tai mėgo. Ką gi darysite ateityje?*[26] O, iškalba, tu tuo baisesnė, kuo grynesnė, tuo smurtingesnė, kuo tikresnė! Tu tikrai *kūjis, trupinantis uolas*[27]! Tai į jį yra panašus per šventuosius pranašus ištartas Dievo Žodis, kaip jis pats sako per šį pranašą. Tad teneištinka, teneištinka mūsų, kad kunigai plotų rankomis sakantiems melą, o tauta tai mėgtų. Sakau, teneištinka mūsų tokia beprotystė, nes ką gi darysime ateityje? Išties, tegu mažiau suprantami, mažiau žavi, mažiau sujaudina sakomi žodžiai, tegu tik bus sakomi tikri ir teisingi dalykai, o ne mėgaujantis klausomasi neteisingų. O šito tikrai niekuomet neatsitiktų, jei nebūtų saldžiai kalbama. [31] Rimti žmonės, apie kuriuos sakyta Viešpačiui: *Tarp rimtų žmonių šlovinsiu tave*[28] nesimėgauja ir tokia saldybe, kurią panaudojus sakomi ne tiek neteisingi dalykai, kiek, įvyniojus į žodžių putas, ja puošiamos mažos ir trapios gėrybės; tokia [iškalba] tinkamai ir rimtai nepapuoštų didžių ir

26 *Jer* 5, 30–31.
27 *Jer* 23, 29.
28 *Ps* 34 (35), 18.

nekintamų [dalykų]. Kažką panašaus galime rasti palaimintojo Kiprijono laiške, ir manau, kad šitaip atsitiktinai ar tyčia buvo parašyta tam, kad vėlesnės kartos žinotų, kokią kalbą krikščionių mokslo sveikumas sugrąžino nuo perviršiaus ir suvaržė rimtesnei ir santūresnei iškalbai, kurią vėlesniuose jo raštuose saugiai mėgstame, maldingai siekiame, bet labai sunkiai perimame. Tad vienoje vietoje jis sako: *Keliaukime į tą prieglobstį. Apylinkių tankmės teikia nuošalumos. Kai ten klajojančios nukarusiomis pynėmis šakos krisdamos šliaužia atramų lazdomis, lapoti stogai susiremia į vynuogienojų skliautą*. Šitaip kalbama tik iškalbingiausios iškalbos iškalbumu, bet rimtumui netinka dėl perdėtos ekstravagancijos. Kam tai patinka, be abejo, mano, kad ne taip, o griežčiau kalbantieji šitaip nemoka, o ne sąmoningai vengia tokių dalykų. Todėl šis šventasis vyras parodė, kad ir gali taip kalbėti, nes kartą vienoje vietoje kalbėjo, ir nenori, nes vėliau taip jau niekuomet nebedarė.

[XV / 32] Tad šis mūsų kalbėtojas tuomet iškalbingas, kai sako teisingus, gerus ir šventus dalykus; jis nieko daugiau ir neturi sakyti. Kalbėdamas tokius dalykus jis stengiasi kiek įmanydamas, kad jo klausytųsi suprasdami, mielai ir klusniai. Ir tegu jis neabejoja, kad šitai įstengs – jei įstengs ir kiek įstengs – veikiau maldų šventumu nei oratoriaus išmoningumu, kad melsdamasis už save ir už tuos, į kuriuos ruošiasi kreiptis, pirmiau būtų maldininkas nei kalbininkas. Tą pačią valandą, kai jam reikės kalbėti, pirma, nei prasižios žodį ištarti, tepakelia trokštančią sielą į Dievą, kad išpiltų, ką išgėręs, ar kad išlietų, ko pilnas. Daug yra ką pasakyti apie kiekvieną dalyką, aiškinamą pagal tikėjimą ir meilę, ir daug būdų, kaip galėtų juos pasakyti išmanantys žmonės, tad kas gi žino, ką šiuo metu būtų parankiausia kalbėti ar per mus girdėti, jei

ne tas, kursai pažįsta visų širdis[29]? Ir kas gi padaro, kad mes kalbėtume reikiamus dalykus ir kiek reikia, jei ne tas, kurio *rankoje esame ir mes, ir mūsų kalbos*[30]. Išties tegul šitaip norintysis žinoti ir mokyti visa išmoksta, ko reikia mokyti, ir [šitaip] sau prisirengia Bažnyčios žmogui tinkantį kalbėjimo būdą. Atėjus valandai kalbėti tegu pirmiausia pasvarsto, kad gerai sielai veikiau tinka tokie Viešpaties žodžiai: *Nesirūpinkite, kaip arba ką kalbėsite, nes tą valandą jums bus duota, ką jūs turite sakyti. Tada jau nebe jūs kalbėsite, o jūsų Tėvo Dvasia kalbės jūsų lūpomis*[31]. Tad jei Šventoji Dvasia kalba išduotuosiuose persekiotojams, tai kodėl ji neturėtų kalbėti ir Kristų perduodančiuose besimokantiems?

[XVI / 33] Bet kas sako, kad žmonėms nėra reikalo aiškinti, ko ar kaip jie turėtų mokyti, jei mokytojais padaro Šventoji Dvasia, jie gali tvirtinti, kad ir melstis mums nėra reikalo, nes Viešpats sakė: *Jums dar neprašius, jūsų Tėvas žino, ko jums reikia*[32], ar apaštalas Paulius neturėjęs aiškinti Timotiejui ir Titui, kaip jie turėtų mokyti kitus. Šiuos tris apaštalinius laiškus visuomet turi prieš akis laikyti tas, kam Bažnyčioje buvo skirta mokytojo pareiga. Ar neskaitome Pirmajame laiške Timotiejui parašytų žodžių: *Taip įsakinėk ir mokyk*[33]? O ką, išdėstyta aukščiau. Ar ten nėra pasakyta: *Senesnio žmogaus aštriai nebark, bet graudenk kaip tėvą*[34]? Ar nesakoma jam Antrajame laiške: *Laikykis sveikų žodžių pavidalo, kuriuos esi girdėjęs iš manęs*[35]? Argi ten nesakoma jam: *Verčiau stenkis Dievui pasirodyti tinkamu darbininku, neturinčiu ko gėdytis,*

29 *Cf. Apd* 1, 24.
30 *Išm* 7, 16.
31 *Mt* 10, 19–20.
32 *Mt* 6, 8.
33 *1 Tim* 4, 11.
34 *1 Tim* 5, 1.
35 *2 Tim* 1, 13.

be iškraipymų skelbiančiu tiesos žodį[36]? Ten pat ir šie žodžiai: *skelbk žodį, veik laiku ir nelaiku, bark, drausk, ragink su didžiu kantrumu ir kaip išmanydamas*[37]. Taip pat ir Laiške Titui ar jis nesako, kad vyskupas tvirtai laikytųsi tikrojo mokslo, kad *dėstydamas sveiką mokslą sugebėtų ir paraginti, ir atremti priešgynas*[38]? Ten pat sako ir šitai: *O tu kalbėk, kas sutinka su sveiku mokslu, kad seniai būtų blaivūs*[39], ir tolimesnius žodžius. Ten ir šitai: *Taip kalbėk, ragink, bark kuo rimčiau. Niekas tenedrįsta tavęs niekinti! Primink jiems, kad lenktųsi ir būtų klusnūs viršininkams ir vyresnybei*[40], ir taip toliau. Tad ką gi manyti? Ar kad Apaštalas pats sau prieštarauja sakydamas, kad mokytoju tampama veikiant Šventajai Dvasiai[41] ir pats juos mokydamas, ko ir kaip mokyti? Ar reikėtų suprasti, kad ir žmonių pareiga mokyti net ir pačius mokytojus Šventajai Dvasiai dosniai dovanojant neturi išsekti, ir kad *nieko nereiškia sodintojas, nei laistytojas, bet tik augintojas Dievas*[42]? Todėl net ir patiems šventiems žmonėms patarnaujant ar net šventiems angelams veikiant niekas teisingai neišmoksta gyvenimui su Dievu priklausančių dalykų, jei tik Dievas neišmoko mokytis Dievo[43], kuriam psalmėje sakoma: *Mokyk mane vykdyti tavo valią, nes tu esi mano Dievas*[44]. Todėl ir Timotiejui Apaštalas sako, kalbėdamas kaip mokytojas mokiniui: *O tu laikykis to, ką esi išmokęs ir tvirtai įtikėjęs, žinodamas, iš ko esi išmokęs*[45]. Lygiai kaip kūno vaistai, kuriuos žmonės skiria žmonėms padeda tik tiems, kam Dievas suteikia sveikatą ir kas net be

36 2 *Tim* 2, 15.
37 2 *Tim* 4, 2.
38 *Tit* 1, 9.
39 *Tit* 2, 1–2.
40 *Tit* 2, 15 – 3, 1.
41 *Cf. Ef* 4, 11.
42 1 *Kor* 3, 7.
43 *Cf. Jn* 6, 45; *Iz* 54, 13.
44 *Ps* 142 (143), 10.
45 2 *Tim* 3, 14.

jų gali pasveikti, nors be Dievo negalėtų, bet vis tiek vartoja vaistus – jei tai vyktų patarnaujant, priskiriama gailestingumo ar malonės darbams, – šitaip per žmogų suteikta mokslo pagalba tuomet padeda sielai, kai Dievas veikia, kad ji padėtų, o jis galėjo žmonėms duoti Evangeliją ir ne iš žmonių, ir ne per žmogų[46].

[XVII / 34] Kas kalbėjimu siekia įteigti gera, nieko neatmesdamas iš tų trijų dalykų, tai yra, kad mokytų, kad žavėtų, kad palenktų, tegul meldžiasi ir kalba taip, kad, kaip aukščiau sakėme, jo klausytųsi suprasdami, mielai ir nuolankiai. Kai tai padaroma taikliai ir tinkamai, toks kalbėtojas gali būti pelnytai pavadintas iškalbingu, net jei ir nesulaukia klausytojų pritarimo. Atrodo, kad su šiais trim dalykais, tai yra, kad mokytų, kad žavėtų, kad palenktų, anas romėnų iškalbos meistras norėjo susieti ir kitus tris dalykus, kai panašiai sakė: *Tad tas bus iškalbingas, kas sugebės apie menkus dalykus paprastai, apie vidutinius – saikingai, apie didelius – didingai kalbėti*, ir tarsi pridurdamas anuos tris ir taip aiškindamas vieną ir tą pačią mintį sakytų: *Tad tas bus iškalbingas, kas,* kad mokytų, *sugebės apie menkus dalykus paprastai,* kad žavėtų, *apie vidutinius – saikingai,* kad palenktų, *apie didelius – didingai kalbėti*[47].

[XVIII / 35] Šiuos tris dalykus, kaip pats sako, galėtų parodyti forumo bylose, bet ne svarstant <mūsų>, tai yra Bažnyčios klausimus, apie kuriuos kalba mūsų norimas išugdyti kalbėtojas. Mat pirmosiose menkais dalykais vadinama tai, kai teismas turi nuspręsti apie piniginius reikalus, dideliais – kai apie žmogaus gyvybę ir mirties bausmę, o kai teismui nereikia spręsti nė apie vieną iš tokių dalykų ir nėra kalbama

46 *Cf. Gal* 1, 11–12.
47 Cic. *Orat.* 101.

taip, kad klausytojai veiktų ar spręstų, bet kad tik žavėtųsi, tokia kalba yra tarsi viduryje tarp abiejų ir todėl buvo pavadinta saikingu (*modicus*) arba vidutiniu kalbėjimu. Mat žodis „saikingas“ atsirado iš saiko, o saikingas vietoj „mažas“ sakome ne tiesiogine, o perkeltine prasme.

O štai mūsų kalbose visa, ką sakome, ir ypač žmonėms nuo aukštesnės vietos, turime sieti su žmonių gyvenimu – ir ne su laikinuoju, o amžinuoju; kai reikia saugotis amžinosios mirties, viskas, ką sakome, yra tokie dideli dalykai, kad net ir tai, ką Bažnyčios mokytojas kalba apie gaunamus ar prarandamus pinigus, neturi atrodyti menku dalyku, nesvarbu, ar tai būtų didelis, ar mažas turtas. Nes nėra mažo teisingumo, o jį, be abejonės, turime išsaugoti ir mažuose piniguose, kaip sako Viešpats: *Kas ištikimas mažmožiuose, tas ištikimas ir didžiuose dalykuose*[48]. Mažmožis yra mažmožis, bet būti ištikimam mažmožiuose yra didelis dalykas. Mat kaip apskritimo apibrėžimas, tai yra, kai iš vidurio taško vienodo ilgio spinduliai pasiekia lanką, yra vienodas ir dideliam ratui, ir mažutėlei monetai, šitaip ir teisingai daromi menki dalykai nesumenkina teisingumo didybės.

[36] Kalbėdamas apie pasaulietinius teismus (ar jie būna kitokie nei turtiniai?) Apaštalas sakė: *Kaipgi kai kurie iš jūsų drįsta bylinėtis vieni su kitais pas neteisiuosius, o ne pas šventuosius? Ar nežinote, kad šventieji teis pasaulį? O jeigu teisite pasaulį, tai nejaugi nesugebėtumėte išspręsti menkučių bylų? Ar nežinote, kad mes teisime angelus, tad juo labiau – kasdienius dalykus? Taigi, kai turite bylų kasdieniais reikalais, argi savo teisėjais pasodinsite bendruomenėje niekinamus? Aš tai sakau norėdamas jus sugėdinti. Nejaugi nebeturite išmintingo žmogaus, kuris sugebėtų išspręsti tarp brolių iškilusią bylą? Deja, brolis*

48 *Lk* 16, 10.

bylinėjasi su broliu ir, lyg tyčia, pas netikinčiuosius. Ir iš viso tai trūkumas, kad tarpusavyje bylinėjatės. Kodėl jums verčiau nenukęsti neteisybės? Argi ne verčiau pakęsti nuostolį? Deja, jūs patys darote neteisybę bei skriaudžiate, ir dar brolius. Argi nežinote, kad neteisieji nepaveldės Dievo karalystės?[49] Kodėl gi Apaštalas taip piktinasi, taip priekaištauja, taip peikia, taip bara, taip grasina? Kodėl jis savo sielos jausmus išsako taip dažnai ir šiurkščiai kaitaliodamas balsą? Kodėl gi pagaliau taip rūsčiai kalba apie menkus dalykus? Ar tokie jam svarbūs pasaulio reikalai? Anaiptol! Tai jis daro iš teisingumo, meilės, šventumo, kurie, kaip joks blaivus protas nesuabejotų, yra dideli ir pačiuose mažiausiuose dalykuose. [37] Žinoma, jei turėtume pamokyti žmones, kaip jiems apie savo ar saviškių pasaulietinius reikalus kalbėti Bažnyčios teisėjams, teisingai jiems patartume kalbėti paprastai, kaip apie menkus dalykus. Bet kadangi kalbame apie tokio vyro iškalbą, kuris, kaip norime, mokytų dalykų, kurie išlaisvina mus iš amžinųjų blogybių ir atveda į amžinąjį gėrį, kur tik jis bekalbėtų, ar miniai, ar asmeniškai, ar vienam, ar daugeliui, ar draugams, ar priešams, ar nepertraukiamoje kalboje, ar pokalbyje, ar trumpuose veikaluose, ar knygose, ar ilguose, ar trumpuose laiškuose, jie visuomet būna dideli. Tikrai ne todėl, kad šalto vandens taurė yra mažmožis ir bevertis dalykas, Viešpats pasakė, kad tas, kas duos ją jo mokiniui, *nepraras savo užmokesčio*[50], arba, kai mūsų mokytojas Bažnyčioje sako apie ją pamokslą, neturi manyti kalbąs apie kokį nors mažmožį ir todėl kalbėti ne saikingai, ne didingai, bet paprastai. Argi nėra taip buvę, kad mums sakant žmonėms apie tai pamokslą ir, kai Dievas padėjo, kad tinkamai pasakytume, iš ano šalto vandens tarsi pakilo liepsna[51],

49 *1 Kor* 6, 1–9.
50 *Cf. Mt* 10, 42.
51 *Cf. 2 Mak* 1, 22–32.

dangiškojo uždarbio viltimi gailestingumo darbams uždegusi net ir šaltas žmonių širdis?

[XIX / 38] Ir vis dėlto, kadangi šis mokytojas turi būti didžių dalykų sakytojas, jis ne visuomet turi apie juos kalbėti didingai, bet paprastai, kai ką nors įrodinėja, saikingai, kai ką nors peikia ar giria. O kai reikia veikti ir kalbame tiems, kas turi šitai daryti, bet nenori, tuomet tuos didžius dalykus reikia sakyti didingai ir tinkamai sieloms palenkti. Ir apie vieną ir tą patį didį dalyką kartais kalbama paprastai, jei dėstoma, saikingai, jei pamokslaujama, ir didingai, jei raginama atsiversti nusigręžusią sielą. Kas gi daugiau už Dievą? Bet ar todėl negalima apie jį kalbėti paprastai? Arba argi dėstydamas apie Trejybės vienybę turi kalbėti kaip nors kitaip nei svarstydamas paprastais žodžiais, kad sunkiai suvokiamas dalykas, kiek įmanoma, taptų suprantamas? Argi čia reikia puošmenų, o ne įrodymų? Argi, kad veiktų, klausytojo nereikia palenkti, o ne veikiau pamokyti, kad žinotų? Kita vertus, šlovinant Dievą dėl jo paties ar dėl jo darbų, kokia graži ir puiki tampa kalbos išvaizda, kai kalba gebi kaip įmanydamas pašlovinti tą, kurio niekas pakankamai nepašlovins ir niekas kad ir menkiausiai negali nešlovinti! Ir priešingai, jei jo negarbina arba kartu su juo, ar pirma jo garbina stabus, demonus, ar kokius nors sukurtuosius dalykus, nors tai didelis blogis, kad nuo jo atitrauktum žmones, privalu kalbėti ypač didingai.

[XX / 39] Paprasto stiliaus pavyzdį – noriu plačiau šį tą paminėti – sutinkame pas apaštalą Paulių, kai jis sako: *Pasakykite man jūs, norintys būti Įstatymo valdžioje, ar negirdite Įstatymo? Juk parašyta, kad Abraomas turėjo du sūnus: vieną iš vergės, kitą iš laisvosios. Bet vergės sūnus buvo gimęs pagal kūną, o laisvosios – pagal pažadą. Tai pasakyta perkeltine prasme: tiedvi moterys – tai dvi Sandoros. Viena prie Sinajaus kalno*

sudaryta, gimdanti vergystei: ją reiškia Hagara. Hagara – tai Sinajaus kalnas Arabijoje; ji atitinka dabartinę Jeruzalę, nes šioji vergauja su savo vaikais. Bet aukštybių Jeruzalė laisva, ir ji yra mūsų motina[52], ir taip toliau.

Taip pat ten, kur jis logiškai argumentuodamas sako: *Broliai, aš kalbu, kaip įprasta žmonėse: net žmogaus teisėto testamento niekas negali atmesti ar papildyti. Pažadai buvo duoti Abraomui ir jo palikuoniui. Nėra pasakyta „ir palikuonims", ne daugiskaita, bet kaip apie vieną: ir tavo palikuoniui, tai yra Kristui. Aš noriu pasakyti: Dievo patvirtinto testamento negali panaikinti po keturių šimtų trisdešimties metų atsiradęs Įstatymas, ir jis negali pažado paversti niekais. Jei paveldėjimas būtų iš Įstatymo, tai negalėtų būti iš pažado. O Dievas dovanojo Abraomui malonę dėl pažado*[53]. Ir kadangi klausytojams galėjo kilti klausimas: „kodėl gi vis dėlto buvo duotas Įstatymas, jei iš jo neplaukia paveldėjimas?", pats sau šitaip paprieštaravo ir tarė tarsi klausdamas: *Tad kam gi reikalingas Įstatymas? Jis buvo pridėtas dėl nusižengimų, kol ateis palikuonis, kuriam buvo skirtas pažadas; Įstatymas buvo angelų įsakytas per tarpininką. Tarpininko nebūna, kur yra vienas, o Dievas tėra vienas.* Ir čia paprieštaravo savo paties teiginiui: *Tad gal Įstatymas priešingas Dievo pažadams*? Ir atsakė: *Anaiptol,* bei pateikė paaiškinimą sakydamas: *Jei būtų duotas Įstatymas, galintis teikti gyvybę, tai iš tikrųjų teisumas eitų iš Įstatymo. Bet Raštas viską apjuosė nuodėme, kad pažadas dėl tikėjimo į Jėzų Kristų tektų tiems, kurie tiki*[54], ir taip toliau, ir panašiai.

Mokant reikia pasirūpinti ne tik atverti klausimų paslaptis ir išrišti mazgus, bet taip pat ir tai darant paprieštarauti kitiems galbūt kylantiems klausimams, kad jie nesumenkintų

52 *Gal* 4, 21–26.
53 *Gal* 3, 15–18.
54 *Gal* 3, 19–22.

ar nepaneigtų mūsų žodžių. Bet jei tik jų sprendimas mums aiškus, antraip imtumėmės, ko negalime pakelti. Kartais atsitinka, kad kai nagrinėjami ir išrišami iš klausimo plaukiantys kiti klausimai ir iš šių plaukiančių vėlgi plaukiantys dar kiti klausimai, dėmesys svarstymui taip ištįsta, kad jei tik atmintis nebeįstengia ir neišlaiko, svarstytojas nebesugeba sugrįžti prie pradžios, nuo ko pradėjo. Labai gerai, kai kaip nors galima atremti prieštaravimus, jei tik turime atsakymą, kad kartais prieštaravimų nekiltų ten, kur nebus galinčio atsakyti, arba bus, bet tylės, o prieštaraujantis turės pasitraukti neišgydytas.

[40] O šiuose Apaštalo žodžiuose matome saikingą kalbėjimą: *Senesnio žmogaus aštriai nebark, bet graudenk kaip tėvą, o jaunesnius kaip brolius, vyresnio amžiaus moteris – kaip motinas, jaunesnes – kaip seseris*[55]. Ir čia: *Dėl Dievo gailestingumo prašau jus, broliai, aukoti savo kūną kaip gyvą, šventą, Dievui patinkančią auką*[56]. Ir veik visas šio raginimo tekstas pasakytas saikingąja iškalbos rūšimi. Čia tie [sakiniai] gražesni, kuriuose taiklūs žodžiai darniai plaukia iš taiklių žodžių, kaip grąža grįžta, pavyzdžiui: *Turime įvairių dovanų, destis kokia malonė mums suteikta: pranašystės – pagal tikėjimo taisyklę, tarnystės – tarnauti, kas mokymo – mokslui, kas raginimo – raginimui; kas dovaną šelpti – šelpia nesididžiuodamas, kas vadovauti, vadovauja rūpestingai; kas dovaną gailestingumo darbams – pagelbi kitiems su džiaugsmu. Meilė be veidmainystės, bodėkitės pikto, laikykitės gero, mylėkite vieni kitus broliška meile, lenktyniaukite tarpusavio pagarba, nebūkite apsileidę, bet uolūs, karštos dvasios, tarnaukite Viešpačiui, džiaukitės viltyje, būkite kantrūs varge, ištvermingi maldoje, rūpinkitės šventųjų reikalais,*

55 *1 Tim* 5, 1–2.
56 *Rom* 12, 1.

puoselėkite svetingumą. Laiminkite savo persekiotojus, laiminkite ir nekeikite. Džiaukitės su besidžiaugiančiais, verkite su verkiančiais, sutarkite tarpusavyje[57]. Ir kaip gražiai visa ši srovė baigiasi dvinariu periodu: *Ne aukšta išmanykite, žema pasirinkite*[58]. Ir šiek tiek toliau: *Nuolat užsiimdami tokiais dalykais, visiems grąžinkite, ką grąžinti privalote: kam mokestį – mokestį, kam muitą – muitą, kam baimę – baimę, kam pagarbą – pagarbą*[59]. Ši narių srovė ir pati baigiasi periodu, sunertu iš dviejų narių: *Niekam nebūkite ką nors skolingi, išskyrus tarpusavio meilę*[60]. Ir šiek tiek toliau: *Naktis nuslinko, diena prisiartino. Tad nusimeskime tamsos darbus, apsiginkluokime šviesos ginklais. Elkimės padoriai, kaip dieną, saugodamiesi apsirijimo, girtavimo, palaidumo, neskaistumo, nesantaikos ir pavyduliavimo. Apsivilkite Viešpačiu Jėzumi Kristumi ir prižiūrėdami kūną netenkinkite jo geidulių*[61]. Jei kas paskutiniuosius žodžius pasakytų: „ir prižiūrėdami kūną jo geidulių netenkinkite", be abejo, ausis paglostytų ritmingesne klauzule, bet rimtas vertėjas labiau norėjo išlaikyti žodžių tvarką. Kaip tai skamba graikų kalba, kuria kalbėjo Apaštalas, tegu žiūri šią kalbą išmanantieji iki pat tokių smulkmenų. Bet man, kai išversta ta pačia žodžių tvarka, neatrodo, kad pasakyta ritmingai. [41] Išties reikia pripažinti, kad mūsų autoriams trūksta iš ritmingų klauzulių kylančios kalbėjimo puošmenos. Ar taip atsitiko dėl vertėjų, ar jie tyčia (manau, kad veikiau taip yra) vengė šio girtino papuošimo, nedrįstu teigti, nes, prisipažįstu, nežinau. Žinau tik tiek, kad jei kas nors iš išmanančių šį ritmingumą jų klauzules sudės pagal savo ritmo dėsnius, ką visiškai lengva padaryti pakeitus kai kuriuos žodžius kitais, reiškiančiais tą patį, arba sukeitus

57 *Rom* 12, 6–15.
58 *Rom* 12, 16.
59 *Rom* 13, 6–7.
60 *Rom* 13, 8; *cf. Conf.* 8, 12, 29.
61 *Rom* 13, 12–14.

esamą jų tvarką, pamatys, kad šiems dieviškiems vyrams netrūksta nieko iš to, ką jie lyg didį dalyką išmoko gramatikos ar retorikos mokyklose ir dar ras tokių gražių kalbėjimo rūšių, kurios, be abejo, yra puikios mūsų kalboje, bet ypač – jų: tokių niekur nerasi literatūroje, kuria anie puikuojasi. Bet reikia saugotis, kad prie dieviškų ir rimtų sakinių pridėjęs ritmo neatimtum svorio. Mat muzikos mokslas, iš kurio apie šį ritmą galima išsamiausiai sužinoti, mūsų pranašams nebuvo visai nežinomas: labai mokytas vyras Jeronimas paminėjo net kai kurių jų metrus bent jau hebrajų kalba, bet, stengdamasis išsaugoti žodžių tiesą, jų iš ten neperkėlė. O aš, – jei kalbėsime apie mano skonį, man, be abejo, ne kitiems ir ne kitų geriau pažįstamą, – savo kalboje, kiek manau esant saikinga, nepraleidžiu progos panaudoti šių ritminių klauzulių. Juo labiau jos man patinka mūsų autoriuose, kad juose labai retai jų randu.

[42] Didingas kalbėjimo būdas labiausiai nuo minėtojo saikingo stiliaus skiriasi tuo, kad jį dailina ne tiek žodžių puošmenos, kiek jis yra galingas sielos jausmais. Mat jis taip pat apima veik visas paminėtąsias puošmenas, bet jei jų nėra – nereikalauja. Jis plaukia iš veržlumo, ir, jei jis yra, atneša kalbos grožį, kylantį iš dalyko jėgos, o ne iš rūpinimosi papuošimais. Dalykui, dėl kurio kalbama, pakanka, kad jam tinkančius žodžius parinktų ne burnos stropumas, bet kad jie sektų paskui širdies karštį. Mat jei paauksuotais ir brangakmeniais išpuoštais ginklais apsiginkluotų į kovą besiveržiantis narsus vyras, be abejo, šiais ginklais darytų tai, ką daro, ne todėl, kad jie brangūs, bet kad ginklai. Tas pat yra ir daug gali ir tai, ką *skubančiam pavertė pyktis ginklu*[62].

Apaštalas kalba apie tai, kad dėl evangelinės tarnystės pasikliaujant Dievo dovanų paguoda reikia kantriai pakelti

62 Verg. *Aen.* 7, 507–508.

šio amžiaus blogybes. Tai didis dalykas ir kalbama didingai, ir netrūksta čia kalbos puošmenų: *Štai dabar palankus metas, štai dabar išganymo diena. Mes nieko niekaip nenorime užgauti, kad mūsų tarnystė nebūtų peiktina. Priešingai: visa, kuo mes pasirodome Dievo tarnai, didžiai kantrūs sielvartuose, negandose, suspaudimuose, plakimuose, kalėjimuose, sąmyšiuose, sunkiuose darbuose, budėjimuose, badavimuose, tyrumu, išmintimi, pakantumu, gerumu, Šventąja Dvasia, neveidmaininga meile, tiesos žodžiu, Dievo jėga, teisumo ginklais iš dešinės ir iš kairės, gerbiami ir žeminami, šmeižiami ir giriami, laikomi apgavikais ir teisiais, nepažįstamais ir žinomais; mirštame – ir štai vėl gyvuojame, esame baudžiami – ir nenužudomi, liūdime – ir visą laiką esame linksmi, būdami beturčiai, praturtiname daugelį, nieko neturime – ir viską turime.* Žiūrėk, koks įkarštis: *Mūsų lūpos atvirai jums prabilo, korintiečiai, mūsų širdis jums erdvi tapo*[63], ir taip toliau, ilgai užtruktų viską cituojant.

[43] Taip pat ir laiške Romiečiams [Apaštalas] įtikinėja į Dievo pagalbą sudėjus tikrąją viltį šio pasaulio persekiojimus nugalėti meile. Ir įtikinėja didingai ir papuošta kalba. *Žinome, kad viskas išeina į gera mylintiems Dievą, jo valia pašauktiesiems. Nes jis juos iš anksto numatė ir iš anksto paskyrė tapti panašiais į savo Sūnaus pavidalą, kad šis būtų pirmgimis tarp daugelio brolių. Kuriuos jis iš anksto paskyrė, tuos ir pašaukė; kuriuos pašaukė, tuos ir nuteisino; kuriuos nuteisino, tuos ir išaukštino. Tai ką dėl viso šito pasakysime? Jei Dievas už mus, kas gi prieš mus? Jeigu jis nepagailėjo nė savo Sūnaus, bet atidavė jį už mus visus, – kaipgi jis ir visko nedovanojo kartu su juo? Kas kaltins Dievo išrinktuosius? Išteisinantis Dievas? Kas pasmerks? Ar Kristus Jėzus, kuris numirė, bet prisikėlė, kuris sėdi Dievo dešinėje ir užtaria mus? Kas gi mus atskirs nuo Kristaus meilės?*

63 *2 Kor* 6, 2–11.

Ar vargas? Ar priespauda? Ar persekiojimas? Ar badas? Ar nuogumas? Ar pavojus? Ar kalavijas? Parašyta: Dėl tavęs mes žudomi ištisą dieną, laikomi pjautinomis avimis[64]*. Tačiau visa mes lengvai nugalime dėlei to, kuris mus pamilo. Ir aš esu tikras, kad nei mirtis, nei gyvenimas, nei angelai, nei kunigaikštystės, nei dabartis, nei ateitis, nei galybės, nei aukštumos, nei gelmės, nei jokie kiti kūriniai negalės mūsų atskirti nuo Dievo meilės, kuri yra mūsų Viešpatyje Kristuje Jėzuje*[65].

[44] Nors visas laiškas Galatams parašytas paprastuoju stiliumi ir tik pačioje pabaigoje yra viduriniojo kalbėjimo, vis dėlto čia įterpta tokia sielą jaudinanti vieta, kad ir be jokių puošmenų, kokias matėme ką tik pacituotose ištraukose, ją turime tik didingai skaityti: *Jūs laikotės dienų, mėnesių, metų, laikotarpių. Aš tikrai baiminuosi dėl jūsų: kad kartais nebūčiau veltui triūsęs jūsų labui. Būkite tokie, kaip aš, nes ir aš toks, kaip jūs. Maldauju jus, broliai! Jūs nesate manęs įžeidę. Jūs žinote, kad pirmą kartą jums paskelbiau Evangeliją sirgdamas. Mano kūno negalia buvo jums išmėginimas, bet jūs jo nepaniekinote ir neatmetėte, mane priėmėte kaip Dievo pasiuntinį, kaip patį Kristų Jėzų. Kurgi dabar jūsų palaima? Juk aš galiu paliudyti, kad įmanydami jūs būtumėte išsilupę akis ir atidavę man. Nejau tapau jūsų priešu, kalbėdamas jums tiesą? Anie jus vilioja ne kilniais sumetimais. Jie norėtų jus atitraukti, kad prisirištumėte prie jų. Gražu patirti taurų prisirišimą visada, o ne vien kai esu pas jus, mano vaikeliai, kuriuos aš ir vėl su skausmu gimdau, kol jumyse išryškės Kristaus atvaizdas. Aš norėčiau būti dabar pas jus, kad žinočiau, kaip prabilti, nes neišmanau, ką man su jumis daryti*[66]. Argi čia žodžiai sudėti antitezėmis, ar jie pajungti kokiam nors laipsniavimui, ar čia skamba trumposios frazės,

64 *Ps* 43 (44), 23.
65 *Rom* 8, 28–39.
66 *Gal* 4, 10–20.

nariai ar periodai? Tad ne todėl sušildo didingumo jausmas, kuriuo, kaip jaučiame, verda šioji kalba.

[XXI / 45] Šie Apaštalo žodžiai yra tiek aiškūs, kiek gilūs, ir taip parašyti ir perduoti atminimui, kad jiems reikia ne tik skaitytojo ar klausytojo, bet ir aiškintojo, jei kas nors, nepasitenkindamas paviršiumi, norėtų tirti gelmes. Todėl pasižiūrėkime, kaip atrodo minėtosios iškalbos rūšys pas tuos, kas skaitydami šiuos raštus toli pažengė pažindami dieviškus bei išganingus dalykus ir tai pateikė Bažnyčiai.

Žemuoju stiliumi naudojasi palaimintasis Kiprijonas toje knygoje, kur svarsto apie taurės slėpinį. Čia nagrinėjamas klausimas, svarstantis, ar Viešpaties taurėje turi būti tik vanduo, ar vanduo, sumaišytas su vynu. Bet šį tą reikėtų iš ten paimti kaip pavyzdį. Tad po laiško įžangos, pradėdamas nagrinėti užduotą klausimą, jis sako: *Žinai, kad esame įspėti aukodami taurę išsaugoti Viešpaties tradiciją, ir mes nieko kitaip negalime daryti, nei pirmasis dėl mūsų padarė Viešpats, tai yra, kad taurė, aukojama jo atminimui, būtų aukojama sumaišyta su vandeniu. Mat kai Kristus sako: Aš esu tikrasis vynmedis*[67], *Kristaus kraujas tikrai nėra vanduo, o vynas. Negalima manyti, kad jo kraujas, kuriuo esame atpirkti ir atgaivinti yra taurėje, kai vyno nėra taurėje, kurioje rodomas Kristaus kraujas, kurį išpranašavo visų Raštų slėpiniai ir liudijimai. Jau Pradžios knygoje matome, kad visa, kas susiję su Nojaus slėpiniu, numato ir jau čia pateikia Viešpaties kančios provaizdį: Nojus gėrė vyną, pasigėrė, savo namuose apsinuogino, miegojo nuogomis ir nepridengtomis šlaunimis; vidurinysis sūnus pasityčiojęs iš tėvo nuogumo, o vyriausiasis ir jaunėlis jį pridengę*[68], *ir visa kita, ko nėra reikalo pasakoti, nes jau vien to pakanka suvokti, kad Nojus,*

67 *Jn* 15, 1.
68 *Pr* 9, 20–23.

atskleisdamas būsimosios tiesos provaizdį, gėrė ne vandenį, bet vyną ir taip išreiškė Viešpaties kančios vaizdą. Taip pat matome, kad ir kunigas Melchizedekas buvo Viešpaties kančios slėpinio provaizdis, nes Šventasis Raštas liudija ir sako: O Salemo karalius Melchizedekas atnašavo duoną ir vyną. Jis buvo aukščiausiojo Dievo kunigas ir palaimino Abraomą[69]. *Kad Melchizedekas buvo Kristaus provaizdis, psalmėse parodo Šventoji Dvasia, Tėvo asmeniu kreipdamasi į Sūnų: Pirmiau už Aušrinę tave pagimdžiau. Tu kunigas amžiais, kaip Melchizedekas*[70]. Čia ir toliau šiame laiške išlaikytas žemasis kalbos stilius, ką skaitytojai lengvai gali nustatyti.

[46] Taip pat ir šventasis Ambraziejus, kalbėdamas apie didelį dalyką – Šventąją Dvasią – ir įrodinėdamas ją esant lygią Tėvui ir Sūnui, vis dėlto naudojasi žemuoju kalbos stiliumi, nes nagrinėjamas dalykas reikalauja ne žodžių puošmenų ar palenkti sielą jaudinančiais jausmais, bet pateikti dalyko įrodymus. Tad, be visa kita, šio veikalo pradžioje sako[71]: *Šios pranašystės sujaudintas Gedeonas – mat išgirdo, kad nors ir trūkstant tūkstančių žmonių, Viešpats išlaisvins savo tautą per vieną žmogų, – atnašavo ožiuką iš ožkų bandos, ir, pamokytas angelo, jo mėsą ir neraugintą duoną padėjo ant uolos ir apipylė skystimu, ir auka buvo priimta*[72]. *Matome, kad šis ženklas rodo, kad toji uola buvo Kristaus kūno provaizdis, nes parašyta: 'Jie gėrė iš juos lydinčios uolos, o ta uola buvo Kristus'*[73]. *Bet iš tiesų tai nurodo ne į jo dievystę, o į kūną, savo amžina kraujo upe užliejusį trokštančių tautų širdis. Tad jau anuomet slėpiniu buvo parodyta, kad nukryžiuotas Viešpats Jėzus savo kūnu sunaikina viso pasaulio nuodėmes, ir ne tik nusižengimus darbais, bet ir sielų*

69 *Pr* 14, 18–20.
70 *Ps* 109 (110), 3–4.
71 Ambr. *De spiritu*, prol. 2–3.
72 *Ts* 6, 11–21.
73 *1 Kor* 10, 4.

geismus. Nes ožiuko mėsa nurodo darbų kaltę, o skystimas – geismų nešvankybes, kaip parašyta: 'Užsidegė tauta blogiausiais geismais ir sakė: Kas mums duos mėsos valgyti'?[74] *O tai, kad angelas ištiesė šakelę ir palietė uolą, iš kurios pakilo ugnis, parodo, kad Dvasios prisipildęs Viešpaties kūnas sudegina visas žmogaus padėties nuodėmes. Todėl Viešpats ir sakė: 'Aš atėjau įžiebti žemėje ugnies'*[75], ir taip toliau, kur labiausiai siekiama ištirti ir įrodyti dalyką.

[47] Saikingajam stiliui priklauso šis Kiprijono skaistybės pašlovinimas: *Dabar turime kreiptis į mergeles – kuo didesnė jų šlovė, tuo didesnis ir rūpestis. Jos – Bažnyčios želmenų žiedas, dvasinės malonės grožybė ir puošmena, džiaugsminga šlovės ir garbės dovana, nesueižėjęs ir nesugadintas kūrinys, Dievo paveikslas, atliepiantis Viešpaties šventumą, garbingoji Kristaus bandos dalis. Jų dėka džiūgauja ir žydi dosniai jose šlovingas motinos Bažnyčios vaisingumas, ir kuo daugiai prie savo skaičiaus prideda šlovingoji skaistybė, tuo labiau auga motinos džiaugsmas*[76]. Ir kitur laiško pabaigoje: *Kaip nešiojome atvaizdą to, kuris yra iš žemės, taip nešiokime atvaizdą ir to, kuris yra iš dangaus*[77]. *Šį atvaizdą nešioja skaistybė, nešioja tyrumas, šventumas nešioja ir tiesa, nešioja prisimenantieji Dievo mokymą, religingai išlaikantys teisingumą, tvirti tikėjime, nuolankūs baimėje, visa tvirtai pakeliantys, švelniai iškenčiantys neteisybę, lengvai atleidžiantys, broliškoje meilėje vienos sielos ir vienos širdies. Jūs, gerosios mergelės, turite laikytis, mylėti, vykdyti kiekvieną iš šių nurodymų, jūs, pasišventusios Dievui ir Kristui didesniąja ir geresniąja savo dalimi žengiate prie Viešpaties, kuriam pašventėte save. Amžiumi vyresnės, parūpinkite jaunesniosioms mokslą,*

74 *Sk* 11, 4.
75 *Lk* 12, 49.
76 Cypr. *De habitu virginum*, 3.
77 *1 Kor* 15, 49.

gimimu jaunesnės, paraginkite bendraamžes, drąsinkite viena kitą tarpusavio raginimais, dorybę mėgdžiojančiais liudijimais kvieskite šlovei; tverkite narsiai, ženkite dvasiškai, atkeliaukite laimingai, tik tuomet prisiminkite mus, kai jumyse pradės šlovinti skaistybę[78].

[48] Ir Ambraziejus saikingu ir papuoštu stiliumi pasišventusioms mergelėms tarsi pavyzdžio forma pateikia, ką papročiais pamėgdžioti, ir sako: *Ji buvo mergelė ne tik kūnu, bet ir protu, nuoširdžių jos jausmų neteršė jokios klastos pinklės, nuolankios širdies, rimtos šnekos, išmintingos sielos, veikiau šykšti kalbėti, stropi skaityti, viltis dedanti ne į turtų netikrumą*[79], *bet į neturėlio maldą; atidi darbui, drovi pokalbiui; proto sprendimui ne žmogų, bet Dievą šaukėsi teisėju, nieko neužgaunanti, visiems linkinti gero, ji atsikelia prieš vyresniuosius, bendraamžiams nepavydi, vengia puikavimosi, laikosi proto, myli dorybę. Ar ji kada nors veidu užgavo tėvus? Kada nesutarė su artimaisiais? Kada bjaurėjosi vargšu? Kada pasijuokė iš bejėgio? Kada išsisuko nuo skurdžiaus? Ji baugščiai lankydavo tik tuos vyrų susirinkimus, kur gailestingumui netekdavo rausti, kurių neaplenkdavo drovumas. Akyse jokio valiūkiškumo, jokio užgaulumo žodžiuose, veiksmuose – jokio nedrovumo, judesiai neištežę, eisena nesuglebusi, balsas nekandus, nes pats kūno grožis yra sielos atvaizdas ir dorumo pavyzdys. Išties pažinsi gerus namus iš prieangio, ir jie tegu stengiasi nuo pat pirmųjų žingsnių niekur viduje neslėpti tamsybių, ir tarsi viduje padėto žibinto šviesa tešviečia ir išorėje. Ką aš galiu pasakyti apie valgių saiką, pareigų gausą – vienų daugiau, nei prigimtis paneša, kitų prigimčiai veik trūksta? Ten jokio laiko atokvėpiui, čia kas antra diena pasninkas, ir jei kartais užeina noras pasistiprinti, maistas dažniausiai paprastas, kad*

78 Cypr. *De habitu virginum*, 23.
79 *1 Tim* 6, 17.

mirtį sulaikytų, o ne malonumo suteiktų[80], ir taip toliau. Visa tai pateikiau kaip saikingojo stiliaus pavyzdį, nes čia kalbama ne kad dar nedavusios įžadų mergelės pažadėtų skaistybę, bet apie tai, kokios turi būti jau davusiosios įžadus. Mat kad siela ryžtųsi imtis tokio didelio ir puikaus sumanymo, ją be abejo reikia sujaudinti ir uždegti didinguoju stiliumi. Bet kankinys Kiprijonas rašė apie mergelių padėtį, o štai šis vyskupas siekė uždegti jas didinga kalba.

[49] Bet dabar paminėsiu ir didingojo stiliaus pavyzdžių iš jų raštų. Juodu tikrai užsipuolė dažais gražinančias, o iš tiesų veikiau nugražinančias savo išvaizdą. Pirmasis, kalbėdamas apie tai, be kita ko, sakė: *Jei koks nors dailininkas panašia spalva nupieštų kieno nors veidą, išvaizdą ir kūno sudėjimą ir jau nupiešus ir pabaigus atvaizdą prisiliestų kito ranka, kad jau pabaigtą ir nupieštą tarsi geriau perpieštų, tuomet atrodytų, kad tai didelė neteisybė pirmajam meistrui, ir jo pasipiktinimas teisėtas. Ar tu manai, kad liksi nenubausta už tokio begėdiško neprotingumo įžūlybę, už Meistro Dievo įžeidimą? Ir nors žmonėse nesi pasileidėlė ir išsitepusi gundančiu raudonumu, sugadinusi ir sudarkiusi tai, kas Dievo, nusipelnai būti laikoma blogesne už ištvirkėlę. Visa, kas, manai, tave puošia, kas pagražina, – visa tai puolimas prieš Dievo kūrinį, tiesos išdavystė. Apaštalo balsas įspėja: 'Išmeskite senąjį raugą, kad taptumėte nauju maišymu, mat esate nerauginti. Nes jau yra paaukotas mūsų velykinis Avinėlis, Kristus. Tad švęskime šventes ne su senu raugu, ne su blogybės ir nelabumo raugu, bet su nerauginta tyros širdies ir tiesos duona'*[81]*. Argi išlieka tyra širdis ir tiesa, kai tyra suteršiama, kai tiesa spalvų apgavystėmis, tepalų dažais pakeičiama į melą? Tavo Viešpats sako: 'Negali nė vieno plauko padaryti nei balto,*

80 Ambr. *De virginitate*, 2, 2, 7–8.
81 *1 Kor* 5, 7–8.

nei juodo'[82]*, o tu, kad nutildytum savo Viešpaties balsą, nori būti stipresnė. Įžūliu užmoju ir šventvagiška panieka dažaisi savo plaukus, bloga ateities pranašyste pradedi savo ugninės spalvos plaukus*[83]. Būtų per daug cituoti visa, kas seka toliau.

[50] O antrasis, Ambraziejus, kalbėdamas prieš tokias moteris sako: *Štai iš kur randasi ydų paskatos, kai rinktinėmis spalvomis dažosi veidus, bijodamos nepatikti vyrams ir, pradėjusios nuo veido apgavystės, svarsto apie skaistybės apgavystę. Kokia beprotystė keisti prigimties veidą, ieškoti dažų ir bijantis vyro sprendimo prarasti savąjį? Trokštančioji pakeisti tai, kuo yra gimusi, pirmiau pasako apie save: šitaip stengdamasi patikti kitam, pirmiau pati sau nepatinka. Kokio, moterie, mums reikia tavo bjaurumo teisėjo, teisingesnio už tave pačią, bijančią būti matoma? Jei esi graži, ką slepi? Jei bjauri, kodėl meluoji, kad esi graži, neketindama sulaukti malonės nei iš savo sąžinės, nei iš kito klaidos? Jis [tavyje] myli kitą, ir tu kitam nori patikti ir pyksti, jei kitą pamilo tas, kurį mokai apsigauti dėl tavęs. Prasta esi mokytoja, save mokai apgaudinėti. Žinanti, kas yra suvedžiotojas, vengia suvedžioti ir, kad ir pigi būtų moteris, ne prieš kitą, bet prieš save nusideda. Veik labiau priimtini paleistuvystės nusikaltimai: ten gėda apgaudinėjama, čia – gimtis*[84]. Manau, aišku, kad ši iškalba galingai stumteli moteris ir prie drovumo, ir prie baimės, kad dažais neslėptų savo išvaizdos. Todėl čia regime ne žemą, ne saikingą, bet visu kuo didingą kalbos stilių. Ir pas šiuos, kuriuos du iš daugelio norėjau pacituoti, ir pas kitus gerai ir gražiai, tai yra pagal reikalą, taikliai, išgražintai ir aistringai kalbančius Bažnyčios žmones daugybėje jų raštų ar kalbų galima rasti šiuos tris stilius, o, pridėjus įdėmaus skaitymo ar klausymo su lavinimusi, besimokantieji gali juos ir išsiugdyti.

82 *Mt* 5, 36.
83 Cypr. *De habitu virginum*, 15–16.
84 Ambr. *De virginitate*, 1, 6, 28.

[XXII / 51] Taip pat niekas neturėtų manyti, kad visus juos sumaišius būtų nusikalstama taisyklėmis, priešingai, kiek dera prie temos, kalbą dera paįvairinti visomis stiliaus rūšimis. Mat kai ilgai kalbama vienu stiliumi, sunkiau išlaikyti klausytojų dėmesį. Bet kai pereinama iš vieno į kitą, nors kalba išeitų ir ilgesnė, ji sklandžiau rutuliojasi, nors ir kiekvienas paskiras stilius iškalbingųjų šnekoje turi savo paįvairinimo būdų, kuriais neleidžiama klausytojams pajusti ją šąlant ar vėstant, tačiau lengviau ilgesnį laiką ištverti gryną žemąjį nei gryną didingąjį stilių. Tai todėl, kad juo labiau sujaudinsi sielą, kad klausytojas mums pritartų, tuo trumpiau ji gali tokia išlikti, kai jau buvo pakankamai sujaudinta. Todėl reikia saugotis, kad norint jau pakylėtąją aukščiau pakylėti, ji ir nuo ten nenupultų, kur sujaudinus jau buvo atvesta. O įterpus tai, ką reikia kalbėti žemesniu stiliumi, gražiai pereisi prie to, ką reikia sakyti didingai, kad kalbos smūgiai kaitaliotųsi kaip audringos jūros bangos. Iš to seka, kad didingasis kalbos stilius, jei reikia ilgiau kalbėti, neturi būti grynas, bet paįvairintas įterpiant kitų stilių, o kalba priskiriama tam stiliui, kurio priemonių daugiausia. [XXIII / 52] Svarbu, kokį stilių į kokį galima įterpti ar panaudoti tam tikrose ir to reikalaujančiose vietose. Mat prie didingojo stiliaus visuomet arba veik visuomet dera saikingojo stiliaus pradžios. Kalbėtojo valioje kai ką iš to, ką būtų galima kalbėti didingai, pasakyti žemuoju stiliumi, kad didingai sakomi dalykai, palyginti su tuo, kas pirma pasakyta, taptų dar didingesni, tarsi jų šešėliai pastaruosius padarytų dar šviesesnius. Bet kokiu stiliumi sakomose kalbose reikia išpinti iškilusių klausimų mazgus, tam reikia įžvalgumo, o tai savo savastimi laiko žemasis stilius. Todėl, reikalui iškilus, šiuo stiliumi naudojamasi kalbant ir kitais dviem stiliais, panašiai kaip šlovinant ar barant, kai visai nereikia ko

nors nei prakeikti, nei išlaisvinti, ar gauti pritarimą kokiam nors veiksmui, kad ir kokiu stiliumi bekalbėtum, reikėtų panaudoti ir įterpti saikingąjį. Vadinasi, didingajame stiliuje sau vietą suranda ir kiti du, panašiai ir žemajame. O saikingasis stilius ne visuomet, bet tik retkarčiais reikalauja žemojo, jei, kaip sakiau, pasitaiko išrišimo reikalingas klausimas arba kai tai, ką būtų galima papuošti, nepuošiama, ir žema kalba sakoma todėl, kad tarsi aukštesnę vietą suteiktų puošmenų pynėms[85]. Didingojo stiliaus saikingajam nereikia, nes pats jis naudojamas malonumui sukelti, o ne sielai sujaudinti.

[XXIV / 53] Tikrai ne todėl, kad kalbėtojui pritaria dažnesni ir stipresni šūksniai, manytina jį kalbant didingai – šitai pasiekia ir žemojo stiliaus įžvalgos, ir saikingojo puošmenos. Didingasis stilius dažnai savo svarumu balsą užspaudžia, bet išspaudžia ašaras. Pagaliau ir aš, kai atkalbinėjau Mauritanijos Cezarėjos gyventojus nuo piliečių – tiesą sakant, daugiau nei tik piliečių – tarpusavio muštynių, jų vadinamų *caterva* („būrys“), – nes ne tik miestelėnai, bet ir artimieji, broliai, pagaliau, tėvai ir vaikai, pasidaliję į dvi puses ištisas kelias dienas tam tikru metų laiku iškilmingai kaudavosi vieni su kitais akmenimis ir kiekvienas, ką galėdamas, žudydavo. Aš išties, kiek įstengdamas, kalbėjau didingai, kad žodžiais atskleisčiau ir iš širdžių bei papročių išvyčiau tokią žiaurią ir įsisenėjusią blogybę, ir pradėjau manyti šį tą nuveikęs ne išgirdęs jų pritarimo šūksnius, bet ašaras pamatęs. Kad supranta ir turi malonumo, rodė šūksniais, kad yra palenkti – ašaromis. Kai jas pamačiau, pirma, nei patvirtino pats dalykas, patikėjau, kad nugalėtas anas siaubingas tėvų ir senelių nuo seno iš senolių perduodamas paprotys, pragaištingai apsėdęs ar veikiau apvaldęs jų širdis. Kai tik baigiau pamokslą,

85 *Cf.* Cic. *Orat.* 21.

pakėliau širdis ir lūpas padėkai Dievui. Ir štai jau aštuoneri ar daugiau metų, kai, Kristui padedant, ten nieko panašaus nemėginta daryti. Yra daug kitų pavyzdžių, iš kurių žinome, kad žmonės tai, ką juose padarė didinga išmintinga kalba, veikiau parodo ne šūksniais, o dejonėmis, kartais ašaromis, pagaliau – gyvenimo pakeitimu. [54] Daugelį pakeitė ir žemasis stilius, bet kad žinotų, ko nežinojo ar tikėtų tuo, kas rodėsi neįtikėtina, o ne kad darytų tai, ką žino reikalinga daryti, bet daryti nenori. Mat tokiam kietumui įveikti reikia kalbėti didingai. Nes kai iškalbingai giriama ar peikiama, kaip būna saikingajame stiliuje, tai taip paveikia kai kuriuos klausytojus, kad jie ne tik patiria malonumo iš iškalbos, bet ir patys girtinai siekia gyventi ir peiktinai – vengia. Bet ar visi, kas patiria malonumo, mėgdžioja, ar visi palenktieji taip ir elgiasi, jei jiems kalbėta didinguoju stiliumi, ar visi pamokytieji sužino ir patiki esant tiesa tai, ko nežinojo, jei jiems kalbėta žemuoju?

[XXV / 55] Iš to seka, kad tai, ko siekia šie du stiliai, yra visiškai būtina tiems, kas nori kalbėti išmintingai ir iškalbingai. O to, ką galima padaryti saikinguoju stiliumi, tai yra, kad pati iškalba teiktų malonumo, nereikia griebtis dėl jo paties, bet tik tam, kad naudingai ir garbingai sakomiems dalykams klausytojai, kuriems netrūksta nei mokančiosios iškalbos, nei jaudinančiosios, nes jie ir taip išmano bei yra užsidegę, kartais šiek tiek greičiau pritartų arba tiesiog jų pritarimas pasidarytų kibesnis dėl paties iškalbos teikiamo malonumo. Mat kadangi apskritai iškalbai būdinga bet kokiame iš šių trijų stilių kalbėti įtikinimui pritaikyta kalba, o siekiamasis tikslas – kalba įtikinti, tai kokiu iškalbos stiliumi bekalbėtų koks nors iškalbingas kalbėtojas įtikinimui pritaikyta kalba, iškalbos tikslą pasiektų tik įtikinęs. Žemuoju stiliumi įtikina,

kad ką sako, yra tiesa, didinguoju – kad klausytojai darytų tai, ką žino esant darytina, bet nedaro, o saikinguoju įtikina, kad kalba gražiai ir papuoštai. Kai toks tikslas, kas mums darbo? Tesiekia jo tie, kas puikuojasi liežuviu ir pučiasi sakydami panegirikas ir tokias kalbas, kur klausytojas nei pamokomas, nei paraginamas ką nors daryti, bet tik žavimas. O mes šį tikslą pajungiame kitam tikslui, tai yra tai, ką norime pasiekti kalbėdami didingai, to paties norime kalbėdami ir šiuo saikinguoju stiliumi, tai yra, kad būtų pamilti geri papročiai ir vengiama blogų, jei nuo tokio veikimo žmonės nėra taip nutolę, kad pasirodytų reikalinga juos pastūmėti didingąja iškalbos rūšimi, – o jei jau taip elgiasi, – kad labiau stengtųsi ir tvirtai to laikytųsi. Tad net ir saikingojo stiliaus puošmenomis naudojamės ne puikuodamiesi, bet protingai, nesitenkindami jos tikslu, kurio laikantis klausytojui viso labo teikiamas malonumas, bet veikiau kalbėdami taip, kad jis pasitarnautų gėriui, kurį norime įteigti.

[XXVI / 56] Tad anuos tris ką tik aptartus stilius tas, kas kalbėdamas išmintingai taip pat nori kalbėti ir iškalbingai, privalės kalbėti taip, kad jo klausytųsi supratingai, mielai ir klusniai, ir turi suprasti, kad ne kiekvienas iš trijų kalbos stilių paskirai yra pasiskirstę taip, kad žemajam stiliui priklausytų pasiekti, kad jo būtų klausomasi supratingai, saikingajam – mielai, didingajam – klusniai, bet veikiau visų šių trijų dalykų niekuomet negalima išleisti iš akių ir kaip įmanoma jais kalbėti, net jei kalbama ir kuriuo nors vienu iš šių trijų stilių. Nes nenorime nusibosti, net jei ką nors sakome ir žemuoju stiliumi, todėl norime, kad mūsų klausytųsi ne tik suprasdami, bet ir su malonumu. Ar tik ne to siekiame savo kalboje mokydami dieviškaisiais liudijimais, kad mūsų klausytųsi klusniai, tai yra, kad tikėtų jais, besirūpinant tam, kam buvo pasakyta:

Tavo liudijimai tikrai verti pasitikėjimo[86]? Ar ne klausytojų tikėjimo siekia tas, kas norintiems sužinoti pasakoja net ir žemuoju stiliumi? Bet kas norės jo klausytis, jei klausytojo nelaikys pritraukęs šiokiu tokiu patrauklumu? Mat jei kalba nesuprantama, kas gi nežino, kad jos neįmanoma klausytis nei su malonumu, nei nuolankiai? Dažnai ir pats žemasis stilius, išrišdamas sunkiausius klausimus ir akivaizdžiai įrodydamas netikėtus dalykus, iškasdamas ir pateikdamas, sakyčiau, iš kažin kokių gelmių, iš kurių nieko nebesitikėta, taiklius teiginius[87], nugalėdamas priešininkų klaidą ir įrodydamas, kad nenugalimai atrodę jo žodžiai yra klaidingi, ypač kai jame yra tarsi nesiekiamo, bet natūralaus grožio ir ne besipuikuojančio, o tarsi būtino ir, galėčiau sakyti, iš paties dalyko išplėšto klauzulių ritmo, sukelia tiek pritarimo šūksnių, kad vargiai suprasi, jog tai žemasis stilius. Mat jei puola be puošmenų ir ginklų ir tarsi nuogas susiremia, tai dar nereiškia, kad neįveikia priešo savo gyslomis ir raumenimis, neparverčia besipriešinančio ir savo galingais nariais nesutraiško melo. Argi ne todėl šiuo stiliumi kalbantiems dažnai ir daug pritariama šūksniais, kad malonumo teikia šitaip įrodyta, šitaip apginta, šitaip neįveikiama tiesa? Vadinasi, ir šiuo stiliumi mūsų mokytojas ir sakytojas turi taip kalbėti, kad jo klausytųsi ne tik suprasdami, bet su malonumu ir klusniai. [57] O saikingasis stilius pas iškalbingą Bažnyčios žmogų neturi likti be puošmenų ar būti perdėtai išpuoštas, neturi siekti tik vieno – teikti malonumo (vien tik to ji siekia pas kitus), bet tiek, kiek juo kas nors giriama arba barama, turi siekti, kad būtų klusniai klausomasi, kad pirmojo būtų trokštama arba tvirčiau laikomasi, o antrojo vengiama ir atsisakoma. Nes jei nesiklausoma

86 *Ps* 92 (93), 5.
87 *Cf.* Cic. *Orat.* 79.

suprantant, negali būti ir klusniai klausomasi. Todėl minėtųjų trijų dalykų – kad klausytojai suprastų, turėtų malonumo ir paklustų – turi būti siekiama kalbant ir tuo stiliumi, kuriame pirmauja malonumo teikimas. [58] Pagaliau, kur klausytojus reikia sujaudinti ar palenkti (o reikia tuomet, kai jie pripažįsta, kad kalbama teisingai ir maloniai, bet nenori daryti, kas sakoma), be abejo, reikia kalbėti didingai. Bet kas bus sujaudintas, jei nesupranta, kas sakoma? Arba kas klausysis toliau, jei nepatiria malonumo? Todėl ir šio stiliaus, kuris kalbos didingumu siekia nuolankumui palenkti surambėjusias širdis negali būti nuolankiai klausomasi, jei kalbėtojas nekalba suprantamai ir maloniai.

[XXVII / 59] Kad nuolankiai klausytumėmės, daugiau už bet kokį iškalbos didingumą svorio turi kalbėtojo gyvenimas. Mat kas išmintingai ir iškalbingai kalba, bet gyvena netikusiai, tikrai priaugina daugybę mokslo siekiančiųjų, nors, kaip parašyta, *pats savo sielai jis nenaudingas*[88]. Todėl Apaštalas sakė: *dėl akių ar iš tiesų tebus skelbiamas Kristus*[89]. Kristus yra Tiesa[90], bet Tiesą gali skelbti ir netiesa, tai yra, kai teisingi ir tikri dalykai skelbiami pikta ir apgaulinga širdimi. Kaip tik taip Jėzų Kristų skelbia tie, kas *ieško ne Kristaus Jėzaus, bet savo naudos*[91]. Bet kadangi dori tikintieji nuolankiai klausosi ne bet kokio žmogaus, o paties Viešpačio, sakiusio: *ką jie liepia, darykite, tačiau nesielkite, kaip jie elgiasi, nes jie kalba, bet nedaro*[92], todėl galima naudingai klausytis tų, kas naudingai nesielgia. Mat jie stengiasi ieškoti savo naudos, bet savo mokyti nedrįsta, kai kalba iš sveiko mokymo[93], įkurto Bažnyčios

88 *Sir* 37, 19.
89 *Fil* 1, 18.
90 *Cf. Jn* 14, 6.
91 *Fil* 2, 21.
92 *Mt* 23, 3.
93 *Cf. 2 Tim* 4, 3; *Tit* 1, 9.

sosto katedros. Todėl pats Viešpats, prieš ištardamas mano cituotus žodžius pasakė: *Jie sėdi Mozės soste*[94]. Šis Mozės – ne jų – sostas vertė, kas dora, kalbėti net ir dorai nesielgiančius. Elgėsi savaip gyvendami savo gyvenimą, bet savaip mokyti jiems neleido svetimas sostas. [60] Tad daug kam pasitarnauja kalbėdami dorai nesielgiantieji, bet gerokai didesniam skaičiui pasitarnautų elgdamiesi taip, kaip kalba. Nes galybė tokių, kurie blogą savo gyvenimą mėgina ginti pasiremdami pačiais savo vyresniaisiais ir mokytojais, savo širdyje atsakydami, arba, jei pratrūksta – ir burna kalbėdami: „Kodėl pats nedarai to, ką mane mokai?“ Todėl būna, kad nesiklauso mokytojo nuolankiai tie, kurie savęs paties nesiklauso ir kartu su pačiu skelbėju niekina jiems skelbiamą Dievo žodį. Pagaliau ir Apaštalas, rašydamas Timotiejui, pasakęs: *Niekas tegul neniekina tavo jaunystės*, paaiškino, kodėl neturėtų niekinti pridurdamas: *Tik pats būk tikintiesiems pavyzdys žodžiu, elgesiu, meile, tikėjimu, skaistumu*[95]. [XXVIII / 61] Tad toks mokytojas, kad jo nuolankiai, o ne gėdydamiesi klausytųsi, kalbės ne tik žemuoju ir saikinguoju, bet ir didinguoju stiliumi, nes gyvena ne niekingą gyvenimą. Jis taip išsirinks gerą gyvenimą, kad neniekintų gero vardo, bet kaip įmanydamas *rūpintųsi gėrybėmis ne tik Dievo, bet ir žmonių akyse*[96], jo bijodamas, o šiems pagelbėdamas. O kalbėdamas jis verčiau norėtų patikti dalyku, ne žodžiais, ir kad nesimanytų galįs pasakyti geriau, o ne teisingiau, kad ne mokytojas žodžiams tarnautų, bet žodžiai mokytojui. Kaip tik tai ir norėjo pasakyti Apaštalas, rašydamas: *tik ne žodžių išmintimi, kad Kristaus kryžius neliktų tuščias*[97]. Tą pat reiškia ir Timotiejui parašyti žodžiai:

94 *Mt* 23, 2.
95 *1 Tim* 4, 12.
96 *2 Kor* 8, 21.
97 *1 Kor* 1, 17.

Tenebus kovojama žodžiais: iš to nebūna jokios naudos, vien tik žala klausytojams[98]. Taip pasakyta ne todėl, kad, priešininkams puolant tiesą mes nieko nesakytume tiesai apginti. Mat kur dėsime tai, kad, rodydamas, koks turi būti vyskupas, Apaštalas be kita ko pasakė: *kad dėstydamas sveiką mokymą sugebėtų atremti prieštaraujančius*[99]? Kovoti žodžiais yra rūpintis ne kaip tiesa nugalėti klaidą, bet kaip savo kalbą padaryti patrauklesnę už kito. O štai kas kovoja ne žodžiais, nors ir kalbėtų žemuoju, saikinguoju ar didinguoju stiliumi, kalbėdamas žodžiais siekia, kad tiesa paaiškėtų, kad tiesa patiktų, kad tiesa sujaudintų, nes pati meilė – *pamokymo tikslas*[100] ir *Įstatymo pilnatvė*[101] – jokiu būdu nebus tikra, jei tai, kas mylima, bus ne teisinga, bet klaidinga. Panašiai, kaip labiau apgailėtinas bus tas, kas turi gražų kūną, bet bjaurią sielą, nei jei turėtų ir bjaurų kūną, taip ir tie, kurie iškalbingai kalba melagingus dalykus, bus didesni vargšai, nei jei visa tai kalbėtų bjauriai. Tad ar nebus ne vien iškalbingai, bet ir išmintingai kalbėti ne kas kita, kaip žemajame stiliuje pakankamus, saikingajame – žaižaruojančius, didingame – rimtus žodžius priderinti prie tikrų, reikalingų klausytis dalykų? Bet kas neįstengia nei viena, nei kita, tuomet verčiau tegul kalba išmintingai tai, ko nepasako iškalbingai, nei iškalbingai, ką sako neišmintingai. [XXIX] O kas ir šito neįstengia, tegu gyvena taip, kad ne tik sau susikrautų atlygį, bet ir kitiems pateiktų pavyzdį, ir jo gyvensena būtų tarsi kalbėsena.

[62] Taip pat tikrai būna tokių, kurie geba skambiai kalbėti, bet neįstengia sugalvoti, ką kalbėti. Kad jie paima, kas kitų iškalbingai ir išmintingai parašyta, įsimena ir pasako

98 *2 Tim* 2, 14.
99 *Tit* 1, 9.
100 *1 Tim* 1, 5.
101 *Cf. Rom* 13, 10.

tikintiesiems, tai, prisiimdami tokį vaidmenį, nepadaro nieko negera. Mat taip atsiranda – ir tai, be abejo, naudinga – daug tiesos skelbėjų, bet ne mokytojų, jei visi sako tą pat, ką ir vienintelis tikrasis Mokytojas[102], jei tik tarp jų nėra susiskaldymo[103]. Ir neturėtų jų gąsdinti pranašo Jeremijo balsas, kuriuo Dievas kaltino tuos, kas *vagia jo žodžius vienas nuo kito*[104]. Nes vagiantis pasiima svetima; tačiau Dievo Žodis nėra svetimas tiems, kas jam paklūsta, veikiau svetima sako tas, kas gerai kalbėdamas blogai gyvena. Nes sakomi geri dalykai rodosi esą išgalvoti tokio kalbėtojo sumanumo, bet jie svetimi jo elgsenai. Tad Dievas savo žodžių vagimis pavadino tuos, kas nori rodytis geri kalbėdami, kas Dievo, nors yra blogi darydami savo. Galų gale, jei įdėmiai įsižiūrėsi, kalbėdami jie nė gerų dalykų nesako. Kaipgi jie sako žodžiais tai, ką neigia darbais? Neveltui apie tokius Apaštalas sakė: *Jie skelbia pažįstą Dievą, bet savo darbais jį neigia*[105]. Vadinasi, vienu būdu jie patys kalba, bet kitu būdu ne jie kalba, nes abiem atvejais tiesa yra tai, ką sako Tiesa. Nes kalbėdama apie tokius, sakė: *Ką jie sako, darykite, tačiau nesielkite, kaip jie elgiasi,* tai yra, darykite, ką girdite iš jų lūpų, o ką regite darant, jokiu būdu taip nesielkite, *nes jie kalba, bet nedaro*[106]. Vadinasi, nors nesielgia, tai bent kalba. Bet kitoje vietoje kaltindamas tokius, sakė: *Veidmainiai, kaip jūs galite kalbėti gera, būdami blogi?*[107] Todėl ir tai, ką kalbėdami sako gera, ne patys sako, nes savo norais ir darbais neigia, ką sako. Todėl pasitaiko, kad iškalbingas, bet prastas žmogus pats kuria tiesą skelbiančią kalbą, kurią pasakys kitas, ne iškalbus, bet geras. Kai tai vyksta, jis

102 *Cf. Mt* 23, 8.
103 *1 Kor* 1, 10.
104 *Jer* 23, 30.
105 *Tit* 1, 16.
106 *Mt* 23, 3.
107 *Mt* 12, 34.

pats iš savęs atima svetima, o antrasis iš jo gauna savo. Bet kai geri tikintieji geriems tikintiesiems suteikia tokią paslaugą, ir vieni, ir kiti sako savo, nes jų yra Dievas, kurio tai, ką sako; ir tai jie padaro sava, ko patys neįstengė sudėti, kai darniai pagal tai gyvena. [XXX / 63] Kas ruošiasi netrukus kalbėti tikintiesiems ar kokia kita proga, ar rengiasi diktuoti, ką bent norintieji ar galintieji turės pasakyti tikintiesiems, tegu meldžia, kad jam Dievas į lūpas įdėtų gerų žodžių. Jei karalienė Esterė, ruošdamasi kalbėti karaliui dėl laikinojo savo tautos išgelbėjimo meldė, kad Dievas įdėtų į jos lūpas taiklių žodžių[108], kaip labiau šios dovanos turi melsti tas, kuris *žodžiu ir mokslu*[109] vargsta dėl amžinojo žmonių išgelbėjimo? O tie, kas rengiasi kalbėti, ką iš kitų gavo, dar prieš gaudami tesimeldžia už tuos, iš kurių gauna, kad jiems atiduotų, ką nori, kad per juos klausytojai gautų; o gavę tesimeldžia, kad ir patys gerai persakytų, ir tie, kam kalbama, paimtų, ir tedėkoja už sėkmingą kalbos pabaigą tam, iš ko neabejoja gavęs pamokymą, jei girtis, tai girtis tuo[110], kieno rankoje ir mes, ir mūsų kalbos[111].

[XXXI / 64] Ši knyga išėjo ilgesnė, nei norėjau, nei maniau. Bet kai skaitytojui ar klausytojui mielà, tai nebus ilga. O kam ilgà, tegu skaito dalimis, jei nori sužinoti, kas joje parašyta. O kam šleikštu ją pažinti, tenesiskundžia ilgumu. O aš dėkoju mūsų Dievui, kad šiose keturiose knygose, kiek leido menki mano gabumai, papasakojau ne koks aš pats esu, kuriam daug ko trūksta, bet koks turėtų būti tas, kas sveikame, tai yra krikščioniškame moksle[112] stengiasi darbuotis ne vien dėl savęs, bet ir dėl kitų.

108 *Cf. Est* 14, 13.
109 *1 Tim* 5, 17.
110 *1 Kor* 1, 31.
111 *Išm* 7, 16.
112 *Tit* 1, 9; *cf. 2 Tim* 4, 3.

Index locorum

SENASIS TESTAMENTAS